

Detský výtvarný prejav v kontexte teórie a praxe

Božena Šupšáková
Tonka Tacol

Detský výtvarný prejav v kontexte teórie a praxe

**Božena Šupšáková
Tonka Tacol**

Publikácia je súčasťou grantového projektu KEGA 012KU-4/2019 Podpora vzdelávania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré zaostávajú vo výsledkoch pre nedostatočnú subvenciu v škole alebo v rodine

© prof. PaedDr. Božena Šupšáková, PhD.

© prof. Dr. Tonka Tacol

Detský výtvarný prejav v kontexte teórie a praxe

Recenzenti:

doc. Dr. Kristijan Musel Leštik

doc. Dr. Robert Potočník

doc. PaedDr. Zuzana Geršicová, PhD.

Jazyková úprava textov: PaedDr. Beáta Murinová, PhD.

Preklad textu zo slovinského jazyka do slovenského jazyka

(3. kapitola): Mgr. Anežka Kočalková

This edition © VERBUM – Vydavateľstvo KU, Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok

Grafický dizajn publikácie © Claudia Jutková, EQUILIBRIA, s.r.o.

Návrh obálky © PaedDr. Jozef Zentko, PhD.

Technická realizácia obálky © Mgr. Milan Pudiš, PhD.

Prvé vydanie, 2021

Všetky práva vyhradené. Toto dielo, ani žiadnu jeho časť nie je možné v akejkoľvek forme publikovať ani reprodukovat bez písomného súhlasu autora.

Použitá obrazová dokumentácia je z archívu autoriek, tiež z vybraných slovenských a slovinských materských a základných škôl.

ISBN 978-80-561-0869-7

OBSAH

Úvod	4
1. Detský výtvarný prejav v retrospektíve výskumu	7
Vývinové poňatie detstva v kontexte výtvarného prejavu	9
Symbol v detskom výtvarnom prejave	12
Detský výtvarný prejav a sociokultúrny kontext	16
2. Ontogenéza detského výtvarného prejavu	21
Čmáranice	23
Grafický kód, individualizované formy živej a neživej prírody	26
Detské príbehy v obrazoch: Dieťa – príjemca informácií a tvorca príbehov	41
Jednotný štýl výtvarného zobrazenia	44
3. Výtvarný prejav a výtvarný potenciál dieťaťa	59
Výtvarný prejav dieťaťa v 1. a 2. roku	63
Výtvarný prejav dieťaťa v 3. a 4. roku	66
Výtvarný prejav dieťaťa v 5. a 6. roku	79
Výtvarný prejav dieťaťa v 7. a 8. roku	95
Výtvarný prejav dieťaťa v 9. a 10. roku	112
Výtvarný prejav dieťaťa v 11. a 12. roku	129
Výtvarný prejav dieťaťa v 13. a 14. a 15. roku	145
4. Detský výtvarný prejav – prostriedok komunikácie a poznávania	165
Verbálny a vizuálny jazyk	167
Konceptualizácia obrazu: Expresívna kresba verzus kresba mapy	168
Od individualizovaných foriem k obrazom	170
Vizuálna prezentácia: Obrazy a ich významy	181
Fenomén farby v komunikácii	185
Významy vizuálnej prezentácie vznikajú v sociálnej interakcii a v komunikácii	189
5. Paralela medzi detským výtvarným prejavom a výtvarným umením	201
Detská kresba a umenie predhistorických národov	203
Detská kresba ako výtvarná schéma pre veľikánov výtvarného umenia modernej doby	206
Expresívna hodnota motívu	207
Schematizmus vo výtvarnom prejave	213
Hravosť, experimentovanie a jednoduchosť tvarov	216
Vonkajší a vnútorný svet – dva v jednom	219
Objavovanie nových foriem a radikálne nového jazyka	223
Magický priestor medzi slovom a obrazom	225
Od prírody ku kultúre	226
Umenie nepozná hranice	228
Záver	231
Literatúra	234

ÚVOD

Problematika detského výtvarného prejavu je dlhodobo v centre pozornosti výskumníkov z oblasti pedagogiky, psychológie, sociológie, umenia a kultúry. Dôvody sú nespochybniteľné, keďže ide o jeden z prvých spontánnych prejavov duševného života dieťaťa. Autority, ktoré skúmajú výtvarný prejav od raného detstva, sa zhodujú v názore, že ide o mnohodimenzionálnu sféru: výtvarné vyjadrovanie dieťaťa – od prvých čmáraníc po obrazy a ich významy – sa viaže na aktuálny psychický stav, na štruktúru osobnosti. Zároveň je to istá forma tvorivej aktivity, ktorá je súčasne výpoveďou o vnútornom živote, záujmoch, cítení, prežívaní, myšlienkach či životnej orientácii dieťaťa. Okrem toho slúži na komunikáciu, vypovedá o sociálnom a kultúrnom prostredí, v ktorom malý tvorca žije.

Autorky publikácie študujú tému prioritne v teoretickej rovine a sústreďujú sa najmä na výtvarný prejav detí, kedy sa formujú elementárne zručnosti výtvarného vyjadrovania, pričom tri súčasti – oko, ruka a myseľ – vytvárajú akoby jeden integrovaný celok. V teoretickej rovine vychádzajú z najnovších zahraničných poznatkov a koncepcií o detskom výtvarnom prejave, avšak snažia sa ich vnímať v kontexte našich reálií a kultúry. Na základe vlastného skúmania, analýzy obrazového repertoáru malých a mladých tvorcov do veku pätnástich rokov interpretujú výtvarný prejav z pohľadu semiotického. Zároveň hľadajú príčinné súvislosti výtvarného vývinu a rozvíjania kreativity dieťaťa či mladého tvorca súčasnej doby.

Detský výtvarný prejav nie je vonkoncom novodobá téma výskumu. Záujem skúmať túto problematiku pretrváva niekoľko desiatok rokov. V časovom rade sa zákonite mení predmet výskumu a nazeranie na túto problematiku. Prispievajú k tomu jednak nové poznatky v oblasti výskumu a vývoja, ale tiež meniace sa kultúrne, sociálne a ekonomické prostredie a nové globálne paradigmy. Vývinové poňatie v interpretácii detského výtvarného prejavu dominuje zhruba do osemdesiatych rokov minulého storočia. Osobitne detská kresba sa stáva predmetom skúmania v oblasti vývinovej a kognitívnej psychológie. V teoretickej rovine slúži na vytváranie taxonómií a psychologických typológií osobnosti dieťaťa. Osemdesiate roky, charakterizované ako „linguistic turn“ prinášajú zmenu v metodológii výskumu. Významne k tomu prispievajú antropologické a etnografické bádania multikultúrneho a transkultúrneho prostredia. Zaznamenávame vplyvy nových teórií tvorby obrazov a novej definície subjektu, ovplyvňovaných semiotickými, postštrukturalistickými a genderovými prístupmi a novými sociologickými pohľadmi. Posledná vlna prichádza v 90-tych rokoch vďaka všeobecnému záujmu o transkultúrne témy, o multikultúrnu a interkultúrnu výchovu v pedagogike, ale aj o umenie a jeho teórie obrazov. Evidentný je tiež dosah vizuálnej kultúry na percepciu a poznávanie mladého človeka. Očividne sa mení pohľad na detský výtvarný prejav a percepciu symbolov

so subjektívnym obsahom. Výskum sa začína viac a viac orientovať na sociálny a kultúrny kontext, navrhujú sa alternatívne modely, ktoré považujú výtvarný vývin za rozvoj v obrazovom repertoári.

Autorky publikácie sa utvrdzujú v poznaní, že detský výtvarný prejav už dnes nie je len predstavením toho, čo vedia alebo vidia ich autori vo svojom okolí. Dôležité je poznanie, že obrazová tvorba je viazaná na systém symbolov. Deti objavujú a vytvárajú rozmanité systémy symbolov, ktoré im zároveň umožňujú stvárniť svoje videnie sveta. Vo výtvarnom prejave tak prevláda vlastná grafická logika a deti už v ranom veku nadobúdajú schopnosť používať grafický jazyk. Súčasne rozvíjajú rôzne možnosti výrazu a rozmanitý vizuálny jazyk. Poznať nové stimuly, ktoré sa objavujú vo výtvarnom prejave detí, je dôležitým kľúčom na porozumenie detského sveta, vnútorných hodnôt, emocionálneho a kognitívneho sveta.

Publikácia Detský výtvarný prejav v kontexte teórie a praxe je z hľadiska nastolenej problematiky, vzájomných súvislostí a pojmov koncipovaná monolitne. Autorky ponúkajú čitateľovi témy, ktoré sú dnes veľmi aktuálne: detský výtvarný prejav v retrospektíve výskumu; ontogenéza detského výtvarného prejavu; výtvarný vývin a repertoár grafického zobrazenia, grafická kompetencia; detský výtvarný prejav ako prostriedok komunikácie a poznávania; paralely medzi detským výtvarným prejavom a výtvarným umením. Publikácia je obohatená o ukážky z tvorby detí a mladých ľudí z archívu autoriek alebo materských a základných škôl na Slovensku a v Slovinsku. K tejto časti knihy významne prispeli aj študenti pedagogických fakúlt pod vedením autoriek publikácie. Mnohé ukážky boli vytvorené alebo vizuálne zdokumentované v priebehu výskumu, počas študijných pobytov, medzinárodných konferencií a sympózií.

Božena Šupšáková
Tonka Tacol

Detský výtvarný prejav v retrospektíve výskumu

Detská kresba, ako aj každý iný výtvarný prejav je historicky aj ontogeneticky jeden z prvých spontánnych prejavov duševného života jedinca. Je viazaná na aktuálny psychický stav, na štruktúru osobnosti. Je to istá forma tvorivej aktivity, ale aj výpoveď o jeho vnútornom živote, myšlienkach, záujmoch, cítení, prežívaní, životnej orientácii. Zároveň vypovedá o sociálnom, kultúrnom a ekonomickom prostredí, v ktorom dieťa žije. Slúži na komunikáciu, ktorá je špecifická pre daný stav tak u zdravého, ako aj zdravotne hendikepovaného jedinca. Kresba, tvar a forma sú priestorové projekcie zážitku, kým farba je skôr emočná projekcia tvaru a formy. Farba akcentuje emocionálnu stránku, kresba zdôrazňuje perцепčno-motorickú a priestorovú projekciu prežívaného.

Na otázku, prečo dieťa kreslí, existuje mnoho odpovedí, názorov a domnienok. František Čada (1903) vníma kresbu ako obrázkovú reč. Ladislav Švarc (in J. Uždil, 1976) a Bohuslav Kováč (1972) zastávajú názor, že dieťa sa graficky vyjadruje prirodzene, na svojej úrovni vývinu a v rámci svojich možností. Jeho kresby sú originálne a objavné, ku ktorým sa moderný umelec dostáva len namáhavou a cieľavedomou prácou. Podľa niektorých ďalších autorov ide o napodobňovanie grafickej aktivity dospelých alebo o sebaštylizáciu. Teda o spredmetnenie vlastného „Ja“, ale mimo vlastnej psychiky. Jaromír Uždil (1964, 1976, 1988) uvádza, že všetky tieto pred-

stavy o zmysle výtvarnej činnosti majú v sebe iba časť pravdy. Podľa jeho názoru začiatky kreslenia, podobne ako aj začiatky reči, súvisia s ontogenetickým vývinom dieťaťa, s rozvíjaním jeho osobnosti. Na jednej strane sú prirodzeným prejavom dieťaťa, zároveň však vnútornou potrebou na sebarealizáciu. V konečnom dôsledku nedá sa však poprieť, že sociálne a kultúrne prostredie je inšpiratívnym zdrojom pre výtvarné vyjadrovanie, keďže bezprostredný kontakt s prostredím priamo ovplyvňuje detský výtvarný prejav, prebúdzá predstavy a city na aktívnu tvorbu.

VÝVINOVÉ POŇATIE DETSTVA V KONTEXTE VÝTVARNÉHO PREJAVU

Záujem o detský výtvarný prejav sa datuje do konca 19. storočia. Prvou vedeckou štúdiou, ktorá mapuje výtvarný vývin dieťaťa, je práca talianskeho historika umenia Corrada Ricciho (1887) s názvom *L'arte dei bambini*. O rok neskôr vydáva v Paríži Bernard Perez *L'art et poesie chez l'enfant*. V tom čase je výskum orientovaný viac-menej na psychologické hľadisko výtvarného prejavu a slovné spojenie výtvarný vývin sa špecificky spája s vývojom v kreslení (J. Sully, 1895; G. Kerschensteiner, 1905; G. H. Luquet, 1913, 1927; A. B. Clark, 1997). J. Sully prvé kreslenie dáva do súvislosti s hrou a upozorňuje na dôležitosť princípov hry v celej ľudskej kultúre. Zdôrazňuje, že medzi prvými hrami je dosť takých, ktoré majú estetickú hodnotu. V štúdiách o detskej kresbe sa autor obmedzuje na lineárne zobrazenie ľudskej postavy a zvierat, zvlášť koní.

Až na niekoľko výnimiek svoj výskum sústreďuje na dvoj- až šesťročné deti. Štúdie J. Sullyho z roku 1895 sú prvým pokusom o súvislý teoretický výklad a skúmanie detskej mysle, detského vnútorného sveta.

Väčšina bádateľov orientuje svoj výskum na výtvarný prejav dieťaťa v ranom veku (B. Karlavaris, 1988; B. Karlavaris, H. Berce Golob, 1991; G. Kerchensteiner, 1905; G. H. Luquet, 1913, 1927; V. Löwenfeld, 1947; S. Szuman, 1969; R. Kellogg, 1969; R. Arnheim, 1974; C. Golomb, 1974, 1992, 1994; W. L. Brittain, 1979; N. H. Freeman, 1980; M. Cox, 1981; G. A. Clark, 1997; A. M. Kindler a B. Darras, 1994, 1997; A. M. Kindler, 1999 a ďalší). Keďže existuje málo vedeckých štúdií, a teda aj poznatkov zo systematického bádania výtvarného

vyjadrovania sa dospelých (aj preto, že dospelí nie sú až natoľko otvorení, aby odkrývali svoj vnútorný svet prostredníctvom kresby), výskumníci sa orientujú skôr na skúmanie výtvarného prejavu z obdobia raného detstva. Dôvod je jednoduchý. Deti nemajú zábrany výtvarne sa vyjadrovať, sú kreatívne, a navyše sú ochotné poskytnúť veľké množstvo informácií o sebe, svojej tvorbe, svojom okolí. Významný nemecký teoretik a výtvarný pedagóg G. Britsch začiatkom 20. storočia vníma detský výtvarný prejav ako príležitosť na vyjadrenie „duchovnej jednoty ľudskej bytosti“ (in H. Read, 1976) a objektívne existujúceho sveta. Jeho teória podstatne ovplyvňuje aj neskoršie koncepcie výtvarného vzdelávania, tiež Bauhaus a H. Reada (1964, 1967), ale i R. Arnheima (1974, 1992).

Známy psychológ Georg Henri Luquet (1913, 1927) vníma kreslenie ako detskú hru, ktorá nepotrebuje partnera, zamestnáva ruky a zrak, príjemne a nenáročne uvádza do pohybu osobné skúsenosti dieťaťa. Jeho teória intelektuálneho a vizuálneho realizmu sa ukazuje ako jedna z najvplyvnejších úvah a najpopulárnejších teórií. Georg Henri Luquet zostavuje klasifikačnú schému kresieb detí, na ktorej objasňuje vývin dieťaťa v kresbe ako rozvíjanie schopností reálneho znovu vytvárania odporovanej skutočnosti. Na základe svojich výskumov klasifikuje jednotlivé, na seba nadväzujúce štádiá a podáva k nim aj svoju interpretáciu: prvé štádium „náhodný realizmus“, druhé štádium „nepochopený realizmus“, tretie štádium „intelektuálny realizmus“, štvrté štádium „vizuálny realizmus“. Jeho klasifikácia vychádza z poznania, že dieťa do ôsmich až deviatich rokov kreslí to, čo o sebe

a veciach vie. Staršie deti zasa kreslia to, čo vidia. Ukazuje sa, že G. H. Luquet tak definitívne rieši názorový spor dvoch prúdov, keď jedna skupina psychológov tvrdí, že prvé detské kresby sú v podstate realistické, pridŕžiavajú sa skutočných predlôh a kresby podľa predstavy sa objavujú omnoho neskôr. Druhá skupina v tom čase zdôrazňuje, že prvé kresby idealizujú realitu. Luquetovu teóriu ďalej rozvíja J. Piaget (1950, 1954), jej prvky sa objavujú v prácach Viktora Löwenfelda (1947), ktorého knihy *Creative and Mental Growth* sa na desaťročia stáva dôležitým východiskom aj pre teóriu výtvarnej výchovy. Profesor teórie výtvarnej výchovy na Pennsylvánskej štátnej univerzite pripisuje význam intelektuálnemu, tvorivému, a teda výtvarnému vývinu, hoci viac zdôrazňuje expresívnu výchovu. Určuje niekoľko po sebe nasledujúcich štádií: prvé štádium „čmáranice“, druhé štádium „predoperačné“, kedy sa objavuje prvá „predstava“. Je to obdobie detských experimentov s množstvom meniacich sa symbolov, ktoré tvoria obsah výtvarného zobrazenia. Deti nachádzajú svoje nové „schémy“. Týmto pojmom označuje V. Löwenfeld ustálený, individuálny spôsob zobrazenia objektov v siedmom až deviatom roku veku dieťaťa a schematické štádium vníma ako schopnosť malého kresliara vizuálne vyjadriť definitívny koncept ľudskej postavy a prostredia. Tretie štádium poníma ako „vizuálny realizmus“ a štvrté štádium ako „krízu v detskom výtvarnom prejave“ (V. Löwenfeld, 1947, s. 395). Löwenfeldova teória vývinu detskej kresby podľa štádií sa v mnohom podobá Luquetovým tvrdeniam o tom, že kresba je obrazom toho, čo dieťa vie o veciach a skutočnostiach. Podľa jeho názoru množstvo detailov v kresbe odráža stupeň uvedo-

menia si svojho prostredia dieťaťom. Vynechávanie alebo zveličovanie určitých častí, detailov na obrázku môže odrážať aktuálne rozpoloženie a emócie dieťaťa. Vo všeobecnosti však autor považuje kresbu za dôkaz jeho emocionálnej pohody. Tvrdí, že dieťa predškolského veku, ktoré v istom časovom úseku používa takmer stále rovnaké grafické schémy, sa „schováva za symbol“ a následne „vo svojom ďalšom správaní bude mať tendenciu utiahnuť sa, alebo skryť sa za sociálne stereotypy“ (tamtiež, s. 131). Na druhej strane predpokladá, že „dieťa, ktoré reaguje na zmysluplné zážitky citlivo, prejaví svoju emocionalitu vo výtvarnej tvorbe“ (tamtiež, s. 131). V. Löwenfeld tak rozlišuje medzi dvomi typmi výtvarných tvorcov. Na jednej strane sú tí, ktorí vyhovujú tzv. „vizuálnemu typu“, a oko je pre nich „hlavným sprostredkovateľom vizuálnych dojmov“ (tamtiež, s. 260). Malí kresliari majú skôr sklon precíznejšie pozorovať objekty v prostredí, postupne analyzovať ich detaily a súčasti, a nakoniec ich včleniť späť do integrovaných celkov. Pre druhý tvorivý typ tzv. „hmatový“ sú kinestetické zážitky a dojmy z dotykov východiskom pre zobrazenie sveta prostredníctvom kresby, prípadne iného média.

Löwenfeldova teória vývinu detskej kresby podľa štádií rozhodne prispieva k pochopeniu niektorých aspektov detskej kresby v ranom detstve. Aj keď sa na ňu často odvolávame, táto koncepcia má aj slabé stránky. Nielenže sa výlučne zameriava na prvé roky života dieťaťa, ale orientuje sa len na istý typ kresieb, ktorý vyhovuje autorovmu poňatiu výtvarného vývinu. Napríklad kresby, ktorým chýba „tvorivá“ kvalita, a teda spoliehajú sa skôr na externé grafické prototypy, vzory, nie sú v Löwenfeldovej

teórii zohľadnené. Autor neštuduje ani rozmanitosť obrazov, ktorou malé deti tak často a ľahko disponujú. Rozlišuje síce medzi vizuálnym a hmatovým typom, no jeho model stále považuje vizuálny realizmus za silný referenčný bod v prípade určovania výtvarného vývinu. Na tieto a ďalšie pochybenia v teórii o výtvarnom vývine podľa štádií, nedávno upozornili aj niektorí súčasní výskumníci, spomeňme aspoň G. Golomba (1992), D. Wolfa a M. D. Perry (1988), A. M. Kindler a B. Darras (1994, 1997).

Výskumy detskej kresby sa takmer výlučne sústreďujú na sondy tzv. obrazových dôkazov, ktoré malí kresliari produkujú, pričom len malá pozornosť sa venuje komplexnému poňatiu procesu tvorby obrazov a kontextom, v ktorých boli vytvorené. Ukážkovým príkladom takéhoto prístupu je práca Rhoty Kellogg (1969), ktorá skúma veľké množstvo detských kresieb. Určuje postupnosť základných tvarov čmáraníc, prototypov, diagramov, kombinácií a celkov. Rozlišuje päť stupňov reprezentujúcich výtvarný vývin dieťaťa: prvý stupeň „čmáranice“, druhý stupeň „schémy“, tretí stupeň „kombinácie“, štvrtý stupeň „asociácie“, piaty stupeň „figurácie“. R. Kellogg navrhuje univerzálnu teóriu výtvarného vývinu, založenú na vyššie uvedenej postupnosti a tvrdí, že zážitok z čmárania nutne predchádza celej obrazovej tvorbe v neskoršom veku. Nasledujúce výskumy však spochybňujú toto tvrdenie a Kelloggovej formálny popis vytvárania grafického repertoáru sa stáva predmetom kritiky. Predovšetkým preto, že príliš málo pozornosti venuje významom, ktorým dieťa prikladá vážnosť vo svojich čmáraniciach, zvlášť v procese tvorby obrazu (G. Golomb, 1992).

Snaha Kelloggovej o zatriedenie prototypov je príkladom jedného z tradičných výskumov vo výtvare vývine dieťaťa, a to z hľadiska objavovania vzorov a ich používania v kresbách. Ďalšie kľúčové oblasti vo výskume detského výtvarného prejavu súvisia so spôsobom zobrazovania a so získavaním schopností malého kresliara vizuálne zobrazovať priestorové vzťahy (B. Darras, A. M. Kindrer, 1997; M. A. Hagen, 1986). Vedecké štúdie Johna Willatsa (1997) akcentujú túto požiadavku, príkladom môže byť práve interpretácia kresieb a ich významov, „systémov kreslenia“. Autor používa tento pojem na popis stratégií v prípade výtvarného zobrazenia priestoru, tiež perspektívy šikmých a pravouhlých projekcií. Tvrdí, že výtvarný vývin možno študovať aj z hľadiska zmien v používaní „systémov kreslenia“. Tiež z hľadiska postupnosti, teda používania znakových systémov a spôsobu používania línie, obrysovej línie a bodov v tvorivom procese.

Zatiaľ čo Willatsov model ponúka pozoruhodnú analýzu detskej kresby z hľadiska používania znakových stratégií a kresbových stratégií vôbec, možno tvrdiť, že tieto úvahy nevyčerpávajú všetko

bohatstvo subjektov, ktoré vzájomne pôsobia na výtvarný vývin dieťaťa a ovplyvňujú ho. Willatsov prístup v každom prípade prispieva k pochopeniu schopností malého kresliara kresbou vymedziť tvary a zaoberať sa priestorovým usporiadaním objektov, no ostávajú nezodpovedané otázky súvisiace s rozvíjaním obrazového repertoáru. Argument, aby v skutočnosti „veci vyzerali pravdivo“, je obsiahnutý vo Willatsovom tvrdení. Vývinové komplexnejšie zvraty v kresbách dieťaťa sú podmienené tým, čo on nazýva „radom interakcií medzi tvorbou obrazov a vnímaním obrazov“ (Willats, 1997, s. 318). Willats konštatuje, že spočiatku dieťa je spokojné so svojou kresbou, aj má radosť z toho, že jeho obrazy pôsobia verne, teda „pravdivo“. Má radosť z uvažli- vého usporiadania znakov a symbolov, ale aj z riešenia „problémov“ v tvorivom procese. Neskôr sa snaží o to, aby jeho kresby aj „vyzerali presvedčivo“. Ako príklad môže poslúžiť priestorové zobrazenie archetypu dom, ktoré umožní malému kresliarovi úspešne zobraziť rôzne strany domu, no podľa pravidiel starších detí a dospelých však dom „nevyzerá presvedčivo“.

SYMBOL V DETSKOM VÝTVARNOM PREJAVE

Mnohé výskumy, orientované na výtvarný vývin, predovšetkým na rozvíjanie obrazovej predstavivosti aj naďalej uskutočňujú psychológovia. Túto skupinu bádateľov reprezentuje hlavne francúzsky psychológ, predstaviteľ genetickej psychológie Jean Piaget, profesor na Sorbonne. Podľa J. Piageta je

detská kresba formou semiotickej funkcie a má vo vývinovom rade miesto medzi symbolickou hrou a obrazovou predstavou, t. j. zvnútornenou napodobeninou. Obrazovou predstavou vyjadruje dieťa snahu napodobniť skutočnosť (J. Piaget, B. Inhelder, 1993).

Podľa tejto teórie medzi subjektom a okolitým svetom prebieha zo začiatku sústava špecifických reakcií a neskôr uvedomelých operácií. Sústavy, štruktúry, útvary nie sú statické, ani vopred dané, ale sú dynamické. Prechádzajú vývinom a súvisia s intelektom, aj s emóciami. Vytváranie štruktúr je podľa J. Piageta ovládané dvoma základnými tendenciami: (a) asimiláciou, teda začleňovaním predmetov do obvyklého spôsobu myslenia a konania (b) akomodáciou, teda prispôbovaním sa zmyslových orgánov a myslenia vonkajším podmienkam, nie však podporovaním sa.

Pre výskum detskej kresby a jej vzťahu k skutočnosti vyplýva, že:

1. Dieťa si vytvára určité štruktúry, stereotypy grafických foriem, ktoré sú prispôsobené jeho perцепčno-motorickým schopnostiam, spôsobu vnímania, nazerania a myslenia. Tieto stereotypy treba považovať za asimilačne vzniknuté útvary.
2. Diferenciácia, členenie a nové konfigurovanie grafických foriem potom treba pokladať za výsledok interakcie medzi týmito formami a skutočnosťou okolitého sveta. Tvary v tomto procese sa akomodujú, prispôbujú sa vonkajším podmienkam a stávajú sa zložitejšími v snahe obsiahnuť nové chápanie vzťahov.

Piagetova teória hovorí, že ani vo svojich počiatočných podobách kresba neasimiluje čokoľvek a podobne ako obrazová predstava má bližšie k napodobujúcej akomodácii. Kresba je jednak prípravou, jednak výsledkom napodobujúcej akomodácie. Medzi grafickým obrazom a obrazovou predsta-

vou (Luquetovým „vnútorným modelom“) existujú nespočetné interakcie, pretože „obidve pochádzajú priamo z napodobovania“ (J. Piaget a B. Inhelder, 1993, s. 59). Jean Piaget študuje vývin myslenia a zároveň sleduje hľadisko utvárania a genézy logických operácií. Kladie dôraz na primát štruktúry osobnosti. Ide mu o koncepciu vzťahov. Vývinové členenie výtvarného prejavu podľa jednotlivých štádií možno podľa neho dávať do súvislosti s charakteristikou štadiálneho vývinu myslenia. Podstatu, vývinové štádiá detského výtvarného prejavu určuje takto:

1. Obdobie senzomotorické (do 2 rokov veku), kedy sa vytvárajú schémy správania a modely určitých činností, zjednodušene povedané: ako sa správať v priestore a manipulovať s predmetmi. Prvé stretávanie sa s prostredím zanecháva stopy vo vnímaní a postojoch jedincov.
2. Obdobie predoperačného myslenia (od 2 do 7, resp. 8 rokov veku), pre ktoré je typické egocentrické myslenie, nesenzibilné myslenie (neschopnosť zmyslovo vnímať) a rozvíjanie jazyka. Dieťa koná na základe impulzov. Keďže pojem času je preň neznámy, treba ho podľa Piageta vystaviť priamej skúsenosti na základe experimentovania, a to metódou pokus – omyl. Z hľadiska ontogenetického je dôležité rozlišovať obdobia:

- a) rozvíjania predstavivosti, symbolické označovanie (2 až 4 roky),
- b) názorného myslenia (od 4 do 7, resp. 8 rokov veku).

3. Obdobie konkrétnych operácií (od 7, resp. 8 rokov do 11, resp. 12 rokov veku), pre ktoré sú typické operácie s konkrétnou činnosťou,

s predmetmi a privádzanie do nových situácií. Tieto operácie dieťa dokáže vykonávať aj v predstave. Sú to prvé kroky abstraktného myslenia, ktoré sú evidentné.

4. Obdobie formálnych operácií (od 11, resp. 12 rokov do 14, resp. 15 rokov veku) je charakteristické vývinom abstraktného myslenia, schopnosťou abstraktných operácií, nezávislých od konkrétnej manipulácie.

V nadväznosti na Piagetove štyri štádiá vývinu myslenia možno tak rozlíšiť štyri štádiá vývinu detskej kresby:

1. Obdobie čmáraníc (do 2 rokov veku). Niektorí autori nazývajú toto obdobie obdobím bezobsahových čmáraníc a ohraničujú ho vekom do 3 rokov.

2. Obdobie spontánnej obsahovej detskej kresby (od 2 do 7, resp. 8 rokov veku), nazývané aj obdobím detského naivného realizmu, vo veku od 3 do 9, resp. 10 rokov veku.

3. Obrat k napodobňovaniu optickej podoby, v staršej odbornej literatúre uvádzaný ako vizuálny realizmus (od 7, resp. 8 do 11, resp. 12 rokov).

4. Obdobie straty záujmu o výtvarný prejav (od 11, resp. 12 rokov veku).

Obdobie semiotických vzťahov konštruktívneho myslenia, ktoré je zároveň zlatým vekom detskej kresby sa začína koncom druhého roku života dieťaťa. V prvej etape sa formujú počiatkové schopnosti predstavovať si niečo prostredníctvom niečoho iného, čo slúži len tejto predstave. Príznačný je preň symbol. Deti zvyčajne najskôr kreslia to, čo

vedia samy o sebe alebo o veciach, až v neskoršom období zobrazujú to, čo na danej skutočnosti vidia. Kresby sa vyvíjajú čoraz viac smerom k opisu skutočnosti a k scénickému zobrazeniu. Čistá imitácia je výstižným znakom inhibície v dôsledku úzkosti alebo vyčerpanosti. Diferenciácia schematických figúr (postáv ľudí, domov, stromov, rastlín) sa vyvíja paralelne s rozvíjaním inteligencie a dlhodobo sa používa na reflexiu školskej zrelosti. Nahradenie symbolov reálnymi schémami sa obyčajne začína v období, keď sa dieťa obracia takpovediac k realite, t. j. približne vo veku 8 až 10 rokov. Postupne pripisuje význam proporciám, detailom. Obdobie medzi 12-tym až 15-tym rokom je už menej charakteristické. Vývin schopností a grafických zručností sa formuje do 13-teho roku. V tomto období sa už viac rozvíja myslenie a detailné pozorovanie. Hovoríme o postupnom rozvíjaní diferenciálneho synteticko-globálneho typu ponímania reality spolu so začiatkom vlastného, osobitého spôsobu výrazu, rukopisu a štýlu zobrazovania.

Osobité miesto v teórii patrí Rudolfovi Arnheimovi (1974, 1992) a jeho tvarovej psychológii zameranej na poznávanie. Významný americký profesor psychológie umenia na Harvardskej univerzite objasňuje funkciu myslenia v súčinnosti s vnímaním. Nesmierne oceňuje objavovanie, vynaliezavosť dieťaťa, vďaka ktorej dokáže pretvárať to, čo vidí. Obraz ako taký, a teda aj symbol poníma ako funkciu výtvarného zobrazenia v najširšom zmysle slova. Pod týmto pojmom si nepredstavuje rozdielne spôsoby zobrazenia, ale tri funkcie. Výtvarné zobrazenie podľa neho obsahuje spravidla všetky funkcie naraz, napríklad trojuholník môže predznamena-

vať nebezpečenstvo, môže predstavovať horu, ale aj postupnosť, hierarchiu (R. Arnheim, 1974, s. 134).

Kresba je úzko spätá so samotným symbolom, dáva možnosť malému kresliarovi zobrazíť svet tak, ako ho ono vidí vlastnými očami. Podľa Arnheima predstava obsahuje vždy viacej informácií a vnemov, než to umožňuje samotné videnie a fyziológia oka. Z hľadiska vizuálneho nie je obraz na sietnici v každom okamihu viac než jednoduchý pohľad. Dokonca aj vtedy, keď je informácia sprostredkovaná zrakovým vnemom do mozgových centier a pretrváva jeho singularita, teda jedinečnosť. Videnie je akoby kaleidoskopický sled večne sa meniacich obrazov. Pokiaľ sa nebudeme zaoberať tým, čo sa odohráva v zrakovom systéme a prejdeme k tomu, čo sa odohráva v ľudskej myslí, sme nútení podľa R. Arnheima konštatovať, že videnie nie je nič iné, než mechanické zaznamenávanie podnetov. Aby táto funkcia mohla byť aktívna, nemôže byť obmedzená len na mechanické zaznamenávanie, ale musí byť nevyhnutne spätá s ďalšími mentálnymi funkciami – s pamäťou a utváraním predstáv o vonkajšom svete.

Výtvarný vývin v detskej kresbe R. Arnheim definuje ako nadobúdanie schopností používať grafický jazyk. Väčší význam však pripisuje grafickým operáciám. Malý kresliar podľa jeho názoru potrebuje vnímať nielen štrukturálnu podstatu toho, čo chce kresliť, ale musí pritom uvažovať a nachádzať spôsob, ako ju „zhmotniť“, teda preniesť túto konkrétnu predstavu do určitého média. Podľa R. Arnheima videnie samo osebe je funkciou inteligencie a vnímanie je poznávací proces. Základom dobré-

ho a efektívneho videnia je zmysluplný svet, niečo, čo môžeme zažiť. Dieťa podľa neho už od samého začiatku sa pokúša dať formu tomu, čo zažíva.

R. Arnheim zastáva názor, že dieťa kreslí to, čo vidí. Videnie však chápe ako celú sériu príbehov, ktorými si oko urobí výber z mnohých vizuálnych podnetov tvoriacich obraz. Výber je mentálnym procesom, preto dvaja ľudia, ktorí sa pozerajú na ten istý obraz, ho „nevidia“ rovnako. To, čo každý z nich vidí, je výrazne ovplyvnené subjektívnou skúsenosťou. V súvislosti s abstrakciou rád používa slovné spojenie „inteligencia videnia“. Podľa neho „žiadene vizuálny zážitok neukazuje tak zreteľne na stotožnenie sa so skutočnosťou ako ten, ktorý je spojený s obrazom. Učiť sa vnímať obrazy znamená prežívať všetko vždy odznova. Každý najskôr bezmocne blúdi pohľadom po novom artefakte a potom náhle nachádza kľúč, čo a ako na obraze vnímať, aby to dávalo zmysel. To, čo predtým percipient videl ako nezmyselné nakoplenie akýchsi elementov, teraz má svoj význam a interpretáciu. Zážitky ukazujú a zároveň dokumentujú, že najskôr dochádza k zreteľnejšiemu formovaniu našich predstáv a až potom nastáva akýsi poriadok v našich predstavách. A o to vlastne ide v celej oblasti videnia“ (R. Arnheim, 1974, s. 55).

DETSKÝ VÝTVARNÝ PREJAV A SOCIOKULTÚRNY KONTEXT

Kultúra a jej vplyv na detský výtvarný prejav sa stávajú predmetom skúmania v druhej polovici 20. storočia. Predovšetkým Nelson Goodman (1968) zdôrazňuje úlohu a význam kultúry, ktorá výrazne determinuje a ovplyvňuje výtvarný prejav jedinca. Tento prístup deklarujú Brent a Marjory Wilsonovci (B. Wilson a M. Wilson, 1977, 1982, 1985; B. Wilson, 1997), ktorí tvrdia, že podstata detskej kresby tkvie v grafickom zobrazení, ktoré sa vzťahuje k určitej kultúre. Predovšetkým v ranom detstve a vďaka vrodeným dispozíciám možno porovnávať kresby s konvenciami, ktoré dieťa pozoruje vo svojom prostredí. Obrazy zahŕňajú aj prototypy, ktoré tvoria iné deti, ale i grafické vzory dospelých. Podľa tejto teórie je kresba skôr výsledkom osvojovania si grafického jazyka, nezahŕňa systém vizuálneho jazyka, spôsob zobrazenia, ktorý preferujú R. Arnhem (1974) a C. Golomb (1992). Zatiaľ čo tieto dva prúdy predostierajú dosť rozdielne pohľady na výtvarný vývin, v skutočnosti sú celkom kompatibilné. Model, ktorý prezentuje Bernard Darras a Anna M. Kindler (B. Darras a A. M. Kindler, 1993, 1997; A. M. Kindler a B. Darras, 1997, 1997a, 1998), zasa považuje výtvarný vývin za semiotický proces na ontogenetickom základe, ktorý reaguje na sociálny a kultúrny kontext a je ním ovplyvňovaný. Podľa ich názoru detská kresba je omnoho bohatšia na poznávanie grafického jazyka a pritom nie je výsledkom len aktívnej tvorby grafického jazyka, ako to uvádzajú R. Arnhem či C. Golomb. Ako poznamenávajú D. Wolf a M. Perry (1988), dieťa je často schopné vytvoriť množstvo obrazov a aj grafických systémov v časovom rámci jediného

„štádia“. Podobné názory prezentujú J. Bremmer a S. Moore (1984). Za progres v súčasnom výskume možno považovať prehodnotenie nazerania na proces tvorby obrazu ako na rozvíjanie obrazového repertoáru (D. Wolf a M. Perry, 1988; D. Wolf, 1994; A. M. Kindler a B. Darras, 1994, 1997, 1998; A. M. Kindler, 1999; D. Pariser, 1997).

Model vývoja obrazového repertoáru podľa B. Darrasa a A. M. Kindlerovej tkvie v explikácii faktov, ktoré sa podieľajú na tvorbe obrazu a majú racionálne opodstatnenie. Toto je ten najdôležitejší moment ich presvedčenia, a líši sa od názorov, ktoré považujú obrazový repertoár za konečný výsledok dosiahnutý v jednotlivých vývojových štádiách. Autori považujú vývoj obrazotvornosti za dynamický proces, kedy kognitívne procesy sú v súlade s konkrétnymi zámermi a úsilím, a sú podmienené aktivitami a grafickými médiami. Pôvod obrazovej tvorby nachádzajú v teleológii zobrazenia, čo nie je nič iné ako rozpoznanie podobností a odlišností medzi gestami v ranom detstve. Vo svojej teórii vychádzajú zo všeobecnej teórie o znakoch. Opierajú sa o semiotiku amerického filozofa C. S. Pierceho, podľa ktorého znaky sa vzťahujú k rozličným predmetom a stvárnajú tak myšlienky alebo emócie (B. Darras a A. M. Kindler, 1996, s. 151). Pierce sa domnieva, že znaky sa spájajú jedným z troch spôsobov: (1) ikonicky, to znamená, že obraz pripomína to, čo označuje (2) symbolicky, kedy slovo odkazuje na to, čo označuje (3) indexicky, kedy stopa je odtlačkom toho, čo označuje (pozn. autorky).

Pri zameraní sa na funkciu zmien v semiotickej charakteristike a vnímaní rôznych aspektov v správaní sa počas tvorby obrazov bola navrhnutá schéma, opierajúca sa o doktríny (teleológie). Raná teleológia stvárňovania vedie k ikonám stôp (napríklad odtlačky rúk, ktoré zanecháva dieťa v piesku alebo stopa, viditeľná na zahmlenom zrkadle, atď.), dokazuje presúvanie významu z gesta (pohybu) na grafický znak. Teleológia usporiadania vysvetľuje význam rytmov, kedy sa znaky opakujú, ich dynamický pôvod (opakovaný pohyb ramena a ruky) vedie k väčšej rozmanitosti a komplexnosti obrazu. Podstata teleológie je evidentná v obidvoch pozíciách: v teleológii zobrazenia, keďže vychádza z pohybu, ale i v teleológii stvárňovania, ktorá zdôrazňuje význam grafického jazyka.

Teleológia usporiadania je východiskom pre vývoj ďalšej dvojice odlišných pozícií: teleológie narácie a teleológie autonómie. Prvá z nich vyúsťuje do ikon (obrazov), a tie sú základným znakom pre naratívne počínanie. V konečnom dôsledku môže vyznieť ako „čmáranica“, ak sa sústredíme len na grafickú formu a nehľadíme na význam dvoch dimenzií, a to je čas a kontinuita. Druhá z nich, teleológia autonómie, vedie k vytváraniu ikon na základe tvarov, vyznačujúcich sa pravidelnosťou a uzatvorenosťou podporujúcich vznik teleológie kresby. Je dôležité si uvedomiť, že podstatnú úlohu v tvorbe obrazov zohrávajú kultúrne vzory, a to v kontexte teleológie opisu i narácie, ktorá preferuje tvorbu obrazov. Vtedy sa potláča časová dimenzia a pozornosť je viac upriamená na deskriptívny detail. Rovnako na teleológiu narácie a opisu, kedy primárnu úlohu zohráva naratívna dimenzia a pozornosť sa

sústreďuje na rozvíjanie príbehu na úkor opisu jednotlivých hľadísk rozprávania.

Model A. M. Kindler a B. Darras rozlišuje „prvotné obrazy“, teda systém obrazového vyjadrovania, zahŕňajúci jednoduché, ale stabilné schémy. Pre tento systém je symptomatické, že sa rozvíja v detstve, ale pretrváva aj v tvorbe obrazov mladých tvorcov a dospelých, zvlášť tých, ktorí neprešli oficiálnou odbornou výtvarnou prípravou alebo umeleckým vzdelávaním. Pôvodná tvorba obrazov je vnímaná ako systém zobrazenia, ktorý svojimi základnými vlastnosťami akosi prekračuje kultúrne hranice a je poznačený jednoduchosťou a úspornosťou pri vytváraní významov. Prvotné obrazy zachytávajú viac podstatu ako detailnosť vecí a javov, a v tomto zmysle ponúkajú „generickú“ obrazovú alternatívu. Je však dôležité pamätať aj na to, že prvotná tvorba obrazov veľakrát nefunguje izolovane od iných foriem vyjadrovania sa, akými sú slová alebo gestá, ktoré jej môžu priniesť rafinovaný stupeň komplexnosti a jedinečnosti.

Spomínaný model vychádza nielen z výskumu detskej kresby (produkt), autori veľkú pozornosť venujú aj procesu obrazovej tvorby. Množstvo relevantných informácií im dovoľuje spochybniť tézu o tom, že výtvarný vývin je procesom, ktorý sa týka systému zobrazovania, je obsiahnutý v systéme zobrazovania a spolieha sa na jedinu formu vyjadrovania sa. Zatiaľ čo mnohí bádatelia (D. Korzenik, 1977; K. Lansing, 1976; C. Golomb, 1992) si už predtým všimli, že deti v ranom veku používajú reč alebo gestá na doplnenie svojej obrazovej tvorby, A. M. Kindler a B. Darras potvrdzujú toto

poznanie, zároveň však argumentujú, že formy vyjadrovania sa sú v skutočnosti spolu previazané. Táto myšlienka je v súlade s Matthewsovými (1983) pozorovaniami percepčno-motorických aktivít malých kresliarov, ale aj s ich pokusmi o „zachytenie činnosti“. Z vyššie uvedeného vyplýva, že v ranom štádiu detstva môžeme hovoriť o vývoji obrazového repertoáru ako o procese zobrazovania viacerými médiami, zahrňujúcimi gestá, verbalizovanie, vokalizáciu a znaky.

Stručne charakterizovaný model výtvarného vývinu hovorí skôr o existencii viacerých možných eventualít (nielen jedinej), ktorou sa môže uberať vývin v detskej kresbe, a ktorou sa nakoniec aj uberá. Špecifikuje aj význam správania sa v procese tvorby obrazov, rovnako pri formovaní a výbere obrazového repertoáru. Autori sú si vedomí skutočnosti, že ich model nie je úplný ani dokonalý, nakoniec ani nezahrňa všetky atribúty. Pripúšťajú, že tento nový teoretický rámec si bude vyžadovať ďalšie štúdium a rozsiahly výskum. Do budúcnosti sa ukazuje, že je potrebné jasne vyčleniť rôzne obrazové repertoáre, ktoré by podporili dané ciele a potreby súčasnej vizuálnej kultúry. Len potom bude možné vypracovať pedagogické stratégie, ktoré by deťom umožnili lepšie pochopiť a používať rozličné spôsoby vyjadrovania sa a tvorby obrazu.

Začiatkom 19. storočia je detská kresba väčšinou charakterizovaná ako primitívny pokus o zobra-

zovanie, preto sa jej nevenuje takmer žiadna pozornosť. Až koncom storočia precíznejšie štúdium obsahu detských kresieb v rôznych vekových obdobiach nabáda k hľadaniu podobného a odlišného vo výtvarnom zobrazovaní. To nakoniec nás utvrdzuje v poznaní, že detská kresba ako prostriedok poznávania a komunikácie poskytuje kritický pohľad na výtvarný vývin. Psychológovia ju na jednej strane vnímajú ako „okno“ do detskej duše a na druhej strane ako schopnosť poznávať dieťa. F. Goodenough (1926) detskú kresbu používa na meranie inteligencie, pre N. L. Freemana (1980) a J. Goodmana (1968) je skôr portfóliom na skúmanie poznávacieho procesu, pre J. Piageta (1970, 1993) znamená odraz v detských predstavách. Tak napríklad hlavonožce, teda „žubrienkovité“ kresby ľudských postáv sú vnímané ako obraz viac globálnej než diferencovanej predstavy o osobnosti jedinca (J. Piaget, 1970, 1993) alebo ako dôkaz o slabej pamäti (N. L. Freeman, 1980). Nedostatok detailov v kresbe je zasa signálom nižšej inteligencie (F. Goodenough, 1926), priehľadnosť nasvedča tvrdeniu, že dieťa nakreslí jedine to, čo pozná, čo vie o reálnom svete, a nie to, čo vidí (J. Piaget, B. Inhelder, 1993).

Len veľmi zriedkavo je detský výtvarný prejav interesantný práve pre svoj vlastný výraz, systém symbolov či výtvarné zobrazenie situácie, expresívnosť, estetické cítenie. V tomto kontexte výskumy prezentujú názor, že detské kresby sú osobité a tajomné nie preto, že malým kresliarom chýbajú niektoré zručnosti dospelých, ale skôr preto, že ich myšlienky či príbehy sú značne odlišné od zámerov dospelých. Deti viac láka jednoduchosť, jednoznačnosť

a vizuálna logika (R. Arnheim, 1974, C. Golomb, 1992). Z tohto pohľadu nám detské kresby dokladujú, čo všetko sa môžeme naučiť od detí alebo čím sa môžeme inšpirovať v oblasti majstrovského ovládania pravidiel a princípov výtvarnej tvorby.

Výtvarné zobrazenie je založené na hodnotách a myšlienkach prijímaných v rámci špecifického kultúrneho kontextu. Dobrým príkladom tohto javu je nedávny výskum, zacielený na prehodnotenie modelu výtvarného vývinu v prostredí jednotlivých kultúr, vyjadrený krivkou v tvare písmena „U“. Podľa pôvodných výskumov, ktoré prijímajú model krivky v tvare „U“, tak D. Pariser a van den Berg (1997) nie sú schopní uplatniť a replikovať model krivky v tvare „U“ vo výskume, ktorý je orientovaný na čínskych a kanadských respondentov. Tvrdia, že model krivky v tvare „U“, rešpektujúci estetické hodnoty západných modernistov, je nepríležitosť v prostredí viacerých kultúr. Ich „prvotné pochybnosti“ sa potvrdzujú vo výskume realizovanom v Tchaj-wane (A. M. Kindler, 2000), kde sa vývinový model definovaný čínskymi odborníkmi líši od modelu v Spojených štátoch amerických, ktorý pôvodne podporoval model krivky „U“ (B. Davis, 1997, 1997a). Okrem toho Kindlerovej štúdia prináša pozoruhodný pohľad na vývinové rozdiely v poňatí výtvarného vývinu detí, dospievajúcich a dospelých, upozorňujúc na skutočnosť, že táto koncepcia disponuje bohatým sémantickým reliéfom, dokonca aj v rámci špecifického kultúrneho kontextu. Zdanlivá neoddeliteľnosť koncepcie výtvarného vývinu a estetických hodnôt, ktoré môžu byť determinované kultúrou, sťažuje sformulovať argumenty pre univerzálny model uzatvoreného

vývoja lineárneho typu. Zložité vývojové procesy možno zachytiť z viacerých možných hľadísk a skúmaním zložitejších modelov, a to v kontexte obrazových preferencií, estetických kategórií, myšlienok a ďalších intencií.

Tradične zacielený výskum na obrazový repertoár, špeciálne v kresbe, doposiaľ ohraničoval priestor na diskusiu o výtvarnom vývine. Časť bádateľov, vedomá si tejto skutočnosti začína dnes používať presnejšie označenia. Vo svojich publikáciách uprednostňuje radšej slovné spojenia, ako rozvíjanie obrazovej predstavivosti alebo grafický symbol, ktorý podľa odbornej literatúry zahŕňa všetky symbolizujúce alebo zástupné kvality, majúce grafickú formu v podobe línie, plochy, štruktúry alebo systému grafických stôp. Grafické symboly, situované medzi slovo a obraz sú jedinečné. Ich spoločnou črtou je grafická podoba, no sémantická či významová hodnota a konkrétne tvary sa výrazne líšia. Nami prvotne uskutočnený výskum v rokoch 2000 a potom opakovane aj v ďalších rokoch, ako aj analýza a interpretácia detských obrazov potvrdzujú, že detský výtvarný prejav už dnes nie je len predstavením toho, čo vedia alebo vidia ich autori vo svojom okolí. Dôležitejšie je poznanie, že detské obrazy sú viazané na systém symbolov. Deti objavujú rôzne systémy symbolov, ktoré im zároveň umožňujú vlastné videnie zobrazovaného sveta. V ich tvorbe prevláda vlastná grafická logika a malí kresliari už v ranom veku nadobúdajú schopnosť používať grafický jazyk. Súčasne rozvíjajú svoj obrazový repertoár a rôzne možnosti výrazu (Šupšáková, 2000, 2013, 2019). Deti aj neskôr používajú „staré“ symboly a formy výtvarného

zobrazenia a postupne vnášajú novšie. Ide o symboly so špecifickými kvalitami a kompetenciami, vrátane rozdielneho spôsobu vyjadrovania sa kresbou a ďalšími žánrami vizuálneho zobrazenia, resp. médiami. Výtvarné zobrazenie aj naďalej je sprevádzané pohybom, zvukom, gestom, hovoreným slovom. Ak deti pochopia priority alebo obmedzenia, teda možnosti rôznych vizuálnych žánrov, v podstate vlastnia obrazový repertoár na vizuálne zaznamenanie každodennej reality.

Z kontextu teoretickej analýzy skúmanej problematiky vyplýva, že vývinové poňatie v interpretácii detského výtvarného prejavu, presnejšie detskej kresby, dominuje zhruba do osemdesiatych rokov 20. storočia. Detská kresba sa stáva predmetom skúmania v oblasti vývinovej a kognitívnej psychológie (Luquet, Löwenfeld, Piaget, Kellog, Read) a v oblasti teórie slúži na vytváranie taxonómií a výtvarných či psychologických typológií osobnosti dieťaťa. Osemdesiate roky prinášajú zmenu v metodológii výskumu, a to najmä pod vplyvom antropologických a etnografických výskumov multikultúrneho a transkultúrneho prostredia. Zaznamenávame vplyvy nových teórií tvorby obrazov a novej definície subjektu, ovplyvňovaných semiotickými, postštrukturalistickými a genderovými prístupmi, novými sociologickými pohľadmi. Posledná vlna prichádza v 90-tych rokoch a je ovplyvnená všeobecným záujmom o transkultúrne témy, o multikultúrnu a interkultúrnu výchovu v pedagogike, ale tiež o umenie a jeho teórie obrazov (Wolf, Gardner, Kindler, Darras, Wilson). Zjavný je tiež dosah vizuálnej kultúry na percepciu a poznávanie mladého človeka. Mení sa pohľad na detský

výtvarný prejav a percepciu symbolov. Výskum sa začína viac orientovať na sociálny a kultúrny kontext, navrhujú sa alternatívne modely, ktoré považujú výtvarný vývin za rozvoj v repertoári obrazov.

Ontogenéza detského výtvarného prejavu

Kodifikácia znakov v detskom výtvarnom prejave úzko súvisí so zákonitosťami mentálneho vývinu detskej osobnosti, predovšetkým s vývinom inteligencie. Už spomínaná Piagetova koncepcia vývinu inteligencie používa pojmy mentálna predstava, obrazová predstava (J. Piaget, B. Inhelder, 1993, s. 65), ktoré sa objavujú pomerne neskoro a vznikajú zo zvnútorneného napodobovania. „Vytvárajú len systém symbolov, ktoré s väčšou či menšou presnosťou, ale vo všeobecnosti s oneskorením, vyjadrujú predoperačnú a neskôr operačnú úroveň chápania dieťaťa“ (tamtiež, s. 72).

ČMÁRANICE

Čmáranice, zatiaľ bezobsahové, sú prejavom schopností dieťaťa spojiť jednotlivé časti situácie do štruktúrovaného celku. Takýto pohyb svojou psychomotorickou podstatou patrí do širokej oblasti praktických motorických aktivít. Jeho výsledkom je zdokonaľovanie motoriky a schopnosť pohybovej inhibície so spätnou väzbou na psychiku dieťaťa, kedy nastáva moment spokojnosti a radosť z grafického pohybu. Čmáranice sa podobajú hre a zanechávajú za sebou relatívne trvalú stopu v podobe bodu, línie, škvrny alebo určitého tvaru na ploche.

Podľa výskumov H. Bakera a R. Kellogg (1967) už ročné dieťa dokáže zanechať na papieri určité znaky. Je to prirodzená, spontánna aktivita vyvíjajúceho sa jedinca. Jeho čmáranice – ak vôbec ceruzkou zanecháva na papieri nejakú stopu, pretože dieťa ňou kreslí aj mimo papiera a vo vzduchu – v ničom nemenia sa, nevyvíjajú sa. K týmto začiatkom sa dieťa dostáva približne v šestnástom až dvadsiatom druhom mesiaci svojho života. V čmáraniciach netreba hľadať nijakú postupnosť, pretože v podstate ide iba o funkcionálnu motorickú hru. Rovnejšie línie – horizontálne a vertikálne – naznačujú značný stupeň kooperácie naťahovačov a ohýbačov prstov. Vznikajú oveľa neskôr ako nepravidelný ovál či krivá čiara. Postupne spomedzi čmáraníc sa vyčleňujú trvalé stopy, ktoré majú oválny tvar a vznikajú krúživým pohybom ruky.

Nový prvok, teda koordinácia oka a ruky, ako cieľavedomejšia aktivita riadená z mozgu vstupuje do hry o niekoľko mesiacov neskôr, a vtedy už mô-

Bezobsahová čmáranica,
nakreslilo ročné dieťa

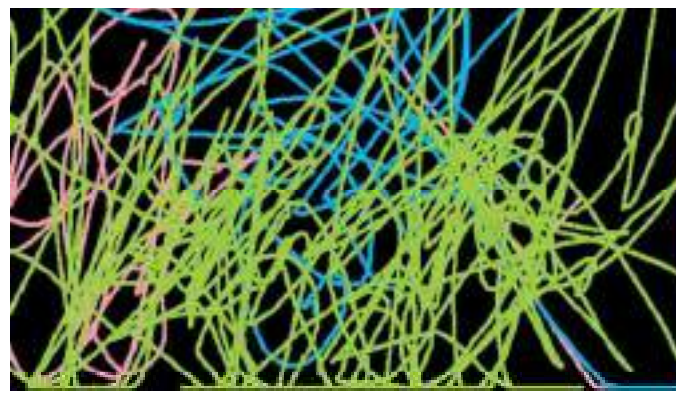
žeme hovoriť o začiatkoch detskej kresby. Čmáranice pripomínajú akési metodické tápanie, ktoré premôžu chaos beztvárnosti a organizujú sa do prvých foriem. Približne v druhom roku veku dieťaťa sa prebúdzajú asociácie, ktoré vyvolávajú presnejšie predstavy o veciach, predmetoch. Dochádza k spojeniu kresby s predstavou a následne podnet na jej pomenovanie, prípadne na doplnenie. Malý kresliar spontánne vkladá svoju predstavu do čmáranice, ktorá vzniká ako čmáranica obsahová. Na základe vzniknutých asociácií pripomína postavu, konkrétnu vec, predmet.

Prichádza leto, čmáranicu
nakreslilo 2-ročné dieťa

Auto, čmáranicu nakreslilo 2-ročné dieťa
Čmáranica vytvorená zo silnejších línií, sprevádzaná rachotivým zvukom.
Spontánne kreslenie autor končí slovami: „Auto ide, ide, ide, bác“.

Čmáranicu v počítači vytvorilo 3,7-ročné dieťa. Edukačný program Skicár.

Jean Piaget (1993) rozlišuje obdobie prechodu zo štádia čmáraníc do štádia prvotného obrazu (od dvoch do štyroch rokov) a obdobie vytvárania grafických typov ako rozvíjanie kresliarskych zručností (od štyroch do siedmich, resp. ôsmich rokov). Plynulú fázu zo štádia bezobsahovej čmáranice do štádia prvotného obrazu treba vnímať ako prechod zo štádia senzomotorického do štádia symbolického označovania.

Grafické znaky majú vizuálnu podobu. V kresbe sa objavuje dominantný znak, ktorý sa spája s konkrétnym predmetom a súčasne s množstvom ďalších podobných predmetov. Vzniká tvar, ktorý sa zachováva v predstave. Dieťa ho dokáže nakresliť znovu a znovu, a tak jednoduchý ovál v rôznych situáciách môže asociovať rôzne veci, predmety – jablko, hlavu, zemiak, ale aj rybník či dom. Dvojročné dieťa s vyspelou grafomotorickou koordináciou dokáže v jednej čmáranici uplatniť aj dvadsať základných grafických tvarov, používa ich buď izolovane, alebo v komunikácii. H. Baker a R. Kellogg (1967) hovoria o „neuromuskulárnych happenin-

goch“. Neskoršie výskumy však potvrdzujú, že dieťa preferuje určité kombinácie foriem, rozhodujúca je iba postupnosť a čas, v ktorom si ich osvojí. Vnútna súvislosť medzi kresbou a ontogenetickým vývinom postupne dieťa núti, aby svoje kresby ohraničovalo práve tak, ako je ohraničené jeho telo. Z východiskového bodu, odkiaľ začína kresliť, vynára sa točivý, resp. krúživý pohyb, ktorý v snahe pohltiť do seba ostatný chaos, strháva na seba aj ďalšie pohyby. Kresliar ohraničuje nakoniec celú kresbu, teda čmáranicu neúplnou alebo úplnou kruhovou formou, mnohokrát opakovanou. V kresbe sa objavujú krivky, nepravidelné špirály, body a krátke husté čmáranice, ktoré vytvárajú pozoruhodné výtvarné kompozície. Progres nastáva v dôsledku lepšej a pokročilejšej koordinácie ruky a oka. V prvých experimentoch dieťa nemá úmysel tvarom vyjadriť podobu ľudí, zvierat či predmetov. Až keď sa línie začínajú krížiť vo vodorovnom a zvislom smere, vtedy už môžeme hovoriť o napredovaní vo vývine detskej kresby. Rýchly a krúživý pohyb sa spomaľuje a malý kresliar sa snaží vytvoriť ovál jednou plynulou čiarou, uzavrieť ho a významovo

prirovnať k objektom. Jednoduchá kresba kruhových, uzavretých tvarov a v rôznych veľkostiach svedčí o dokonalejšej perцепčno-motorickej koordinácii malého kresliara. Nenáročné línie, ktorých smer i veľkosť má dieťa pod kontrolou a zobrazuje ich s istým zámerom a premyslene, dodávajú tvarom význam, ktorý sa viaže na sociálny a kultúrny kontext tvorcu.

Dieťa na určitý čas už má osvojené základné grafické typy alebo prototypy, ktoré vytvára pre jednotlivé objekty svojho sveta. Postupne však pribiera nové znaky či symboly a pridáva im konkrétne detaily. Výber je často ovplyvnený silným citovým zážitkom a čoraz intenzívnejším prežívaním každodennej reality. Toto štádium je vo svojej podstate už polosymbolické, kedy zaznamenávame odklon od stereotypného symbolu. Často je sprevádzané členením grafických foriem, pričom tie sú významovo diferencované. Malý kresliar zobrazuje len to, čo je z jeho hľadiska významné, uprednostňuje skôr citovo pozoruhodné a jemu blízke príbehy, ktoré indukujú vnútorný svet. Dieťa sa vyjadruje bez zábran, úprimne, nekopíruje skutočnosť. Podáva svoju vlastnú interpretáciu príbehu, síce naivnú a plnú subjektívneho nazerania či hodnotenia. Príbeh dopĺňa slovným komentárom, ktorého obsah i kvalita závisia od slovnej zásoby a úrovne jazykovej gramotnosti dieťaťa.

V období spontánnej obsahovej detskej kresby trojročné dieťa používa diagramy – kruh alebo ovál, štvorec alebo pravouholník, trojuholník, jednoduchý tvar, grécky kríž a diagonálny kríž. Používa ich spontánne, neuvedomene, teda nemá

snahu ich vydeliť a opakovať. Naopak, vytvára ich celkom náhodne, a to pohybovou hrou. Prvé projekcie detských predstáv do ešte nešpecifikovaných, najvšeobecnejších foriem sú v podobe vágnych geometrických tvarov. Dieťa je schopné vo svojich čmáraniciach vyčleniť prvé samostatné špirálové a kruhové formy. Keď ich začína podvedome opakovať, tak v amorfnej spleti ostatných čiar malému tvorcovi udrie do očí nápaditý kruhový tvar, ktorý mu pripomína konkrétny objekt, konkrétnu situáciu. Kresbu už možno považovať za grafický kód, ktorá je zároveň reprezentantom určitých informácií. Špirála je neuzavretá dynamická forma, ktorá v detskej kresbe naznačuje príbeh. Čoraz silnejšia a naliehavejšia tendencia ovládnuť neusporiadané čmáranice špirálovitým pohybom až po ich ohraňenie kruhom spôsobí nakoniec to, že špirála a kruh začnú v spleti ostatných čiar nápadne dominovať a dieťa ich vyčlení ako prvé samostatné tvary. Špirála stelesňuje zákon organického rastu a harmónie, kým druhý tvar – kruh – symbolizuje uvedomenie si seba samého ako uzavretej duchovnej i organickej jednoty plnej napätia a pohybu.

Karneval, nakreslilo 3-ročné dieťa

Karneval, nakreslilo 3-ročné dieťa

Hrdina príbehu – Rapunzel, nakreslilo 3-ročné dieťa
„Ja by som chcela mať také dlhé vlasy a byť princezná. Ja takú princeznú mám aj tu, pozri“ ukázala farebnú fotku Rapunzel

Deti v materskej škole, nakreslilo 3-ročné dieťa

Lietajúca mačka, nakreslilo 3,5-ročné dieťa

Lietajúca mačka, nakreslilo 3-ročné dieťa

Lietajúca mačka, nakreslilo 3-ročné dieťa

GRAFICKÝ KÓD, INDIVIDUALIZOVANÉ FORMY ŽIVEJ A NEŽIVEJ PRÍRODY

Osamostatnenie prvých tvarov – kruhu a špirály – znamená rozhodujúce vykročenie z labyrintu bez-tvarého chaotického sveta. Dieťa začína podliehať prvému a základnému zákonu ľudskej tvorivosti, a síce zákonu symetrie. Ohraničujúc naďalej svoje

čmáranice z pocitu uzavretosti svojho „Ja“, dieťa už vedené citom pre stredovú a osovú súmernosť, čoskoro nahrádza kruh štvorcom, ktorý pôsobí staticky a je výrazom pozemskosti. Štvorec alebo iný mnohoúhelník svojou hranatosťou predstavuje

tvrdšie, prísnejšie zovretie. Malý kresliar rád kreslí hrubé múry domu, v ktorom býva a ktoré ho dennodenne obklopujú. Jeho životný priestor obmedzuje každá viditeľná a zároveň objektívna prekážka, plot alebo zábradlie.

Náš dom, nakreslilo 3-ročné dieťa

Lietajúca mačka, nakreslilo 3,5-ročné dieťa

V autobuse, nakreslilo 4-ročné dieťa

V autobuse, nakreslilo 4-ročné dieťa

Vydelením štvorca zo svojich čmáraníc dieťa objavuje ďalší tvar s archetypickým významom, ktorý je vyjadrením hmotnosti, váhy a odporu voči tlaku. Proti takémuto významu štvoruholníka malý kresliar vytvorí, a teda postaví iný mnohoúhelníkový útvar. Je to trojuholník s duchovným významom agresivity proti hmotnosti a s odhodlaním prekliesniť, či preraziť jej zovretie, stelesnené v ofenzívnych uhloch trojuholníka. Dieťa rado kreslí tieto tvary a neraz ich zdobí čmáranicami. Možnosti na kombinovanie základných čmáraníc a šiestich diagramov sú nekonečné, niektoré sa nepoužívajú vôbec, iné zasa priveľmi často. Ak malý tvorca spojí

v kresbe dva diagramy, vznikajú kombinácie. Tie sú buď čisté a jednoznačné, alebo autor k nim pridáva ďalšie čmáranice. Tri spojené diagramy sa označujú ako zoskupenie. Najmä po treťom roku dieťa rado experimentuje a má svoje favorizované zoskupenia. Možnosti kombinácií diagramov sú nekonečné. Dieťa osamostatní oblúk ako nedokončený kruh, uhol ako súčasť mnohoúhelníka. Pri takejto hre s rozkladaním a modifikovaním tvarov začína si uvedomovať dôležitosť proporcionality, proporčné vzťahy. Jeho tvorba podlieha tak druhému základnému zákonu ľudskej tvorivosti – zákonu proporcionality. Kresby sú viac a viac komunikatívne

a svet grafických foriem sa dostáva do vzájomných zmysluplných vzťahov, aj keď ešte zostáva nefiguratívny a bezpredmetný.

Babička má kúpiť bábiku, nakreslilo 3-ročné dieťa

Čo všetko som videl, keď som cestoval autobusom, nakreslilo 4-ročné dieťa

Lietajúca mačka, nakreslilo 3,5-ročné dieťa

Objekt na detskom ihrisku, vytvorilo 4-ročné dieťa
„Konáriky do kruhu pozapichované znázorňujú steny, polkruhový konárik vpredu – to je brána. Pripomínajú dom, hrad.“

Srdce, kresba prstom na zadnom skle auta

Uviedli sme, že triapolročné dieťa má bohaté skúsenosti s čmáranicami, diagramami, kombináciami a zoskupeniami. Ak je malý kresliar naďalej vedený citom pre symetriu a proporcionalitu, tak objavuje prvé dekoratívne, ornamentálne tvary. Hovorí-

me o treťom zákone výtvarnej tvorby – o zákone rytmu. Zákon rytmu priam núti dieťa k tomu, aby do kresby zapájalo predstavivosť a intelekt. Používa ideogramy (zriedkavo sa používa aj pojem ideograf), teda grafické symboly, ktoré predstavujú

predmety alebo myšlienky. Ideogramy a jednotlivé schémy umiestňuje malý tvorca jeden vedľa druhého a do svojich kresieb vkladá nové zážitky a poznanie z reálneho života alebo svojho emocionálneho sveta. Postupne prechádza od bezobsahových kresieb k figuratívnej kresbe ako k imaginárnej hre, v ktorej reálne bytosti a objekty sú nahradzované podobnými individualizovanými formami. Aktuálne aj naďalej platí téza vyslovená B. Kováčom (1972), že štvorročné dieťa začína skúmať obsah svojich kresieb už v procese tvorby. Približne 40 percent detí „číta“ svoje kresby súčasne, keď ich práve tvorí a iba 10 percent až po ich ukončení. Súčasne silnie úsilie zredukovať vágnosť a integritu geometrických tvarov tak, aby sa väčšmi priblížili a prispôbili skutočným predstavám. Náhodné grafické obrazce predstavujú konkrétne príbehy alebo scény, takže dospelý jedinec tiež dokáže identifikovať v detskej kresbe ľudské postavy, domy, stromy či zvieratá.

Naša dedina, nakreslilo 5-ročné dieťa

Moje mesto, nakreslilo 10-ročné dieťa

S podobnou obdivuhodnou logikou pokračuje vývin detskej kresby až do svojho ukončenia. Keď tá už podlieha všetkým trom základným zákonom tvorby, malý kresliar premieňa svet mnohoznačných, vágnych foriem na jednoznačnejší grafický kód s individualizovaným tvarom. Detský obrázok dokáže „čítať“ nielen jeho malý tvorca, ale aj ktokoľvek iný. Opakovaním tých istých alebo kombinovaných geometrických foriem v symetrických vzťahoch utvrdzuje sa zmysel pre radový a stredový rytmus. V kresbe dominujú kombinácie a variácie foriem v určitom poradí alebo umiestnenie dominantných foriem do stredu. Rytmus je zák-

ladom pre výtvarnú kompozíciu, teda pre tvorbu abstraktných, plošných kompozícií alebo pre výtvarné zobrazovanie predstáv o predmetných skutočnostiach. Kresba je dokonalejšia, malý kresliar objavuje dve možné formy zobrazovania: na jednej strane pól abstrakcie a na druhej pól individualizácie. Iba ich vzájomným pôsobením, teda približovaním a vzdalovaním, dochádza podľa B. Kováča k vzniku, rozvoju a neskôr k rozpadu umeleckého štýlu (tamtiež). Jedným z takýchto štýlov je jednotný štýl výtvarného zobrazovania, zreteľný v detských kresbách. Dieťa k nemu dospieva v ďalšej etape výtvarného vývinu, a to v štádiu izolovaných pred-

Hra na lietadlá a autá, nakreslilo 3,5-ročné dieťa

Naša škôlka, nakreslilo 4,11-ročné dieťa
„Toto je naša škôlka, pani učiteľka a deti. Tu píšem našim kamarátom, aby prišli k nám na návštevu. Máme nové hračky v škôlke. Aj nové knižky.“

O medovníkovom domčeku, nakreslilo 5-ročné dieťa

Kostolík, nakreslilo 6-ročné dieťa

stáv. Tento štýl zodpovedá detskému svetu, rozvíja sa a starne spolu s ním, rozkladá sa na začiatku puberty.

Uviedli sme, že obsah detskej kresby môže byť zobrazený jednak geometrickými tvarmi (kruhom, štvorcom, trojuholníkom a inými mnohouholníkmi), ale aj negeometrickými tvarmi (postavou, domom, stromom, panorámou), ktoré sú výrazom konkrétnej hodnotovej reprezentácie na tomto stupni výtvarného vývinu dieťaťa. Prechod od jednoduchých pravekov k zložitejším lineárnym a farebným kompozíciám skutočného sveta sa nedeje naraz. Vo väčšine prípadov malý kresliar najskôr vytvorí hlavonožca, podobu ľudského „človečika“, až potom kreslí zvieratá, predmety a ďalšie objekty. Hlavonožca prezentuje jednoduchá schéma s väčším alebo menším kruhovým tvarom a niekoľkými predĺženými čiarami. H. Baker a R. Kellogg (1967) sa usilujú vysvetliť uniformitu vývoja ľudskej postavy z agregátu nazývaného mandala, ktorá v sanskrite predstavuje magický kruh. Napokon tak možno nazvať každý kruh, ktorý je rozdelený na štyri alebo osem častí líniami, prechádzajúcimi stredom. Tento tvar najčastejšie býva kombinovaný s krížom alebo šikmým krížom. Dieťa staršie ako tri a pol roka sa pokúša o jeho zobrazenie. Ľudskú postavu zvyčajne tvorí základný tvar kruhu s čmáranicami. Pre nohy používa vertikálnu líniu, pre ruky horizontálnu líniu, pre tvár nedokonalý kruh, zobrazenie úst môže byť tretím zo základných tvarov.

Toto štádium kresby, presnejšie štádium izolovaných predstáv, je akýmsi postupným rozmnožovaním individualizovaných foriem živej a neživej

prírody. Ľudskú figúru reprezentuje nepravidelné koliesko predstavujúce hlavu, ku ktorému je z niektorej strany prikreslená zvltná čiara ako symbol ostatného tela. Človečik je už na nohách, vzniká prvá a základná verzia povestného „hlavonožca“. Postupne do zväčšeného kolieska dieťa vkreslí podstatné detaily ľudskej tváre: najskôr oči, potom ústa a nos. Tieto detaily zo začiatku nie sú správne umiestnené: oči môžu byť vedľa hlavy, nos nad očami, vodorovná čiara ako symbol úst je na úrovni bodiek či malých koliesok znázorňujúcich oči. Malý kresliar je nadmieru spokojný, ak s istotou vyznačí trojicu životne dôležitých orgánov komunikácie s vonkajším prostredím, a to orgán zmyslového vnímania, orgán prijímania potravy a vzduchu. Práve ich životný význam, a nie celková nápaditosť a výraz kresby spôsobujú, že v detskej kresbe ako prvé sa objavujú špecifické znaky ľudskej postavy. Ak sa ich dieťa naučí správne umiestňovať, teda keď už nakreslí nos medzi oči a trocha nižšie ústa, vznikajú kvázi hlavy, ktoré asociujú hlavy šarkanov alebo duchov bez náležitého tela. Vlnitá čiara je neskôr nahradená dvomi rovnými líniami, v dolnej časti vyhnutými do oblúčika alebo do pravého uhla. Táto figúrka je akousi výtvarnou skratkou, zahrňujúcou základné vlastnosti ľudského organizmu, schopnosť zmyslovo vnímať svet, prijímať potravu, vyjadrovať sa rečou, dýchať, voľne pohybovať sa. Odlíšením trupu od nôh a pridáním rúk – buď z trupu, alebo aj z nadmerne zväčšenej hlavy – vzniká nová, zložitejšia verzia hlavonožca, tzv. panáčik, ktorého malý kresliar postupne symetricky a proporčne zdokonaľuje. Postavičke pridá ďalšie, no menej podstatné detaily, a tak sa dopracuje k prvej kompletnej schéme ľudskej postavy.

Opakovaným kreslením hlavonožca, resp. panáčka dieťa získava zmysel pre celistvosť vonkajšieho tvaru ľudskej postavy. Trup má zvyčajne tvar kruhu, oválu, trojuholníka alebo štvoruholníka. Hlava je priamo spojená s trupom. Nohy sú ďaleko od seba, často sú akoby pokračovaním obrysovej línie trupu. Úmernosť nie je zachovaná, proporčnosť nie je v súlade. Postupne sa schéma človečika premieňa na celistvú figúru, nakreslenú akoby jedným ťahom. Približne v piatom roku veku dieťaťa je evidentný prechod k dvojrozmernej kresbe a kresba postavy v pozícii „a face“ sa postupne mení. Malý kresliar sa pokúša o výtvarné zobrazenie z profilu. Okolo šiesteho roku pribúdajú ďalšie detaily – uši a vlasy, ktoré dieťa nakreslí len po obvode hlavy. Niekedy pridá klobúk, často však nad hlavu, lebo podľa neho tadiaľ prebieha obrysová línia hlavy. Náznaky oblečenia sú zobrazené lineárne, preto nakreslená postava je zvyčajne „priehľadná“. Navyše, ženské postavy majú dvojdielne, v páse predelené oblečenie. Schematický náčrt človeka tak nahrádza obrysová kresba, postavy sú diferencované podľa pohlavia, veku, oblečenia.

Na sídlisku, nakreslilo 7-ročné dieťa

Na nákupe, nakreslilo 7-ročné dieťa

Moja mamička, nakreslilo 5,6-ročné dieťa

V mojom kráľovstve, nakreslilo 5,7-ročné dieťa

V mojom kráľovstve, nakreslilo 5,6-ročné dieťa

Uviedli sme, že dieťa svoju kresbu zdokonaľuje postupne, schémy objektivizuje a prispôsobuje viac a viac realite. Prezentované detské obrázky naznačujú, že mužskú postavu malý kresliar nakreslí s oválnym alebo pravouhlým tvarom, s dlhými nohami a klobúkom a ženskú postavu so zaokrúhleným alebo trojuholníkovým tvarom a dlhými vlasmi. Približne v siedmom roku veku dieťaťa kresba postavy je proporčne dokonalejšia. Nohy sú bližšie k sebe a ruky vo výške ramien. Objavuje sa náznak krku, zdokonaľuje sa účes a oblečenie. V kresbe postavy osemročného dieťaťa vidíme čiastočný alebo úplný profil. Horné končatiny vychádzajú z prednej línie trupu. Aj sú nakreslené zo zadnej lí-

nie, v takom prípade je cez ne tiež nakreslená línia, tzv. predná línia. Najčastejšie takto býva zobrazená len jedna horná končatina. V detských obrazoch vidíme kresby postáv zmiešaného typu. Približne v deviatich rokoch sa malý kresliar pokúša zachytiť pohyb ako náznak chôdze a aktivity. Zjavné sú rozdiely v kresbách chlapcov a dievčat, viac a viac sa objavujú detaily – rukáv, výstrih, opasok či vrecká. Vo všeobecnosti deti sú obmedzené charakterom fixovaných predstáv a skôr vycibrených grafických typov. V desiatich až dvanástich rokoch sa vo výtvarných zobrazeniach vyskytujú prakticky už len profily.

Deti z materskej školy,
namaľovali 5-ročné deti

Deti z materskej školy,
namaľovali 5,3-ročné deti

Rodinný poklad, namaľovalo
6,1-ročné dieťa
„Môj rodinný poklad –
mama, oco a brat“, dokreslila
strom, slnko a oblohu

Nedeľné popoludnie, namaľovalo 10-ročné dieťa

Na nákupe, namaľovalo 10-ročné dieťa

V štádiu izolovaných predstáv dieťa si vytvorí akúsi zásobáreň základných grafických symbolov. Celkom jednoducho zobrazí základnú schému znázorňujúcu človeka. Hlavonožca obráti z vertikálnej

do horizontálnej polohy a prikreslí mu ľubovoľný symptomatický znak. Zjavná súvislosť so schémou človeka sa stráca až vtedy, keď sa dieťa usiluje kresliť hlavu zvierťaťa z profilu.

Základná verzia kresby zvierťaťa, nakreslili 5 a 6-ročné deti

Bobík (podľa piesne Petra Nagy), nakreslilo 6-ročné dieťa

Zvieratká a vtáčky, nakreslilo 6-ročné dieťa

Včielka Mája, nakreslilo 5-ročné dieťa

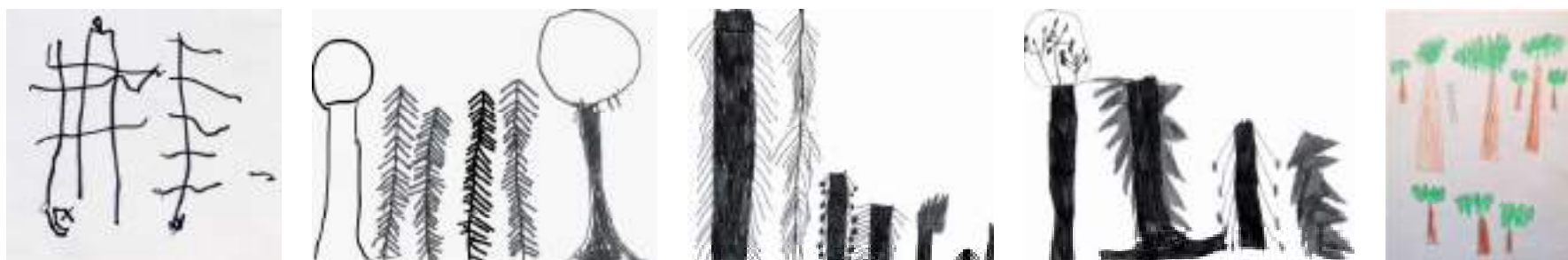
Ježko, namaľovalo 6-ročné dieťa

Sova, namaľovalo 6-ročné dieťa

Vývoj kreslených symbolov stromu je podobný vývoju kresieb ľudskej postavy. Zo skôr publikovanej odbornej literatúry vieme, že dieťa veľmi skoro experimentuje s týmto tvarom. Najskôr ho zobrazuje ako kolmú líniu na dolný okraj papiera. Túto líniu pretínajú v pravom uhle kratšie čiary, niekedy sa uhol zmenšuje. Britsch tvrdí, že „...kresba stromu, ktorá vznikne a je na nej vetvenie pravouhlé, je akýmsi symbolom pre všeobecne platný myšlienkový obsah, nie je žiadnym pohľadom na strom,

žiadnou projekciou skutočných smerových línií na prírodnom objekte“ (In J. Uždil, 1976, s. 34). V našom výskume sa však ukazuje, že deti spravidla uprednostňujú symbol ovocného stromu aj s plodmi, ktoré sú výrazným symbolom odlišenia listnatého a ihličnatého stromu. Iný symbol charakterizuje znázornenie kmeňa, z ktorého vyrastajú konáre. Niekedy sú konáre rozvetvené, pričom menšie konáriky sú akoby pripojené k hlavnému konáru pod pravým uhlom.

Základná verzia kresby stromu, nakreslili 3 až 6-ročné deti

Prechádzka lesom, nakreslilo 3-ročné dieťa
„To som ja a idem na výlet. Bola tam osa a chcela ma poštipať.“

Les, nakreslilo 5-ročné dieťa

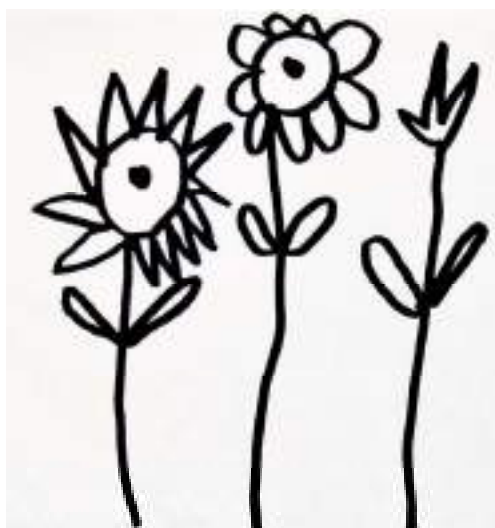
Naša rodina na prechádzke v lese, nakreslilo 5,3-ročné dieťa

Symbol stromu sa objavuje takmer v každom detskom výtvarnom prejave. Niektorí tvorcovia sa uspokojujú s klasickým, tzv. lízadlovým symbolom. Ďalší vychádzajú z poznania, že strom má aj korunu, preto najskôr zobrazia konáre, a to tak, že nakreslia línie v rôznych smeroch. Umiestňujú ich do kruhu, ktorý má symbolizovať tvar koruny. Malé tvary kruhu, symbolizujúce lístie „vyrastajú“ z krátkych línií, ktoré lúčovito vychádzajú z obvo-

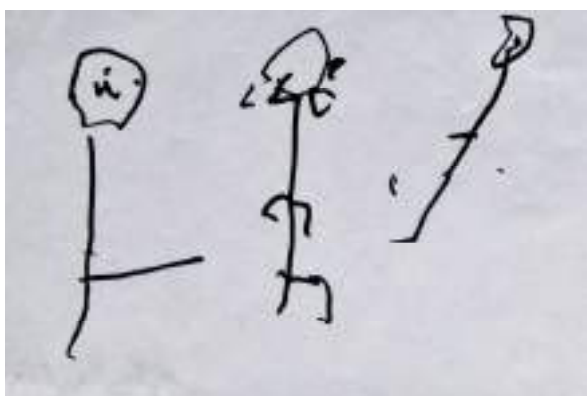
du veľkého kruhu, teda z koruny. Pripomínajú nám symbol slnka. Zdá sa, že práve tento symbol pomáha niektorým deťom vyriešiť problém, ako zobraziť rastúce listy. V iných kresbách koruna stromu je zobrazená špirálovito v tvare oblúka. Vyjadruje dynamiku, príbeh a podľa vyjadrenia jedného malého kresliara: „Aj strom sa môže stať zdrojom pohybu“. Na zobrazenie ihličnatého stromu deti zvyčajne používajú dve lomené línie v rovnakej vzdialenos-

ti od seba. Vytvárajú ich rytmicky sa striedajúcimi krátkymi čiarami, ktoré v spoločnom bode menia smer.

Výtvarný vývin zaznamenávame aj v prípade kresby kvetiny a slnka. Obdobne je to v prípade kresby domu. Tvar kresby domu sa postupne mení, rovnako miesto i spôsob zobrazovania okien na dome. Malý kresliar sa zvyčajne inšpiruje architektúrou rodinného domu, v ktorom býva.

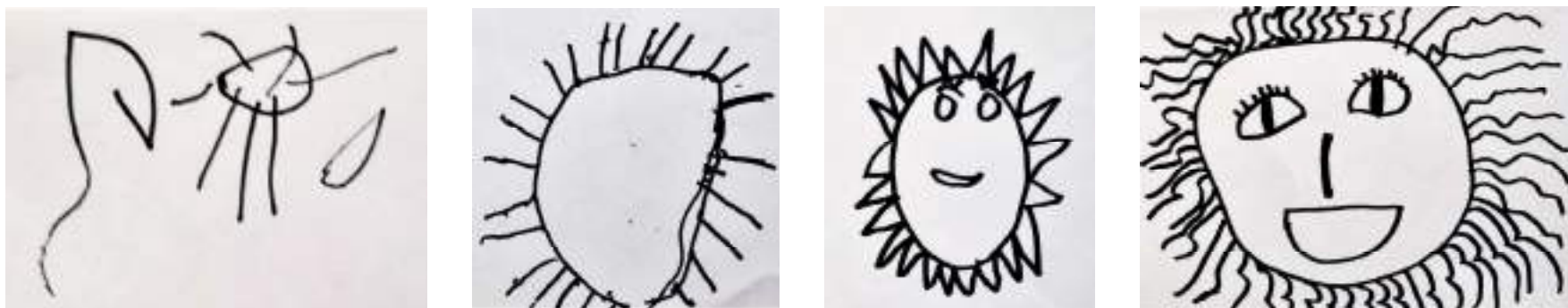
Základná verzia kresby kvetiny, nakreslili 3 až 6-ročné deti

Poľné kvety, nakreslilo 5,5-ročné dieťa

Kvety v našej základe, nakreslilo 5,11-ročné dieťa

Základná verzia kresby a slnka, nakreslili 3 až 6-ročné deti

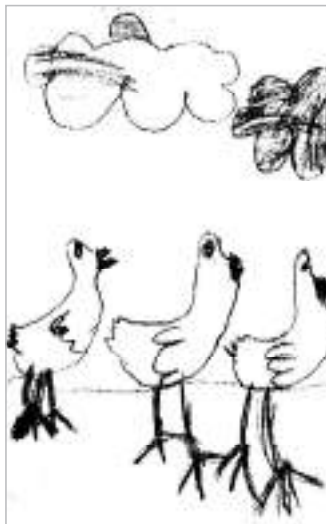

Základná verzia kresby obytného domu, nakreslili 3 až 6-ročné deti

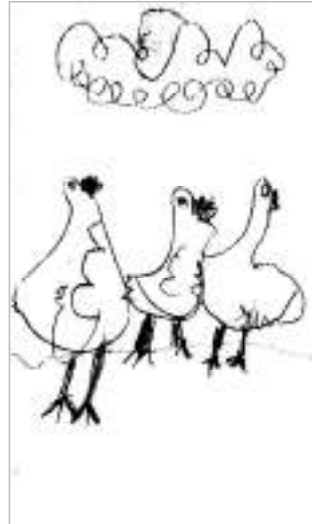

Humorný príbeh, nakreslilo 6,1-ročné dieťa
„Jeden medveď chcel ísť k dverám hotela, zabudol odbočiť a nabúral do steny. Zavolať si telefónom dvoch kamošov. Oni ho tam chceli vtlačiť celého. Nakoniec ho vytiahli, on im spadol do rieky, ale tá sa mi tam nezmestila.“

Malý kresliar nie vždy dokáže objavovať nové a jedinečné tvary, ale inšpiruje sa iným dieťaťom. Odporováva a jednoducho napodobní jeho figúry alebo celé kresby. Prípadne si dá poradiť dospelým a stereotypne opakuje jednotlivé tvary. V takom prípade hovoríme o reprodukciách, napodobeniach.

Húsky, nakreslilo 5-ročné dieťa
„Videla som ich u babičky.“

Mačka s balónom, nakreslilo 3,5-ročné dieťa
Dieťa preberá symboly, ktoré sa snaží štylizovať v takej podobe, ako boli pôvodne vytvorené

Mačka s balónom, nakreslilo 4-ročné dieťa

Húsky, nakreslilo 4,5-ročné dieťa
Dieťa preberá námet, symboly, ktoré sa snaží štylizovať v takej podobe, ako boli pôvodne vytvorené

Objavovanie prvých individualizovaných foriem v detskej kresbe treba považovať za dôsledok myšlienkového konceptu. Podľa Piagetovej teórie dieťa kreslí svojho človečika, zvieratá, domy, stromy, rastliny a ďalšie symboly podľa toho, čo o nich vie, úroveň a obsah kresby sa viaže na jeho intelektuálnu vyspelosť. Malý kresliar nekopíruje, nekreslí podľa skutočnosti. Teda nekreslí to, čo vidí jeho oko, ale vytvára si podoby ľudí, zvierat a ďalších objektov komplexne a skladá jednotlivé tvary do celku podľa zapamätaných detailov. Piagetove slová sa potvrdzujú aj v tom, že existuje niečo ako inteligencia videnia, kedy koordinácia oka a ruky sú dôležité

pre rozvoj celkovej inteligencie. Rozvíjanie intelektu jednoduchým zaobchádzaním len s pojmami prakticky nie je možné. Symbol kruhu je výrazom integrity vizuality a inteligencie, zároveň je najfrekvencovanejším tvarom obsiahnutým v zmyslovom svete jedinca, súčasne je najdôležitejším abstraktným tvarom. Nevedomé vizuálne procesy (Kellogg ich nazýva imaginatívna fantázia) zohrávajú dominantnú úlohu vo vývine dieťaťa zvlášť v súčasnosti, keď jeho výtvarný prejav značne ovplyvňujú médiá a multimédiá, komiksové príbehy, reklamné slogany a pod.

DETSKÉ PRÍBEHY V OBRAZOCH: DIEŤA – PRÍJEMCA INFORMÁCIÍ A TVORCA PRÍBEHOV

Podľa B. Kováča (1972) možno vyvodiť prvý a základný zákon zobrazovania individualizovaných foriem, a síce zákon koncepčného realizmu. Na rozdiel od vizuálneho realizmu, ktorý sa bezvýhradne opiera o oko, koncepčný realizmus – príznačný nielen pre detskú kresbu, ale aj pre umelca a každú kultúru, za ktorou stojí prologické či archaické myslenie – poníma kresbu ako cieľavedomú aktivitu. Tvorca vychádza z predstáv, ktoré si o objekte vytvoril a reflektuje to, čo sa mu zdá na danom predmete najdôležitejšie, mimoriadne a jedinečné. Namiesto vizuálneho zobrazovania ide teda o zobrazovanie podľa predstavy, keďže obraz určitého objektu je transformáciou myšlienky, ktorá už existuje v mysli. Zákon koncepčného realizmu presne zodpovedá mentalite dieťaťa, jeho spontánnemu narcizmu, ktorý je koncentrovaný na svet vlastných predstáv a okolité prostredie.

Existuje však disproporčný vzťah medzi grafickým záznamom a tým, ako ho interpretuje jeho tvorca. Dieťa „číta“ svoje výtvary ako akýsi druh tajného písma, ktorému rozumie iba ono. Dotvára a obohacuje kresbu podľa zákona zápornej redundancie. V zobrazovaných formách stotožňuje celistvé a zložité tvary skutočných objektov, ako aj vzťahy medzi nimi obrysovým lineárnym náznakom v kresbe. Toto znakové, tvarové a súčasne vizuálne a obsahové kódovanie – de facto zjednodušovanie, ba až hyperbolizácia – vnímame ako duševný a intelektuálny postoj dieťaťa k vonkajšiemu svetu. Dieťa je samo tvorcom a zároveň aj konzumentom

kresby. Jednoducho kreslí si pre seba, no zároveň je sprostredkovateľom a percipientom informácií pomocou (nakresleného) kódu.

Zákon zápornej redundancie zobrazovaných foriem spôsobuje, že detská kresba sa nevyvíja smerom k realistickému zobrazovaniu skutočnosti – ako to tvrdí časť bádateľov nerešpektujúcich svojráznosť vnútorného sveta detí –, ale k osobitej kódovanej forme. Malému kresliarovi stačí zjednodušené, schematické alebo náznakové, obrysové zobrazovanie predmetnej skutočnosti. Vyplýva to z jeho ponímania reality a zmyslu pre výtvarnú hru. Prakticky, existujú tri okolnosti, ktoré udržiavajú zákon zápornej redundancie v trvalej platnosti.

Po prvé: Dieťa si vystačí so svojimi „obmedzenými“ poznatkami o predmetoch a ďalších objektoch, pretože ku kresbe pristupuje synteticky na základe poznania, mechanicky nekopíruje a neodkresľuje modely. To znamená, že ešte ani sedemročný kresliar nemusí postrehnúť, že v zátiší pred ním, ktoré práve kreslí, chýbajú také či onaké predmety. Jeho výtvarná „zaslepenosť“ je len odrazom jeho doterajšieho poznania a reflexie, ktoré sa snaží zobrazovať.

Po druhé: Dieťa svoje schopnosti a zručnosti ani dostatočne nevyužíva, jeho kresba je úsporná a podlieha princípu: vynaložiť čo najmenšiu námahu. Tým sa redukuje početnosť detailov v kresbe na najpodstatnejšie jednotlivosti. Z hľadiska dospelého percipienta môže malý kresliar zachovávať

a zvyrazňovať detaily úplne nepodstatné, no podľa detskej logiky a jeho momentálneho zanietenia práve tie sú veľmi dôležité. Dobrým príkladom je obraz zobrazujúci dedka ako fajčí z peknej fajky, dokonca ozdobenej ornamentmi. No malý kresliar mu nakreslí jednu hornú končatinu, pretože podľa neho na túto činnosť dedko nepotrebuje obidve ruky, na pridržiavanie fajky mu stačí iba jedna.

Po tretie: Dieťa ešte jednoznačne nerozlišuje svet „Ja“ od sveta „Nie Ja“. Verí vo všemocnosť svojich predstáv, slov a myšlienok. Žije v magickom svete, v ktorom sa dá čarovať, a preto vo svojich kreslených príbehoch spravidla imituje realitu vonkajšieho sveta tak, že zložité formy a integritu zjednodušuje práve výtvarnou symbolikou. Nebolo by správne zakazovať dieťaťu zobrazovať takéto vnímanie sveta, pretože v kresbách by zavládol prísny diktát foriem vonkajšej reality, a na druhej strane by sme nepodporovali jeho spontánnu detskú hru. Malý kresliar sa snaží projektovať svoje predstavy nielen do samostatných geometrických tvarov, ale aj do ostatných amorfných zložiek kresby. K citu pre tvar sa pripája farebné cítenie, vďaka ktorému môžeme považovať za objekt každú amorfnú škvrnu, najmä ak je farebne odlišná. Dospelý percipient síce vidí iba zopár koliesok, lomených línií, jednoduchých postáv, miestami aj neprehľadné čmáranice, no detská fantázia práve týmto spôsobom rozohráva celé rozprávkové príbehy. Dieťa tvorí symboly ľudí, zvierat a iných objektov, medzi ktorými existuje súvislosť, jeden príbeh. Rozptýlené predmety, postavy ľudí na ploche sú prepojené skutočným príbehom, ktorý sa premieta v hlave malého tvorcu, v jeho predstavách, v myslení. Kresba

je osobná a zároveň jedinečná, neopakovateľná, tiež humorná, satirická a typická pre jej autora.

Samostatne a spontánne kresliace dieťa v pravom zmysle slova experimentuje. Neprechádza do posledného štádia kresby na základe jednoduchých myšlienkových schém. K zobrazeniu situácie, teda k situačnej kresbe rozvíjajúcej vecné a príbehové vzťahy sa dostáva vďaka kompozičnej schopnosti, ktorá sa zdokonaľuje kreslením abstraktných, bezobsahových zoskupení, zvyčajne zložených z lineárnych a plošných tvarov. Do abstraktných zostávajú postupne vkladá osobité a jedinečné formy, najmä postavy ľudí a vytvára tak kompozičné vzťahy. Tie priamo podnecujú dieťa, aby do kresby naprojektovalo aj prvé vecné a dejové vzťahy, a cielene začalo vytvárať lineárne a farebné kompozície, zobrazujúce konkrétne príbehy, životné situácie.

Leto, namaľovalo 5,6-ročné dieťa

V našom meste, vytvorili 6,1-ročné deti. Malba na chodník, skupinová práca
Deti zobrazili zámok, k nemu kráľa a kráľovnú. Neskôr dievčatko doplnilo, že k zámku patrí taktiež dedina – domčeky na kopcoch, umiestnené vpravo, tiež les – stromy, kvety, potok, situované vľavo dole. Chlapci domalovali futbalové ihrisko.

Detská kresba ožíva, „čítame“ príbeh alebo rozprávku. Malý tvorca sa snaží vyrozprávať celé príhody, epizódy, historky. Usudzujeme, že tak ako štádium čmáraníc do istej miery zodpovedá detskému džavotaniu a štádium izolovaných predstáv prvým gramaticky a syntakticky neorganizovaným slovám, situačná kresba zodpovedá vyjadrovaniu sa vo vetách. Z výtvarných zápiskov týchto viet sa stávajú akési piktogramy, obrázkové písmo.

Vyrozprávanie rozsiahlych detských príbehov si vyžaduje výtvarne a zároveň rozprávačsky riešiť problém, teda zobrazenie priestoru v kresbe. Po prvý raz sa malý kresliar zaoberá otázkou, ako dostať na plochu papiera trojdimenzionálny svet príbehov zo života ľudí alebo zvierat, ako znázorniť hĺbku priestoru na povrchu materiálom, ktorým disponuje. Predtým v období čmáraníc a prvých

izolovaných predstáv bol papier iba akousi stenou, na ktorú dieťa kreslilo najskôr bezobsahové čmáranice a potom prvé individualizované formy či príbehy bez toho, aby ich priestorovo zostavovalo. Projekčné zobrazovanie, alebo inými slovami povedané, aby každá figúrka bola umiestnená náležite a na správnom mieste, aj naďalej zostáva charakteristickou črtou detskej kresby. Prakticky to znamená, že dieťa pri kreslení otáča papier na stole alebo ako hostiteľ obchádza stôl. Od jednoduchého naznačovania pôdorysu prejde k vytváraniu súvislých rozprávačských príbehov, ktoré rozdelí na seriál obrázkov, detailne opisujúcich ten istý príbeh. Samo od seba, bez kompetentného vedenia učiteľa nateraz nedokáže zobraziť priestor a vhodne použiť perspektívu ako výtvarný výrazový prostriedok, pretože táto zručnosť je nad rámec jeho schopností a zručností.

Kolo, kolo mlynské, nakreslilo 6-ročné dieťa

Moja cesta do školy, nakreslilo 7-ročné dieťa

JEDNOTNÝ ŠTÝL VÝTVARNÉHO ZOBRAZENIA

Po vyriešení tak závažného problému, ako je výtvarné zobrazenie priestoru, v detskom príbehu kompletizujú sa všetky charakteristické znaky, súvisiace s kognitívnymi funkciami jedinca v kon-

krétnom štádiu výtvarného vývinu. Vytvárajú tzv. jednotný štýl výtvarného zobrazenia. Konkrétne ide o lineárnosť, ucelenosť, uzavretosť a úspornosť ťahu, pričom kresbová línia je čoraz definitívnejšia.

Peter, 5 rokov. V našom dvore, nakreslilo 5-ročné dieťa

Rozprávka o Červenej čiapočke, nakreslilo 6-ročné dieťa

V detskej kresbe sa objavuje tiež kreslený (kresbový) zhuk, a to v prípade, ak dieťa v lineárnej kresbe nerešpektuje polohu jednotlivých objektov. Snaží sa nakresliť čo najviac predmetov alebo niekoľko významnejších situačných príbehov na jednej ploche a jednom mieste. Z viacerých časových období bez logickej súvislosti nakreslí hoci aj dopravné prostriedky alebo jednu figúru cez druhú, a neprekáža mu ani to, že niektorá postava je na pohľad hore nohami.

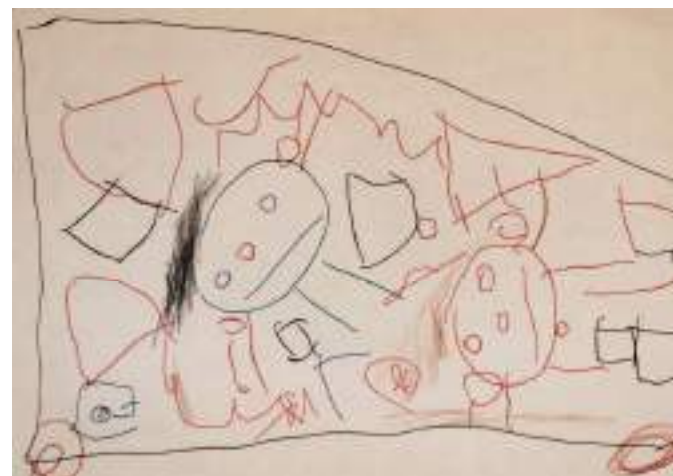
Deti si vytvárajú osobitý štýl zobrazenia ľudských postáv a iných objektov, vytvárajú individuálne

Hrali sa na lietadlá a autá, nakreslilo 3,5-ročné dieťa

a jedinečné grafické typy. Zvyčajne ich opakujú alebo prinavracajú sa k nim. Zobrazenie každého ďalšieho nového typu je pre malého kresliara značnou psychickou námahou. Aj keď akákoľvek zmena je preň ťažká a zložitá, má však veľký význam pre jeho výtvarný vývin. Staré a nové grafické schémy určitý čas vedľa seba koexistujú, zatiaľ čo malý kresliar sa pripravuje na ďalší, vývojovo vyšší stupeň grafického zobrazenia. Nový grafický typ vzniká predovšetkým z vnútornej potreby vyjadriť vzťah k prostrediu, naznačiť vecné vzťahy a súvislosti, akcentovať správanie sa ľudí a výtvarne vystihnúť ich vnútorný svet. Na dôvažok sa žiada dodať, že prekonané vývinové štádium detského výtvarného zobrazenia sa môže vrátiť, a tak sa v kresbe dieťaťa môže opäť objaviť, povedzme hlavonožec vedľa panáka.

Dieťa sa pokúša graficky zobraziť objekty dôsledne vedľa seba a bez prekryvania. Usiluje sa o najväčšiu názornosť a vyhýba sa akémukoľvek prekryvaniu prvkov. Dobrým príkladom je nakreslený klobúk na hlave pána, ktorý nesmie zakrývať vlasy alebo

Cesta autobusom, nakreslilo 3-ročné dieťa

Moji kamaráti zo škôlky, nakreslilo 3-ročné dieťa

princezná, ktorá má krásny účes a korunka nad ním trochu „lieta“, no tvár (ovál obličaja) nie je „porušená“ vlasmi. Hovoríme o naivnom realizme v detskej kresbe.

U lekára, nakreslilo 6-ročné dieťa

Selena Gomez, namaľovalo 7,7-ročné dieťa

„Selena Gomez je veľmi, veľmi pekná. Je aj speváčka, aj herečka. Má aj videoklipy s Demi Lovato aj Taylor Swift. Má novú pesničku Same old Love. Aj sa mi páči. Má pekné dlhé vlasy a mám ju strašne, strašne rada!!!“

Dieťa rado prenáša znaky z jednej predstavy na druhu. Používa ich vtedy a tam, kde grafické poňatie novej predstavy ešte nie je definitívne. Toto je personifikácia alebo tzv. antropomorfizmus v det-

skom výtvarnom prejave, ktorý predstavuje oživo-
vanie aj neživých predmetov. Znamená prenášanie ľudských znakov na zvieratá, kvety, prípadne iné predmety, tiež poľudšťovanie slnka či mesiaca.

Leto, nakreslilo 6-ročné dieťa

U nás doma, namaľovalo 8,9-ročné dieťa

Dieťa má schopnosť vidieť „cez hmotu“, cez stenu. Transparentnosť alebo priehľadné (röntgenové) videnie sa objavuje vtedy, ak sa v kresbe zobrazujú predmety a ich časti, ktoré v skutočnosti sú zakryté. Takéto zobrazenie sa neopiera o reálne videnie, ale

len o informácie. Je prejavom schopnosti malého kresliara syntetizovať a vizuálne spojiť poznanie o zobrazovanom objekte. Prakticky to znamená, že stena domu je „sklená“, karoséria auta je priehľadná a mrkva v zemi je viditeľná.

V babkinom dome, nakreslilo 5,5-ročné dieťa

Červená čiapočka, namaľovalo 6-ročné dieťa

Medzi piatym až šiestym rokom dieťa rozširuje svoj obrazový repertoár a spôsob zobrazovania. Začína sa riadiť pravidlami, ktoré úzko súvisia s vizualizáciou objektov v priestore. Malý kresliar ich najskôr kreslí na dolnom okraji papiera, teda na osi (na rovine papiera), smerom zľava doprava a zozadu dopredu. Osvojuje si princípy priestorového zobrazenia a spôsob výtvarného zobrazenia priestorových objektov. Slovom, zdokonaľuje sa v používaní základných pravidiel výtvarnej tvorby. Prakticky to znamená, že dieťa pomerne skoro chápe význam periférie papiera či výkresu ako „zem“, kam sústreďuje svoju kresbu, doposiaľ rozptýlenú po celom výkrese. Vzdialenejší okraj predznamená „nebo“. Neskôr na dolný okraj výkresu nakreslí čiaru. Obja-

vujúca sa základná línia naznačuje začiatok zobrazeného priestoru. Žiada sa dopovedať, že ak by návyk používať základnú líniu v dolnej časti výkresu trval príliš dlho, mohol by byť brzdou v ďalšom výtvarnom vývine jedinca. Je tu ešte jeden moment, a síce, že dĺžka základnej línie nepostačuje zamýšľanému zobrazeniu. Vtedy dieťa si ju nevedomky predĺži pozdĺž ďalších strán výkresu. Ak malý kresliar ešte nemá osvojené náležité zákonitosti používania základnej línie, tak časom pridá ďalšiu, rovnobežnú so základnou líniou. Táto čiara je vlastne ďalšou základnou líniou. Toto je tzv. intelektuálny horizont. Zobrazený príbeh radený v pásoch nad sebou alebo vedľa seba vytvára obrazovú scénu a vyvoláva zdanie klasického reliéfu.

Prechádzka lesom, namalovalo 6-ročné dieťa

Tu bývam, nakreslilo 6-ročné dieťa

Môj dom, namalovalo 5,6-ročné dieťa

Výtvarné rozprávanie alebo tzv. štvrtý rozmer v detskej kresbe, ktorý sa dieťa snaží zobraziť, je čas. Kresliar nezachytáva len jeden moment príbehu, ale znázorňuje celý rad epizód v následnosti za sebou a umiestňuje ich na jednej ploche. Epizódy sú voľne rozložené na výkrese a navzájom sa prelí-

najú. Prípadne sú radené vo vodorovnom páse, teda v plánoch radených nad sebou, eventuálne v kruhovej forme. Výtvarné rozprávanie je často sprevádzané hovoreným slovom, mladý tvorca rozpráva o priebehu udalostí.

Zber úrody, nakreslilo 4,6-ročné dieťa

Nový život, nakreslilo 6-ročné dieťa

Mravčie mestečko, nakreslilo 8,6-ročné dieťa

Grafoidizmus alebo zaokrúhľovanie znamená naklonenie kresby v smere písaného písma. Tiež zaokrúhľovanie ostrých a pravých uhlov v dôsledku zotrvania na predchádzajúcej kruhovej forme. Prejavuje sa nakláňaním kolmíc v smere písaného písma. Pre oba atribúty je spoločný prenos z jedného „písaného“ tvaru do druhého.

Prichádza leto, nakreslilo 5-ročné dieťa

Návyk kresliť postavy a iné objekty kolmo na vodorovnú líniu vedie k tomu, že dieťa tento spôsob výtvorného zobrazenia používa aj v prípade použitia šikmých línií. Napríklad, ľudia alebo zvieratá idúce do kopca sú nakreslené kolmo na obrysú líniu kopca, komín je kolmý na šikmom štíte strechy. R-princíp alebo zákon kolmosti je viac-menej prejavom záľuby zreteľne a presne vymedziť a zároveň odlíšiť obidva základné smery.

Mesto zázrakov, namaľovalo 5-ročné dieťa

Náš domček, namaľovalo 5-ročné dieťa

Zobraziť priestor je pre malého kresliara často komplikované. Snaha o usporiadanie príbehu na dvojrozmernej ploche je záležitosť vývinová a je dôsledkom nevizuálneho poňatia priestoru.

Tanec v trojici, nakreslilo 10-ročné dieťa

V našej triede, nakreslilo 6-ročné dieťa

Nedeľný obed, nakreslilo 10-ročné dieťa
„Z toho mám najväčšiu radosť. Sme spolu celá rodina – maminka, tatinek, Fredi, ja.“

Zmiešaný profil dovoľuje vidieť objekty alebo postavy jednej scény súčasne z viacerých pohľadov. V takom prípade dieťa zložitejšie objekty nikdy nekreslí z jedného uhla pohľadu, z jedného miesta. V kresbe spája pohľady z viacerých strán: pôdorys, nárys, bokorys, a tak nakreslený domček má obe bočné steny. Viacpohľadovosť, teda nevizuálne poňatie priestoru je spravidla podporované autoplastickými obrazmi.

Rovnako aj preklápanie a sklápanie v detskej kresbe má svoje miesto. Predmety, ktoré sú nad detským horizontom alebo sa na úrovni očí, „premieňajú do seba“, malý kresliar klopí do pôdorysu alebo do najvýraznejšieho profilu, aby mohlo vidieť príbeh alebo objekty súčasne z vtáčej i žabej perspektívy. Tento fakt vnímame ako nevizuálne poňatie priestoru.

Náš dom, nakreslilo 4,10-ročné dieťa
„Toto je náš dom. Slniečko svieti spoza mrakov na náš dom. Ja, Jarko a Kamilko sa hráme doma s kockami. Dedko a babka sedia a pozerajú televízor. Mamka a ocko sedia u krstnej na návšteve. Nás nezobrali, lebo sme ešte spali.“

Na hokeji, nakreslilo 6-ročné dieťa

Tanečnice, nakreslilo 6-ročné dieťa

Pre niektoré detské kresby je príznačné nevizuálne zobrazenie príbehu alebo objektov. Vhodným príkladom sú často vyskytujúce sa kresby otvorených okien na obytnom dome alebo postáv v priestore. Deti spravidla rozumejú, že predmety, ktoré sú od nich vzdialenejšie, sú menšie alebo nižšie, a preto ich do hĺbky kresleného priestoru zmenšujú. V praxi sa stretávame aj s celkom opačným zobrazením,

a to s obrátenou perspektívou. V takom prípade sú postavy a ďalšie objekty v dolnej časti výkresu, teda najbližšie k nám menšie, nízke, a naopak, vzdialenejšie postavy a objekty sú väčšie alebo vyššie. Tento jav zodpovedá momentálnej intelektuálnej úrovni dieťaťa, ktoré sa vciľuje do zobrazovaného priestoru ako jeden z účastníkov príbehu, a vtedy kreslí najväčšie, najvyššie to, „čo je mu najbližšie“.

V lese, nakreslilo 6-ročné dieťa

Učiteľka v kruhu detí, nakreslilo 6-ročné dieťa

Pôsobivé, efektne objekty, ale aj ľudí a zvieratá dieťa rado zväčšuje a nadraduje, aby im dodalo výraz dôležitosti, ktorý je totožný s jeho zážitkom. Časté deformácie, disproporcie, nepomer v proporciách súvisia jednak s funkčnosťou objektov alebo s významom, ktorým (ne)pripisuje kresliar. V takom prípade výtvarné zjednodušenie má charakter „skratky“. Ak je dieťa zaujaté konkrétnym znakom predstavy, vtedy mu dáva výraz v „nadsádzke“. Bežným príkladom je zobrazenie postavy, ktorá je vyššia ako obytný dom, alebo veľká kľučka na dverách či veľké gombíky na kabáte. Malý kresliar zväčší hlavu postavy, pretože v nej sa koncentruje výraz, predĺži tú hornú končatinu, ktorá je momentálne v činnosti alebo v pohybe.

Reálnosť prázdneho priestoru je v kresbe vyjadrená vyšrafovaním, vybodkovaním.

Zobrazovací automatizmus tiež nie je výnimkou vo výtvarnom prejave detí raného veku. Kresliar niektoré prvky, detaily zmnoží toľkokrát, až odporujú realite. Častým príkladom je dom s nereálnym a neprimeraným množstvom okien, alebo viacej prstov na ruke, prípadne nespočetné množstvo gombíkov.

Dlho pretrvávajúci automatizmus brzdí ďalší výtvarný vývin dieťaťa a čiastočne je východiskom

Náš dom, nakreslilo 6-ročné dieťa

Môj dom, nakreslilo 5,6-ročné dieťa

Na našom dvore, nakreslilo 6-ročné dieťa

Hráme sa pri našom dome, nakreslilo 6-ročné dieťa

Tu bývam, nakreslilo 8-ročné dieťa

pre nepravý ornament. Nepravý, zdobený ornament môže byť prejavom radosti nad zvládnutím konkrétneho typu línie alebo drobného detailu na dome, na šatách, na zemi či oblohe. Objaví sa aj vtedy, ak malý kresliar nedokáže odpozorovať a napodobniť zložité tvary, alebo nechápe ich funkciu a štruktúru. Prezdobený obraz je v konečnom dôsledku obsahovo chudobný, strnulý. Snahou dieťaťa je však zakryť isté medzery či nedostatky v predstavivosti a výtvarnom myslení.

Základom spojenia symbolov je spravidla rytmus radenia. Vnútorňú koncepciu kresby tvoria figúry zvierat, domov, stromov a iných predmetov, radených v jednej horizontálnej línii, ktorá je umocnená základnou líniou. Grafickým zobrazovaním v pravidelnom radení objektov sa dieťa učí premýšľať o svete. Učí sa vnímať svet v súvislostiach, porovnávať a vyvodiť racionálne závery.

Rytmus, opakovanie, symetria sa neprejavujú vždy a len v ornamente, ale skôr v členení plochy. Na jednej strane sú základom pre kompozičné usporiadanie, na druhej strane sú výsledkom kresliarskych schopností dieťaťa umiestniť hlavný motív na os, radiť objekty v pravidelných intervaloch do pásu, do kruhu a pod. Zmysel pre výtvarné cítenie a základy kompozičných princípov sú tak trochu vrodené a geneticky dané: rytmus tepu a dychu, symetria ľudskej postavy a pod. Ich prítomnosť vo výtvarnej tvorbe je povzbudivá a nasvedčuje tomu, že výtvarný prejav je integritou fyzická a psychická, teda aj duševného života a duševných činností jedinca.

Život mravcov, nakreslilo 9-ročné dieťa

O medovníkovom domčeku, nakreslilo 5-ročné dieťa
„Nakreslila som Janka a Marienku, keď v noci došli ku chalúpke a išli jesť medovníčky. Janko a Marienka sú hladní. A ježibaba tam ešte neprišla. Nakreslila som aj mesiačik, oni prišli v noci, keď ich takto nechal v lese.“

Rozprávkový sen, nakreslilo 6-ročné dieťa
„Najviac sa mi páči ježibaba, lebo nosí dlhú sukňu, má dlhé nechty a nemusí sa česať... Ježibaba je smutná, lebo ju nikto nemá rád. Ale ja áno, ja by som tiež chcela byť ježibabou.“

Farebné premeny II, v počítači vytvorilo 8-ročné dieťa

Citlivosť patrí k typickým znakom jednotného štýlu výtvarného zobrazenia. Malý tvorca zvyčajne vykresľuje objekty alebo figúry, ku ktorým má významný citový vzťah. Bohužiaľ, niekedy nelogicky a neobvykle

uplatňuje citlivosť aj tam, kde nemá svoje opodstatnenie, napr. nakreslí slnko, mesiac a hviezdy vedľa seba, alebo umiestni srdiečka na nevhodné miesto a pod.

Tancujúce srdiečko, nakreslilo 5,5-ročné dieťa
„To je krajina srdiečok... Všetky budú veselé, iba toto zelené bude trochu také smutné... No, neboli všetci šťastní... Je smutné, lebo nemá hračku, svojho plyšáčka... Sviečka je pre maličkého, lebo oslavuje jeden ročik, budú spolu tancovať a jašiť sa. A to veľké srdce – to je moja mama. Ešte by som chcela nakresliť slniečko, len nedočiachnem... Aha, aké je pekné, ešte očko, aj druhé, noštek a pusinu... Toto budú balóny, tu mi nejde nakresliť žltou!? To nič, bude to taký krivý balón. Ešte sviečka, husle, očká srdiečkam. Ešte niečo, napíšem SAŠKA, nezmestilo sa, vidíš? A teraz môžu tancovať – aj ja rada tancujem, to sú akože moji kamaráti z Talentníčka.“

Elza, namaľovalo 5,5-ročné dieťa
„To je taký vtáčik, ktorého som si vymyslela. Budem kresliť rozprávku, ktorú pozerám u krstnej – o Elze. Ona vyčarovala také kráľovstvo, aj svoju sestru. Ona takto žmurká, aby si videla, aké má namaľované oči... Vtáčik priletel, veď jej bolo smutno... Ja tam kreslím samé srdiečka, lebo je to pekné. Tolko nových tu je!!! Toto veľké srdiečko sa smeje, dám mu aj ruky a nohy. Elza si myslí, že vyčaruje ten zámok, aj ho vyčaruje. Tie mašličky na šatách sa mi podarili.“

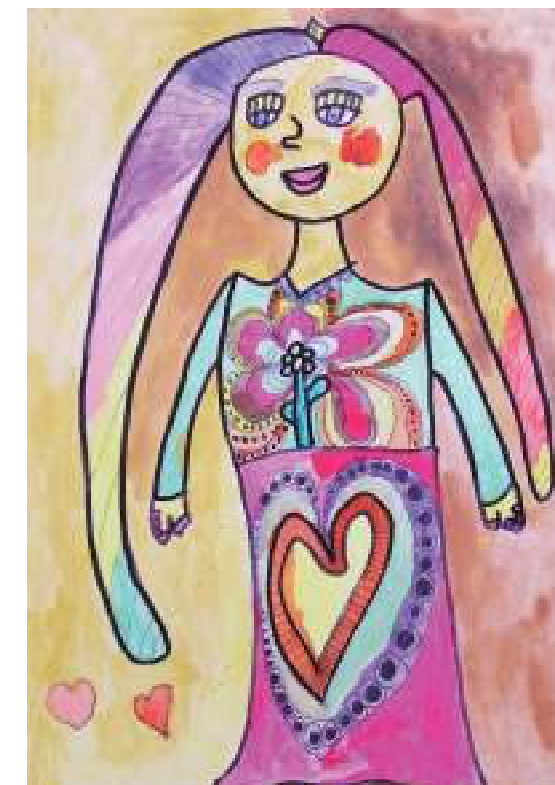
Rodinný poklad, namaľovalo 5,5-ročné dieťa

Moji kamaráti, namaľovalo 6-ročné dieťa

Pohľad z okna, nakreslilo 6-ročné dieťa

Moja mama, namaľovalo 6-ročné dieťa

Kolorit sa považuje za subjektívnu preferenciu autora maľovaných príbehov. Deti väčšinou obľubujú intenzívne, sýte a čisté tóny. Častejšie preferujú farbu červenú, žltú, fialovú, menej sivú, čiernu a oranžovú. Vzťah k farbám sa prirodzene mení. V každom prípade kolorit je odrazom momentál-

neho psychického stavu tvorcu, jeho nálady, emocionálneho zážitku alebo osobnej preferencie farieb (viac vo 4. kapitole). Pre dieťa je typická, isté časové obdobie pretrvávajúca individuálna farebná paleta, prípadne farebná nadsádzka.

Pani učiteľka, namaľovalo 4-ročné dieťa

Klaun z cirkusu, namaľovalo 6-ročné dieťa
„Namaľoval som šaša, pretože sme nedávno boli s mamou v cirkuse a tam šašo predvádzal samé vtipy a bolo to veľmi vtipné. Šašovi som namaľoval červený veľký, gulatý nos, aký mal aj v tom cirkuse. Šašo býva vždy celý farebný, preto som ho tak nakreslil aj ja. Brucho má väčšie. Na kresbu som použil vodové farby a pastelky súčasne.“

Sen, namaľovalo 7-ročné dieťa

Pod dúhou, namaľovalo 6-ročné dieťa

Čarovný zámok, namaľovalo 10,3-ročné dieťa

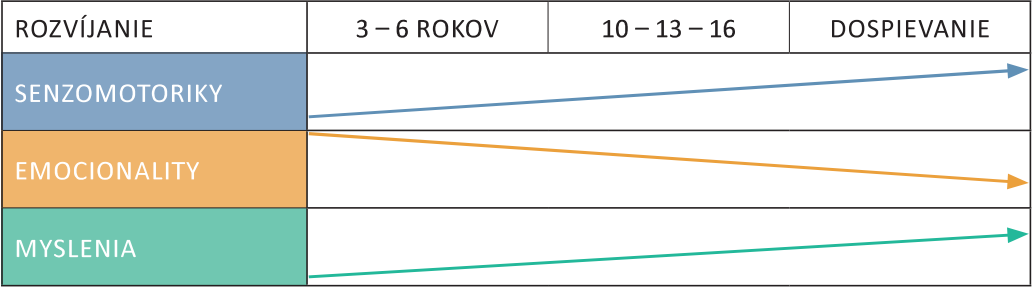
Príbeh o ježibabe, namaľovalo 9,10-ročné dieťa
„Namaľovala som ježibabu, ktorá býva v perníkovom domčeku. On je taký farebný, aby sa páčil Jankovi a Marienke. A sú tam aj jahody, aby ich pozbierali a aby prišli ku ježibabe. Ježibaba nie je taká strašná, aby sa jej báli. Urobila som jej aj úsmev, aby sa jej nezľakli. Ale vlasy má trochu strapaté a má aj takú čiapku, ako majú ježibaby.“

V detskom výtvarnom prejave pozorujeme viaceré vyššie uvedené charakteristické znaky. Ukážky v publikácii potvrdzujú, že v jednom detskom obraze objavíme súčasne niekoľko charakteristických znakov, ktoré sú typické aj pre ďalšie obrazy tvorcu, alebo pre ďalších tvorcov. Tvorí jednotný štýl výtvarného zobrazenia, prioritne detských kresieb. Každé dieťa si tento štruktúrovaný model poetiky vytvára približne od štvrtého roku svojho života. Ten sa rozpadá prirodzene, a to na začiatku puberty. K prvým náznakom jeho rozpadu, čiže k zostatnutiu jednotného štýlu dochádza už v predpubertálnom období. Podobne ako každý umelecký štýl, aj tento dosiahne svoj vrchol a potom zaniká. Tvorca ťahá z hotového, doslova tvorí a fabrikuje už objavené schémy. Je konzumentom predchádzajúcich objavov a ďalej už neexperimentuje, stáva sa z neho manierista.

Záver spontánneho vývinu naznačuje, že detský výtvarný prejav sa vôbec nevyvíja smerom k tzv. realistickému zobrazeniu skutočnosti. Dieťa v istom veku, zvyčajne po siedmom alebo ôsmom roku života, primeraným spôsobom výtvarne zobrazuje svoj detský svet. Po skončení „druhého detstva“, keď sa rúca obdobie snívania „o detskom princovi“, sa mu žiada nahradiť výtvarnú komunikáciu hovoreným a písaným slovom alebo modernými vizuálnymi médiami. Jedinec prechádza zo štádia intuitívneho myslenia do obdobia analytického, kognitívneho myslenia s jeho náročnejšími myšlienkovými operáciami. Vyjadrovanie sa grafickými znakmi či farbou týmto postupom už nezodpovedá. Kresba ako záznam príbehov prestáva vyhovovať a začína ju vytláčať písmo. Práve v tomto čase si

mladiství vedú prvé súkromné denníky, píšú prvé básničky, mailujú, chatujú, esemeskujú.

Mladý tvorca rozlišuje svet „Ja“ od „Nie Ja“, oslabuje sa jeho inštinktívny egopanteizmus. Prechádza do tvrdého, ale osobne a sociálne osožného skúšobného obdobia drsnej a rozpornej predpubertálnej etiky. Vo výtvarnom zobrazení nastáva obrat v dôsledku zmien štruktúry myslenia. Prvenstvo patrí napodobňovaniu optických formátov, aj keď mladý človek netvorí pod bezprostredným vplyvom skutočnosti alebo podľa modelu. Obmedzuje ho charakter fixovaných predstáv a charakter vycibrených grafických schém. Operačná činnosť je viazaná na konkrétny obsah a vizuálnu predstavu. Nástup myslenia v konkrétnych operáciách sa prejavuje vo figuratívnej kresbe, a to snahou vytvoriť sugestívnejšiu situáciu, nové konfigurácie, členenie plochy, pohyb a priestor. Z výtvarnej tvorby sa vytráca spontánnosť a náhodnosť. Obdobie intelektuálneho realizmu je spájané so znázornením pojmových vlastností podľa predlohy, ktoré postupne prerastá do vizuálneho realizmu. Táto etapa je charakterizovaná ako obdobie konkrétneho a logického myslenia. Formuje sa kauzálne ponímanie sveta, základy vedeckého poznávania a klesá tvorivá aktivita jedinca. Psychológovia toto štádium nazývajú štádiom správnych odpovedí.

Významne pokračuje vývin vnímania, najmä vizuálneho. Podľa J. Kurica (1986) dochádza už k presnému vnímaniu priestoru, plochy a času. Jedinec dokáže odhadnúť veľkosť a hmotnosť predmetov. Je schopný rozlíšiť jemné odtiene zrakových, čuchových a sluchových vnemov. Dokáže presvedčivo percipovať realitu, výtvarné zobrazovanie sa viac a viac podobá objektívnej skutočnosti. To nám napokon dokumentuje aj výtvarný vývin kresby ľudskej postavy, zvierat, obytného domu, stromu a ďalších foriem. Schopnosť napodobňovať vizuálne formáty prevláda približne do trinásteho roku veku, keď sa vo veľkej miere rozvíja schopnosť analyzovať skutočné alebo fiktívne situácie. Vzťah k okoliu je diferencovanejší, jasnejší a kritickejší.

Výtvarný vývin sotva možno vysvetliť ináč ako hypotézou o fylogenetickom pôvode kreslenia. Dieťa už v prvých počiatoch kresby, ktoré sme nazvali metodickým tápaním, inštinktívne sa pridrižiava akéhosi „programu“, ktorý je v ňom samom a pomáha mu napredovať. Zdá sa, že spontánnosť v detskej kresbe je akosi geneticky naplánovaná. Svedčí o tom mimoriadne logická postupnosť jednotlivých štádií, ktoré podľa zástancov vývinovej psychológie ako keby sa navzájom predpokladali. No nielen to, dokonca ako keby vyššie štádium určovalo štádium nižšie, a naopak. Obdobie bezobsahových čmáraníc pripomína povinné cvičenie pred vlastnou obsahovou kresbou, počas ktorého je dieťa vedené prísou logikou od chaoticky neusporiadaných lí-

nií ku kruhovým, špirálovým a elipsovým formám, a odtiaľ k ďalším geometrickým formám, ktoré sú základným východiskom pre budúce figuratívne a nefiguratívne kresby.

Uviedli sme, že keď detská kresba začne podliehať všetkým trom základným zákonom tvorby, premieňa sa svet mnohovýznamových, vágnych foriem na jednoznačnejší grafický kód s individualizovanými tvarmi. Kresbu dokáže „čítať“ nielen malý tvorca, ale aj ktokoľvek iný. Opakovaním a utvrdzovaním tých istých alebo kombinovaných individualizovaných geometrických foriem v symetrických protikladoch upevňuje sa zmysel pre radový a stredový rytmus, ktorý je základom pre lineárnu aj farebnú kompozíciu. Detská kresba je prejavom vedomého a zámerného zobrazenia istej predstavy, v procese kreslenia rozvíjanej alebo obmieňanej. V tomto období malý tvorca nevedomky objavuje dve možnosti výtvarného zobrazenia – na jednej strane pól abstrakcie a na druhej strane pól individualizácie. Iba ich vzájomným pôsobením – približovaním a odďaľovaním – dochádza k vzniku, vzostupu a napokon k rozpadu jednotného štýlu výtvarného zobrazovania, ku ktorému dieťa dospeje v štádiu izolovaných predstáv. Tento štýl zodpovedá detskému svetu, rozvíja sa a starne spolu s ním. Rozkladá sa na začiatku puberty. Okolo jedenásteho a dvanásteho roku nastáva značný pokrok vo vývine jedinca. Vytvára sa dostatočná slovná zásoba aj s odpoveďou, s ktorou mladý človek dokáže disponovať. Nastáva posun od konkrétnych pojmov a konvergentného myslenia k abstraktným pojmom, abstraktnému a divergentnému mysleniu. Nastáva posun od dedukcie a analýzy k indukcii,

syntéze, vrátane reštrukturalizácie, flexibility, originality smerom k rozvíjaniu myslenia, kde významné miesto zohráva úvaha, úsudok, kritika, alternatíva a elaborácia.

Mnohí pedagógovia vnímajú obdobie formálnych operácií ako obdobie „krízy“. Podľa nášho názoru je toto konštatovanie namieste iba do určitej miery. Totiž, tzv. kríza vo výtvarnom zobrazení súvisí s rozvíjaním abstraktného myslenia, kritiky a sebakritiky, s disproporciou medzi asimiláciou a akomodáciou, s nevyváženosťou vo vývine jednotlivých zložiek osobnosti jedinca. Výtvarný prejav je stereotypný, popisný, súčasne však nedostatočný podľa vizuálnej predlohy i podľa reálnych požiadaviek. Mladý tvorca sa snaží o tvarovanie, tieňovanie, zachytenie objemu a plasticity, o vyjadrenie priestoru a perspektívy, ktoré sa v ďalších rokoch už len zdokonaľujú. Zobrazenie priestoru je však nevýtvarné, zakladá sa na nevydarenom aplikovaní deskriptívnych poučiek. Objavuje sa odkresľovanie alebo necitlivé prijímanie vzorov profesionálnych výtvarníkov. V porovnaní s objektívnou realitou a napodobňovaním umeleckej tvorby či umeleckých vzorov, mladý tvorca objavuje svoje nedostatky a prestáva mať radosť zo svojej výtvarnej tvorby. Prepadá sklúčenosti z vlastného neumenia, je bojazlivý a citlivý na kritické posúdenie svojich obrazov, a preto ich nerád zverejňuje.

Vo veku 12 (13) až 15 (16) rokov fyzická zrelosť ešte nepredznamenáva aj mentálnu zrelosť. Intelektuálne dospievanie v období puberty sa len začína, zaznamenávame intenzívny rozvoj abstrakcie a zovšeobecňovania. Vyvíja sa schopnosť objektív-

ne poznávať a hodnotiť skutočnosť. Vyhraňujú sa individuálne záujmy, schopnosť koncentrovať sa na intelektuálne alebo manuálne aktivity. Vo výtvarnej tvorbe sa viac uplatňuje racionálny prístup, precíznejšie výtvarné zaznamenanie odpozorovaných objektov, ale i schopnosť presnejšej analýzy a syntézy. Mladý tvorca pozoruje nielen vonkajšie znaky, ale pokúša sa vniknúť do podstaty vecí. Je vnímavý a dokáže precíznejšie zobraziť plochu, priestor a čas. Predstavy už strácajú prvky náhodnosti a dochádza k jednoznačnejším diferenciálnym procesom, rozdielnostiam a rozlišovaniu. Vizuálne zobrazenie predstáv smeruje buď k schematizmu, alebo si zachováva konkrétnu, individuálnu a takmer úplnú zhodu s objektom. Obdobie vo veku 15 (16) až 20 (22) rokov je obdobím ustáľovania a ukončovania výtvarného vývinu. Psychický vývin sa vyznačuje intelektuálnou aktivitou a jedinec viac a viac zaujíma kritický postoj k novým informáciám. Rád prehodnocuje, overuje, klasifikuje, polemizuje s dospelými. Výber tém je vyhranený, subjektívny, mladý tvorca prezentuje skôr individuálne zážitky. Výtvarne najradšej stváraňuje to, k čomu ho viaže osobná skúsenosť a v čom vidí zmysel svojej tvorby. Obrazy požívajú meditatívny charakter. Prostredníctvom svojej tvorby zaujíma stanovisko aj k spoločenským, politologickým, etickým či kultúrnym hodnotám. Zdrojom inšpirácie tu nie sú rozprávky a ilustrácie, či príbehy. Mladý tvorca napodobňuje tvorbu výtvarných umelcov, inšpiruje sa výtvarnými technikami a technologickými postupmi moderného umenia. Pokúša sa vytvoriť trojrozmerný objekt, konkrétny výtvarno-úžitkový predmet, ktorý má plniť spoločenskú funkciu. Pozornosť sústreďuje na oblasť architektúry a dizajnu, priestorovú

a úžitkovú tvorbu alebo multimediálnu tvorbu, vrátane počítačovej grafiky, fotografie, videa.

Pedagógovia prepadávajú skepse a často mechanicky zaraďujú mladých ľudí do vývinových stupňov, aj keď obdobie tzv. krízy výtvarného prejavu môže prichádzať u rôznych jedincov rôzne. Formálne sa prejavuje dvoma spôsobmi: jedinec je ochotný ďalej výtvarne tvoriť, no jeho tvorba stráca vnútornú i vonkajšiu istotu. Sám nič nedokáže objaviť, vytvoriť, a preto sa zachraňuje odkresľovaním alebo kopírovaním. Po druhé: jedinec nie je ochotný výtvarne tvoriť, k tejto aktivite je donútený. Jeho prístup je zväčša buď pasívny alebo vzdorovitý. Výtvarný prejav je v podstate mdlý a mladý tvorca väčšinou osciluje medzi prejavom ľahostajným a zlostne karikatúrnym. V oboch prípadoch sa vytráca imaginácia, teda hybná sila, ktorá je imperatívom výtvarnej tvorby. Konečný efekt výtvarno-pedagogického pôsobenia je rozpačitý, bez zreteľného a trvalého vplyvu na ďalší výtvarný vývin jedinca.

H. Gardner a E. Winner (In A. M. Kindler, 1997) prirovnávajú výtvarný vývin k už spomínanému tvaru písmena „U“. Jeden vrchol písmena „U“ predstavujú päťročné deti a druhý pól, vývinovo oveľa vyšší, patrí profesionálnym umelcom, pričom zhodnosť oboch vrcholov je v používaní veľmi podobných grafických symbolov. Najväčší záujem o výtvarné zobrazenie a rozvíjanie obrazotvornosti spadá do obdobia 7 až 8 rokov. Väčšina starších detí podľa J. Davisa (in A. M. Kindler, 1997) prestáva výtvarne tvoriť, a preto vývinová krivka v tvare písmena „U“ sa premieňa na krivku v tvare písmena „L“. Podľa jeho názoru iba deti výtvarne nadané

a talentované sa výtvarne vyvíjajú, pretože sú zručnejšie, húževnatejšie, vytrvalejšie, a len vďaka nim sa pomyselná krivka otočí smerom k druhej časti písmena „U“.

Výtvarný prejav a výtvarný potenciál dieťaťa

Dospelí ľudia môžu ovplyvniť záujem dieťaťa o výtvarný prejav prostredníctvom komunikácie, počas ktorej zobrazuje jednotlivé formy. Môžu ovplyvniť jeho vnímanie objektov v okolí, môžu ho motivovať pre výtvarnú tvorbu, no nemôžu ovplyvniť výtvarné schopnosti ako komponenty výtvarného talentu, teda vnímanie (percepciu), fantáziu a výtvarné stvárnenie vizuálnych vnemov.

Tvary ľudí, zvierat, predmetov, atď., ktoré vytvorila väčšia skupina detí, sa navzájom líšia, vždy však vznikajú podľa určitých zákonitostí, ktoré sa menia postupne a súvisia s ich fyzickým a mentálnym vývinom. Rovnaká forma je zobrazená mnohými spôsobmi v závislosti od toho, čo dieťa vidí (pozoruje), odhaľuje, prežíva a ako to výtvarne vyjadrí. Zobrazenie tvarov sa líši od reálnej (konkrétnej) podoby, čo nasvedčuje tomu, že každé dieťa na základe vlastnej schopnosti pozorovania, odhaľovania, porovnávania, spájania s intuíciou a fantáziou vytvára vlastné tvary. Je preto dôležité venovať pozornosť intelektuálnym, fyzickým a výtvarným schopnostiam dieťaťa, čo sa odráža aj vo výtvarnom vyjadrení s rozličným výtvarným materiálom a v slovnej interpretácii.

Výtvarný prejav sa u dieťaťa vyvíja postupne, paralelne s rozvojom psychofyzických schopností a nadobudnutými poznatkami o špecifikách prostredia, v ktorom dieťa žije. Tiež s nadobudnutými schopnosťami vnímať, prežívať a zobrazovať tvary a priestor, vnímať farby a ich používať. Detský výtvarný prejav už v minulosti študovali poprední slovinskí výtvarní pedagógovia – A. Gerlovič, L. Gregorač, H. Berce Golob v spolupráci so zahraničným teoretikom (B. Karlavaris). Ich systematický výskum detských obrazov sa zakladá na viacerých platformách: na obsahovej koncepcii, výtvarných schopnostiach, vývinových fázach, súvisiacich s inými činnosťami dieťaťa, ktoré predstavujú základ ďalšieho skúmania. V roku 1975 B. Karlavaris určil sedem vývinových fáz: fáza čmáraníc, fáza symbolov, fáza prechodu od symbolu k tvaru, fáza tvarov a javov, fáza úplného výrazu, fáza prechodu

do zrelého výtvarného vyjadrenia, fáza zrelého výtvarného vyjadrovania. Špecifiká, charakteristiky uvedených fáz a prechod z jednej fázy do druhej sa u iných odborníkov odlišovali, no ich zistenia o výtvarnom vývine sa zhodujú v tom, že dieťa sa vyvíja v jednotlivých fázach a zmeny jednotlivých fáz sa najdôslednejšie určujú podľa zobrazenia ľudskej postavy, predmetov, priestoru a použitia farieb.

Výtvarný prejav sa objaví vtedy, keď dieťa dosiahne príslušnú úroveň vedomia, pozorovania, motoriky, záujmov a citov (Karlavaris, 1999). Až do ôsmeho roku veku ide o spontánnu a podvedomú činnosť, pričom prevládajú city; v deviatom a desiatom roku dieťa prechádza od spontánnej k vedomejšej činnosti; v jedenástom a dvanástom roku sa postupne konštituuje rovnováha medzi spontánnou a vedomou činnosťou; v trinástom, štrnástom a osobitne v pätnástom roku veku sa vedomá činnosť upevňuje a prevláda intelekt. Výtvarný vývin podľa jednotlivých období sa zakladá na doposiaľ preskúmaných tvrdeniach odborníkov a je doplnený výsledkami autorkinho skúmania výtvarnej tvorby (Tacol, 1980 – 2017) na vzorke viac ako tisíc detí v slovinskom kultúrnom prostredí v rámci výtvarných činností v materskej škole a v základnej škole. Zistené osobitosti výtvarného prejavu detí sa zakladajú na podobnosti výtvarnej prezentácie tvarov a priestoru, tiež na použití farby bez ohľadu na osobný výtvarný výraz (charakterové vlastnosti, temperament, povaha) a vek detí, a zahŕňajú značný rozsah charakteristík výtvarného prejavu. Každý stupeň výtvarného vývinu predstavuje detské vnímanie, cítenie, rozmýšľanie, záujem, chápanie a znázornenie tvarov, priestoru a použitie farby

v tom ktorom období. Uvedené štádiá, resp. fázy sa menia a každý stupeň je komplexnejší ako ten predchádzajúci. Napriek dôkladnému ponoreniu sa do rôznorodých špecifik výtvarného prejavu jednotlivých detí v určitom období nebolo možné úplne presne stanoviť všetky varianty výtvarného prejavu a osobitosti jednotlivých detí. Každý, kto študuje detský výtvarný prejav, zistí, že každé delenie podľa vývinových štádií výtvarného prejavu a podľa veku je umelým problémom. Podobne to konštatovali odborníci a aj teraz to hovoria. Uvedené potvrdzuje, že výtvarný prejav dieťaťa a adolescenta je individuálnou záležitosťou.

Opísané špecifiká výtvarného vývinu môžu pomôcť pochopiť výtvarnú tvorbu dieťaťa a jeho potreby, keď sa ocitne v skupine detí rovnakého veku, ktoré sa vyjadrujú veku primeraným spôsobom. Deti, ktoré sa vyjadrujú ako mladšie (hovoríme, že v skupine zaostávajú vo výtvarnom vývine), a deti, ktoré sa vyjadrujú ako ich starší kamaráti (hovoríme, že v skupine predbiehajú vo výtvarnom vývine – sú výtvarne nadané). Každý výtvarný produkt je teda individuálny a originálny. Ako taký by ho mal dospelý človek aj prijať a mal by dieťa povzbudzovať, aby sa rado výtvarne vyjadrovalo a napredovalo v rámci vlastných možností.

Fázami výtvarného vývinu prechádza každé dieťa rozdielne a zároveň postupne. Presná hranica medzi jednotlivými štádiami neexistuje. Tie prebiehajú postupne, nie nárazovito, preto sa môžu niektoré charakteristiky výtvarného prejavu uchovať v novej fáze dosť dlho. Výskumní bádatelia zistili, že výtvarný vývin graduje u všetkých detí a že deti

nedosiahnu určitý stupeň výtvarného zobrazenia v presne stanovenom veku. Keďže fázy sa prekrývajú, charakteristiky zobrazenia objektov, priestoru a použitie farieb v jednotlivých fázach sa ľahšie pozorujú v období dvoch rokov. Dôležité je, aby rodičia, učitelia a vychovávatelia vo výtvarnom prejave každého dieťaťa spozorovali osobitosti a pokúsili sa svoje očakávania prispôbiť jeho schopnostiam postupného prežívania a chápania sveta okolo seba, presnosti znázorňovania pozorovaných tvarov, priestoru a použitia farieb. Teda do akej miery sa dieťa zaujíma o svet okolo seba, ako ho prežíva, rozmýšľa o ňom, vidí postavu, predmet a priestor, v ktorom sa nachádza; ako ich zobrazí; aké odlišné sú spôsoby zobrazenia; ako použije farby.

Výtvarný vývin dieťaťa môžeme pozorovať aj pri použití línie, tvaru (dvojrozmerného, trojrozmerného), farby, v realizácii kompozície. Vyvíja sa aj tvorivosť dieťaťa. Ide teda o komplex rozličných vyvíjajúcich sa vnútorných komponentov výtvarného prejavu – stupeň citlivosti, vnútornej senzibility, rytmu a vedomia (prispôsobí sa vnímaniu okoliťného sveta a zároveň sa odlišuje od vnímaním od dospelých), stupeň rozvoja motoriky a vonkajších komponentov (rôznorodosť použitia výrazových prostriedkov – médií – vzhľadom na charakter, vplyv vizuálnych, slovných a akustických vonkajších impulzov) a želanie zmeniť okolie (Karlavaris, 1999).

Dospelý človek by si mal – pri sledovaní rozličných fáz výtvarného vývinu – uvedomiť, že dieťa vidí a chápe svet svojsky, v súlade s vlastným vnútorným svetom a takto ho prostredníctvom rozličných

výrazových médií aj zobrazuje. Každé dieťa je individualitou. Tvary zobrazuje spontánne, samo od seba, nie je vzdelané v tejto oblasti, neskôr je čoraz viac uvedomelejšie. Čím je dieťa mladšie, tým jednoduchšie zobrazí tvary. Nesprávne je presvedčenie, že znázornené tvary sú jednoducho výsledkom

povrchnosti dieťaťa, výsledkom jeho videnia, percepcie, zdokonaľovania a osobnej energie, ktorá je podmienkou a podstatou tvorivého počinu (Bela-marić, 1987) – prenosu diania vo vlastnom vedomí výtvarnými znakmi.

VÝTVARNÝ PREJAV DIEŤA V 1. A 2. ROKU

Od narodenia do konca druhého roku si dieťa osvojuje najrozličnejšie poznatky, rozvíja reč, prvé city a tieto aj vyjadruje. Vyvíja sa telesne, rozvíja motorické zručnosti, čo naštartuje začiatok výtvar-

ného prejavu. Jeho pozornosť pútajú pozoruhodné predmety s rôznymi farbami a tvarmi, tiež výtvarné materiály a nástroje – dieťa ich chytá do rúk, hrá sa s nimi, udiera ich o zem, skúša ich.

Lineárna stopa a škvrna

Vekové obdobie: 1. a 2. roky

V prvom roku života dieťa citovo a pohybovo zdokonaľuje svoje schopnosti, v druhom roku si postupne uvedomuje priestor a prispôsobuje sa mu. Mentálna činnosť súvisí so senzorickým (zmyslovým) vnímaním a motorikou. V množstve rovnakých predmetov dieťa ešte nie je schopné vnímať rozdiely medzi predmetmi, a už vôbec nie vzťahy medzi tvarmi. Muhovič (1988) uvádza, že pre dieťa v tomto vekovom období výtvarný materiál a nástroje predstavuje hračky. Pomocou nich vznikajú náhodné línie, body – ako výraz vnútornej energie, snahy po činnosti, pohybe tela a ruky. Papier ako podklad na kreslenie nepovažuje za vymedzený priestor, na ktorý môže kresliť. Kreslí všade, aj na iné podklady a zanecháva rôzne lineárne stopy – tenké, hrubé, slabé, silné, zakrivené a viac-menej rovné.

Čmáranica, nakreslilo 1,5-ročné dieťa

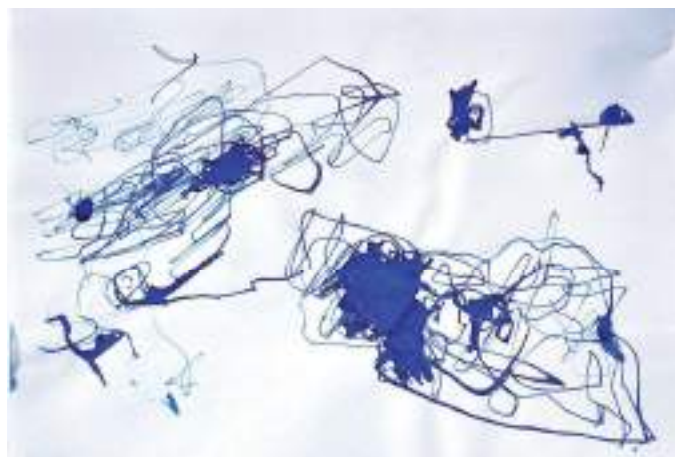
Čmáranica, nakreslilo 1,5-ročné dieťa

Na konci druhého roku veku dieťa používa špirálovité, kruhové, vodorovné, zvislé, zalomené, prerušené (opakujúce sa), neprerušované línie. Vzniknuté čiary, »čmáranice«, ešte nie sú obrazom, zachytávajúcim svet ľudí a prírody. Sú silné, slabé, pevné, jemné, rozhodné, nezvyčajne sa zhutňujú, rednú, postupne získavajú určitý význam. Dieťa ich začí-

na spájať s predmetmi, ľuďmi, avšak nie podľa ich vzhľadu, ale podľa významnosti. Každú čmáranicu vníma izolovane, línie opakuje aj pomenováva. Vzniknuté línie nie sú náhodné motorické čmáranice, ale ich zobrazenie je základom výtvarného prejavu. Dieťa používa výtvarnú reč a komunikuje výtvarným jazykom.

Čmáranica, nakreslilo 2-ročné dieťa

Čmáranica, nakreslilo 2-ročné dieťa

Ak má malý výtvarný tvorca k dispozícii pevný (suchý) a tekutý rôznofarebný výtvarný materiál (fixky, farby), vo svojej tvorivej činnosti ich stále mení. Vymieňanie farebných ceruziek a ich neustále prekládanie a skladanie znamenajú preň hru. Dieťa farby nespája so zobrazovanými líniami, ale dáva im rozličné významy. V tomto veku sa zaujíma skôr o tekutý maliarsky materiál, pri ktorom používa rôzne nástroje, spravidla štetce. Vytvára farebné zhluky, a keď získa viac skúseností, tvorí farebné lineárne obrazy. Keď používa viacero farieb, strieda ich náhodne.

Farebná škvrna, namaľovalo 2-ročné dieťa

Čmáranica, nakreslilo 2-ročné dieťa

Farebná škvrna a línia, namaľovalo 2-ročné dieťa

Zobrazenie trojrozmerného objektu

Vekové obdobie: 1. a 2. roky

V prvom a ešte viac v druhom roku veku dieťa láka tvárny materiál, ktorý stláča a miesi. Hra sa v blate a piesku. Osobitne v druhom roku veku tvorí trojrozmerné formy (tvary), stláča a skrúca tvárny materiál. Vzniknuté formy aj pomenúva.

Dom, vytvorilo 2-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 2-ročné dieťa

Vlak, vytvorilo 2-ročné dieťa

Krokodíl, vytvorilo 2-ročné dieťa

VÝTVARNÝ PREJAV DIEŤAŤA V 3. A 4. ROKU

Trojročné dieťa rozvíja svoju reč, je citlivejšie na vonkajšie prostredie, svoje predstavy čoraz viac spája so slovami, preto s radosťou pomenováva predmety, zvieratá, činnosť osôb. Začína sa tzv. obdobie predpojmové a symbolické, v ktorom myslenie dieťaťa vychádza z jeho želaní a nezakladá sa na reálnych (logických) zákonitostiach (Piaget, 1968).

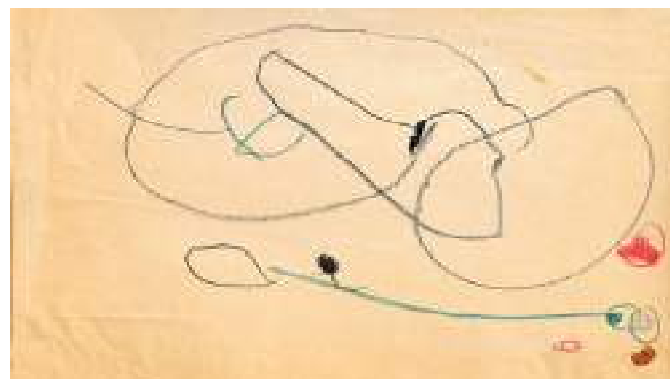
Dieťa čoraz viac ovláda priestor a pohybuje sa v ňom. Zvedavo ho skúma a čoraz viac sa zaujíma o všetko, čo sa tam nachádza. Začína komunikovať s okolím a postupne vníma každý predmet alebo živú bytosť ako jedinečnú (tamtiež). V tomto období ho aj naďalej mátie podobnosť rovnakých predmetov a postáv na rozličných miestach (či je pes, ktorý je na ceste, ten istý pes, ktorého majú doma; či je dom pri ceste rovnaký ako jeho dom). Predstavy dieťaťa o predmete a jeho spojení s rozličnými priestormi ešte nie sú dostatočne jasne sformované (časovo-priestorová orientácia).

Štvorročné dieťa značne pokročí vo vývine mysle, motoriky a vizuomotoriky. Je schopné osvojiť si nový pojem pre predmet a spojiť ho s predstavou. Priestor a pohyb ľudí, zvierat v ňom ovláda už dosť dobre. Postupne spoznáva, že podklad na kreslenie je obmedzený priestor (veľkosť a tvar), na ktorom môže zobraziť rôzne tvary. Môžeme hovoriť o najelementárnejšej skúsenosti dieťaťa, o formáte, o tvare a rozsahu (Britsch, 1966).

Lineárne zobrazenie, prvé tvary (symboly)

Vekové obdobie: 3 roky

Čmáranice, ktoré vznikajú ku koncu druhého roku veku, dieťa zhusťuje rôznymi spôsobmi. Objavujú sa špirály, cikcakovité línie a množstvo neukončených línií ako symbol živých bytostí. Malý tvorca línie viackrát spojí a vznikajú tak prvé okrúhle tvary – kruhy (symboly). V treťom roku už kreslí individuálne kruhové tvary. Sú to samostatné formy a dieťa nimi zaplňa celú kresliarsku plochu – vytvára súbor kruhov. Väčšie tvary postupne dopĺňa menšími kruhmi, zvislými líniami a vodorovnými a zvislými líniami súčasne (telesná rovnováha), čo nasvedčuje tomu, že dieťa rýchlo odhalí vzťah väčšieho a menšieho tvaru. Zobrazené symboly pomenuje, spája ich s priestorom (v nejakom priestore sa nachádzajú aj menšie priestory a v nich postavy a zvieratá; deti sú na dvore; postavy sedia v aute). Nakreslené kruhové tvary trojročné dieťa spája s jednotlivými predmetmi, osobami a zvieratami, pretože sú mu fyzicky a mentálne blízke. Jednotlivé

Pes so šteňatami, nakreslilo 3-ročné dieťa

tvary dopĺňa a navzájom ich spája cikcakovitými, špirálovitými alebo prerušenými líniami, čo predstavuje činnosť jednotlivého tvaru – ten chodí, tá vykonáva pracovnú aktivitu.

Zobrazenie ľudskej postavy

Vekové obdobie: 3 roky

Dieťa v treťom roku zobrazený kruhovitý tvar najčastejšie spája s podobou človeka. Tvar ľudskej postavy predstavuje hlava a trup, ku ktorému dieťa postupne pridá zvislé línie ako nohy a vodorovné línie ako ruky. Vytvorí „hlavonožca“, podobu človeka, zobrazeného tak, že z hlavy vychádzajú ruky

Rodina, nakreslilo 3-ročné dieťa

a nohy alebo iba nohy, teda zvislé a vodorovné línie. Pohyb ľudských rúk a nôh zobrazí cikcakovitou líniou, krivou kruhovou líniou alebo úplne okrúhlym tvarom. Na hlave s rozličným počtom malých kruhových tvarov vyznačí oči, ústa, nos, niekedy lineárne aj vlasy a uši.

Hráme sa, nakreslilo 3-ročné dieťa

Naša rodina, nakreslilo 3-ročné dieťa

Rodina, nakreslilo 3-ročné dieťa

Trojročné dieťa javí čoraz väčší záujem o fyzickú konštrukciu ľudskej postavy, zvieratá, predmetov v priestore – celok. Zobrazenie jednotlivých častí umožní dieťaťu zdokonaľiť sa v kresbe tvarov. Jed-

notlivé časti ľudského tela v kruhovej alebo hrnatejšej forme (ľudské orgány) umiestni medzi dve zvislé línie – nohy. Zobrazí trup. Tu končí obdobie zobrazovania „hlavo-údo“ („hlavo-ruky“ a „hlavo-nohy“).

Vekové obdobie: 4 roky

Štvorročné dieťa zobrazuje ľudskú postavu postupne, z jednotlivých častí – hlava, trup a končatiny. Dôležitá je podoba človeka, nie vzťahy medzi ľuďmi, ľudskými podobami, a tak ich aj kreslí. Zobrazuje jedného človeka za druhým a umiestni ich po celej ploche papiera. Keďže štvrtý rok je obdobím intuitívneho myslenia, dieťa formuluje pojmy a objavujú sa jednoduché myšlienkové operácie. Chápe rozdiely medzi tvarmi – okrúhlymi, hranatými a trojuholníkovými. Tvary postupne získavajú význam. Osobitne kresba hranatých a trojuholníkových tvarov vyžadujú od dieťaťa kontrolovanejšiu koordináciu ruky a oka. Dieťa postupne prechádza z fázy vnútorných a pojmových »obrazov« do fázy chápania vonkajších (vizuálnych) tvarov.

Pri zobrazení ľudskej postavy dieťa dve zvislé línie, vychádzajúce z hlavy (nohy), nahradí okrúhlym, štvorcovým alebo trojuholníkovým tvarom (trup) a doplní ho líniami (ruky a nohy), ktoré často ukončí viacerými krátkymi zvislými, cikcakovito rozmiestnenými, špirálovito zakrivenými líniami alebo kruhmi. Ruky a nohy oživí, pretože zobrazí ich pohyb. Niekedy okrúhlym tvarom nahradí hranatý tvar, inokedy zasa zobrazí okrúhlu (polkruhová) hlavu a obdĺžnikový, štvorcový alebo trojuholníkový trup, z ktorého vychádzajú ruky s prstami, ktorých môže byť viac. Zobrazí tak činnosť rúk (dlaň v tvare kruhu s prstami), a nohy, ktoré ukončuje línia (chodidlo, línia môže byť ukončená cikcakovito alebo zaokrúhlene) predstavuje pohyb. Na hlave zobrazí detaily – oči a ústa, veľmi zriedkavo aj nos. Hlavu pokryje vlasmi, mužské postavy majú krátke

Rodina, nakreslilo 4-ročné dieťa

Mama, nakreslilo 4-ročné dieťa

Rodina na dovolenke, nakreslilo 4-ročné dieťa

Chlapec, nakreslilo 4-ročné dieťa

Mama, nakreslilo 4,5-ročné dieťa

a ženské postavy dlhšie vlasy. Výrazné zhustenie línií pripomína tmavšiu škvrnu, ktorá často predstavuje aj farbu vlasov.

Vnímanie nových vizuálnych informácií umožňuje detailnejšie zobrazenie ľudskej postavy. Štvorročný kresliar túto skutočnosť zobrazí hrubšou líniou rúk, nôh a chodidiel. Medzi hlavu a trup nakreslí

krk. Vzhľadom na dôležitosť ľudskej postavy alebo jej veľkosť (mama, dieťa) použije rôzne veľké tvary. Zobrazí tučnejšie alebo štíhlejšie telo a prázdne plochy zaplní hustým zoraďovaním línií, tiež naznačí farbu odevu. Dieťa takto nezobrazí iba jednu postavu, rovnakým spôsobom ich vytvorí niekoľko a voľne rozmiestni po celom formáte.

Zobrazenie zvierat

Vekové obdobie: 3 roky

Na začiatku tretieho roku dieťa okrúhlymi tvarmi a líniami zobrazí zvieratá (štvornohé, operené, vodné a iné), na konci tretieho roku aj hranatejšími a trojuholníkovými tvarmi. Pridané línie pred-

stavujú nohy, krídla, plutvy a podobne. Ich pohyb často zvýrazní viacerými tenkými, cikcakovitými alebo špirálovitými líniami.

Škrečky, nakreslilo 3-ročné dieťa

Mačky, nakreslilo 3-ročné dieťa

Vtáky, nakreslilo 3-ročné dieťa

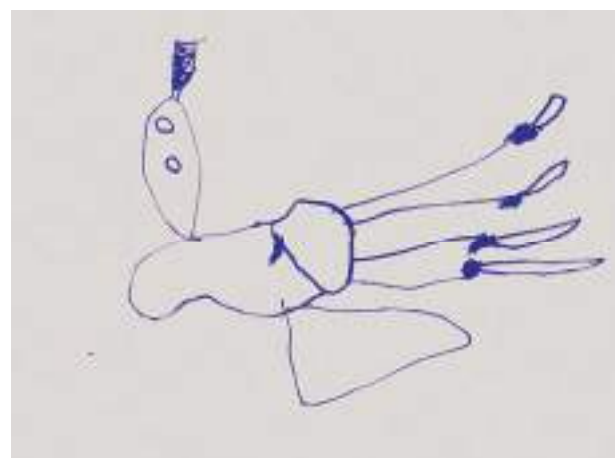
Vekové obdobie: 4 roky

Štvorročné dieťa pokračuje v zobrazovaní tvarov, zvieratá tvorí kombináciou okrúhlych, hranatých a trojuholníkových firiem. Zviera sa podobá na človeka. Malý kresliar pridá nohy (viac na obidve

strany), chvost, zvýrazní uši a ďalšie detaily na hlave, pridá krídla, plutvy, lineárne zobrazí srst, perie, šupiny a podobne. Štvorročné dieťa zvyčajne kreslí zviera na výšku formátu.

Lev, nakreslilo 4-ročné dieťa

Zajac, nakreslilo 4-ročné dieťa

Moje zvieratka, nakreslilo 4-ročné dieťa

Zobrazenie stromov a rastlín

Vekové obdobie: 3 roky

Podobne ako kreslí trojročné dieťa ľudskú postavu a zviera, postupuje tak aj pri zobrazení stromu alebo rastliny. Po objavení okrúhlej, a neskôr aj hranatej alebo trojuholníkovej formy umiestni na zvislú líniu väčšie alebo menšie okrúhle a iné tvary (koruna stromu, kvet), do nich často umiestni menšie tvary. Prípadne zakreslí kolmicu – ľavú a pra-

vú líniu – a obklopí ju okrúhlymi a inými tvarmi (väčšími a menšími) a líniami (konáre, lístie). Často z okrúhlejšej, hranatejšej alebo trojuholníkovej formy – koruny stromu, kvetu – vychádzajú línie a ukončujú sa okrúhlymi a inými tvarmi (konármi, lupeňmi kvetov).

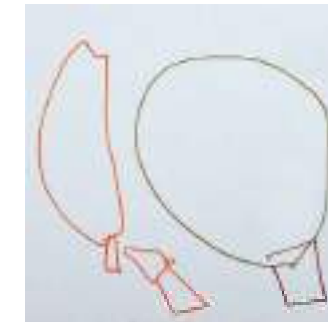
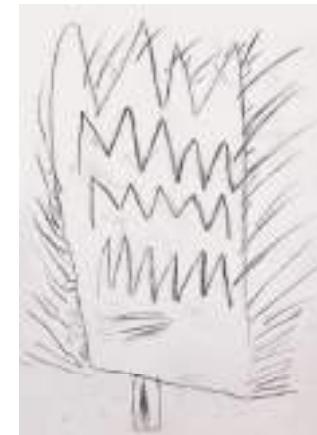
Strom, nakreslilo 3-ročné dieťa

Strom, nakreslilo 3-ročné dieťa

Vekové obdobie: 4 roky

Štvorročné dieťa nahradí zvislú líniu obdĺžnikovým alebo trojuholníkovým tvarom (kmeň, stonky) a doplní ho okrúhlymi tvarmi, líniami, usporiadanými rozličnými smermi.

Strom, nakreslilo 4-ročné dieťa

Zobrazenie predmetov a interiéru

Vekové obdobie: 3 roky

Okrúhly tvar je pre trojročné dieťa symbolom slnka, domova a rôznych predmetov. Osobitne dom dieťa vníma ako priestor na život, teda vnútorný priestor, interiéru, preto tak často zobrazí ľudí a predmety v miestnosti. Kreslí kruhové tvary rôznych veľkostí; vo veľkých kruhových formách sú menšie, zvyčajne spojené trasľavými, neistými líniami. Ľudia, zvieratá a predmety sú často zobrazené aj mimo miestnosti.

Na konci tretieho roku, keď dieťa objaví aj hranaté a trojuholníkové formy, kreslí do väčších hranatých tvarov (priestor je ohraničený stenami) menšie tvary v kombináciách – kruh, štvorec, trojuholník – ako menšie priestory, predmety, otvory (okno, dvere, chodba). Vnútorný priestor zobrazí tak, akoby sa naň pozeralo zhora. V hranatom tvare (priestore) zobrazí ľudí aj zvieratá.

Náš dom, nakreslilo 3-ročné dieťa

V stodole, nakreslilo 3-ročné dieťa

Dieťa pozoruhodným spôsobom zobrazí vo vnútornom priestore rôzne predmety, ktoré sú preň významné. Stvárni ich v podobe kruhu, tiež hranaté alebo trojuholníkové. Kompozíciu predmetov často spája líniami. Napríklad nádobu, v ktorej sa niečo varí, zobrazí kruhovými alebo špirálovitými líniami.

Vekové obdobie: 4 roky

Aj štvorročné dieťa zobrazuje vnútorný priestor okrúhlymi alebo hranatými tvarmi. Predmety a ľudí v priestore zoradí na líniu, ktorá označuje stenu miestnosti, pritom pri kresbe otáča výkres, aby ich mohlo nerušene zobrazíť. Jednoducho povedané, postavy a predmety preklopí na plochu a vyplní prázdne miesto zobrazovaného priestoru. Veľmi zaujímavo pristupuje aj ku kresbe stola a stoličiek v interiéri. Kreslí menšie kruhové tvary okolo jedného väčšieho kruhu, ktoré predstavujú stôl a sto-

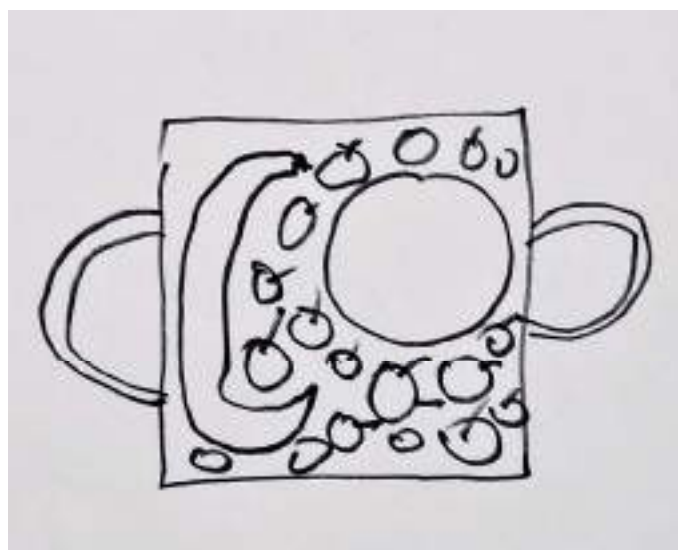

Jedlo na stole, nakreslilo 3,5-ročné dieťa

Stôl a stoličky, nakreslilo 3-ročné dieťa

ličky. Po osvojení si hranatého tvaru sú stôl a stolička hranaté. Kresba sa postupne zdokonaľuje. Nohy sú súčasťou stola. Štvorročné dieťa ich zobrazuje z viacerých strán (pohľadov) tak, že stôl a stoličky umiestni na formát výkresu – preklopí ich na plochu. Nohy umiestni na rovnakú rovinu ako hornú dosku stola, tiež operadlo na stoličke.

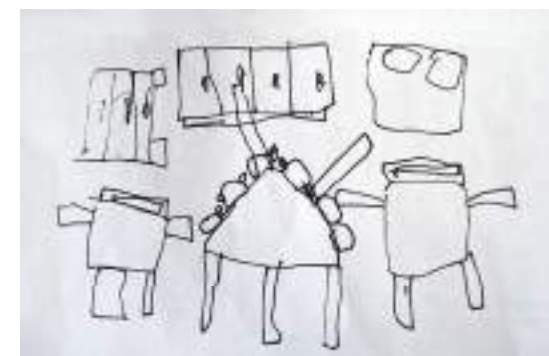
Hrniec s ovocím, nakreslilo 4-ročné dieťa

Hra v interiéri, nakreslilo 4-ročné dieťa

Ovocie v košíku, nakreslilo 4-ročné dieťa

V kuchyni, nakreslilo 4-ročné dieťa

Štvorročné dieťa zobrazí mnoho predmetov v interiéri, kresba zostavená z kruhových a hranatých tvarov je dokonalejšia. Napríklad akákoľvek nádoba, hrniec, hrnček je v podobe kruhu (pohľad zhora), ku ktorému malý kresliar pridá menšie kruhy

– rúčky, držadlá. Všetko, čo je v nádobe, zobrazí zhora alebo zboku. Predmet zvyčajne ozdobí vzormi, rozmiestni ich v tvare krúžkov vnútri kruhu alebo aj mimo neho.

Zobrazenie predmetov a exteriéru

Vekové obdobie: 3 roky

Trojročné dieťa zobrazí skupinu domov (dedinu, mesto) kruhovými tvarmi rôznych veľkostí, neskôr v kombinácii s hranatými a trojuholníkovými for-

mami. Kruhovitými a inými líniami zobrazí aj dopravné prostriedky a iné predmety v okolí.

Mestské parkovisko, nakreslilo 3-ročné dieťa

Dom, nakreslilo 3-ročné dieťa

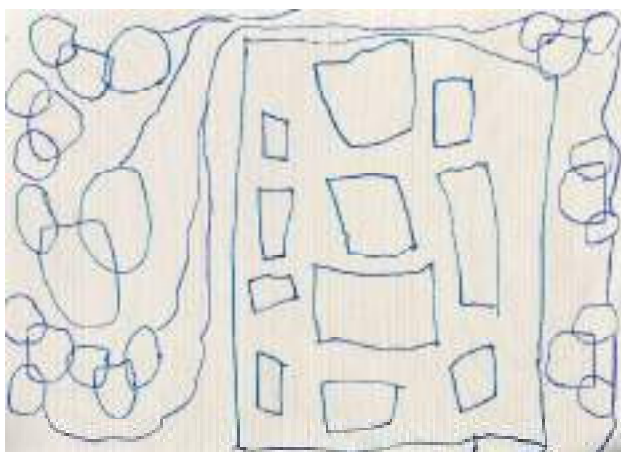

Náš dom a okolie, nakreslilo 3-ročné dieťa

Vekové obdobie: 4 roky

Štvorročné dieťa zobrazí exteriér rozmanitejšie, no ešte stále kruhovými a hranatými formami. Vonkajší priestor kreslí akoby z pohľadu zhora, do ktorého umiestni domy, ľudí, stromy, cesty a cesty s automobilmi, dopravné značky a pod. Zoraduje ich v sme-

re línii, ktoré označujú strany väčšieho vonkajšieho priestoru alebo menších priestorov, teda preklopí ich na kresliacu plochu. Štvorročné dieťa zobrazuje všetko, čo vidí vo svojom okolí, chlapcov viac lákajú rôzne dopravné prostriedky.

Panelák pri ceste, nakreslilo 4-ročné dieťa

Domy, nakreslilo 4-ročné dieťa

Na prechádzke, nakreslilo 4,5-ročné dieťa

Farebná línia a farebná plocha

Vekové obdobie: 3 roky

Trojročné dieťa preferuje suchý farebný materiál, zvyčajne farebné ceruzky, pretože ľudské postavy, domy, predmety rado zobrazuje farebnou líniou a nevyfarbuje plochy. V procese tvorby rozličných foriem farby obmieňa. Malý kresliar nespája zobrazené tvary viacerými farbami, pretože farba tvaru nie je výsledok jeho vizuálnej skúsenosti. Jednotlivé tvary obvykle stvárni v jednej farbe.

Podobne sa výtvarne vyjadruje, keď používa tekutý farebný materiál a nástroje – štetce. Podľa toho, ako a ktorý štetec používa (tenší, mäkkší, väčší, tvrdší, plochý, okrúhly), vznikajú užšie a širšie farebné lineárne stopy, väčšie a menšie farebné škvrny. Zložené lineárne tvary trojročné dieťa zobrazuje spravidla v jednej farbe, prípadne viacerými farbami, ktoré sa ale nespájajú s reálnou farbou. Hustota farebných línií vytvára dojem zafarbenej plochy.

Moji kamaráti, nakreslilo 3-ročné dieťa

Na prechádzke, nakreslilo 3-ročné dieťa

Strom, namaľovalo 3-ročné dieťa

Rodinný výlet, namaľovalo 3,5-ročné dieťa

Hranie sa, namaľovalo 4-ročné dieťa

Vekové obdobie: 4 roky

Štvorročné dieťa vo všeobecnosti rado pracuje s farebnou líniou bez ohľadu na to, či používa suchý, alebo tekutý materiál. Malý tvorca maľované tvary ešte stále nespája s reálnou farebnosťou predmetov. Výber farby súvisí s jeho momentálnym rozhodnutím, respektíve s aktuálnym prežívaním, náladou.

Dom a slnko, namaľovalo 4,5-ročné dieťa

Balóny, namaľovalo 4-ročné dieťa

Rodina, namaľovalo 4,5-ročné dieťa

Hranie sa, namaľovalo 4-ročné dieťa

Zobrazenie trojrozmerných objektov – ľudských postáv, zvierat, stromov a rastlín

Vekové obdobie: 3 roky

Pre trojročné dieťa je tvárny materiál (plastelína, hlina, slané cesto) veľmi dôležitý pri vytváraní ľudských a zvieracích foriem, rastlín a rozličných predmetov. Malý tvorca valká, miesi a modeluje väčšie a menšie kruhové tvary a šúľky. S materiálom sa ešte vždy hrá, odoberá a pridáva ho, stláča. Vytvára viac-menej okrúhle tvary, symboly určitých konkrétnych foriem, ukladá ich do výšky alebo horizontálne na podklad. Viackrát ich sploští na malej platničke, teda modelovacej podložke a nakladá na ne paličkovité (valčekové) tvary. Pokúša sa modelovať ľudí, stromy, kvety, rôzne predmety. Menej výtvarne pracuje s ohybným materiálom (papier, kartón, drôt), krčí a ohýba ho, hrá sa s ním.

Mama, vytvorilo 3-ročné dieťa

Ja, vytvorilo 3-ročné dieťa

Otec, mama a ja, vytvorilo 3-ročné dieťa

Otec, vytvorilo 3-ročné dieťa

Vekové obdobie: 4 roky

Štvorročné dieťa sa zdokonaľuje v modelovaní ľudskej postavy a zvieratá s hlavou, trupom a končatinami. Najčastejšie ich kladie na modelovaciu podložku (reliéf), niekedy modeluje stojace postavy (sochy). Jednotlivé časti majú okrúhle a hranatý tvar, často sú výrazne sploštené. Detaily na hlave vtlača do základného materiálu alebo pridá malé tvary, čo dokladuje, že dieťa už rozlišuje menšie a väčšie reálne tvary z modelovacieho materiálu.

Skutočné formy a ich osobitosti transformuje do novej formy a zdôrazní ich existenciu, nie však výraz. Tvárnym materiálom vymodeluje aj stromy, kvety a rozličné predmety.

Z ohybného materiálu (papier, kartón, lepenka a iný materiál) vystrihuje ploché tvary a skladá z nich ľudské a zvieracie postavy. Z mäkkého drôtu vytvorí obrysy jednotlivých častí ľudskej alebo zvieracej postavy, stromu a rastlín, ktoré stavia a skladá na podložke.

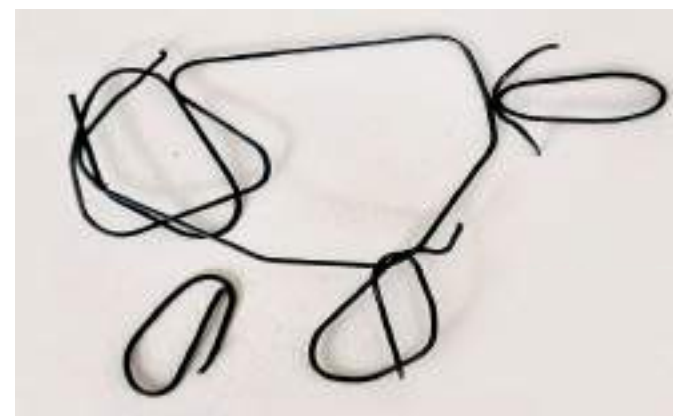
Mama, vytvorilo 4-ročné dieťa

Náš strom, vytvorilo 4-ročné dieťa

Kocúr, vytvorilo 4-ročné dieťa

Mačka, vytvorilo 4-ročné dieťa

Človek, vytvorilo 4-ročné dieťa

Architektúra a zobrazenie architektonických objektov

Vekové obdobie: 3 roky

Trojročné dieťa zobrazí architektonické objekty z tvárneho materiálu, viac-menej lineárne. Rozmýšľa o vnútorných priestoroch interiéru a objekty rozmiestni na podklade. Takto vytvorí pôdorys stavby. Podobne postupuje aj v prípade vonkajšieho priestoru. Otvorené priestory (stavby) navzájom prepája cestičkami, cestami, riekami, záhradami, dvormi, poľami, lúkami v tvare sploštených, tenších a hrubších kusov materiálu. Medzi ne umiestni malé šúľky, teda ľudí, zvieratá, stromy, predmety. Ohybné materiály (papier, drôt) krčí a skrúca.

Dom, vytvorilo 3-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 3-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 3-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 3-ročné dieťa

Vekové obdobie: 4 roky

Štvorročné dieťa zo šúľkov tvárneho materiálu postupne vytvára obrisy stavieb a jednotlivé tvary kladie na podklad (kreslí tvárnym materiálom) ako pri vytváraní sôch. Niekedy modeluje stavby ako ploché tvary a kladie ich smerom do výšky. Šúľkami vytvára obrys vonkajších priestorov a rozmiestňuje

je ich po povrchu podkladu. Umiestňuje do nich ľudské a zvieracie postavy, stromy a iné predmety. Kladie ich na povrch, sem-tam aj do výšky, čo sa spája s tézou o smere, teda raste postavy a stromu. Ohybný materiál ešte stále krčí a skrúca.

Materská škola, vytvorilo 4-ročné dieťa

Náš dom, vytvorilo 4-ročné dieťa

Náš a susedov dom, vytvorilo 4-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 4-ročné dieťa

Štadión, vytvorilo 4-ročné dieťa

VÝTVARNÝ PREJAV DIEŤAŤA V 5. A 6. ROKU

Pohybový vývin dieťaťa naberá novú kvalitu v piatom a ešte viac v šiestom roku veku. Fyzicky je dieťa zdatnejšie, pohyblivejšie, lepšia je koordinácia očí a rúk, čo umožňuje viac kontrolovaných hrubých a jemných pohybov. Zdokonaľujú sa zručnosti, tiež reč. Dieťa je zvedavejšie, jeho pohyb sa v prostredí zintenzívňuje. Veľa skúma, získava nové informácie a odhaľuje nedostatky, nadobúda bezprostredné a spontánne fyzické skúsenosti s objektmi vo svojom okolí, popritom si upevňuje poznatky o nich. Pokračuje aj mentálny vývin dieťaťa, zvyšuje sa pocit zodpovednosti. Malý tvorca vyjadruje svoje pocity, prejavuje ich alebo tají (hrdosť, zahanbenie, závisť, prajnosť a iné). Zosilňuje sa schopnosť osobnej kontroly svojich zážitkov, rozvíjajú sa nové formy

sociálnych interakcií – rozhovorom, porozumením v skupine, kontrolou vlastného správania, atď. Dieťa nie je viazané len na vonkajšiu aktivitu. Zároveň nemá veľké ťažkosti pri orientácii v priestore, identifikovaní tvarov a ich usporiadaní, pomenovaní podobných foriem, ich veľkosti, tiež farebnej škály a pozorovaní detailov. V šiestom roku sa – okrem uvedeného – upevňuje orientácia v čase a priestore, dieťa je zručnejšie v spájaní a pozorovaní jednotlivosti, podobnosti a odlišnosti. Na začiatku siedmeho roku je schopné jednoduchých logických operácií (Labinowicz, 1989).

Lineárne zobrazenie ľudskej postavy

Vekové obdobie: 5 rokov

Na začiatku piateho roku sa zobrazenie foriem ešte stále zakladá na podobnostiach – symboloch. Dieťa kreuje podobu človeka z jednotlivých častí do viac-menej logického celku. Postupne pridáva detaily, ktoré vidí, preto sa postavy človeka navzájom líšia, napríklad majú krátke vlasy (muž) dlhé vlasy (žena), oblečenie, obuv. Prezenciu určitej formy (ženskej, mužskej postavy) dieťa viackrát opakuje a zaplní ňou celú plochu. Ľudské podoby čoraz viac vznikajú na základe spomienok, sú schematické,

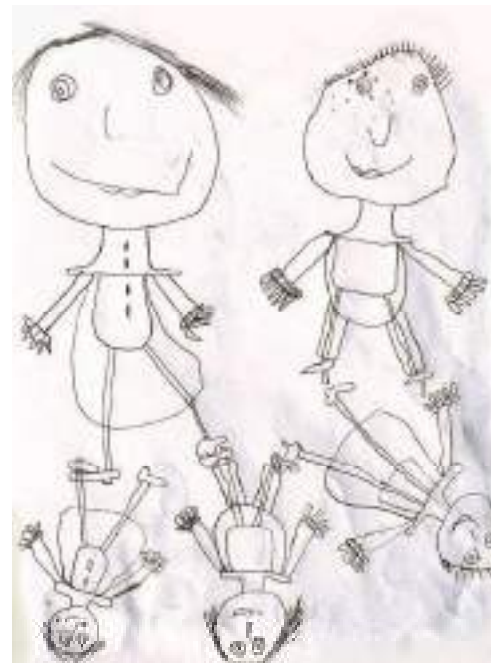
stereotypné (všetky sú navzájom veľmi podobné), ale rôzne veľké. Menšie tvary dieťa občasne pridáva medzi väčšie, keď vyplní prázdný priestor medzi už zobrazenými postavami. Ich veľkosť teda nesúvisí s reálnou veľkosťou ľudskej podoby, ale často má súvis s ich významom, dôležitosťou. Kresliar skupinu ľudských aj iných foriem (ktoré stoja tesne pri sebe alebo v kruhu) často usporiadane rozmiestňuje jednu vedľa druhej, najskôr vodorovne po ploche kresliarskeho podkladu. Keď sa priblíži k okraju formátu, podľa potreby otočí výkres, takže tvary preklopí na rovinu podkladu (stojace tvary položí vodorovne, alebo ich dokonca otočí na hla-

Na prechádzke, nakreslilo 5-ročné dieťa

Hra, nakreslilo 5-ročné dieťa

Hra, nakreslilo 5-ročné dieťa

Loptová hra, nakreslilo 5-ročné dieťa

vu), akoby na ne pozerali zhora a zo všetkých strán, dokonca zo stredu smerom naokolo. Jeho prezen-
tácia foriem sa ešte stále zakladá na predstave, teda
nie je skutočná. Zrejmé je tiež to, že dieťa nakreslí
časti tvaru cez už zobrazený tvar a tak dochádza
k tzv. priehľadnosti, prekryvaniu. Tento fenomén
v detskom výtvarnom prejave sa objaví vtedy, keď
dieťa zobrazí ľudskú postavu, teda tvar človeka bez
ohľadu na to, ako to v skutočnosti existuje, a potom
doplní ešte to, čo spozoruje alebo sa mu zdá dôle-
žité (cez nakreslené nohy zobrazí nohavice alebo
sukňu, cez hornú časť tela tričko, sveter, blúzku). Pri
kreslení ľudskej postavy často zväčšuje jednotlivé
časti tela. Zväčšuje alebo predlžuje ich kvôli väčšej
priehľadnosti, významnosti, ľahšiemu zvýrazneniu
detailov, napríklad hlavy, rúk, nôh, uší. Pozornosť
venuje aj pohybu ľudskej postavy. Ruky stvárni od-
tiahnuté od tela (dokonca v úplne vodorovnej po-
lohe), podobne aj nohy.

Vekové obdobie: 6 rokov

V šiestom roku sú pozorovacie schopnosti dieťa-
ťa ustálenejšie, malý kresliar čoraz viac zobrazí to,
čo vidí, a čoraz menej to, čo o niektorej forme vie.
Odkláňa sa od zobrazenia z foriem v súlade s jeho
predstavami o určitom tvare. Ešte stále zobrazuje
všetko, čo zaujme jeho pozornosť. Čo je preň naj-
dôležitejšie, to zobrazí ako väčšie alebo vyššie (člo-
vek je vyšší ako dom, motýľ a vták sú väčšie ako
dom, človek alebo strom). V detskom výtvarnom
prejave je výrazná neproporčnosť tvarov, objektov.

Hlava človeka pripomína tvar masky (tvar písmena
U, ktoré dieťa ukončí vodorovnou líniou, na ktorú
umiestni vlasy). Malý kresliar zvýrazňuje detaily –
oči sú mandľovitého tvaru, so zreničkou, zvýrazne-
nými mihalnicami a obočím, nos má tvar písmena
U, L, J, V, ústa sú otvorené (so zubami) alebo zatvo-
rené (pozostávajúce z hornej a spodnej pery) a vy-
jadrujúce radosť alebo smútok. Okrem iného dieťa
zobrazí aj ďalšie detaily – fúzy, vrásky, pehy, mater-
ské znamienka. Účesy sú veľmi rôznorodé – dlhé,
krátke vlasy, zopnuté do chvosta, môžu byť kučera-
vé alebo rovné, spletené do vrkočov, atď.

Šesťročné dieťa ľudskej postave najskôr nakres-
lí hlavu. Zobrazí ju spredu a niekedy aj v profile,
prítom trup nakreslí spredu. Hlavu nakreslí naj-
častejšie v strede formátu, ktorá kvôli zvýrazneniu
mnohých detailov je veľká. Ostatné časti tela (trup,
odevy na ňom a nohy) postupne zmenšuje, pretože
neobsahujú detaily. Keď zobrazí celú postavu na vý-
krese, „nerozreže“ ju okrajom podkladu na kresle-
nie. Zaujímavé je, že v rohu výkresu „prereže“ slnko
a zobrazí iba štvrtinu. Ľudské tvary neobvykle majú
veľké hlavy a malý trup. Zvýrazňuje detaily na ode-
ve, pridáva opasky, gombíky, vrecká, vzory. Ruky
a nohy nakreslí hrubšie (často sú ešte priehľadné),
na nohách zobrazí papuče, topánky (poltopánky,
čizmy, aj vysoké podpätky). Šesťročné dieťa ešte nie
je schopné zobraziť pohyb človeka. Viac alebo me-
nej odsunie jednu nohu od druhej, v záhyboch ich
obvykle nezohne, ruky odtiahne od tela vodorovne
aj do výšky.

Účes, nakreslilo 6-ročné dieťa

Rodina, nakreslilo 6-ročné dieťa

Môj bicykel, nakreslilo 6-ročné dieťa

Mama a dcéra, nakreslilo 6-ročné dieťa

Zobrazenie zvierat

Vekové obdobie: 5 rokov

Päťročné dieťa zobrazí štvornohé zviera ešte stále tak, že ho umiestni na výkres kolmo (na dve nohy). Podobnosť s človekom je veľmi veľká. Nakreslí mu viacero detailov: nos – ňufák, rypák, ústa, uši, rohy, fúzy, hrivu, chvost. Neskôr správne naznačí počet

nôh, ktoré umiestni na jednu alebo obidve strany trupu. Zdôrazní srst' (dlhá, krátka). Lietajúcich vtáčikov zobrazí kolmo alebo vodorovne, hlava a trup sú zobrazené spredu a veľmi schematicky; zvýrazní zobák, krídla a chvost. Povrch dokreslí perím. Ostatné zvieratá (ryby, motýle, včely) kreslí podobne, umiestni kolmo alebo vodorovne spredu, dotvorí povrch a pridáva detaily – plutvy, krídla, tykadlá.

Kráľičia rodina, nakreslilo 5,5-ročné dieťa

Holub, nakreslilo 5-ročné dieťa

Krdeľ vtákov, nakreslilo 5-ročné dieťa

Naša mačka, nakreslilo 5-ročné dieťa

Vekové obdobie: 6 rokov

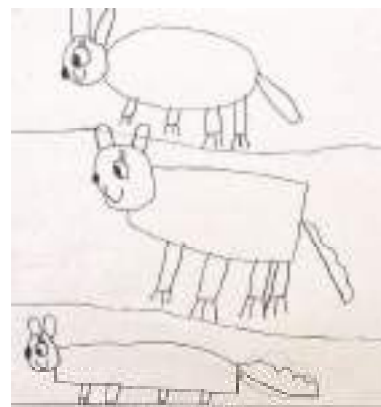
V šiestom roku, keď dieťa objaví profilový tvar štvornohého zvieratá, zobrazí hlavu spredu a trup z profilu (zmiešaný profil) alebo už len z profilu. Zvieratú nakreslí dve nohy, výnimočne štyri, ktoré pôsobia veľmi strnulo, stereotypne (môžeme ešte pozorovať preklopovanie tvaru na plochu). Dokreslí detaily, ktoré sú charakteristické pre jednotlivé zvieratá. Zdokonalí sa v kresbe základného tvaru a detailoch lietajúceho vtáčika.

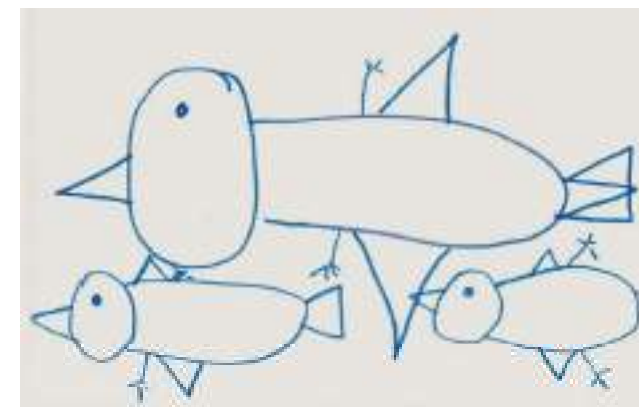
Kravy, nakreslilo 6-ročné dieťa

Môj zajac, nakreslilo 6-ročné dieťa

Prechádzka zvierat, nakreslilo 6-ročné dieťa

Vtáčiky letia, nakreslilo 6-ročné dieťa

Zobrazenie stromov a rastlín

Vekové obdobie: 5 rokov

Dieťa v piatom a šiestom roku zdokonalí kresbu stromov a kvetov.

V piatom roku je evidentné zobrazenie podľa predstavy. Malý kresliar precíznejšie pozoruje stromy

a rozlišuje ich. Objavené tvary listnatého a ihličnatého stromu konkretizuje (kmene, konáre, stonky, listy alebo kvety) do okrúhlych, obdĺžnikových a trojuholníkových tvarov. Zobrazí ich viackrát a vytvára tak rad rovnakých stromov, kvetov.

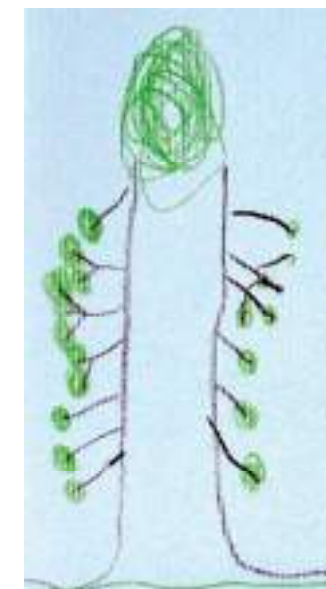
Borovica, nakreslilo 5-ročné dieťa

Stromy, nakreslilo 5-ročné dieťa

Kvety, nakreslilo 5-ročné dieťa

Jabloň, nakreslilo 5-ročné dieťa

Vekové obdobie: 6 rokov

V šiestom roku dieťa zobrazí tvar stromu na základe dôkladnejšieho pozorovania kmeňa a koruny stromu, ich rastu. Dokáže jednotlivo pozorovať kmeň a korunu stromov, preto ich tak aj zobrazuje – kmeň zobrazí samostatne od koruny, obyčajne ako samostatný zvislý stĺp, ktorý vodorovne zakončí, a často tam umiestni korunu stromu. Konáre vníma ako súčasť koruny, preto ich nakreslí navrchu alebo po oboch stranách kmeňa. Čoraz väčšiu pozornosť venuje aj druhu stromu a ich kresbe. Veľmi podobne zobrazí aj kvety.

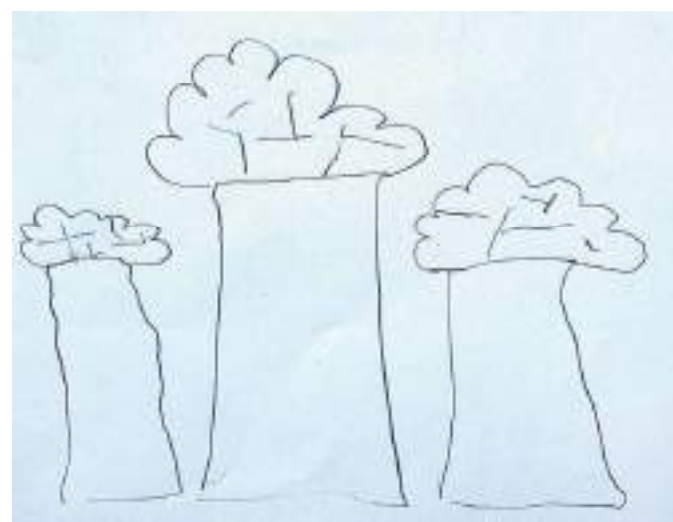
Vrba, nakreslilo 6-ročné dieťa

Smrek, nakreslilo 6-ročné dieťa

Tulipán, nakreslilo 6-ročné dieťa

Stromy v záhrade, nakreslilo 6-ročné dieťa

Ihličnan, nakreslilo 6-ročné dieťa

Zobrazenie predmetov a interiéru

Vekové obdobie: 5 rokov

Päťročné dieťa zobrazí interiér, ktorý je ohraničený stenami. Priestor zobrazí lineárne v tvare obdĺžnika alebo štvorca a ohraničí ho aj zhora (pohľad zhora). V niektorých detských kresbách sú stenami okraje výkresu. Malý kresliar kreslí okná a dvere. Ľudí a predmety rozmiestni v priestore po celej ploche (po zemi) tak, že ich kladie na plochu (základnú čiaru, rovinu podkladu). Zobrazí najvýznamnejšiu plochu a predmety zoraďuje po zobrazených líniách priestoru a pritom otáča výkres. Predmety a ľudí preklopí na plochu.

V piatom roku venuje dieťa veľkú pozornosť jednotlivým predmetom. Zobrazí ich zhora alebo spredu, najskôr však kreslí najväčšiu a najdôležitejšiu stranu s viacerými detailmi (stôl alebo posteľ zhora, skriňu spredu). Veľmi často kreslí stôl, stoličky. Nakreslí dosku stola a stoličky, nohy rozmiestni na všetky štyri strany (preklopí tvar na plochu). Hlavu človeka zobrazí nad stoličkou alebo celý trup umiestni na zobrazenú stoličku.

Za povšimnutie stojí aj zobrazenie nádob, hrnčiekov. Päťročné dieťa najskôr nakreslí okrúhly tvar (pohľad zhora), pridá aj pohľad na nádobu z boku, a to tak, že predmet ukončí vodorovne, čím zvýrazní jej stabilitu. Všetko, čo je v nádobe, je na hornom okraji, niekedy aj vo vnútri kruhu.

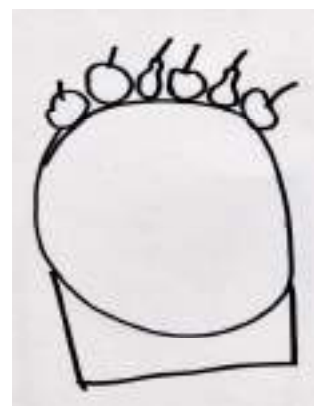
Bývanie, nakreslilo 5,5-ročné dieťa

Moja izba, nakreslilo 5-ročné dieťa

Prestretý stôl, nakreslilo 5-ročné dieťa

Miska s ovocím, nakreslilo 5-ročné dieťa

Ovocie, nakreslilo 5-ročné dieťa

Vekové obdobie: 6 rokov

V šiestom roku dieťa zistí, že veľkosť formátu je celok, ktorý mu umožňuje zobrazenie objektov, ktoré sú v pohybe (vľavo, vpravo, dolu, hore). Pre malého kresliara predstavuje spodná, teda vodorovná línia nakresleného priestoru zem, preto postavy a predmety kreslí na ňu. Objavujú sa formy, ktoré takpovediac lietajú vo vzduchu, preto horná línia znamená pre dieťa strop. Niekedy zobrazí priestor aj z pôdorysu, radí tvary po povrchu a ešte ich preklopí na plochu. Väčšinu postáv a predmetov zobrazí na línii pohľadom spredu. Napríklad stoličku veľmi často nakreslí z profilu, zaves pri kresbe ľudskej postave zobrazí dolnú časť tela z profilu, telo a hlavu kreslí spredu.

Keď dieťa zobrazuje viacero priestorov v interiéri naraz, napríklad v byte alebo na poschodí domu, rozmiestni ich po celom formáte, ale už premýšľa o ich skutočných súvislostiach. Do jednotlivých priestorov kreslí predmety na zobrazenú líniu. Stavby (rodinné domy, činžiaky, školy, dielne, ne-

mocnice) zvyčajne kreslí spredu a zobrazí detaily v nich – okná, dvere, balkóny, schody a ďalšie detaily, ako sú závesy a kvety na oknách, svietidlá. Obytný (rodinný) dom zobrazí ako obdĺžnik s typickou trojuholníkovou strechou, komínmi a anténami. Veľmi často kreslí priehľadné (transparentné) budovy a vo všetkých zobrazí vnútorné priestory, na poschodiach (priestory spojí schodiskami) predmety a ľudí situuje na spodnú vodorovnú líniu (predstaví si život v dome).

Predmety v byte kreslí šesťročné dieťa z profilu. Hornú plochu stola zobrazí v pôdoryse rovnou líniou, na ňu zobrazí predmety, ktoré sú na stole. Kresbu stola doplní štyrmi kolmými líniami – nohami. K stoličke pridá sedadlo zvyčajne vodorovnou líniou, nohy dvoma zvislými líniami, operadlo stoličky tiež líniou. Človeka sediaceho na stoličke nešíkovo „zohne“, takže skôr stojí, než sedí; hlavu a trup zobrazí spredu, ruky a nohy z profilu. Zaujímavé je zobrazenie misky alebo hrnca. Horný a spodný okraj sú vodorovné, rúčku pridá zhora alebo zboku, všetko, čo je v nej, zobrazí prierezovo.

V stodole, nakreslilo 6,5-ročné dieťa

Jedlo na stole, nakreslilo 6-ročné dieťa

V kuchyni, nakreslilo 6-ročné dieťa

Jedáľenský stôl, nakreslilo 6-ročné dieťa

Miska s ovocím, nakreslilo 6-ročné dieťa

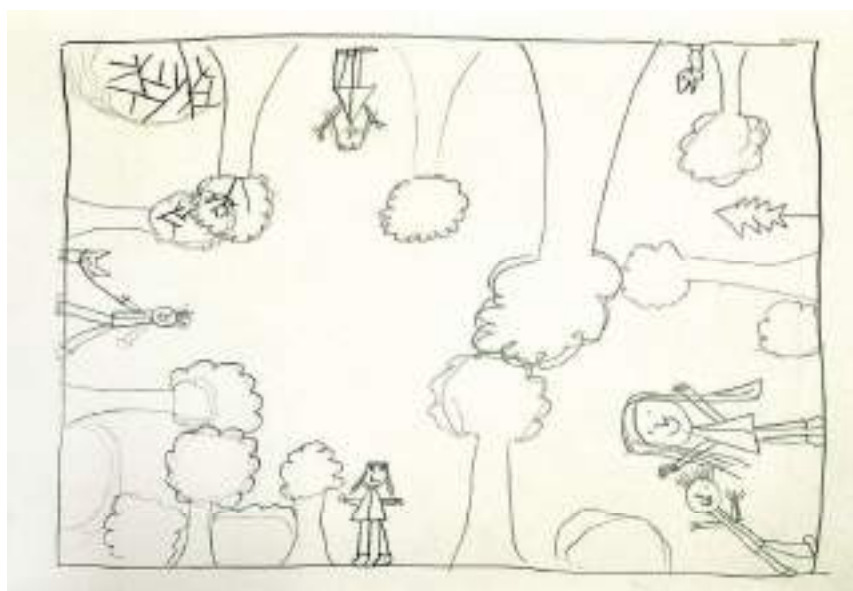
Zobrazenie predmetov a exteriéru

Vekové obdobie: 5 rokov

Päťročné dieťa zobrazí budovy, stromy a ľudí vo vonkajšom priestore tak, že ich rozmiestni po celom povrchu alebo do nakresleného pravouhlého tvaru (pohľad zhora). Rozmiestňuje ich v smere línií, ktoré označujú priestor. Pri zmene smeru línie dieťa často otočí formát a preklopí tvary na plochu.

Pri našom dome, nakreslilo 5-ročné dieťa

V parku, nakreslilo 5-ročné dieťa

Pri potoku, nakreslilo 5,5-ročné dieťa

Vekové obdobie: 6 rokov

Šesťročné dieťa zobrazí tvary vo vonkajšom priestore spredu alebo z profilu (budovy, stromy, ľudí) a často ich preklopí na plochu alebo zoraďuje na základnú líniu (línia môže byť rovná, vodorovná, diagonálna, ale aj krivolaká) rovnakým smerom. Takéto zobrazenie priestoru nazývame vlýs. Vytvoriť môže aj viacero základných línií. Rozmiestni ich

vertikálne (jednu nad druhou). Vytvorí tak náhľad do hĺbky priestoru. Tvary zoradené na línii sa navzájom neprekrývajú. Niekedy za základnú líniu považuje okraj výkresu. Dieťa často zobrazí v hornej časti výkresu horizontálnu líniu, z ktorej prší, sneží, padajú krúpy.

Sánkovačka, nakreslilo
6-ročné dieťa

Vlak, nakreslilo 6,5-ročné dieťa

Mesto, nakreslilo 6-ročné
dieťa

Na prechádzke so psom, nakreslilo 6-ročné dieťa

Mesto, nakreslilo 6-ročné dieťa

Farebná línia a farebná plocha

Vekové obdobie: 5 rokov

Päťročné dieťa rozlišuje farby. Suchý farebný materiál používa na lineárne zobrazenie tvaru a neskôr jednotlivé plochy zafarbí. Evidentná je súhra farby s tvarom, takže môžeme vidieť zelenú farbu na korune stromov a tráve, hnedú farbu na kmeni stromov a koňovi, červenú na streche (vizuálna skúse-

nosť). Farbu si dieťa vyberá aj podľa momentálnej predstavy o tom ktorom tvare, a tiež na základe obľúbenosti. V detskom výtvarnom prejave prevláda farebná línia. Podobne postupuje malý tvorca aj pri použití tekutého maliarskeho materiálu. Zoberie farby, ktoré má k dispozícii, a nemieša ich. Miešané farby vznikajú vtedy, keď dieťa príliš málo alebo vôbec neumýva štetec pri výmene farby. Vo všeobecnosti páčia sa mu živé, čisté, výrazné farby.

Rodina, namaľovalo 5-ročné dieťa

Doprava, namaľovalo 5-ročné dieťa

Vtáčik, namaľovalo 5-ročné dieťa

Dom, namaľovalo 5-ročné dieťa

Skáčem, namaľovalo 5-ročné dieťa

Dom, namaľovalo 5-ročné dieťa

Vekové obdobie: 6 rokov

Pre šesťročné dieťa je farba už výsledkom vizuálnej skúsenosti (percepcia farieb). Dieťa samostatne tvorí farebne kompozície. Preferuje pestré, čisté a kontrastné farby. Suchým farebným materiálom najskôr nakreslí tvary a potom vyfarbí jednotlivé plochy. Na niektoré plochy používa farby, ktoré sa vyskytujú v prírode, na iné vyberie farby podľa vlastného uváženia. Pri zobrazení ľudskej postavy najskôr nakreslí kontúry hlavy svetlou farbou (žltou alebo oranžovou), potom tvar zamaľuje, tmavšou farbou dotvorí detaily na tvári, načrtne vlasy a zafarbí ich (husté farebné línie). Ostatné časti tela tiež najskôr nakreslí a potom farbí. Suchý farebný materiál umožní ľahšiu kresbu detailov, nehrozí nebezpečenstvo, že by sa pri prekrývaní tvarov farby zliali. Vodové farby obmedzujú malého tvorca pri uvoľnenom a rýchlom farebnom pokrývaní plôch, pretože väčšina tvarov si vyžaduje pomalšie nanášanie farby na plochu. Farebná plocha vzniká viacnásobným farebným zoraďovaním línií. Dieťa pri použití tekutého farebného materiálu jednotlivé časti určitého tvaru načrtne kontúrou. K presahovaniu farby do farby obyčajne dochádza preto, lebo ešte nemá cit pre riedenie farby (farby sú väčšinou veľmi tekuté). Ak dieťa použije pri maľovaní hrubší štetec, môžeme vidieť, že líniou nenačrtne kontúry a následne nevyfarbí plochu, ale nanáša farbu zároveň s vytváraním tvaru širokým ťahom štetca, pričom detailmi sa vôbec nezaobrá. Na každú časť šesťročné dieťa použije inú farbu (farbu, ktorou sa približuje k reálnej farbe – „základnej farbe“ – alebo si ju vyberie náhodne, alebo podľa obľúbenosti). Dieťa farby vedome nemieša. K miešaniu farieb do-

chádza skôr z dôvodu neumývania štetca. Základ pre maľbu a zobrazenie všetkých tvarov obyčajne vytvorí na základnej línii, ktorú typicky namaľuje (zelená tráva, hnedá zem, sivá cesta). Preferuje čisté a sýte farby.

Na prechádzke, namaľovalo 5-ročné dieťa

Škola, namaľovalo 5-ročné dieťa

Stromy, namaľovalo 5-ročné dieťa

Vták, namaľovalo 6-ročné dieťa

Kytica kvetov vo váze, namaľovalo 5-ročné dieťa

Mama, namaľovalo 5-ročné dieťa

**Zobrazenie trojrozmerných objektov –
ľudských postáv, zvierat, stromov a rastlín**
Vekové obdobie: 5 rokov

Päťročné a šesťročné dieťa rado siaha po tvárnom materiáli a vytvára trojrozmerné objekty. Päťročné ešte stále tvorí šúľky (stláča ich, valká, trhá na menšie kúsky) a skladá z nich jednotlivé tvary, napríklad človeka, zviera, predmety. Tieto objekty kladie na modelovaciu podložku, niekedy ich položí aj vzpriamene. To dokazuje jeho uvedomovanie si skutočnosti, že postavy a predmety stoja kolmo na rovinu v priestore, v ktorom sa nachádzajú. Postavu človeka a zviera začne modelovaním trupu, ku ktorému pridá hlavu, nohy a ruky. Tento postup mu umožňuje hlavne tvárny materiál.

Dieťa zobrazí pomerne málo detailov, obyčajne ich pridáva alebo iným spôsobom zaznačí do tvárneho materiálu. Zaznačuje alebo pridáva to, čo zaujme jeho pozornosť. Povrchy zobrazenej sochy neopracúva, viditeľné sú však výrazné ťahy prstov a rozličných nástrojov na tých častiach, ktoré nie

sú vyhladené v dôsledku valkania šúľkov a guľčiek. Uvedené tvary nesúvisia so špecifickosťou materiálu (hmotou materiálu). Takto vytvorené tvary nie sú stabilné, najmä vtedy, keď ich dieťa vytvára z hliny, pretože hlina je pri modelovaní lepivá, po vyschnutí však lepivosť zanikne.

Päťročné dieťa nerado tvorí z ohýbateľného materiálu. Z papiera, kartónu a lepenky vystrihuje tvary a skladá ich do finálneho plochého tvaru. Podobne tvorí sochu z drôtu a vytvorený objekt položí na modelovaciu podložku.

Kamaráti, vytvorilo 5-ročné dieťa

Auto, vytvorilo 5-ročné dieťa

Košík, vytvorilo 5-ročné dieťa

Na prechádzke, vytvorilo 5-ročné dieťa

Zajac, vytvorilo 5-ročné dieťa

Suseda, vytvorilo 5-ročné dieťa

Človek, vytvorilo 5-ročné dieťa

Vekové obdobie: 6 rokov

V šiestom roku dieťa z modelovacieho materiálu tvaruje (vytvára) šúľky, modeluje z hliny, plastelíny, slaného cesta. Čoraz častejšie sú jednotlivé časti objektu vyplnené (napríklad trup človeka alebo zvierťa). Ľudskú postavu modeluje ležiacu na stole a potom ju nadvihne do vzpriamenej polohy a postaví kolmo na osobitne pripravenú modelovaciu podložku (podklad). Tu je viditeľná súvislosť s kreslením základnej línie pri plošnom vyjadrovaní a uvedomenie si, že ľudské a zvieracie postavy a predmety sú umiestnené kolmo na rovinu v priestore. Keď dieťa začne modelovať postavu ležiacu, najskôr tvorí trup, k nemu pridáva hlavu, nohy a ruky. Ak postavu modeluje v vzpriamenej pozícii, tak modeluje najskôr nohy a trup, potom hlavu a ruky. Objekty ľudskej postavy a zvierťa sú už odlišné, vidíme a identifikujeme mužskú a ženskú postavu, dospelý človek a dieťa sú odlišné veľkosťou, zviera už nie je iba zvieratkom, ale objavujú sa rôzne druhy zvierat – štvornohé, dvojnohé, chlpaté, operené.

Šesťročné dieťa ešte nie je schopné modelovať postavu a súčasne zohľadniť proporcie jednotlivých častí tela, alebo navzájom odlíšiť veľkosť a proporcionality bezprostredne súvisiacich tvarov. O každom tvare šesťročné dieťa uvažuje samostatne a takto ho aj modeluje. Najzaujímavejšie alebo najdôležitejšie znaky zobrazí ako väčšie, bez ohľadu na skutočnú veľkosť (zvieratko, kvet, strom sú väčšie, vyššie ako človek). Malý tvorca je primerane zručný a nevenuje osobitnú pozornosť prilepeniu jednotlivých častí do celku, preto sa postavičky obyčajne

rozpadnú, najmä v prípade použitia takého materiálu ako je hlina. Väčšiu pozornosť však venuje detailom, zobrazí ich do povrchu alebo pridáva modelovací materiál.

Šesťročné dieťa ešte nedokáže opracovať povrch, na ktorom sú viditeľné ťahy prstami alebo rozličnými nástrojmi. Práca s väčším množstvom materiálu dieťaťu spôsobuje ťažkosti, radšej modeluje menšie tvary a preto prebytočný kus modelovacieho materiálu ponecháva bokom. Postavu človeka a zvierťa stále ťažšie modeluje z ohybného materiálu (papier, lepenka, drôt). Pozornosť venuje farbe materiálu, ak má takýto materiál k dispozícii.

Mama a dieťa, vytvorilo 6-ročné dieťa

Mačka, vytvorilo 6-ročné dieťa

Košík, vytvorilo 6-ročné dieťa

Mama, vytvorilo 6-ročné dieťa

Žena, vytvorilo 6-ročné dieťa

Vták, vytvorilo 6-ročné dieťa

Otec, vytvorilo 6-ročné dieťa

Architektúra a zobrazenie architektonických objektov

Vekové obdobie: 5 rokov

V piatom a šiestom roku je viditeľný pokrok pri zobrazaní architektonických foriem a exteriéru.

Päťročné dieťa budovu zobrazí plošne, položí ju na podklad, prípadne ju vymodeluje zo šúľkov. Šúľky (stĺpy) stavia do výšky a ak je to potrebné na zaisťovanie stability, tak šúľky sú hrubšie. Stĺpy tiež spája šúľkami, vznikajú akési ploty. Evidentný je pokus o uzatváranie priestoru medzi jednotlivými stĺpmi, vznikajú prvé zjednodušené steny. Dieťa čiastočne uzatvorí priestory a zakryje platňou (strechou). Stavba je zobrazená akoby v priereze. Pozornosť si zasluhuje vonkajší vzhľad stavby, ktorú dieťa spája s vonkajším priestorom, vytvára oplatenie dvorov, záhrad, trávnikov a pod. pomocou tenších šúľkov (plot). Modeluje aj samostatné budovy, vytvorené zo štyroch stĺpov a rovnej strechy. Stromy a iné

predmety, ktoré umiestni do priestoru, sú situované do výšky.

Z ohybného materiálu (kartónu, lepenky) vystrihuje ploché tvary a zostavuje z nich stavby. Okná, dvere a ďalšie detaily obyčajne nakreslí, často vytvorí obrys budovy z vystrihnutých prúžkov, akoby budovu kreslil. Podobne tvorí spomínaný objekt z drôtu, vytvorí obrys a položí ho na podložku. Z kartónových škatúl alebo kúskov tvrdého materiálu tvorí rozličné priestorové objekty.

Dom, vytvorilo 5-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 5-ročné dieťa

Dom so záhradou, vytvorilo 5,5-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 5-ročné dieťa

Mrakodrap, vytvorilo 5-ročné dieťa

Vekové obdobie: 6 rokov

V šiestom roku dieťa robí ešte väčšie pokroky. Sústreďuje pozornosť na vonkajší vzhľad budovy. Vníma jednotlivé časti miestností, podlahu, steny, strechu. Ak modeluje architektonický objekt z typického materiálu, vytvorí najskôr podkladovú dosku, na ktorú umiestni menšie a tenšie kusy hliny alebo ukladá jednu šúľku na druhu šúľku a splošťuje ich (steny). Pozorovať možno aj vydlabávanie do hliny (vznikajú dutiny) a postupné stenčovanie stien. V stenách sú otvory (okná a dvere). Budovu dieťa na vrchu vždy neuzatvára, zostáva teda bez strechy, niekedy ju zatvorí čiastočne alebo v úplne. Strechy bývajú často rovné a aj zakrivené (vypuklé). Vonkajší priestor dieťa ohradí plotom.

Pri použití ohybného materiálu (papier, kartón, lepenka) začne stavať architektonický objekt prehýbaním materiálu. Takto vzniknutý tvar na vrchu neuzatvára, niekedy iba naznačí tvar strechy platinou. Okná, dvere a iné detaily nevystrihuje, ale

kreslí. Veľké ťažkosti mu spôsobuje spájanie materiálu. Z drôtu vytvára jednoduchý trojrozmerný kruhový alebo hranatý tvar, ktorý sa podobá na hmotu navinutého materiálu. Z obalového kartónového materiálu vytvára priestorové objekty.

Dom, vytvorilo 6-ročné dieťa

Náš dom, vytvorilo 6-ročné dieťa

Strom, vytvorilo 6-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 6-ročné dieťa

Bývanie pre zvieratá, vytvorilo 6-ročné dieťa

VÝTVARNÝ PREJAV DIEŤAĽA V 7. A 8. ROKU

Motorika dieťaťa sa v siedmom a najmä ôsmom roku veľmi zdokonalí. Fyzická je dieťa vyspelejšie, zdokonalí sa jemná motorika, jeho pohybové aktivity sú rytmicky zosúladené, koordinácia očí a rúk, nôh a rúk je vyššej úrovni. Dieťa je zručnejšie vo viacerých oblastiach, pracuje s väčšou presnosťou a spoľahlivosťou. Zdokonalí sa aj reč, pretože dieťa má v škole možnosť väčšej komunikácie, veľa číta, počúva, písomne a slovne sa vyjadruje. V ôsmich rokoch sa reč približuje reči dospelého človeka – slovná zásoba je pomerne bohatá. Zmyslové vnímanie predmetného sveta sa stáva čoraz elastickejšim, rozvíja sa pozornosť a myslenie. Pamäť dieťaťa sa transformuje z krátkodobej na dlhodobú, k tomu prispieva zrejmejšie vnímanie predmetného sveta, a to vďaka väčšej sústredenosti. Mozgová štruktúra sa čoraz viac vyvíja, čo umožňuje čoraz väčšie prijímanie informácií, ich pochopenie a obnovovanie. V siedmom roku informovanosť dieťaťa ešte zostáva konkrétna, pretože vo väčšine prípadov sa vzťahuje na konkrétne vizuálne javy. Abstraktné myslenie

v tomto období nie je rozvinuté. Dieťa je schopné vyhodnotiť informácie typu, čo je dobré a čo zlé, nedokáže ešte definovať, že niečo môže byť dobré aj zlé zároveň, čo osemročné dieťa chápe, pretože jeho rozumový vývin pokročil. Dieťa je zodpovednejšie, čoraz lepšie kontroluje svoje citové prejavy, odlišuje medzi dobrým a zlým. Prejavuje príslušnosť k istej skupine, je uvedomelejšie a kritickejšie aj voči sebe.

Dieťa je schopné identifikovať kvalitu predmetov a javov, dianie v priestore. Chápe priestorové a časové vzťahy, schopné je už klasifikovať (multiplikovaná klasifikácia), zjavné sú začiatky kauzálneho, analyticko-syntetického a synteticko-analytického myslenia. Jedinec sa odkláňa od egocentrickej formy myslenia a približuje sa operatívnej. Chápe a prijíma aj iné stanoviská, pravidlá správania a spoločenské normy (hovoríme, že sa socializuje), čo umožňuje stále väčší rozvoj pozitívnych charakterových vlastností, ako sú úprimnosť, kritickosť, iniciatívnosť, samostatnosť, sebadôvera (Manfreda, Kolar, 2006). V siedmom roku kognitívny vý-

vin dieťaťa napreduje. Dieťa prechádza od obdobia symbolického a predlogického myslenia do počiatočného obdobia konkrétnych operácií a logického myslenia.

Lineárne zobrazenie ľudskej postavy

Vekové obdobie: 7 rokov

Sedemročné dieťa zobrazí ľudskú postavu spredu, z profilu a niekedy aj zozadu, no v takom prípade nenakreslí oči, ústa a nos. V kresbe spredu vždy zobrazí hlavu v tvare masky. Vo všeobecnosti die-

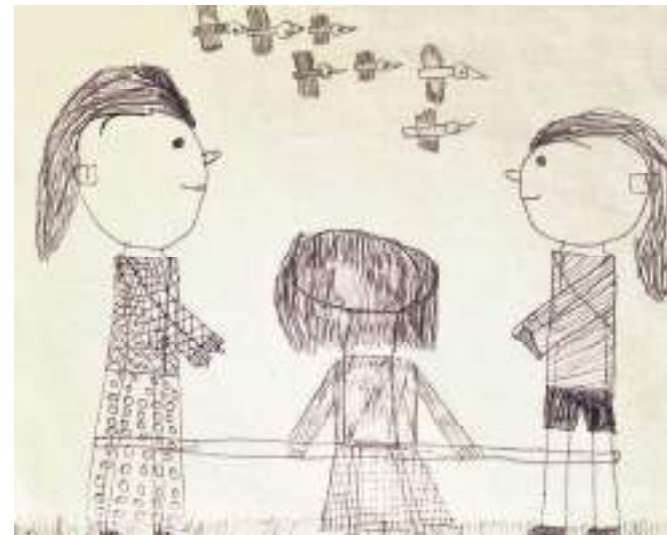
ťa najskôr kreslí hlavu do stredu formátu. Hlava je obvykle veľká, trup postupne zmenšuje v závislosti od disponibilnej plochy kresliaceho podkladu, objavujú sa disproporcie. Keď zobrazí ľudskú postavu v pohybe, obyčajne ju nakreslí frontálne, teda spredu. Detaily na hlave sú veľmi individuálne – oči, ústa, nos, uši, mihalnice, obočie, rozličné účesy, individuálne je aj oblečenie a detaily oblečenia. Aj naďalej zotrváva priehľadnosť a zveličovanie, obzvlášť pri zobrazení obuvi, topánok a jednotlivých detailov.

Ja, nakreslilo 7-ročné dieťa

Hranie sa, nakreslilo 7-ročné dieťa

Hranie sa, nakreslilo 7-ročné dieťa

Ležím, nakreslilo 7-ročné dieťa

Vekové obdobie: 8 rokov

Vplyv vizuálnych informácií je ešte silnejší v ôsmom roku života, tie výrazne obohacujú vnímanie dieťaťa. Ovplyvňujú jeho vnímanie a reprodukovanie tvarov, fantáziu a tvorbu nových foriem, prostredníctvom ktorých malý kresliar interpretuje

okolitý svet a seba. Zobrazené tvary sú individuálnejšie a dokonalejšie ako v siedmich rokoch. Dieťa zobrazí podobu človeka spredu, z profilu a zozadu. Keď kreslí ľudskú postavu spredu, nakreslí jej nos z profilu, ale všetky ďalšie detaily spredu. Keď zobrazí ľudskú postavu z profilu a oči spredu, podobne aj ústa, nos zobrazí v čiastočnom profile. Pohyb

postavy je už lepšie zobrazený, ohnutie rúk a nôh je výraznejšie. Ak dieťa zobrazí pohybujúceho sa človeka z profilu, dochádza k priehľadnosti pri zobrazení rúk, pretože dieťa najskôr frontálne zobrazí trup a až potom ruky. Veľmi často kreslí hlavu

z profilu (ale aj frontálne), trup frontálne, ruky, nohy a chodidlá z profilu. Postavu zobrazí z profilu aj v sede a ľahu. Detaily na hlave a odevoch sú rôznorodé, majú súvislosť s vizuálnymi informáciami.

Na trávniku, nakreslilo 8-ročné dieťa

Spolužiačka, nakreslilo 8-ročné dieťa

Spolužiak, nakreslilo 8-ročné dieťa

Pri stole, nakreslilo 8-ročné dieťa

Zobrazenie zvierat

Vekové obdobie: 7 rokov

Sedemročné dieťa trup zvierťa zobrazí z profilu. Začne kresliť hlavu (pri ušiach) a obrysou líniou tam aj skončí. Ak zobrazuje zviera z jednotlivých tvarov, tak je hlava zobrazená spredu a trup z profilu, k trupu nepridáva nohy, tieto kreslí z profilu súčasne s trupom. Veľmi často sedemročné dieťa kreslí len dve nohy, málokedy zobrazí štyri, línie výrazne vyčnievajú a pohyb nezachytávajú. Náhodne sa mu podarí zobrazíť ležiace zviera z profilu a so skrytými nohami. Ak dieťa zobrazí stádo, viacero

zvierat naraz, tak tie sú si veľmi podobné a otočené rovnakým smerom. Málokedy vidíme nakreslené zvieratká vo viacerých smeroch. Na formáte zobrazí niekoľko zvieratiek lineárne, niektorým dokreslí detaily, podľa nich môžeme zviera lepšie identifikovať. Pri lineárnej kresbe lietajúcich vtákov obidve krídla zobrazí na vrchu trupu, alebo ich voľne umiestni.

Vtáky, nakreslilo 7-ročné dieťa

Žirafy, nakreslilo 7-ročné dieťa

Levy, nakreslilo 7-ročné dieťa

Pes, nakreslilo 7-ročné dieťa

Vekové obdobie: 8 rokov

V ôsmich rokoch dieťa kresbu zvierat zdokonalí. Zobrazí ho z profilu, so štyrmi mierne zohnutými nohami, ak chce zdôrazniť, že sa zviera pohybuje. Nohy nešikovne zohne aj u ležiaceho zvieratka. Keď sa objaví viac zvierat na formáte, zvyčajne smerujú doprava alebo aj doprava aj doľava. Osemročný

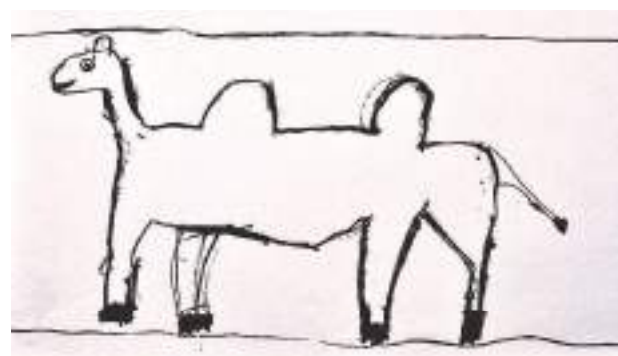
kresliar rozmiestni zvieratka zvislo bez základnej línie, alebo medzi dve línie, alebo oddelene hore nad základnú líniu a dole pod ňu. Detailov je viac a sú už veľmi typické. Letiaceho vtáčika v základnom tvare zobrazí s jedným krídlom na každej strane trupu, ak krídlo zobrazí na trupe, objavuje sa typický znak – priehľadnosť.

Kengury, nakreslilo 8-ročné dieťa

Mačacie hry, nakreslilo 8,5-ročné dieťa

Ťava, nakreslilo 8,5-ročné dieťa

Holuby, nakreslilo 8,5-ročné dieťa

Zobrazenie stromov a rastlín

Vekové obdobie: 7 rokov

Pozorovacia schopnosť sedemročného dieťaťa sa kvalitatívne zlepšuje, dieťa vidí rozdiely medzi jednotlivými stromami – rast kmeňa, konárov, listov, ihličia. Kmeň kreslí oddelene od koruny a vždy ho na vrchole ukončí vodorovne, umiestni tam korunu a konáre, ktoré zobrazí hrubšie. Kreslí ich vľavo

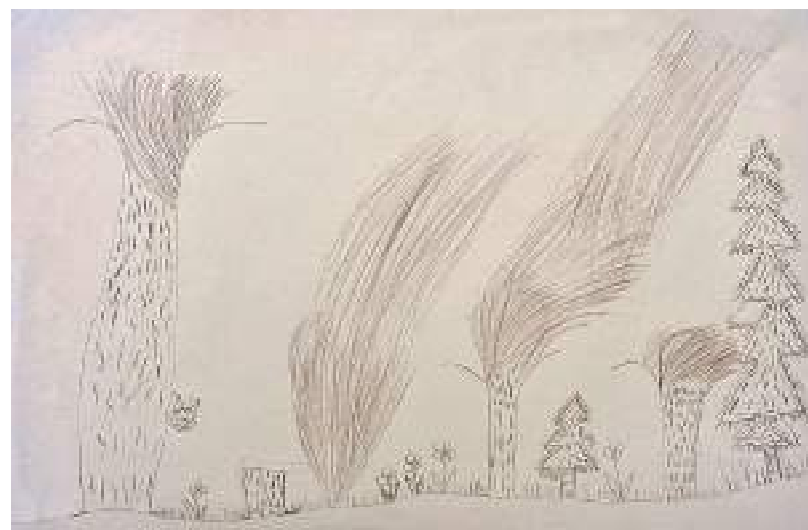
a vpravo na kmeň. Stromy navzájom odlišuje kresbou listov alebo ihličia, resp. koruny pri zobrazení viacerých stromov naraz. Vznikajúce tvary sú ešte stále dosť podobné, sem-tam pozorujeme prvé rozdiely. Zobrazenie kvetov je podobné ako v šiestich rokoch. Pri kresbe viacerých kvetov na formáte malý kresliar sa pokúša odlíšiť tvar kvetu a zelených listov.

Starý strom, nakreslilo 7-ročné dieťa

Kvety, nakreslilo 7-ročné dieťa

Les, nakreslilo 7-ročné dieťa

Stromy, nakreslilo 7-ročné dieťa

Vekové obdobie: 8 rokov

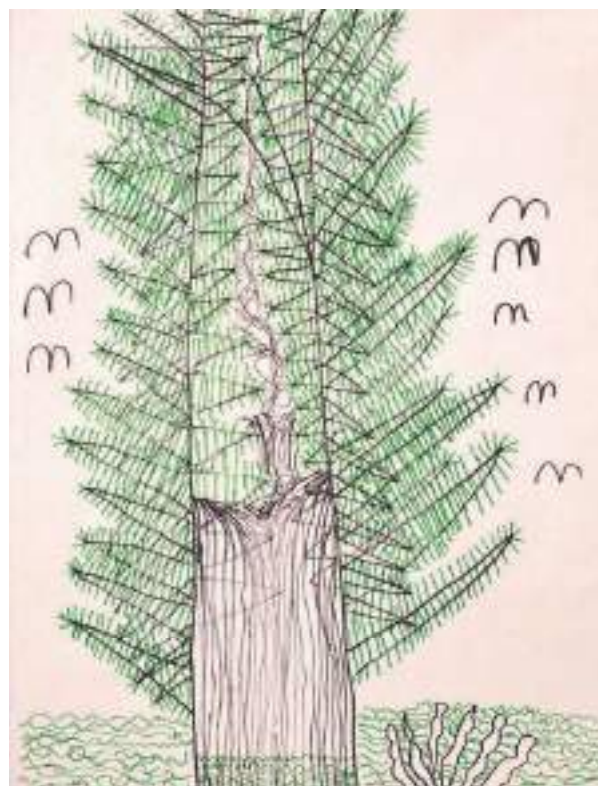
Osemročné dieťa disponuje čoraz väčšími pozorovacími schopnosťami a kresbou dokáže zobraziť rozličné druhy stromov. Kmeň sa nekončí vodorovne, ale postupne prechádza do konárov. Detailnejšie dokáže zobraziť určité kvety.

Lúčne kvety, nakreslilo 8-ročné dieťa

Stromy, nakreslilo 8,5-ročné dieťa

Strom, nakreslilo 8,5-ročné dieťa

Zobrazenie predmetov a interiéru

Vekové obdobie: 7 rokov

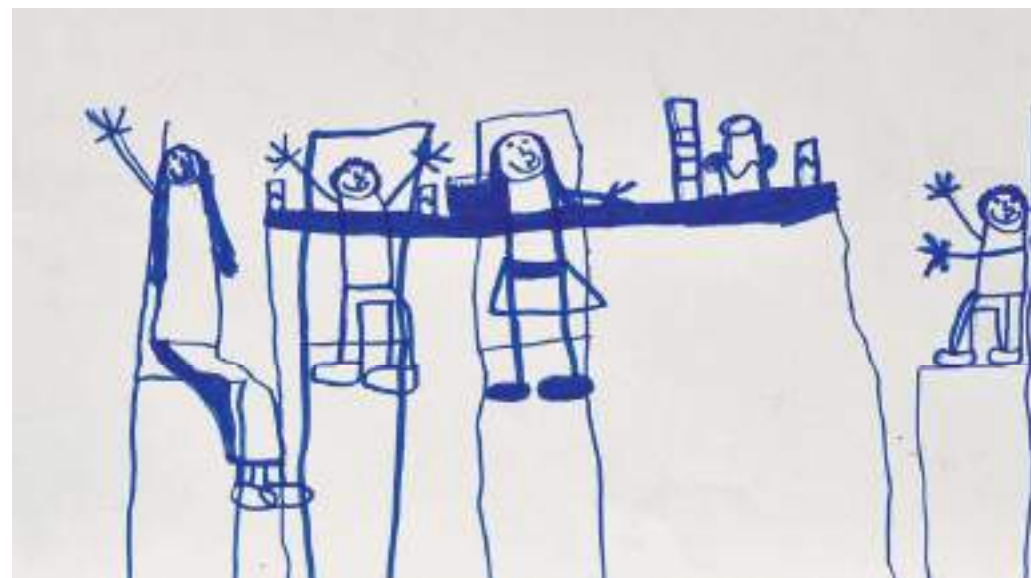
Sedemročné dieťa si už veľmi dobre uvedomuje polohy jednotlivých tvarov. Primerane zaobchádza s podkladom na kreslenie. Uvedomuje si, že formát predstavuje ohraničený celok, na ktorom sa môže výtvarne vyjadrovať. Neotáča ho až tak často, menej časté je aj preklopenie foriem. Vyvíja sa teda jeho povedomie o formáte.

Interiér zobrazuje tak, že podlahu predstavuje vodorovná línia alebo okraj podkladu na kreslenie. Väčšinu predmetov a postáv kreslí na líniu, niektoré aj nad ňu. Lineárne zobrazí aj strop. Má schopnosť vnímať priestor a dianie v priestore, tiež predmety

a postavy v interiéru. Zobrazuje tie tvary, ktoré sú preň najdôležitejšie. Čoraz zriedkavejšie sa vyjadruje symbolicky, na jednotlivých tvaroch zvýrazňuje to, čo sa mu zdá byť významné, podstatné, aj keď zobrazené tvary sú neproporčné a často vyvolávajú dojem povrchnosti.

Sedemročné dieťa predmet v priestore zobrazí z profilu. Pri kreslení stola alebo stoličky použije hrubšiu vodorovnú líniu (náhľad dosky stola alebo sedadla z boku), niekedy zobrazí dosku stola z pôdorysu. Hrubšie sú aj nohy a operadlo stoličky. Stolu a stoličke obyčajne nakreslí iba dve nohy. Predmety na stole umiestňuje na vodorovnú líniu, zobrazené sú z profilu (pohľad z jednej strany, obyčajne spredu). Oválne predmety majú navrchu kruh

alebo iba vodorovnú líniu, spodná časť je zobrazená z profilu. Ovocie je v zobrazenom kruhu, dieťa veľmi často ovocím zaplní aj spodnú časť misky, čo je znakom priehľadnosti. Keďže zobrazenie pohybu človeka sedemročnému dieťaťu ešte spôsobuje ťažkosti, sediacu postavu na stoličke kreslí tak, že má nohy mierne zohnuté, ruky rozťahnuté rozličnými smermi. Nohy sú spustené, viac alebo menej nadvihnuté, postava na stoličke v skutočnosti skôr stojí než sedí. Keď dieťa kreslí viacero sediacich osôb okolo stola, ťažko rozpoznáme, ktorá osoba je pred stolom a ktorá za ním, pretože u oboch je zjavná už spomínaná priehľadnosť, keďže dieťa najskôr kreslí stôl. Sedemročný kresliar niekedy zobrazí osoby sediace na stoličke pod stolom alebo na opačnom konci stola. Zobrazí hlavu s poprsím, čo naznačuje, že si uvedomuje jav priehľadnosti. Jasnejšie a zreteľnejšie zobrazí osoby, ktoré sedia na boku stola. Hlavu a trup kreslí spredu, nohy a chodidlá z profilu. Ak dieťa zobrazí ľudskú postavu zozadu, hlavu a vlasy kreslí rovnakým spôsobom ako pri kresbe spredu, ibaže nenakreslí detaily – oči, nos a ústa.

Rodinný obed, nakreslilo 7-ročné dieťa

Moja izba, nakreslilo 7-ročné dieťa

Stôl, nakreslilo 7-ročné dieťa

Moja sestra v detskej izbe, nakreslilo 7,5-ročné dieťa

Ovocie, nakreslilo 7-ročné dieťa

Stretnutie priateľiek, nakreslilo 7-ročné dieťa

Vekové obdobie: 8 rokov

Osemročné dieťa postupne prechádza do obdobia konkrétnych operácií. Čoraz lepšie ovláda formát ako povrch na výtvarné zobrazenie. Schopnosť vnímania priestoru sa vyvíja a vzájomné proporcie tvarov v priestore sú pre malého kresliara zrozumiteľnejšie. Vnútorň priestor zobrazuje dvoma vodorovnými líniami, paralelnými s okrajom podkladu. Predmety a postavy ešte stále umiestňuje na vodorovnú líniu alebo medzi dve línie, niektoré tvary zobrazí aj nad líniou. Niekedy zobrazí aj hornú líniu, teda strop. Pri zobrazení akejkoľvek budovy sa ešte vždy objavuje náhľad do priestoru (priehľadnosť).

V ôsmich rokoch pozorujeme veľký pokrok pri zobrazení predmetov. Stôl dieťa kreslí v podobe štvorcového alebo obdĺžnikového tvaru (pôdorys), z prednej strany je línia hrubšia, zobrazí štyri nohy, pričom predné dve sú dlhšie a zadné dve kratšie. Stoličku kreslí z profilu – sedadlo a operadlo sú hrubšie, následne kreslí dve a aj štyri nohy (dve nohy môžu byť dokonca aj kratšie). Postavy už lepšie sedia na stoličke. Dieťa ich zobrazí spredu, zozadu a z profilu. Keďže najskôr kreslí stoličku a až potom postavy, často je prítomná priehľadnosť. Predmety zobrazí položené na doske stola, nekreslí ich iba spredu, viditeľná je už aj horná plocha. Objekt valcovitého alebo okrúhleho tvaru dieťa na vrchu zobrazí kruhom, ktorý už trochu zúži, preto sa začína podobať na elipsu. Zúženú spodnú časť, ktorá je zúžená aj v skutočnosti. Spodnú časť predmetov ukončí vodorovnou líniou. Ovocie v miske zobrazí zhora v zúženom kruhu, čoraz zriedkavejšie vidíme priehľadne tvary v spodnej časti misky.

V jedálni, nakreslilo 8-ročné dieťa

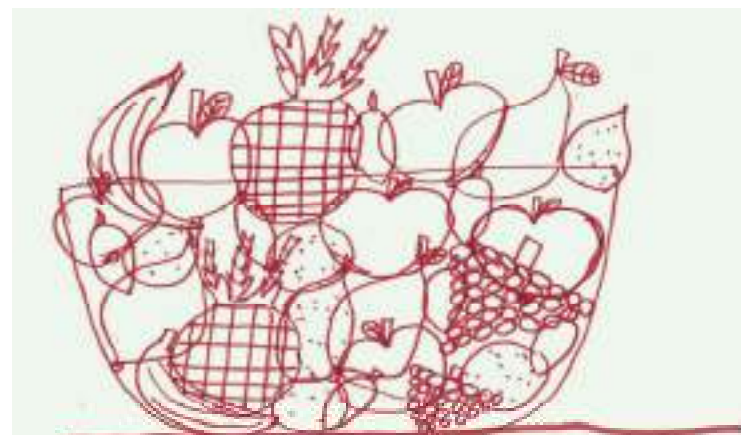
V izbe, nakreslilo 8-ročné dieťa

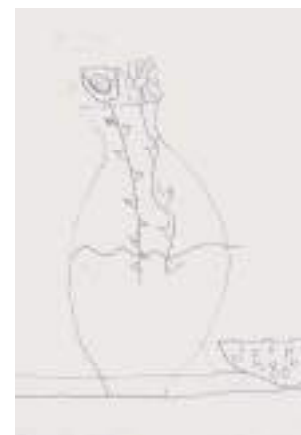
Raňajky, nakreslilo 8-ročné dieťa

Sedím, nakreslilo 8-ročné dieťa

Ovocie, nakreslilo 8-ročné dieťa

Váza, nakreslilo 8-ročné dieťa

Zobrazenie predmetov a exteriéru

Vekové obdobie: 7 rokov

Pri zobrazení vonkajšieho priestoru vodorovná línia pre sedemročné dieťa ešte stále predstavuje zem, na ktorú kresliar umiestni tvary, aj keď zriedkavejšie. Tvary často preklopí na plochu. Uvedomuje si zobrazenie tvarov spredu a zozadu, preto vodorovné línie zoraďuje do výšky, na každú umiestni tvary a takto vytvára ilúziu hĺbkych. Dokáže zobrazit pohyb objektov v priestore a čase. Pohľad do priestoru vytvára tak, že pôdorys preklopí do čelného pohľadu.

Butina (1998) uvádza, že dieťa naznačuje plochu na vertikále formátu, avšak tvary kladie na plochu preto, lebo je poloha formátu taká, že leží pred ním vo vodorovnej pozícii (podklad na stole), a od neho sa potom fakticky rozprestiera do priestoru, podobne ako hmatateľné predmety, ktoré vzbudzujú dojem hĺbkych. Horná časť formátu je pre dieťa hlbšie v priestore, ktorý zobrazí tak, ako ho poníma, a nie tak, ako ho vidí. Budovy zobrazí spredu, umiestni ich na líniu, zároveň zobrazí aj pohľad do miestnosti (priehľadnosť).

Dom, nakreslilo 7-ročné dieťa

Korčuľujeme sa, nakreslilo 7-ročné dieťa

Promenáda, nakreslilo 7-ročné dieťa

Lesný zajačik, nakreslilo 7-ročné dieťa

Vekové obdobie: 8 rokov

Osemročné dieťa sa pokúša vonkajší priestor zobraziť tak, ako ho vidí, ale ešte sa mu to celkom nedarí. Tvary, ktoré ho akýmkoľvek spôsobom oslovia, ešte stále preklopí na plochu. Čoraz menej ich umiestňuje na líniách usporiadaných na vertikále formátu. Ak sú takto predmety kompozične usporiadané, spája ich viac-menej šikmými líniami. Priestor veľmi často prezentuje dvoma paralelnými líniami. Tvary zobrazí medzi dvoma líniami, nad hornou líniou alebo pod spodnou líniou, niekedy čiastočne na spodnej a čiastočne na hornej línii. Jednotlivé tvary môže umiestniť do priestoru tak, že ich zoradí vertikálne bez základnej línie, avšak bez ohľadu na to všetky tvary predstaví jasne a komplexne. Zobrazí ich spredu alebo z profilu. Objekty sú zobrazené jeden za druhým a vzdalujú sa do hĺbky. To, čo osemročné dieťa v reálnom priestore vidí, to jeho symbolické myslenie ešte v úplnosti nechápe, preto na dvojrozmernom povrchu nie je schopné správne zobraziť tretí rozmer. Priestor zobrazí tak, ako ho chápe, a nie tak, ako ho vidí.

Hradný vrch, nakreslilo 8-ročné dieťa

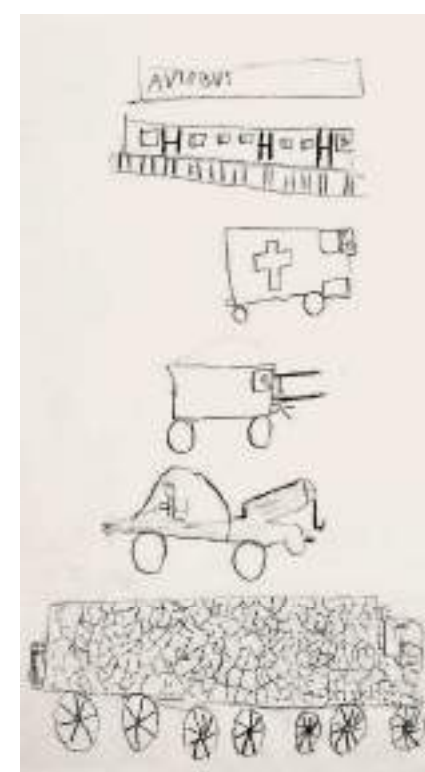
Cesty, nakreslilo 8,5-ročné dieťa

Na tržnici, nakreslilo 8-ročné dieťa

Nekonečná premávka, nakreslilo 8,5-ročné dieťa

Autá na ceste, nakreslilo 8,5-ročné dieťa

Farebná línia a farebná plocha

Vekové obdobie: 7 rokov

Sedemročné dieťa v zásade diferencuje farby a mnohé aj pomenúva. Spája ich s farbami v prírode – zelená tráva, koruny stromov, modrá rieka, more, obloha, červená strecha, hnedá zem. Má svoje obľúbené farby. Pri maľovaní farbami použije tie, ktoré má k dispozícii, samostatne ich ešte nemieša. Preferuje čisté a pestré farby. Vo veľmi obmedzenom rozsahu disponibilných farieb možno pozorovať farebne ochudobnené maľovanie – všetko, čo je zelené, dieťa namaľuje rovnakou zelenou farbou, všetko červené je rovnako červené, všetko modré je rovnako modré. Malý tvorca nemaľuje všetky povrchy, veľmi často sa vyjadruje farebnou kresbou. To znamená, že tvary zobrazí farebnou líniou a potom vyfarbí iba tie povrchy, na ktoré nemaľuje žiadne detaily. V tom prípade používa vodové farby a tenšie štetce. Detaily alebo menšie tvary maľuje tmavšou farbou na svetlo namaľovaný povrch.

Ak dieťa použije hrubší štetec, dokáže farebne vytvárať väčšie plochy súčasne s obrysovou líniou – kontúrou. Detaily sa veľmi často (farebne) roztekajú, pretože ich farbu vnáša do mokrého povrchu. Ak maľuje človeka, vyberá si najsvetlejšiu farbu, zvyčajne žltú alebo oranžovú, vyberie aj farbu účesu, oblečenia, topánok. Detaily na tvári zobrazí tmavšou farbou – oči s obočím, mihalnice a nos sú čierne alebo modré (niekedy ich zobrazí farbou, ktorú má v danom okamihu práve na štetci), ústa sú červenej farby. Pri maľbe zvierat alebo predmetov je postup podobný; detaily sa roztekajú a nemajú úplne reálnu farbu, sú výsledkom náhodného

použitia farby alebo detskej fantázie. Pozadie malý tvorca úplne nevymaľuje. Určitý priestor (vonkajší a vnútorný) ohraničí základnou líniou (širšou alebo užšou) – môže ich byť aj viac v príslušnej farbe (farba trávy, podlahy, povrch stola) –, jednotlivé tvary zobrazí na línii alebo nad ňou. Nevyfarbené plochy zaplní kratšími alebo dlhšími farebnými škvŕkami. Keď zobrazuje vonkajší svet, okrem zelenej trávy a stromov alebo hnedej zeme, načrtne aj oblohu (úzký pruh modrej farby). V interiéri zasa strop so svetlami.

Náš pes, namaľovalo 7-ročné dieťa

Veverička, namaľovalo 7-ročné dieťa

Hrad, namaľovalo 7-ročné dieťa

Tulipány, namaľovalo 7-ročné dieťa

Rodina, namaľovalo 7-ročné dieťa

Vekové obdobie: 8 rokov

V ôsmom roku života zmysel pre farbu a farebné zobrazenie povrchu zosilnie. Dieťa čoraz zriedkavejšie používa farby podľa obľúbenosti, častejšie používa farby tak, ako ich vidí v prírode a vo svojom okolí (základné farby). Farby nemieša, preto výtvarná tvorba je farebne chudobnejšia. Preferuje kontrastné, výrazné a teplé farby, ktorých je pomeň, pretože často sa zašpinia, keďže malý tvorca si neumyje štetec. Keď používa tenšie štetce, tvary vždy najskôr nakreslí, potom napriek nakresleným detailom zafarbí povrchy špecifickým spôsobom. Zobrazí ich teda lineárne a jednotlivé plochy úplne nevyfarbí. Aj pri použití suchého materiálu tvary najskôr nakreslí a potom lineárne pokryje plochy suchým materiálom. Nakreslené detaily mu neprekážajú, pretože sa im vďaka vlastnostiam materiálu môže vyhnúť; často kreslí na už svetlo zafarbený povrch. Pri maľovaní hrubšími štetcami nekreslí

obrysové línie, ale sústreďuje sa na farebnú plochu. Keď maľuje portrét, detaily maľuje v typických farbách, napr. na žltom podklade modré oči, čierne obočie a mihalnice, oranžový nos, červené ústa. Aj ostatné detaily zobrazí vo vybraných farbách. Maliarska kompozícia a zobrazenie detailov je teda na úrovni sedemročného dieťaťa.

V daždi, namaľovalo 8-ročné dieťa

Krdeľ vtákov, namaľovalo 8-ročné dieťa

Portrét, namaľovalo 8-ročné dieťa

Hrušky, namaľovalo 8-ročné dieťa

Na kolesách, namaľovalo 8-ročné dieťa

Zobrazenie trojrozmerných objektov – ľudských postáv, zvierat, stromov a rastlín

Vekové obdobie: 7 rokov

Materiál na modelovanie (hlina, plastelína, slané cesto) patrí medzi obľúbený modelovací materiál sedemročného dieťaťa. Tvori trojrozmerné objekty Ľudskú postavu vytvorí zo základných tvarov – valca a gule. Začne trupom, na ktorý z vytvorených valčekov pripevní hlavu, nohy a ruky. Ruky spravidla umiestni symetricky a mierne odtiahne od tela, podobne aj nohy. Keď modeluje ľudskú postavu, najskôr ju položí na modelovaciu podložku na stôl a potom ju postaví zvislo. Tvary sú preto sploštenejšie a nestabilné. Na dosiahnutie lepšej stability napr. ženskej postave predĺži sukňu, mužskej zasa vyvalká hrubšie nohy a položí ich na podkladovú dosku, čo možno dať do súvisu so základnou líniou v kresbe. Na hlavu pridá vlasy (krátke mužskej postave, dlhé ženskej postave), uši, pokrývku hlavy, mašle. Do mäkkého materiálu ostrou časťou paličky načrtne oči, ústa a nos, tiež vzory na oble-

čení, gombičky, opasok. Podobným spôsobom modeluje zvieratá. Spevní trup, tvar dokončí skladaním, a dotvorí detaily. Modeluje konkrétne zvieratko – chlpaté, operené, so šupinami. Keďže sedemročné dieťa má príliš málo skúseností s pridávaním a odoberaním modelovacej hmoty, tak vytvorené objekty sa obvykle rozpadnú, najmä hlinené.

Sedemročné dieťa ešte nie je schopné naplniť princíp proporcionality, preto postavy majú príliš veľkú hlavu. To zároveň dieťaťu umožní načrtnúť všetky detaily; vytvoriť príliš krátke alebo dokonca príliš dlhé ruky a nohy, príliš veľký alebo aj príliš malý trup. Dve postavy dokáže vymodelovať v rozličných veľkostiach – dospelú osobu a dieťa, dospelé zvieratá a mláďatko. Rozmerové vzťahy medzi jednotlivými tvarmi (medzi medveďom, mačkou, človekom a kvetom) nezvláda a nevenuje im pri svojej tvorbe náležitú pozornosť.

Ohybný materiál (papier, kartón, lepenka, drôt) sedemročné dieťa neovláda, chýbajú mu zručnosti.

Mama, vytvorilo 7-ročné dieťa

Tvary, ktoré kladie na podklad, sú ešte vždy ploché a obrysové. Z obalového materiálu a kúskov polotvrdého a tvrdého materiálu skladá rozličné trojrozmerné objekty.

Krava, vytvorilo 7-ročné dieťa

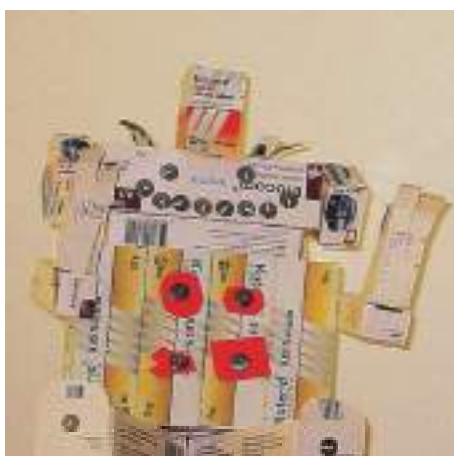
Mama, vytvorilo 7-ročné dieťa

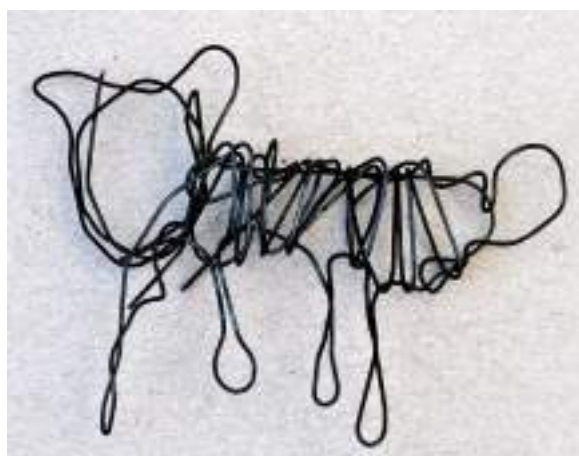
Mačka, vytvorilo 7-ročné dieťa

Košík, vytvorilo 7-ročné dieťa

Robot, vytvorilo 7-ročné dieťa

Mačka, vytvorilo 7-ročné dieťa

Kvetina, vytvorilo 7-ročné dieťa

Vekové obdobie: 8 rokov

Osemročné dieťa veľmi rado siaha po materiáli na modelovanie a už ho aj lepšie ovláda, pretože jeho manuálne zručnosti sú vyvinutejšie. Postavy a pred-

metry sú väčšie a vyššie, nakoľko dieťa je zručnejšie a dokáže pracovať s väčším množstvom modelovacieho materiálu. Postavu ešte vždy skladá z jednot-

livých častí, na trup pridá krk, hlavu, ruky, nohy. Postavičku tvorí na modelovacej podložke a potom ju zvislo zdvihne nahor. Zlepšuje sa jeho pochopenie pre stabilitu, jednu nohu dokáže lokalizovať dopredu a druhú dozadu, ruky nadvihne do rôznych polôh, pričom ešte nedokáže v modelovacom materiáli stvárniť zohnutie rúk a nôh. Ešte vždy možno pozorovať výraznú symetrickosť postavy, ktorá má viac spevnené nohy, sú hrubšie a s prehnane veľkou obuvou, ktoré podporujú väčšiu stabilitu postavy. V každom prípade osemročné dieťa ešte nie je schopné vymodelovať postavu s reálnymi proporciami, figúra má priveľkú hlavu, prikrátke alebo prídlhé ruky alebo nohy. Veľmi zdôrazňuje detaily na hlave, oblečení a obuvi. Tie vytvára ostrou časťou tvarovacej paličky alebo pridávaním hmoty. Rozlišuje medzi ženskou a mužskou postavou, čo zvyrazňuje účesom (dlhé alebo krátke vlasy; vlasy zopnuté do chvosta; spletené vrkoče; kučeravé vlasy; rovné vlasy), aj oblečením (sukňa je najčastejšie dlhá, blúzka, tričko, nohavice, košeľa, sako).

Osemročné dieťa má ťažkosti pri realizácii postavičky poskladaním jej jednotlivých častí do celku. Kusy hliny upevní síce pedantnejšie, vyhladí spoje, aby boli menej viditeľné, ale často sa stáva, že sa postavička rozpadne hneď po uschnutí hliny. Povrch jednotlivých tvarov osobitne neopracováva, preto sú na nich viditeľné ťahy prstov alebo rôznych nástrojov. Zvieratko vytvára skladaním, pričom proporcie nie sú reálne, no postavička je stabilnejšia vďaka štyrom nohám. Ležiace zvieratá s dvoma nohami zobrazí tak, že nohy vôbec nemodeluje.

Skládanie trojrozmerných objektov (postavy, predmety) z ohybného materiálu sa osemročnému dieťaťu zdá byť zrozumiteľnejšie. Prehýnaním alebo skrúcaním vytvára hranaté alebo kruhové tvary z prúžkov papiera a vytvorí z nich postavu človeka alebo zvieratko. Z mäkkšieho alebo tvrdšieho drôtu, motúza, kúskov plastu a podobných materiálov použije obrysovú líniu, na ktorú navinie materiál, aby sa zachoval tretí rozmer. Ťažkosti mu nerobí ani zostavovanie rozličných trojrozmerných objektov z kartónového alebo lepenkového materiálu, mäkkého, polotvrdého a aj tvrdého.

To som ja, vytvorilo 8-ročné dieťa

Auto na parkovisku, vytvorilo 8-ročné dieťa

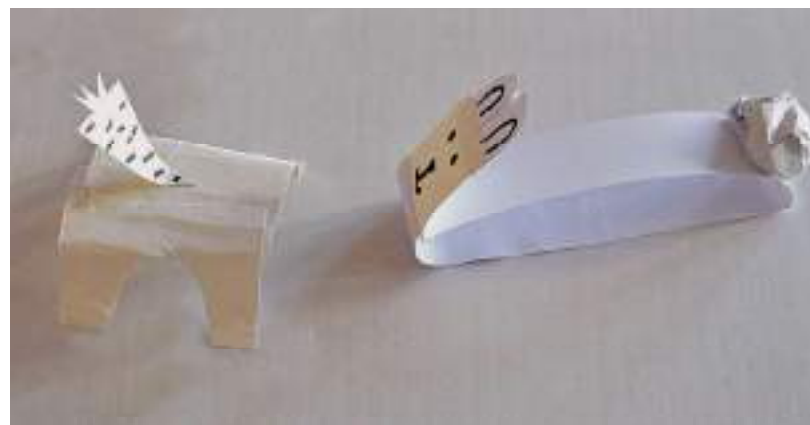
Kozliatko, vytvorilo 8-ročné dieťa

Košík, vytvorilo 8,5-ročné dieťa

Mačka, vytvorilo 8,5-ročné dieťa

Šeňatá, vytvorilo 8-ročné dieťa

Strom, vytvorilo 8-ročné dieťa

Architektúra a zobrazenie architektonických objektov

Vekové obdobie: 7 rokov

Pri vytváraní architektonických objektov a vonkajšieho priestoru sedemročné a osemročné deti robia pokroky. Schopnosť dôslednejšieho pozorovania, osobitne v ôsmom roku, umožní dieťaťu pochopiť priestor a architektúru ako takú.

Sedemročné dieťa na tvarovaciu podložku upevní menšie podložky, teda steny, ktoré zakryje strechou. Strecha nie je vodorovná, je viac-menej nadvíhnutá a zodpovedá architektonickému objektu (rodinný dom, činžiak). Malý tvorca venuje veľkú pozornosť vytvoreniu okien a dverí a vkladá ich do stien alebo v stenách robí otvory. Na vytvorený objekt pridá detaily (komíny, antény), niekedy naznačí tehly a obklady na fasáde. Vonkajší priestor spája architektonickým objektom. Vytvorí plot a dotvorí záhradu, trávnik, dvor, cestičky.

Keď používa ohybný materiál (papier, kartón, lepenku, mäkký drôt), tak vytvára architektonický objekt skrúcaním alebo prehýnaním širších alebo užších prúžkov papierovej povahy a z drôtu. Z papiera, kartónu a lepenky vytvára steny a priliepa ich na podklad. Pozornosť venuje streche, ktorú kladie na steny, a pridáva komíny, antény. Okná a dvere vystrihuje, detaily na fasáde kreslí ceruzkami. Z obalového materiálu a ostatného odpadového materiálu vytvára priestorové objekty a umiestňuje ich do priestoru.

Dom, vytvorilo 7-ročné dieťa

Dom so záhradou, vytvorilo 7-ročné dieťa

Náš dom, vytvorilo 7-ročné dieťa

Rozprávkový dom, vytvorilo 7-ročné dieťa

Náš dom, vytvorilo 7-ročné dieťa

Životný priestor, vytvorilo 7-ročné dieťa

Vekové obdobie: 8 rokov

Osemročné dieťa dôkladnejšie premýšľa o jednotlivých častiach architektonického objektu. Výtvarný materiál mu umožňuje vytvárať tenšie a hrubšie, väčšie alebo menšie steny. Vznikajú hranaté a kruhové architektonické objekty, do ktorých dieťa umiestňuje okná rôzneho tvaru – väčšie, menšie, hranaté a kruhové, a aj dvere. Strechy majú tiež rôzny tvar, sú viac-menej špicaté, okrúhle alebo hranaté.

Malý tvorca napreduje aj pri používaní ohybného materiálu. Steny vytvára prehýnaním papiera a papierových prúžkov. Nakreslí alebo vystrihne otvory (vikiere, okná, dvere), ktoré sa líšia veľkosťou a tvarom. Vznikajú rozličné objekty budov so stenami a strechami. Dieťa sa venuje farebnej dekorácii a detailom jednotlivých plôch. Otvorené a zatvorené trojrozmerné objekty tvorí aj z obalového a iného odpadového materiálu.

Domy, vytvorilo 8,5-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 8,5-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 8-ročné dieťa

Dom rozprávkového hrdinu, vytvorilo 8-ročné dieťa

Obytný dom, vytvorilo 8-ročné dieťa

Moderný dom, vytvorilo 8-ročné dieťa

VÝTVARNÝ PREJAV DIEŤAĽA V 9. A 10. ROKU

Deväť a desaťročné dieťa je čoraz viac pohyblivejšie, obratnejšie, ovláda mnohé zručnosti. Je spoľahlivejšie, dôslednejšie a precíznejšie, pretože koordinácia očí, rúk a nôh je už lepšia ako v ôsmich rokoch.

Reč dieťaťa v deviatom, a ešte viac v desiatom roku, sa zdokonalí, dieťa ľahšie. Je vnímavejšie, zvedavejšie, schopné koncentrovať sa. Pozoruje predmety a ich vlastnosti. Veľmi dobre identifikuje kvalitu predmetov, špecifickosť javov v prírode a vo svojom okolí, chápe dianie v určitom priestore, tiež priestorové aj časové súvislosti. Dlhodobá pamäť je vyvinutejšia, dieťa je uvážlivejšie. Prijíma veľa podnetov a informácií zo svojho bližšieho a širšieho okolia, rozumie im, pridáva im nový obsah a je schopné, osobitne v desiatom roku, dať si ich do vzájomných súvislostí a porovnávať. Chápe, že rozličné výsledky sú dôsledkom rozličných procesov. Upúšťa od spôsobov riešenia problémov, ktoré sú typické pre

predoperačný stupeň myslenia.

Problémy čoraz častejšie rieši na intuitívnej, menej na symbolickej úrovni. Vyvíja sa abstraktné myslenie dieťaťa. Čoraz lepšie sa vyvíja jeho príčinnonásledné, analyticko-syntetické a synteticko-analytické myslenie. Robí reálnejšie závery, dôležitým sa pre neho stáva výsledok určitej činnosti, nielen jej priebeh. Zdokonaľuje sa jeho zmysel pre zodpovednosť a uvedomovanie si následkov určitých činností (dobrých aj zlých). Zvyšuje sa jeho prah kritickosti voči jednotlivým činnostiam, vlastnému správaniu. Dobré si uvedomuje príslušnosť k určitej skupine, prežíva a vyjadruje svoje pocity (radosť, hnev, strach, smútok, náklonnosť, žiarlivosť). Prežívanie svojich pocitov je schopné kontrolovať a opisovať niektoré prejavy (porovnanie pozitívnych a negatívnych následkov emócie). Čoraz lepšie chápe a prijíma rôzne stanoviská. Vníma pravidlá správa-

nia, spoločenské normy (socializuje sa), vyvíjajú sa jeho pozitívne charakterové črty. Je veľmi otvorený voči vplyvom zo svojho okolia. Vzory dospelých

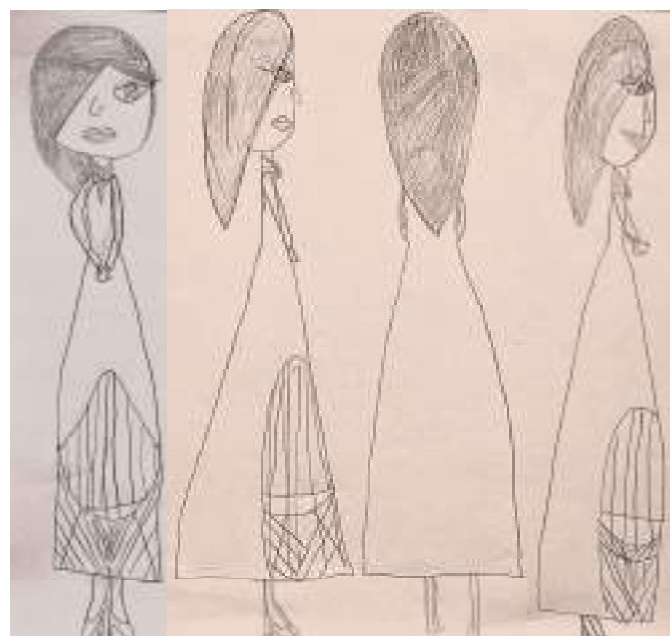
Zobrazenie ľudskej postavy

Vekové obdobie: 9 rokov

V deviatom roku dieťa prechádza do obdobia konkrétnych operácií a logického myslenia, ktoré je ešte intenzívnejšie v desiatom roku. Zdokonaľuje sa zobrazenie človeka. Ľudské postavy sú individuálnejšie, s mnohými detailmi, sú zobrazené spredu, z profilu a zozadu. Pri profilovom zobrazení je obrysová línia hlavy ešte oddelená od obrysu trupu s rukami a nohami. Dieťa sa snaží spojiť jednotlivé tvary, aby vznikol celková kontúra ľudskej postavy. Detaily kreslí dodatočne, na hlave sa objavujú vlasy a jedno oko. Podobné ťažkosti sa objavujú aj pri zobrazení nosa a úst. Obyčajne dieťa detailne kreslí – „vloží“ oči, obočie, mihalnice, ústa, vlasy čelne, nos, ktorému veľakrát znázorní aj obidve dierky. Vôbec nie je zvláštne, ak sa v tomto období objaví postava s hlavou z profilu, trup zobrazený spredu, ruky a nohy s chodidlami z profilu. Pri zobrazovaní detailov na hlave deväťročné dieťa strávi veľa času, menej času však venuje zobrazeniu ostatných častí postavy. Kresliar ešte stále nie je schopný zohľadniť vzájomný pomer, proporcionalitu medzi jednotlivými časťami tela, hoci hlavu už nezobrazuje príliš veľkú. Zobrazenie pohybu je už dokonalejšie, ohnutie rúk a nôh je však ešte nešikovné, hoci už je trochu zreteľnejšie. Postava môže sedieť na stoličke, na zemi, môže ležať alebo aj kľačať. Deväťročné die-

môžu veľmi deformovať jeho výtvarnú vnímavosť (Gerlovič, Gregorač, 1976), pretože často pasívne napodobňuje formy a spôsoby vyjadrovania.

ťa nie je schopné zobraziť ani vzájomné (proporcionálne) súvislosti medzi postavou a predmetmi a ďalšími tvarmi v priestore.

Tanečnice, nakreslilo 9-ročné dieťa

S priateľmi, nakreslilo 9-ročné dieťa

Spolužiak, nakreslilo 9-ročné dieťa

Idem do školy, nakreslilo 9-ročné dieťa

Vekové obdobie: 10 rokov

V desiatom roku má dieťa ešte lepšie pozorovacie schopnosti, psychické procesy sú lepšie vyvinuté: veľa pozoruje a dokáže sa sústrediť na jednotlivé časti určitého tvaru, rozčleňuje ho. Menej ho zaujíma vizuálny dojem celku (vzhľad určitého druhu predmetu, zvierťa, človeka).

Postavu človeka zobrazí spredu, zozadu a z profilu dokonalejšie ako v deviatom roku. Úspešnejšie je aj pri zobrazení celkového, kompletného profilu postavy, avšak ešte stále sa prejavujú ťažkosti pri zachytení detailov – oka, ktoré zobrazí viac-menej spredu (viditeľné je celé oko). Pri stvárnení postavy v čiastočnom profile sa objaví druhé oko, niekedy aj časť oka, nosa a úst. Kresba nosa desaťročnému dieťaťu spôsobuje ťažkosti pri zobrazení spredu. Zvyčajne nos zobrazí z profilu alebo iba označí nosné dierky, niekedy pridá aj obrys spodnej časti

nosa. So zobrazovaním ďalších detailov na hlave má menej starosti. Podobne ako na hlave aj na ostatných častiach tela dieťa zvýrazní veľa detailov. Zobraziť pohyb ľudskej postavy je pre deväťročné dieťa menším problémom a priehľadnosť sa vyskytuje len veľmi zriedkavo. Ohnutie končatín a tela zobrazuje dosť nešikovne, zobrazí však polohu postavy. Postava stojí, kráča, beží, sedí na stoličke, na zemi, leží, kľáči, robí kotrmelce a ďalšie nezvyčajné pohyby. Nedostatky sú viditeľné hlavne pri dodržiavaní proporcionality a určovaní vzájomných pomerov medzi jednotlivými časťami tela. Ešte väčší sa tento problém objaví pri určovaní veľkosti medzi zobrazením ľudskej postavy a predmetmi v okolí (výška postavy v porovnaní so stromom alebo domom).

Bežím, nakreslilo 10-ročné dieťa

Babica, nakreslilo 10-ročné dieťa

Priatelia, nakreslilo 10-ročné dieťa

Moja mama oddychuje, kreslilo 10-ročné dieťa

Odchádzam, nakreslilo 10-ročné dieťa

Zobrazenie zvierat

Vekové obdobie: 9 rokov

V deviatom roku dieťa stvárni zviera z profilu. Začne zobrazením hlavy, pokračuje trupom, chvostom a nohami, a znova skončí pri hlave. Zvieratko už skoro vôbec neskladá z jednotlivých častí. Zobrazí ho tak, že má štyri nohy, ktoré sú na niektorých miestach tenšie a na niektorých hrubšie, a naznačujú, či je zviera v pokoji alebo v pohybe. Nohy obyčajne typicky zakončí labami, kopytami, pazúrami. Pohyb zobrazuje veľmi strnulo. Ak kreslí alebo maľuje skupinu viacerých zvierat, otočené sú viacerými smermi. Stádo zvierat kompozične umiestni tak, že sú rozmiestnené do výšky, ak je to však nevyhnutne potrebné, tak ich prekrýva (napríklad zviera za alebo pred stromom), pričom sa ešte stále objavuje priehľadnosť. Tá je prítomná aj pri zobrazovaní krídel letiaceho zvieraťa.

Kôň, nakreslilo 9-ročné dieťa

Žirafa, nakreslilo 9-ročné dieťa

Gepard, nakreslilo 9-ročné dieťa

Vtáčatá, nakreslilo 9-ročné dieťa

Vekové obdobie: 10 rokov

V desiatom roku dieťa podobu zvieraťa zdokonaľuje. Často zobrazí určité zviera z profilu, pozorujeme tiež otočenie trupu a hlavy viacerými smermi. Dieťa sa zdokonaľuje aj vo výtvarnom zaznamenávaní pohybu zvieraťa – smer trupu určuje, čo zviera robí; nohy sú zohnuté, prekrývajú sa a napovedajú, či zviera stojí, hýbe sa alebo leží. Keď dieťa zobrazí viacero zvierat na jednom formáte, zvyčaj-

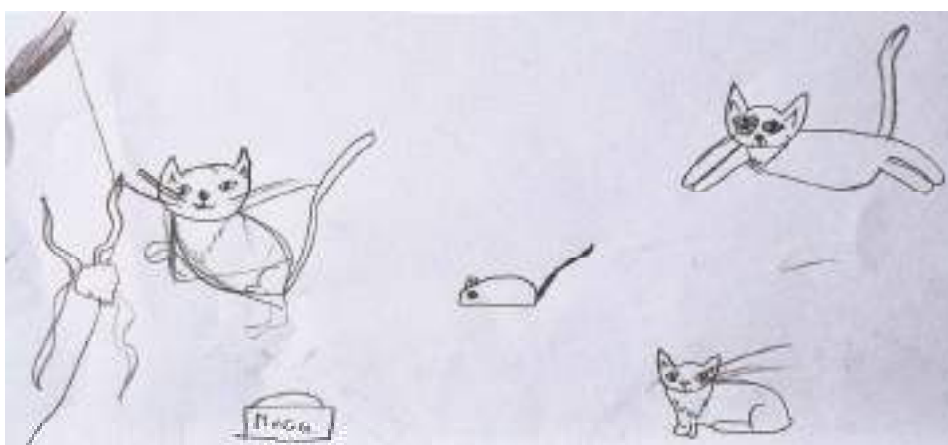
ne ich rozmiestni po povrchu na výkrese a naznačí priestor neobratným prekrývaním tvarov. Zobrazí viacero detailov, ktoré sú pre jednotlivé zvieratá typické. Pri profilovom tvare letiaceho vtáčika zobrazí krídlo na každej strane trupu, pričom obrysová línia krídel na prednej strane nepresahuje líniu trupu.

V stodole, nakreslilo 10-ročné dieťa

Kýdeľ vtákov, nakreslilo 10-ročné dieťa

Mačacie hry, nakreslilo 10-ročné dieťa

Tiger, nakreslilo 10-ročné dieťa

Vtáčatá, nakreslilo 10-ročné dieťa

Zobrazenie stromov a rastlín

Vekové obdobie: 9 rokov

Deväťročné dieťa pri zobrazení stromov, kvetov a iných rastlín preukazuje schopnosť pozorovať detaily. Kmene stromov zobrazí dolu hrubšie a hore tak, že kmeň postupne prechádza do konárov, ktoré viac-menej asymetricky rozmiestňuje. Zobrazenie rôznorodých stromov a ich listov dieťaťu nespô-

sobuje ťažkosti, pretože ich rozlišuje podľa koruny. Veľmi často zobrazí zjednodušené tvary stromov, napr. trojuholníkový tvar koruny ihličnatých stromov, kruhovitý tvar koruny listnatých stromov. Podobne kreslí aj kvety, pričom so stvárnením konkrétnych kvetín alebo rastlín nemá starosti. Ak zobrazuje veľa stromov a kvetov alebo iných rastlín, ešte vždy môže zobraziť množinu podobných tvarov s typickou priehľadnosťou.

V lese, nakreslilo 9-ročné dieťa

Jablone, nakreslilo 9-ročné dieťa

Smrek, nakreslilo 9-ročné dieťa

Kvety vo váze, nakreslilo 9-ročné dieťa

Vekové obdobie: 10 rokov

V desiatom roku dieťa zdokonaľuje kresbu určitého stromu s typickým kmeňom, korunou, listami, ihličím. Tvary stromov často zjednodušuje. Pri zobrazení viacerých stromov alebo kvetov je podobnosť tvarov o niečo menšia, priehľadnosť sa téměř úplne stráca, stromy, kvety a rastliny čoraz viac sa prekrývajú.

Stromy na kopci, nakreslilo 10-ročné dieťa

Strom bez listia, nakreslilo 10-ročné dieťa

Smrek, nakreslilo 10-ročné dieťa

Kvety, nakreslilo 10-ročné dieťa

Zobrazenie predmetov a interiéru

Vekové obdobie: 9 rokov

Deväťročné a desaťročné dieťa lepšie ovláda podklad na kreslenie (formát výkresu) a pozíciu tvarov na ňom – tvar vpredú a vzadu, dolu, hore. Všetko, čo je blízko, je umiestnené dole, čo je ďaleko, je umiestnené hore. Postupne sa vyvíja povedomie o formáte. Vodorovná línia, na ktorú dieťa zoraďuje tvary predstavuje základnú líniu, sa občas objavuje, no v desiatom roku sa už úplne stráca.

Deväťročné dieťa sa usiluje zobrazíť priestor tak, ako ho vidí, rovnako aj tvary v priestore. Plošné zobrazenie priestoru už skoro vôbec nie je prítomné (iba zriedka možno pozorovať preklopenie tvarov na plochu). Zoraďovaním tvarov do výšky kresliar plochu zdanlivo prehlbuje, avšak bez prekrývania (vpredú – dole, vzadu – hore) kvôli rozvinutejšej schopnosti vnímania priestoru – organizácie priestorovo-časového sveta; zreteľnejšie sú spojenia a vzťahy medzi tvarmi, dieťa rozumie geometrickým pojmom, rozlišuje smer ako priestorovú inštrukciu, ktorého základom je „pravý uhol“ (Muhovič, 1987).

Deväťročné dieťa vnútorný priestor zobrazí dvoma paralelnými líniami. Formy rozmiestňuje medzi oboma líniami, nad a aj pod líniou. Veľmi často môžeme pozorovať, že tvary komponuje do výšky a tak výtvarne vyjadrí, ktoré predmety sú vpredú a ktoré vzadu. Hĺbkou vnútorného priestoru zobrazí šikmou líniou. Vyskúša si zobrazenie hranatých predmetov so zvýraznenou hornou plochou, ktorá vzniká buď kolmicami alebo šikmými líniami, napríklad skri-

ňa, stôl, stolička. Zobrazí na nich štyri nohy, predné dve sú dlhšie, zadné dve kratšie. Nezabudne ani na stoličku, ktorú nakreslí z profilu so štyrmi nohami. Predmety, ktoré sa nachádzajú na stole, majú rovnako ako stôl viditeľnú hornú dosku. U predmetov valcovitého alebo kruhového tvaru mierne zúži horný kruh vľavo a vpravo, čelný pohľad na tvar sa pokúša zobrazíť tak, ako ho vidí. Spodnú časť oválneho predmetu ešte stále ukončuje vodorovnou líniou. Ovocie v miske zobrazí v zúženom kruhu na vrchu, pričom je evidentná priehľadnosť.

Prekrývaním zobrazí jednotlivé tvary vtedy, keď sa mu to zdá logické alebo nevyhnutné. Pri týchto pokusoch často dochádza k priehľadnosti, pretože pri zobrazení tvarov ešte stále robí chyby v poradí predmetov. Tvary, ktoré stoja jeden za druhým, nie sú zobrazené v správnom poradí, preto dochádza k priehľadnosti (tvary sú zobrazené jeden cez druhým). Dieťa to vidí a zistí, že určité línie sú prebytočné. Ak je to možné, odstráni ich alebo zatrie (zafarbí) povrch.

Vysnívaná izba, nakreslilo 9-ročné dieťa

Silvestrovská večera, nakreslilo 9-ročné dieťa

Narodeniny, nakreslilo 9-ročné dieťa

Naše bývanie, nakreslilo 9,5-ročné dieťa

Izba, nakreslilo 9-ročné dieťa

Ovocie na stole, nakreslilo 9-ročné dieťa

Vekové obdobie: 10 rokov

Desaťročné dieťa dosť rýchlo získava nové skúsenosti a dokáže sa sústrediť na viacero tvarov v priestore naraz a na viacero jednotlivých detailov jedného tvaru zároveň. Vidí súvislosti medzi tvarom a priestorom, dokáže zobrazíť priestor a jednotlivé tvary v ňom.

Vnútorňý priestor zobrazí vodorovnými líniami

alebo nešikovne umiestnenými šikmými líniami. Jednotlivé tvary rozmiestni medzi, nad a pod línie. Čelnú stranu jednotlivých predmetov zobrazí rovnobežne s okrajom podkladu (spredu), zatiaľ čo bočnú stranu predmetov kreslí dvoma rovnobežnými líniami, čo možno dať do súvislosti so spôsobom zobrazenia predmetov podľa princípu paralelnej projekcie (bočné steny skríň, debny, stoly, stoličky, steny budov). Jednotlivé tvary prekrýva, zriedkavejšie možno pozorovať priehľadnosť.

Ovocie v košíku, nakreslilo 10-ročné dieťa

Valcovité a kruhové objekty zobrazí so značne zúženým elipsovitým tvarom, spodnú časť ukončí rovnou alebo mierne zakrivenou líniou. Priehľadnosť jednotlivých tvarov v elipsovitej časti už skoro vôbec nie je prítomné.

Misa na stole, nakreslilo 10-ročné dieťa

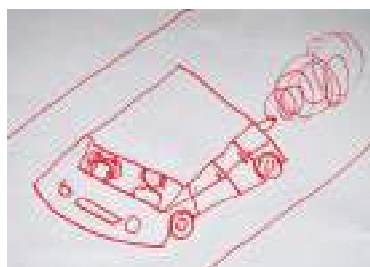

Slávnostný obed, nakreslilo 10-ročné dieťa

Zobrazenie predmetov a exteriéru

Vekové obdobie: 9 rokov

Deväťročné dieťa vonkajší priestor predstaví zoraďením tvarov do výšky alebo dvoma rovnobežnými líniami. Obyčajne sú rovnobežné aj s okrajom podkladu na kreslenie, nie sú však tak blízko seba, ako to bolo u osemročného dieťaťa; priestor medzi líniami sa rozšíri. Väčšina foriem sa nachádza medzi oboma líniami, niektoré sú nad hornou a niektoré pod spodnou líniou. Polohu jednotlivých tvarov – blízko a ďaleko – určí dieťa základovou líniou. Tvary pod základovou líniou sú blízko, tvary nad ňou sú ďaleko. Hore vidíme oblohu (s kopcami, horami) a dole jednotlivé tvary, ktoré sú rozmiestnené podľa vzdialenosti – veľmi blízko (väčšie, vyššie), viac alebo veľmi vzdialené (menšie, nižšie).

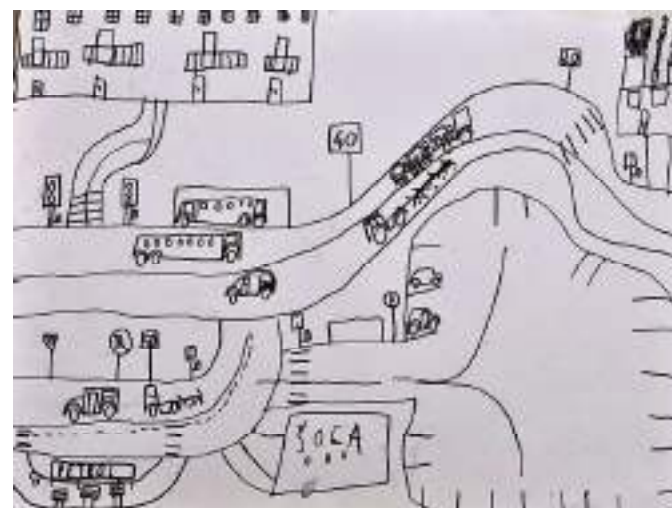
Auto, nakreslilo 9-ročné dieťa

V záhrade, nakreslilo 9-ročné dieťa

V parku, nakreslilo 9-ročné dieťa

Doprava, nakreslilo 9-ročné dieťa

Vekové obdobie: 10 rokov

Desaťročné dieťa hĺbku vonkajšieho priestoru (zdanlivý priestor) ešte vždy zobrazí dvoma vodorovnými alebo šikmými líniami, – prehlbuje plochu smerom do pozadia. Zobrazené šikmé línie sú skoro vždy rovnobežné. Jednotlivé tvary umiestni medzi zobrazené línie, nad alebo pod línie, zoraďuje ich do výšky a nešikovne ich aj zmenšuje a pokrýva (priehľadnosť). Ide o zjednodušené zachytenie perspektívy podľa vzoru umeleckých diel a fotografií.

V desiatom roku dieťa už lepšie porozumie zobrazeniu hĺbky priestoru na základe prekrývania a zakrývania predmetov, ľudí a zvierat. Ťažkosti má s pochopením pojmov vpredú/vzadu, preto zakryté objekty sú nešikovne umiestnené za zakrývajúcimi. Zobrazenie tvarov v priestore v konečnom dôsledku desaťročné dieťa ešte stále nedokáže zobraziť. Objaviť sa môže aj priehľadnosť, čo možno dať do súvislosti s nepochopením toho, čo treba zobraziť skôr a čo neskôr. Dieťa najskôr kreslí tvary a časti tvarov, ktoré sa nachádzajú v jeho zornom poli.

Sídliisko, nakreslilo 10-ročné dieťa

Náš dom, nakreslilo 10-ročné dieťa

Pri našom dome, nakreslilo 10-ročné dieťa

Stanky, nakreslilo 10-ročné dieťa

Na kopci, nakreslilo 10-ročné dieťa

Farebná línia a farebná plocha

Vekové obdobie: 9 rokov

Deväťročné dieťa používa prioritné vodové farby. Postupne upúšťa od maľovania tvarov a povrchov okolo jednotlivých tvarov farbami, ktoré sa mu páčia. Používa farbu ako odraz skutočného prostredia a prírody. Čoraz väčšiu pozornosť venuje jednotlivým farbám, používa farby čisté, sýte a kontrastné, preto ich nemieša. Detské maľby sú farebne menej výrazné. Malý tvorca preferuje vodové farby pred suchými farbami, keďže umožňujú rýchlejšie maľovanie. Vodou riedenou (svetlejšou) farbou najskôr zafarbí povrch podkladu na maľovanie – vytvorí priestor, na ktorý potom zobrazí jednotlivé tvary, ktoré maľuje tenším štetcom.

Deväťročné dieťa vytvára množstvo farebných škvrn alebo farebných línií. Keď používa hrubšie štetce, vznikajú farebné plochy bez predchádzajúcej kresby. Farebnosť detailov je čoraz typickejšia, napríklad na hlave ľudskej postavy malý tvorca namaľuje oko s bielym pozadím, farebnú bulvu a tmavú

(čiernu) zreničku, tmavé obočie a mihalnice, nos je tmavšej farby ako tvár, pery sú červené – v prípade otvorených úst sú zuby biele a ústna dutina tmavá. Pri použití suchého maliarskeho materiálu najskôr tvary zobrazí lineárne a potom naniesie farbu. Zostávajúce plochy vyplní lineárnejšie.

Dom, namaľovalo 9-ročné dieťa

Pani, namaľovalo 9-ročné dieťa

Prechádzka na lúke, namaľovalo 9-ročné dieťa

Prechádzka, namaľovalo 9-ročné dieťa

Krajinka, namaľovalo 9-ročné dieťa

Vekové obdobie: 10 rokov

Desaťročné dieťa má lepšie pozorovacie schopnosti. Vo výtvarnej tvorbe sa sústreďuje na farebnosť jednotlivých tvarov a dokonca aj na farebnú súčinnosť s predmetmi. Vníma rozdiely medzi farbami a medzi odtieňmi jednej farby, začína miešať farby. Jednotlivé tvary vyfarbí vymiešanou farbou, mnohé plochy však ešte stále vyfarbuje jednou farbou, ktorá vznikla výrazným riedením s vodou. Takto maľované obrazy nie sú príliš farebne bohaté.

Dieťa farbou pokryje skoro všetky plochy maliarskeho podkladu. Sústreďí sa na zobrazenie tvarov, ktoré pre istotu najskôr nakreslí (ak má poruke ceruzku, tak ceruzkou), potom ich vyfarbí a nakoniec začne vyfarbovať plochy okolo jednotlivých tvarov. Nevyfarbí tie plochy, na ktoré predtým namaľovalo veľa drobných detailov, napríklad plochy za konármi a vetvičkami stromov, za plotom, vzormi na oblečení alebo na koberci. V tomto veku rado používa suchý maliarsky materiál, pretože mu umožňuje dôslednejšie vyfarbovať jednotlivé plochy.

Jabloň, namaľovalo 10-ročné dieťa

Ovocie na stole, namaľovalo 10-ročné dieťa

Potok, namaľovalo 10-ročné dieťa

Novoročný obed, namaľovalo 10-ročné dieťa

Mama, namaľovalo 10-ročné dieťa

Zobrazenie trojrozmerných objektov – ľudských postáv, zvierat, stromov a rastlín

Vekové obdobie: 9 rokov

Deväťročné dieťa je manuálne zručnejšie. Modeluje ľudskú postavu, zvieratá, rozličné úžitkové predmety, stromy a ďalšie rastliny. Plastiky doslova skladá z vopred vytvorených častí. Ľudskú postavu spája z jednotlivých častí – hlavy a trupu, ruky a nohy vytvorí osobitne a potom ich priloží alebo primodeluje k ďalším dvom častiam. Dôslednejšie ich upevní a vyhladí spoje. Vymodelované tvary sú stále veľmi krehké; keď ich usušíme, často sa rozpadnú. Vymodelované postavy sú symetrické. Stabilitu sa dieťa pokúša dosiahnuť tým, že nohy modeluje prehnane hrubšie a zväčšuje aj chodidlá. Často pridáva detaily – vlasy, uši, nos a drobnosti na oblečení a obuvi. Oči, ústa a obočie zaznačí na povrchu a niekedy

trochu prehĺbi obrysovú líniu detailov na povrchu. Viac pozornosti venuje stvárneniu nosa a ďalších povrchov, ktoré sú pre dieťa dôležité, preto dopĺňa ďalšie a ďalšie detaily. Pri modelovaní postavu čoraz menej kladie na plochu, preto je aj menej sploštená. Stavia ju do rôznych pozícií a zobrazuje, čo robí – stojí, sedí, leží, kľací. Problém ešte má s ohnutím rúk a nôh, končatiny sú príliš strnulé. Proporcie ľudského a zvieracieho tela modelovaním celkom nezvláda, preto je hlava ešte vždy príliš veľká, ruky a nohy sú prídlhé alebo príkrátke. Dieťa je zručnejšie v modelovaní komplexnej mužskej alebo ženskej postavy, zvyrazňuje oblečenie, účes a pridáva doplnky.

Deväťročné dieťa je zručnejšie, z ohybného materiálu (papier, kartón, lepenka, fólia, mäkký drôt, plast) tvorí trojrozmerné objekty. Z papiera a kartónu –

Mama, vytvorilo 9-ročné dieťa

prehýnaním širokých pásov – vytvára ľudské postavy a zvieratá z viacerých častí (hranatých, oválnych). Detailom sa venuje samostatne, pridáva ich; ak je to možné, nakreslí ich písacím prostriedkom (fixka, farebná ceruzka), ktoré zanecháva výraznú stopu. Zjednodušený tvar, ktorý takto vznikne, mu neprekáža. Zručnejšie pracuje aj s väčším drôtom, rozličnými paličkami, motúzom a pod. Materiál prehýna, skrúca, namotáva, krčí, aby vznikli plnšie trojrozmerné objekty.

Kôň, vytvorilo 9-ročné dieťa

Cvičím, vytvorilo 9-ročné dieťa

Pes, vytvorilo 9-ročné dieťa

Škrečok, vytvorilo 9-ročné dieťa

Človek, vytvorilo 9-ročné dieťa

Hrniec, vytvorilo 9-ročné dieťa

Vekové obdobie: 10 rokov

Desaťročné dieťa modelovací materiál lepšie ovláda ako deväťročné. Ľudská postava a zvieratko sú ucelenejšie. Hlavu a trup stvárni z jedného kusu modelovacieho materiálu, pridá ruky a nohy. Materiál pridáva a odoberá. Osobitne pri pridávaní modelovacieho materiálu je dieťa precíznejšie, po uschnutí materiálu sa zobrazené tvary menej rozpadajú. Človeka a zvieratá dieťa častejšie zobrazí v vzpriamenej pozícii, stráca sa výrazná symetrickosť tvaru. So zachovaním proporcionality má desaťročný tvorca ešte stále ťažkosti. Hlava je dosť veľká, ruky príliš krátke alebo príliš dlhé, zatiaľ čo nohy sú hrubšie.

Pod váhou trupu ich skrakuje, aby dosiahlo stabilitu postavy. Zobrazenie stojacej, sediacej, kľáčiacej a ležiacej pozície pre dieťa predstavuje problém, ohnutie končatín tiež. Desaťročný tvorca je zručnejšie pri modelovaní ženskej alebo mužskej postavy, tiež pri modelovaní väčšej a menšej postavy v skupine – napr. dospelé osoby a deti. Zobrazené zviera stojí, leží alebo sedí. Aby bolo stabilnejšie, nohy sú kratšie a hrubšie. Postavu človeka a zvieratá desaťročné dieťa čoraz zriedkavejšie umiestni na modelovaciu dosku. Dôkladnejšie opracúva povrch zobrazenej postavy, zvieratá a rôznych predmetov. Kreslenie detailov sa postupne vytráca. Povrchy bez detailov prehnane vyhladzuje, pretože mu prekáža

drsny povrch, ktorý vznikol pod prstami alebo po použití tvarovacej paličky. V tomto období ho veľmi priťahuje farba, preto vytvorené trojrozmerné predmety veľmi rád zafarbí a ešte viac zvýrazní detaily.

Z rozlične širokých pásov ohybného materiálu (kartón, papier, lepenka) vytvára hranaté a kruhové trojrozmerné tvary. Z nich modeluje finálny objekt ľudskej postavy, zvieratá a úžitkových predmetov. Z mäkkého drôtu, prúžkov, motúzov a podobného materiálu modeluje trojrozmerné objekty tak, že si najskôr vytvorí konštrukciu a jednotlivé časti vytvára postupne vrstvením alebo navíjaním materiálu.

Na kolenách, vytvorilo 10-ročné dieťa

Snívam, vytvorilo 10-ročné dieťa

Môj pes, vytvorilo 10-ročné dieťa

Kvetiny, vytvorilo 10-ročné dieťa

Hra s loptou, vytvorilo 10-ročné dieťa

Moja mačka, vytvorilo 10-ročné dieťa

Miska vytvorilo 10-ročné dieťa

Zobrazenie architektúry a architektonických objektov

Vekové obdobie: 9 rokov

Deväťročné dieťa vytvára architektonické objekty rozličných tvarov a veľkostí. Materiál mu umožňuje stvárať tenšie a hrubšie, väčšie a menšie steny. Malý tvorca inštaluje väčšie, menšie, hranaté, kruhové okná a dvere. Strechy sú viac-menej špicaté, oválne, hranaté. Architektonický objekt zobrazuje aj prehýnaním a lepením papierových alebo kartónových prúžkov. Stavia priestory so stenami, zakresľuje a vystrihuje okná a dvere, pridáva strechy rozličných tvarov. Z mäkkého drôtu konštruje hranaté formy. Pomocou paličiek z rozličného materiálu zostaví jednoduché konštrukcie, z obalového a iného materiálu priestorové objekty.

Stavby, vytvorilo 9-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 9-ročné dieťa

Dom s oknami, vytvorilo 9-ročné dieťa

Dom, vytvorilo 9-ročné dieťa

Rozprávkový dom, vytvorilo 9-ročné dieťa

Panelák, vytvorilo 9-ročné dieťa

Vekové obdobie: 10 rokov

Desaťročné dieťa precíznejšie konštruuje objekty budov a strechy. Do stien umiestňuje okná a dvere rozličných tvarov. K stenám pridáva balkóny, stavia schodiská, prístrešky, prístavby; vznikajú zatvorené, polootvorené a polozatvorené objekty.

Dotvára prístavby. Do kartónových, papierových a lepenkových stien vyrezáva rôzne tvary okien a dverí. Veľmi často ich zdobí kresliarskymi nástrojmi. Z drôtu najskôr vytvorí hranatú alebo oválnu škrupinu, jednoduchým spletaním spevní steny a dotvorí okná, dvere, strechy rozličných tvarov, tiež antény, komíny.

Obytný dom, vytvorilo 10-ročné dieťa

Náš dom, vytvorilo 10-ročné dieťa

Dom s oknami, vytvorilo 10-ročné dieťa

Náš dom, vytvorilo 10-ročné dieťa

Vysnívaný dom, vytvorilo 10-ročné dieťa

Mrakodrap, vytvorilo 10-ročné dieťa

VÝTVARNÝ PREJAV DIEŤAĽA V 11. A 12. ROKU

Jedenásty rok je obdobím, keď postupne končí obdobie detstva. V dvanástich rokoch sa začína obdobie adolescencie. Zrýchľuje sa fyzický vývin, rozvíjajú sa mnohé zručnosti. V duševných oblastiach sa tiež dejú zmeny, objavuje sa väčšia podráždenosť, nespokojnosť, neistota a negativizmus. Evidentná je všeobecná nevoľnosť vykonávať činnosti (apatia), kritickosť voči sebe a dospelým, snívanie (vnímanie seba ako hrdinu), zmeny nálad (smiech, plač, hnev, nenávisť, radosť). Rozvíja sa intelekt, vníma-

nie, komunikácia prebieha na veľmi dobrej úrovni (Muhovič, 1986). Dieťa spoznáva okolie a prírodu, veľmi dobre vníma dianie v priestore, tiež priestorové a časové súvislosti. Dokáže koncentrovať sa, dôslednejšie porovnať viacero predmetov, identifikovať ich kvalitu, riešiť problémy na symbolickej úrovni. Jeho abstraktné myslenie, uvažovanie, výsledok určitej činnosti sa stáva čoraz dôležitejším. Viac si uvedomuje zodpovednosť za dôsledky svojich činov.

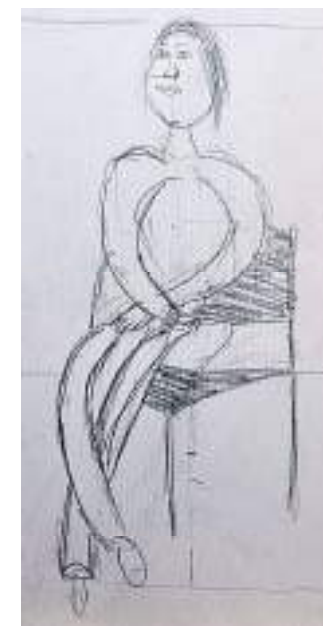
Zobrazenie ľudskej postavy

Vekové obdobie: 11 rokov

Jedenásťročné dieťa má rozvinuté pozorovacie schopnosti a je schopné koncentrovať sa na určité časti tvaru. Rozlišuje ľudské postavy a postupne dopĺňa základný tvar o ďalšie časti a detaily. Zvyčajne má málo energie a nedokáže sa koncentrovať na jej dokončenie.

Ľudskú postavu dieťa skladá z jednotlivých častí, pomery medzi jednotlivými časťami (proporcie) nie sú celkom zreteľné. Hlavu zobrazí príliš veľkú, krk priúzky, príkrátky alebo prídlhý, ramená príliš úzke, ruky príliš krátke (obzvlášť zápästie s prstami býva príliš malé). Proporčne veľmi malá je aj horná časť tela. Pre dolnú časť tela sú charakteristické príliš krátke nohy, príliš malé alebo príliš veľké chodidlá.

Jedenásťročné dieťa ľudskú postavu kreslí príliš veľkú. Zobrazí ju spredu alebo zozadu, z úplného alebo čiastočného profilu. Pri zobrazení spredu sa zaoberá tvarom tváre (užšia, širšia tvár), ťažkosti mu robí umiestnenie očí, nosa a úst. Oči zobrazí príliš vysoko, nos je krátky alebo príliš dlhý, zvyčajne je zobrazený z profilu alebo sú zobrazené iba nosné dierky, prípadne kontúry spodnej časti. Ústa sú umiestnené príliš vysoko, brada tiež. Pri zobrazení z profilu obvyčajne vidíme nízke čelo, predĺžený nos, vysokú bradu, uši umiestnené príliš vysoko. Vidíme len časť účesu, oka a úst, úplne vidíme druhé oko. Pohyb človeka jedenásťročné dieťa ešte stále zobrazí nešikovným ohnutím končatín a trupu. Dokáže nakresliť človeka, ktorí stojí, kráča, beží, pláva, sedí, leží, kľáči, teda vykonáva konkrétnu činnosť.

Sediaca figúra, nakreslilo
11-ročné dieťa

Priatelky, nakreslilo 11-ročné dieťa

Pred školou, nakreslilo 11-ročné dieťa

Autostopár, nakreslilo 11-ročné dieťa

Hra, nakreslilo 11-ročné dieťa

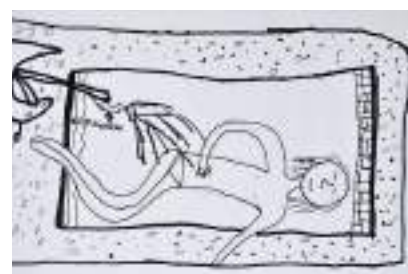
Vekové obdobie: 12 rokov

V dvanástom roku môžeme pozorovať dosť dobré prepojenie hlavy s krkom, krku a ramien, ramien s rukami. Častejšie to vidíme, keď dieťa ľudskú postavu zobrazí spredu a z profilu. Použije tzv. zmiešaný profil, keď dieťa zobrazí trup zozadu a hlavu v čiastočnom profile. V prípade sediacej postavy jedna noha alebo ruka je zobrazená spredu, druhá z profilu. Details tváre sú umiestnené príliš vysoko, takže vystupuje veľká brada. Nos naznačí kontúrou spodnej časti, pričom zvýrazní nosové dierky. Oči a ústa zobrazí spredu. V profilovom pohľade

oko zobrazí celé, niekedy ho vidíme iba čiastočne, podobne aj ústa a účes. Pri zobrazení ľudskej postavy z čiastočného profilu kreslí časť oka, nosa, úst a účesu. Dvanásťročné dieťa sa snaží zachovať proporcionalitu tvarov, preto hlavu veľakrát zmenší, krk rozšíri, rovnako ramená, predĺži ruky, ale ich vzájomný pomer stále nie je náležitý. Zohnutie rúk, nôh a celého tela je dosť nemotorné. Podobné ťažkosti má dieťa aj pri zobrazení dolnej a hornej časti tela. Čoraz viac je mu zrejmy vzájomný pomer medzi veľkosťami jednotlivých tvarov v priestore, napríklad medzi stavbou, stromom a človekom.

Priateľky, nakreslilo 12-ročné dieťa

Na pláži, nakreslilo 12-ročné dieťa

Portrét, nakreslilo 12-ročné dieťa

Ja, nakreslilo 12-ročné dieťa

Hra, nakreslilo 12-ročné dieťa

Sedím, nakreslilo 12-ročné dieťa

Zobrazenie zvierat

Vekové obdobie: 11 rokov

Jedenásťročné dieťa zobrazí určité zviera, ktoré môžeme rozpoznať vďaka mnohým detailom. Zobrazí ho spredu, z profilu alebo čiastočného profilu. Štvornohému zvieraťu obyčajne kreslí štyri nohy s čiastočným prekryvaním, objavuje sa priehľadnosť. Zohnutie nôh a krku s hlavou nie je presvedčivé, dobre však zachytáva činnosť zvieraťa, ktoré hýbe, leží, sedí. Stádo zvierat zobrazí tak, že ich nešikovne otočí viacerými smermi a tie sa čiastočne prekrywajú. Vtáčiky zobrazí z profilu a spredu. Keď je letiace vtáča stvárnené z profilu, kreslí mu krídla

Veveričky, nakreslilo 11-ročné dieťa

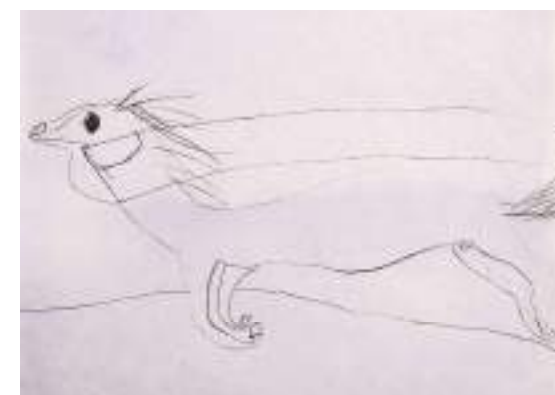
na každej strane trupu, pritom krídlo na opačnej strane trupu je menšie. Zvyčajne krídla nezasahujú do ďalšieho tvaru (trupu), v opačnom prípade sa objavuje priehľadnosť.

Mačacia rodina, nakreslilo 11-ročné dieťa

Vtáčiky, nakreslilo 11-ročné dieťa

Cválajúci kôň, nakreslilo 11-ročné dieťa

Vekové obdobie: 12 rokov

Dvanásťročné dieťa zdokonaľuje zobrazenie zvieratá, aj detaily. Vďaka tejto zručnosti vieme, o aký druh zvieratá ide a čo robí – pasie sa, beží, skáče, číha, sedí, leží. No, zohnutie nôh a trupu pri pohybe je kresliarsky nemotorné. Dieťa si v tomto období vyskúša zobrazenie zvieratá spredu, zozadu, najčastejšie ho zobrazí z profilu a čiastočného

profilu. Stádo zvierat zobrazí tak, že ich rozmiestni do priestoru vľavo, vpravo, dole, hore. Tvary sa navzájom čiastočne prekrývajú a dieťa svojou kresbou zvýraní pohľad do hĺbky. Lietajúceho vtáčika zobrazí v viacerých náhladoch – spredu, z profilu a čiastočného profilu. V základnom pohľade krídlo z prednej strany čiastočne zakrýva trup, trup potom zakrýva krídlo na opačnej strane, alebo ho malý tvorba zobrazí menšie.

Vtáčiky, nakreslilo 12-ročné dieťa

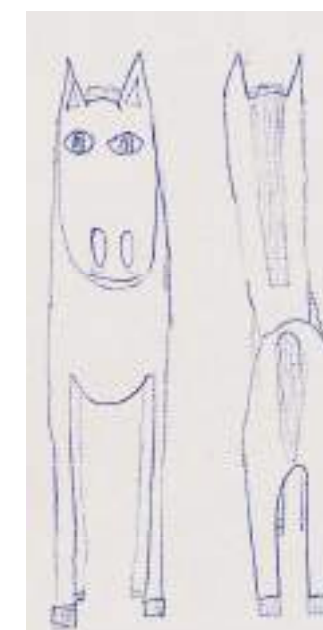
Papagáj, nakreslilo 12-ročné dieťa

Lipicany, nakreslilo 12-ročné dieťa

Moje obľúbené zvieratko, nakreslilo 12-ročné dieťa

Kone, nakreslilo 12-ročné dieťa

Zobrazenie stromov a rastlín

Vekové obdobie: 11 rokov

Jedenásťročné dieťa sa zdokonaľuje aj v zobrazení stromov, kvetov a rastlín. Dokáže zobrazíť určitý strom, kvet alebo rastlinu. Zdôrazní mnohé detaily, preto je kresba alebo maľba ľahko čitateľná a stromy sú rozoznateľné (ihličnatý strom, listnatý

strom). Rozpoznávať môžeme aj jednotlivé ihličnaté a listnaté stromy. Odlíši aj kvety (fialka, tulipán, slnečnica, margarétka). Keďže je dieťa vnímavejšie na podnety v prostredí, pozorujeme až preexponované zjednodušovanie tvarov. Pre jedenásťročné dieťa je evidentné prekrývanie viacerých stromov, často sa objavuje priehľadnosť.

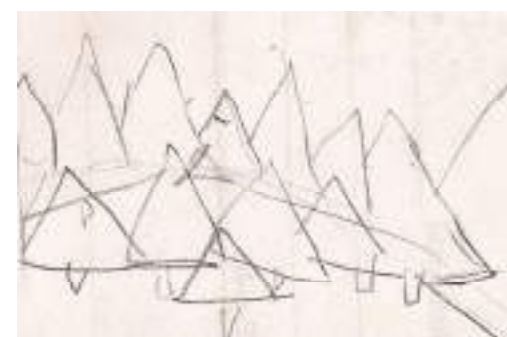
Ihličnan, nakreslilo 11-ročné dieťa

Strom, nakreslilo 11-ročné dieťa

Kvetiny na lúke, nakreslilo 11-ročné dieťa

Les, nakreslilo 11-ročné dieťa

Vekové obdobie: 12 rokov

Dvanásťročné dieťa napodobňuje reálne tvary jednotlivých stromov (kmeň, konáre), kvetov (červený

kvet, zelené listy) a iných rastlín. Keď zobrazí les, alebo lúku, tak stromy, kvety a rastliny zásadne prekrýva, priehľadnosť jednotlivých častí je menej viditeľná.

Zimný strom, nakreslilo 12-ročné dieťa

Breza, nakreslilo 12-ročné dieťa

Osamelý strom, nakreslilo 12-ročné dieťa

Kytica, nakreslilo 12-ročné dieťa

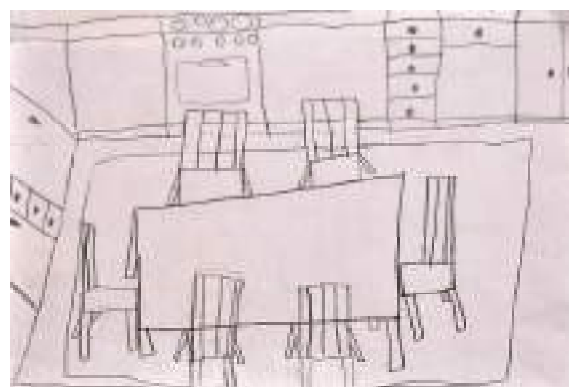
Zobrazenie predmetov a interiéru

Vekové obdobie: 11 rokov

Obdobie jedenástich a dvanástich rokov je obdobím upevnenia konkrétnych operácií a logického myslenia.

Jedenásťročné dieťa vnútorný priestor zobrazí viacnásobne vodorovnou líniou, ktorá vymedzuje podlahu a steny. Interiér zobrazí tak, že tvary viac-menej zreteľne zoradí do výšky alebo ich nešíkovne prekrýva. Čelnú stranu zobrazí rovnobežne s okrajom podkladu na kreslenie. Bočný pohľad interiéru zobrazí paralelnými šikmými líniami podľa princípu šikmej projekcie (hranaté predmety, ako sú skrine, stoly, stoličky, stavby majú prednú plochu rovnobežnú s rovinou kreslenia, šikmé – projekčné – sú paralelné, spoločný bod – úbežník – neexistuje). Predmety, ktoré sú na stole, obyčajne

nepresahujú cez jeho okraje, ak sa to stane, tak je to znak priehľadnosti. Základný tvar, napríklad stoličku so štyrmi nohami, zobrazí málokedy. Obyčajne nakreslí samostatne hornú dosku sedadla a potom pridá štyri nohy. Kruhovité tvary, povedzme hornú časť misky, zobrazí viac-menej elipsovitém tvarom, spodnú časť misky ukončí rovnou líniou. Tvary ovocia v hornej časti misky zobrazí tak, že sa prekrývajú, v spodnej časti ich zobrazí iba v prípade, ak sú steny misky priesvitné.

V jedálni, nakreslilo 11-ročné dieťa

Za stolom, nakreslilo 11-ročné dieťa

Stolička, nakreslilo 11-ročné dieťa

Sedím, nakreslilo 11-ročné dieťa

Kytica, nakreslilo 11-ročné dieťa

Vekové obdobie: 12 rokov

Dvanásťročné dieťa si uvedomuje, že podklad na kreslenie je istým spôsobom ohraničený priestor s dvoma rozmermi. Interiér zobrazí vodorovnou, niekedy aj šikmou líniou, ktorá naznačuje podlahu a steny. Tvary v priestore zoraďuje do výšky a nešikovne ich prekrýva. V hornej časti ich znižuje, priehľadnosť sa objavuje menej a menej. Pri zobrazení hranatých tvarov čelnú stranu zobrazí tak, že nie je rovnobežná s podkladom na kreslenie, bočné plochy sú zobrazené šikmými líniami, zahnutými nahor, ktoré sa približujú alebo dokonca vzdalujú jedna od druhej vo vzdialenej časti objektu. Dvanásťročné dieťa zreteľne zobrazí vrchnú dosku, napríklad dosku stola, na ktorej vizuálne stvárni menšie tvary. Elipsovité tvary v hornej časti misky kresliar čoraz viac zužuje, spodnú časť misky ukončí mierne zakrivenou líniou. Priehľadnosť pri zobrazení ďalších tvarov mimo misky a v miske už nie je prítomná, dieťa objekty zobrazí tak, že sa prekrývajú.

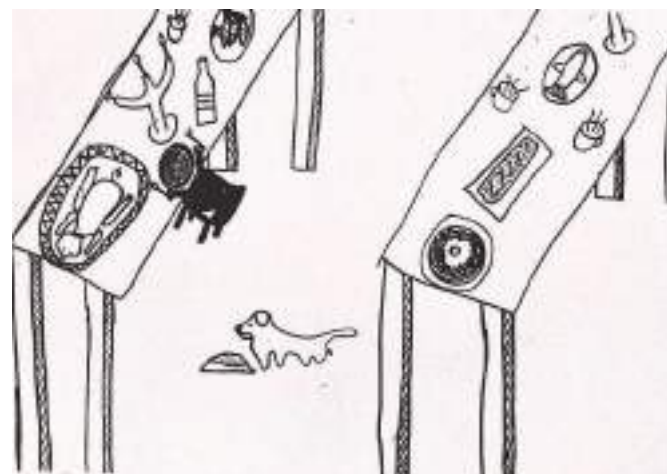
Moja izba, nakreslilo 12-ročné dieťa

Ovocie, nakreslilo 12-ročné dieťa

Priatelia, nakreslilo 12-ročné dieťa

Pes pod stolom, nakreslilo 12-ročné dieťa

Stôl, nakreslilo 12-ročné dieťa

Zobrazenie predmetov a exteriéru

Vekové obdobie: 11 rokov

Jedenásťročné dieťa vedome rozmiestňuje tvary na formáte – tvary sú vpredu, vzadu, vľavo, vpravo, dole, hore. Schopnosť vnímania priestoru je väčšia, dieťa chápe súvislosti a vzťahy medzi jednotlivými tvarmi. Na dobrej úrovni rozlišuje smery, čo mu umožní vizuálne zachytiť zdanlivé prehlbovanie plochy (východiskom je pravý uhol) šikmými líniami. Tie sú – kresliarky – ešte stále rovnobežné, preto nemožno hovoriť o zvládnutí princípov lineárnej perspektívy. Pri zobrazení vonkajšieho priestoru tvary zoraďuje do výšky, aj medzi viaceré línie. Rozmiestni ich vpredu a vzadu, ale ešte vždy tak, že sú viac-menej rovnako veľké.

Jedenásťročné dieťa sa dokáže sústrediť na zobrazenie viditeľného a prehľadného tvaru, ktorý môže kresliť iba vtedy, ak je dostatočne veľký. Pokúša sa zobraziť zdanlivú hĺbku priestoru, a to vďaka prekryvaniu jednotlivých tvarov. Zobrazí ich tak, že čiastočne zakrýva jednotlivé tvary (tvary človeka alebo zvierťa, tvary predmetov). Dieťa je menej zručné pri zobrazení ľudskej postavy (postavy kráčajú jedna po druhej, budovy sú nešikovne zobrazené, teda nadvihnuté nad zemou, chýbajú jednotlivé časti tvaru), priehľadnosť sa skoro úplne vytratila.

Na našej ulici, nakreslilo 11-ročné dieťa

Na kopci, nakreslilo 11-ročné dieťa

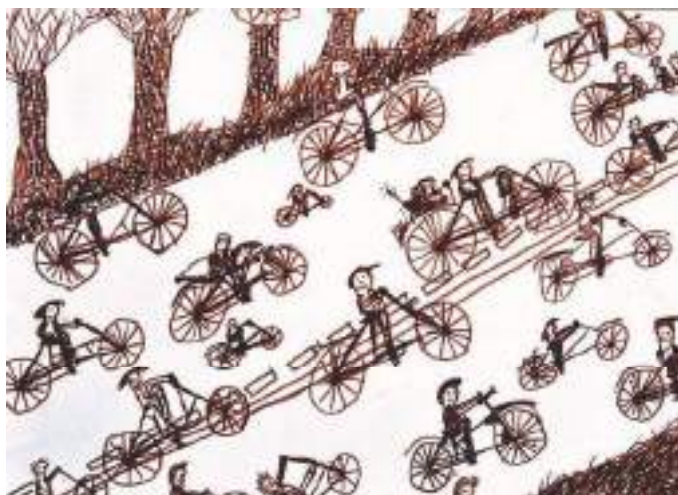
Pri ceste, nakreslilo 11-ročné dieťa

Pri bazéne, nakreslilo 11-ročné dieťa

Vekové obdobie: 12 rokov

Dvanásťročné dieťa začína rozumieť iluzórnemu zobrazeniu exteriéru šikmými líniami, smerujúcimi do stredu alebo do hornej časti formátu. Predtým preferované rovnobežné línie sa už mierne približujú jedna k druhej vo vzdialenej časti, podľa princípu lineárnej perspektívy. Dieťa ale dosť často zveličuje, keď napríklad pri zobrazení ulice stanoví úbežník – bod v nekonečne, v ktorom sa zbiehajú rovnobežky cesty – a zobrazí šikmé línie (v prírode rovnobežné línie) vo výrazne ostrom uhle tak, že tvary (budovy, stromy, predmety) nedokáže zobraziť kolmo, ale zobrazí ich čelne alebo pod rozličnými uhlami na šikmú líniu. Dvanásťročné dieťa zmenší tvary vzdialené, ale príliš málo. Ak ich chce zobraziť zreteľne a prehľadne, musia byť dostatočne veľké. Veľmi často na formáte môžeme registrovať viac východiskových šikmých línií a prehnane skrátene tvary. Dieťa priestor ešte vždy zobrazí pomocou zoradovania jednotlivých tvarov, ktoré sa nevhodne prekrývajú, do výšky.

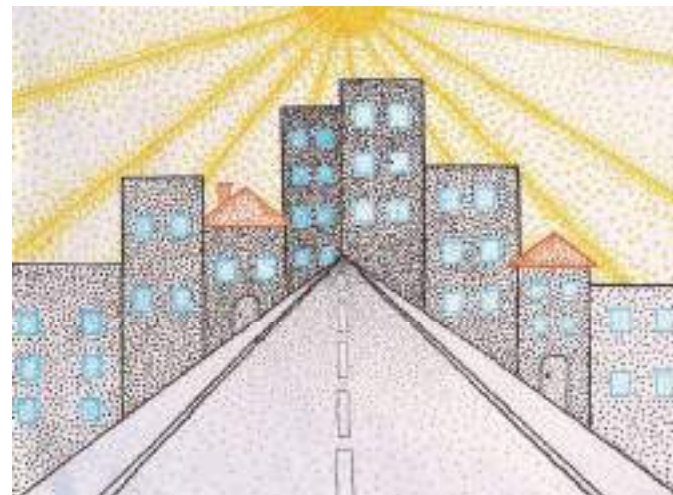

Cyklisti, nakreslilo 12-ročné dieťa

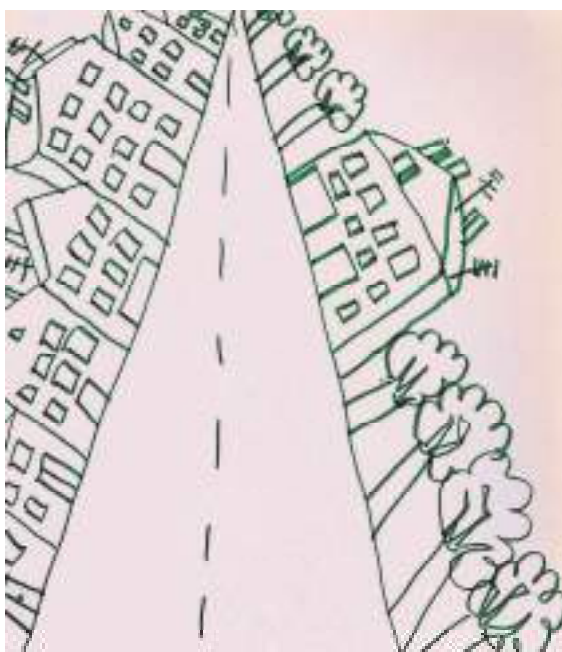
Prekrývanie tvarov je pre dvanásťročné dieťa zrozumiteľnejšie, na formáte zaznamenáme už oveľa menej chýb. Dieťa si postupne osvojuje princípy výtvarnej kompozície a uvedomí si, ktorý tvar treba zobraziť skôr a ktorý neskôr. Objekty, ktoré sa nachádzajú vpredu, zobrazí najskôr, až potom umiestní čiastočne zakryté tvary do výšky. Priehľadnosť sa úplne vytráca.

Usadlosť, nakreslilo 12-ročné dieťa

Slniečna ulica, nakreslilo 12-ročné dieťa

Ulica, nakreslilo 12-ročné dieťa

Na záhrade, nakreslilo 12-ročné dieťa

Farebná línia a farebná plocha

Vekové obdobie: 11 rokov

Lepšie pozorovacie schopnosti jedenásťročnému dieťaťu umožnia ľahšie rozlišovanie farebných odtieňov jednej farby. Dieťa je schopné namiešať určitý farebný odtieň a zafarbiť konkrétny tvar. Na maľbu väčších plôch si pripraví čistú vodu a používa svetlejšie plochy, na ktorých bez ťažkostí zobrazuje tvary v tmavších farbách. Takýmto spôsobom vzniknuté obrazy sú síce farebne bohatšie, ale sú vytvorené prevažne z farieb, ktoré má dieťa momentálne na palete. Konštatujeme, že na ústupe je použitie výrazne čistých a kontrastných farieb, ktoré dieťa preferovalo do desiateho roku. Jedenásťročný tvorca tvary najskôr nakreslí (pre istotu ceruzkou) a potom nanáša farbu. Viac-menej už dokáže zakryť plochy okolo jednotlivých tvarov. Vyhýba sa nanášaniu farby na plochy, na ktorých

predtým zobrazilo veľa detailov, napríklad vzory na oblečení, korunu stromu s konármi a vetvičkami. Rado používa suchý maliarsky materiál s hrubším hrotom (voskové farbičky, krieda), ktorý dieťaťu poskytuje väčšiu istotu. To znamená, že farby sa takpovediac neroztečú a malý tvorca môže rýchlejšie vyfarbiť väčšie plochy okolo jednotlivých tvarov. Skúsenosť ukazuje, že dieťa radšej vynechá nanášanie farby na väčšie plochy, pretože táto aktivita je „príliš zdĺhavá“.

Výlet do hôr, namaľovalo 11-ročné dieťa

Naša dedina, namaľovalo 11-ročné dieťa

Dom vo výstavbe, namaľovalo 11-ročné dieťa

Jedáleň, namaľovalo 11-ročné dieťa

Stôl, namaľovalo 11-ročné dieťa

Rieka, namaľovalo 11-ročné dieťa

Vekové obdobie: 12 rokov

Dvanásťročné dieťa je tvorivejšie. Farby si vyberá cielenejšie a rado ich mieša. Na paletu z tuby vytlačí farby, ktoré chce použiť. Vymieša viac odtieňov rovnakej farby, napríklad odtiene zelenej farby na trávnu, koruny stromov, listy kvetov). Bielu a čiernu farbu používa na zosvetlenie a stmavenie jednotlivých farieb. Tvary ešte vždy radšej vopred nakreslí ceruzkou a zdôrazní veľa detailov, ktoré postupne pokrýva farbami, ktoré prechádzajú jedna do druhej. Dôslednejšie pracuje s farbou na ploche, to znamená, že najskôr tvary a potom plochy okolo jednotlivých tvarov, pričom použije viacero odtie-

ňov jednej farby. Suchým maliarskym materiálom dieťa rado maľuje, cíti sa istejšie. Väčšinou vyfarbí iba tvary, povrchy okolo tvarov nevyfarbuje.

Stratený pes, namaľovalo 12-ročné dieťa

Bežec, namaľovalo 12-ročné dieťa

Dedina, namaľovalo 12-ročné dieťa

Mama žehlí, namaľovalo 12-ročné dieťa

Prechádzka so psom, namaľovalo 12-ročné dieťa

Váza s kvetmi, namaľovalo 12-ročné dieťa

Hrušky, namaľovalo 12-ročné dieťa

Zobrazenie trojrozmerných objektov – ľudských postáv, zvierat, stromov a rastlín Vekové obdobie: 11 rokov

Jedenásťročné dieťa sa cíti komfortnejšie pri vytváraní trojrozmerných objektov z modelovacieho materiálu. Modeluje tvary ľudskej postavy, zvierat a predmetov, aj keď ich zostavuje z jednotlivých častí a postupne pridáva detaily. Dieťa je dôslednejšie pri lepení jednotlivých častí, aby boli objek-

ty trvácnejšie. Objekt nestvárňuje na modelovacej doske na stole, ale tvaruje ho zvislo na podkladovú dosku. Formy modeluje v rozličných polohách, vytráca sa pôvodná symetrickosť tvaru. Zohnutie nôh a rúk je ešte povrchné, aj keď už naznačuje činnosť zobrazenej postavy. Dieťa ešte stále nedodržiava proporčnosť tvarov, jednotlivé súčasti nie sú v správnom pomere. Priebežne a postupne zmenšuje hlavu, ktorá ešte vždy je priveľká, takisto ruky a nohy, resp. nohy u zvierat. Najčastejšie zobrazí

Hýbem sa, vytvorilo 11-ročné dieťa

krátke nohy, ktoré sú kvôli váhe tela príliš hrubé. Detaily, ako nos, oči, uši, jazyk a ňufák u zvierat, sa pokúša zohnúť alebo prehnúť. Mnohokrát ich dotvára a pridáva osobitne. Drobné detaily tiež zakresľuje alebo vyrýva výtvarnými nástrojmi a zdobí celý povrch tvaru. Plastiku prehnane vyhladzuje, aby sa zotrel póry pridaných kusov materiálu. Priťahuje ho farebnosť vytvoreného objektu, pričom výraznejšie zdôrazní detaily.

Raketa, vytvorilo 11-ročné dieťa

Kone, vytvorilo 11-ročné dieťa

Cválam, vytvorilo 11-ročné dieťa

Portrét, vytvorilo 11-ročné dieťa

Stojka, vytvorilo 11-ročné dieťa

Vekové obdobie: 12 rokov

Dvanásťročné dieťa je už zručnejšie v modelovaní. Ľudskú postavu, zviera a predmety modeluje odoberaním a pridávaním modelovacieho materiálu na jednotlivé časti. Väčšiu pozornosť venuje prípadným prasklinám, snaží sa o trvácnosť objektov. Čoraz menej ťažkostí má pri zobrazení rozmanitých polôh, hoci ohnutie rúk a nôh a proporционаlita medzi jednotlivými časťami nie je definitívna. Ruky a nohy sú príkrátke alebo prídlhé, hlava priveľká, trup priveľký alebo primalý. Dieťa sa už pokúša zobraziť človeka pri vykonávaní konkrétnej činnosti

Okrem modelovacieho materiálu používa aj ohybný materiál (kartón, lepenka, drôt, umelohmotná fólia). Hmotu prehýna, skrúca a vytvára hranaté a oválne tvary, ktoré potom skladá do konečnej podoby. Vytvára zjednodušené formy ľudskej postavy a zvierat, úžitkové predmety, niektoré detaily nalepí, namaľuje alebo vyryje do materiálu.

(zobrazí bežca, skokana, lyžiara, plavca, tanečníka), veľké úsilie vynakladá na stvárnenie zodpovedajúceho oblečenia a obuvi. Detaily precizuje, zatlačí ich dovnútra alebo vytlačí smerom von, vytvaruje ústa, uši, osobitne sa venuje účesu. Drobné detaily vyrýva do materiálu. Vypuklé časti stenčuje, takže okraje sú krehkejšie a lámavejšie. Podobne postupuje aj pri modelovaní zvierat.

Dvanásťročné dieťa modeluje ľudskú postavu a zviera z papiera alebo iného ohybného materiálu. Vytvára ich z oválnych a hranatých tvarov, pričom vzniká zjednodušená figúra, ktorej lepením pridáva

typické detaily. Pohotovo stvárňuje zvieracie a ľudské postavy z mäkkého drôtu. Najskôr vytvorí konštrukciu, potom sa snaží výtvarne vyjadriť hrúbku jednotlivých častí, napr. pridávaním materiálu. Detailom nevenuje veľkú pozornosť, pretože mu to nedovoľuje materiál.

Rozmýšľam, vytvorilo 12-ročné dieťa

Na kolenách, vytvorilo 11-ročné dieťa

Figúra, vytvorilo 11-ročné dieťa

Slon, vytvorilo 11-ročné dieťa

Vtáča, vytvorilo 11,5-ročné dieťa

Pes, vytvorilo 11-ročné dieťa

Architektúra a zobrazenie architektonických objektov

Vekové obdobie: 11 rokov

Jedenásťročné dieťa z modelovacej hmoty vytvára jednoduché architektonické objekty. Zostavuje steny, opatrne ich pospája a vyhladí existujúce póry. K jednotlivým architektonickým tvarom stavia

niekoľko poschodí, pridáva balkóny, stĺpy, mostíky, podesty, okná, dvere, schodiská, tiež rôznorodé strechy a prístrešky.

S papierom, kartónom a lepenkou pracuje zručnejšie. Zdokonaľuje základný tvar budovy a príslušenstvo. Okná a dvere rozličných tvarov vystrihne, detaily často nakreslí adekvátnymi nástrojmi; keď má

k dispozícii materiál na maľovanie, architektonický tvar nafarbí. Na vytváranie budov s radosťou používa kartónové škatule, ktoré poskladá a pridáva k nim jednotlivé tvary, ktoré vytvára prehýbaním materiálu, okná a dvere vystrihne. Stvárni trojrozmerné objekty aj z drôtu, paličiek a ďalších pevnej-

ších materiálov. Poskladá jednoduché architektonické konštrukcie (rámy) rozličných tvarov, ktoré pokryje plochým materiálom. Jedenásťročné dieťa dokáže naprojektovať a vytvoriť architektonický objekt s otvorenou strechou.

Rozprávkový dom, vytvorilo 11-ročné dieťa

Dom s balkónom, vytvorilo 11-ročné dieťa

Dom s garážou, vytvorilo 11-ročné dieťa

Náš dom, vytvorilo 11-ročné dieťa

V ohrade, vytvorilo 11-ročné dieťa

Administratívna budova, vytvorilo 11-ročné dieťa

Vekové obdobie: 12 rokov

Dvanásťročné dieťa s obľubou vytvára architektonické objekty – paneláky, vežiaky, prízemné alebo poschodové rodinné domy. Stavia budovy rozličných tvarov a veľkosti, s rozličnými strechami, oknami, dverami, balkónmi, prístreškami, terasami. Objekty sú stabilnejšie, pretože malý tvorca dobre vymodeluje steny a dotvorí detaily, ktoré pridáva alebo vtlača do materiálu. Stvárnenie objektov na princípe jednotlivosti (jednotlivých tvarov) sa úplne stráca. Prehýnaním alebo skrúcaním ohybného materiálu vytvára kvádre, kocky, valce a iné tvary rôznej veľkosti, z ktorých skladá architektonické

objekty. Projektuje aj vnútorné priestory, predeľuje ich stenami a inštaluje vnútorné zariadenie.

Dvanásťročné dieťa je tvorivé, používa obalové a kartónové škatule, dotvára ich a stavia polootvorené a polozatvorené priestory – terasy, balkóny, schodiská –, prederaví steny, vytvára okná a dvere rozličných veľkostí a tvarov. Architektonické objekty s radosťou farebne dotvára, pritom vychádza z reálnych farieb v exteriéri. Konštrukcie z drôtu, paličiek a prúžkov zostavuje tak, že ich pokrýva materiálom (aj priehľadným), aby pôvodná konštrukcia bola viditeľná. Inšpiruje sa blízkym okolím.

Architektúra domov, vytvorilo 12-ročné dieťa

Dom s terasou, vytvorilo 12-ročné dieťa

Mrakodrap, vytvorilo 12-ročné dieťa

Dom, aký si želám, vytvorilo 12-ročné dieťa

Môj vysnívaný dom, vytvorilo 12-ročné dieťa

Chliev pre moje zvieratká, vytvorilo 12-ročné dieťa

Pyramída, vytvorilo 12-ročné dieťa

VÝTVARNÝ PREJAV DIEŤA V 13., 14. A 15. ROKU

Adolescent na základe vlastného presvedčenia a záujmov postupne formuje svoj osobný a profesijný život. Dochádza ku kvantitatívnym a kvalitatívnym zmenám v kognitívnej oblasti jedinca. Upevňuje sa abstraktné myslenie, schopnosť spracovania väčšieho množstva informácií a chápania sociálneho prostredia. Na logické myslenie adolescent nepotrebuje konkrétne skúsenosti – jeho uvažovanie sa nevzťahuje na konkrétne myšlienkové operácie, ale skôr na logické myslenie a vyvodzovanie záverov ohľadne abstraktných pojmov a ich vzájomných súvislostí. Je kritický a zároveň citlivý. Adolescent prejaví rýchlejšie uvažovanie, viac pamäťových, slovných a priestorových schopností, formuluje vlastné myšlienky, stanoviská, projekty, systém hodnôt, presvedčení. Stáva sa kritickým voči okoliu, vytvára si vlastnú identitu, sebadôveru. Je schopný uvažovať o morálnych hodnotách, avšak jeho uvažovanie je abstraktnejšie a nie je naviazané na konkrétne prípady. Pri sociálnych kontaktoch získava nové zručnosti, pritom možno pozorovať časté prejavy z obdobia detstva a obdobia dospelosti, raz uvažuje ako dieťa, inokedy ako dospelý.

Emocionálny vývin sa začína v dôsledku intenzívnejšieho osamostatňovania a veľkých zmien v hormonálnych procesoch odlišovať od citového vývinu z obdobia detstva. Zväčšuje sa intenzita prežívania, rozmanitosť citov, citová labilita, protichodné city (pozitívne – radosť, spokojnosť, náklonnosť, láska; negatívne – hnev, nenávisť, žiarlivosť). Intenzívnejšie prejavuje tie city, ktoré sú dlhodobejšie, trvácnejšie a silnejšie. Evidentná je väčšia ustarostenosť,

napätosť, zmätenosť, nerozhodnosť, nesústredenosť, uzavretosť, túžba po spolupatričnosti, samostatnosti, túžba po potvrdzovaní si vlastných názorov, hodnôt a stanovísk.

Schopnosť vnímania a komunikovania adolescenta je od trinásteho roku ešte väčšia. Adolescent vedome spoznáva tvary v priestore, chápe dianie v priestore, priestorové a časové súvislosti. Čoraz viac ho zaujímajú reálne tvary, ktoré pri zobrazovaní aj napodobuje. Vizuálny dojem prevláda nad fantáziou. Oblúbenejším sa pre neho stáva zobrazenie na základe pozorovania, menej spamäti a na základe fantázie. Zobrazené tvary porovnáva s reálnym tvarom. Ak zistí, že je podobnosť príliš malá, je nespokojný so svojím výtvorom. Veľmi často zobrazuje krajinu a človeka, ale bez osobitného prežívania a fantázie. Čoraz častejšie hľadá vzory v menej hodnotných výtvarných dielach, tiež v oblúbených fotografiách, ktoré napodobňuje a prekresľuje alebo kopíruje. Často zobrazí objekty tak, že preberá štýl vyjadrovania jedného autora alebo viacerých autorov naraz, ich pohľady transformuje do svojej stvárňujúcej formy. Tvary často zjednoduší, vyjadrí ich komplexným znakom. Osobitne v pätnástom roku dochádza k napodobovaniu bez akéhokoľvek porozumenia, prejavuje sa jeho odpor voči výtvarnému prejavu, malý tvorca sa dokonca hanbí za vlastné výtvory.

Zobrazenie ľudskej postavy

Vekové obdobie: 13 rokov

Trináštročného adolescenta zaujímajú skutočné objekty, tvary. Mladý tvorca čoraz viac chápe ľudskú podobu ako celok a takto ju aj zobrazuje. Jednotlivé časti ľudskej postavy spája a tvar, ktorý vzniká, vždy porovnáva s reálnym. Proporcie jednotlivých častí sú zreteľnejšie, no výtvarne ešte nie celkom dokonalé. Hlava je priveľká, ramená príužke, nohy a ruky príkrátke, primalé sú dlane a chodidlá. Ak stvárňuje ľudskú postavu spamäti, vidíme, že jej podobu idealizuje – chlapčensky, dievčensky. Chlapci zvyrazňujú svalnatosť tela, široké ramená, jedinečný účes a obočie, dievčatá zasa štíhle a vysoké postavy, úzky pás, bujné poprsie, moderné účesy, dlhé mihalnice a výrazné obočie, dlhé nechty. Postavy veľmi často prekresľujú, kopírujú podľa vzorov v obrázkových knihách a komiksoch, knihách o hrdinoch, časopisoch o móde a filme, alebo reprodukovujú umelecké diela.

Trináštročný adolescent ľudskú postavu a jej osobitosti zobrazí s väčšou pozornosťou. Stvárni ju zo zadu, spredu a z profilu, postava pevne sedí, kľáči, leží, otáča sa, kotúľa sa. Nohy a ruky prekrýva, v čiastočnom a úplnom profile, veľakrát nesprávne. Trup, ohnuté ruky a nohy naznačujú pohyb. Proporcie sú náležité, objekt sa viac podobá na reálny tvar, alebo je idealizovaný.

Kamaráti, nakreslilo 13,5-ročné dieťa

Čítam knihu, nakreslilo 13-ročné dieťa

Priateľky, nakreslilo 13-ročné dieťa

Cyklisti, nakreslilo 13-ročné dieťa

Rozprávame sa, nakreslilo 13-ročné dieťa

Vekové obdobie: 14 rokov

Štrnásťročný adolescent zobrazí ľudskú postavu s neistotou, zatiaľ čo pätnásťročný tvorca je už se-bavedomejší. Postava je štíhla, tučná, veľká, malá, ženská, mužská, dospelá osoba, dieťa. Pri zobrazení rozličných polôh používa prekrývanie a pridržia-va sa zásady skracovania – pohľad na nohy, ruky.

Pri zobrazení tváre zvýrazní mimiku a ďalšie de-taily, ktoré približujú vek a náladu ľudskej postavy v určitej situácii. Dodržiava proporcionality tvarov, zriedka vidíme odchýlky. Ak zobrazujú ľudskú po-stavu spamäti, tvar napodobní podľa vzoru via-cerých výtvarných umelcov. Podobu človeka tiež odkresľujú alebo kopíruje z fotografií, na ktorých nachádza ideálny tvar.

Píšem pozdrav, nakreslilo 14-ročné dieťa

Spolužiačka, nakreslilo 14-ročné dieťa

Figúra, nakreslilo 14-ročné dieťa

Idem do knižnice, nakreslilo 14-ročné dieťa

Vekové obdobie: 15 rokov

Štartujem, nakreslilo 15-ročné dieťa

Sediaca postava, nakreslilo 14-ročné dieťa

Rozprávame sa, nakreslilo 14-ročné dieťa

Ideál, nakreslilo 14-ročné dieťa

Zobrazenie zvierat'

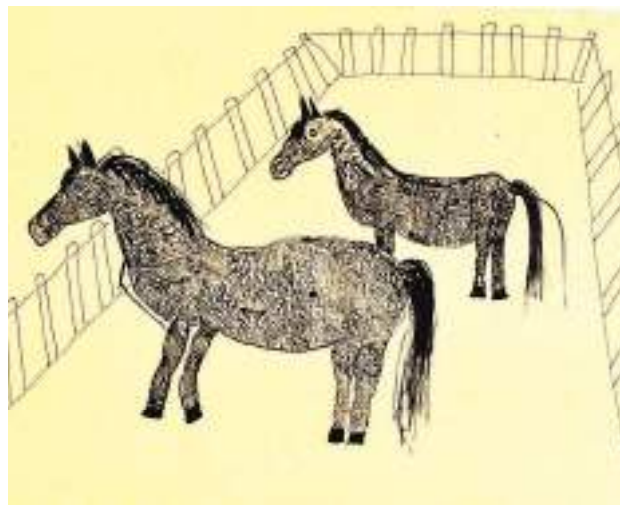
Vekové obdobie: 13 rokov

Zviera zobrazí trinásťročný adolescent podobne ako človeka. Najmenej starostí má, ak ho zobrazuje na základe pozorovania. Proporcie zvierat sa mu zdajú byť zrozumiteľnejšie, avšak rovnako ako pri stvárnení ľudskej postavy, nedarí sa mu dodržať proporcie k spokojnosti. Hlava ešte príliš veľká a nohy príliš krátke. Dokáže zobraziť zviera v pohybe z rôznych pohľadov – spredu, zozadu, z profilu –, aj keď sa vyskytujú menšie chyby. Zviera beží,

otáča sa, leží na zemi, vstáva, vtáčik letí do výšky. Jednotlivé časti trupu čiastočne prekrýva a zmenšuje. Pri zobrazení vtáčika už nemá starosti so zobrazením krídel, krídlo na opačnej strane trupu stvárni prekrýtim, aj keď ho nesprávne umiestni, prehnane zmenší alebo zväčší. Pri zobrazení stáda zvierat naďalej používa prekrývanie a zmenšovanie tvarov (zmenšovanie často preženie). Ak zobrazuje zviera spamäti, často sa inšpiruje vizuálnymi dojmami. Tvary zjednoduší, idealizuje – napodobňuje a odkrešľuje ich z komiksov alebo animovaných rozprávok.

Papagáj, nakreslilo 13-ročné dieťa

Kone v ohrade, nakreslilo 13-ročné dieťa

Psy, nakreslilo 13-ročné dieťa

Moje najobľúbenejšie zvieratká, nakreslilo 13,5-ročné dieťa

Vekové obdobie: 14 rokov

V štrnástom a najmä pätnástom roku zobrazenie zvierat ostáva v centre pozornosti. Mladý tvorca kreslí alebo maľuje opatrnejšie a pomalšie, snaží sa o verné zobrazenie. Zvieratká zobrazí skôr na zá-

klade odpozorovania, chápe princípy perspektívy, skracovania tvarov pri prekrývaní jednotlivých častí objektu a zobrazení viacerých zvierat v skupine. Adolescent už je schopný ponoriť sa do atmosféry konkrétneho príbehu alebo aktivity (zvieratko pri námahe, pri vstávaní, v súboji, pri hre dvoch ale-

bo viacerých zvierat). Štrnásťročný a pätnásťročný adolescent veľmi rád odkresľuje zvieratá z fotografií, aby sa čo najviac priblížil reálnej podobe.

Kone, nakreslilo 14-ročné dieťa

Mačky, nakreslilo 14-ročné dieťa

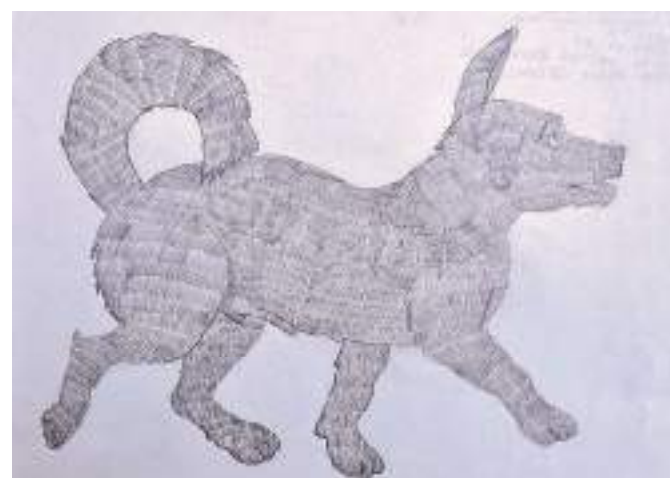

Kohút, nakreslilo 15-ročné dieťa

Vekové obdobie: 15 rokov

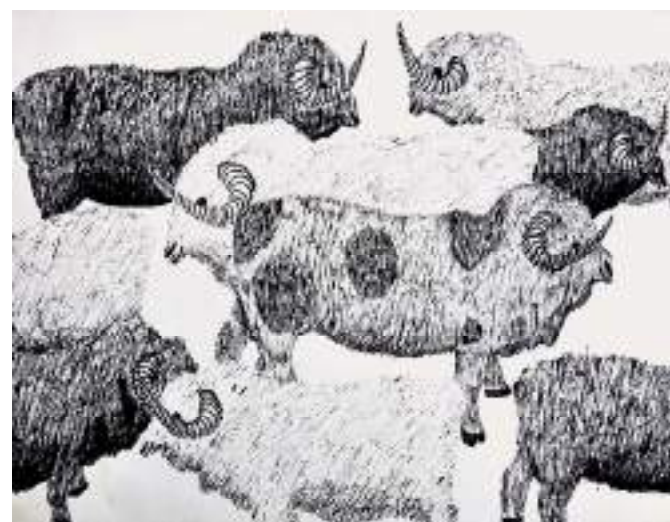
Papagáje v ZOO, nakreslilo 14-ročné dieťa

Môj pes, nakreslilo 15-ročné dieťa

Srnka, nakreslilo 14-ročné dieťa

Stádo byvolov, nakreslilo 15,5-ročné dieťa

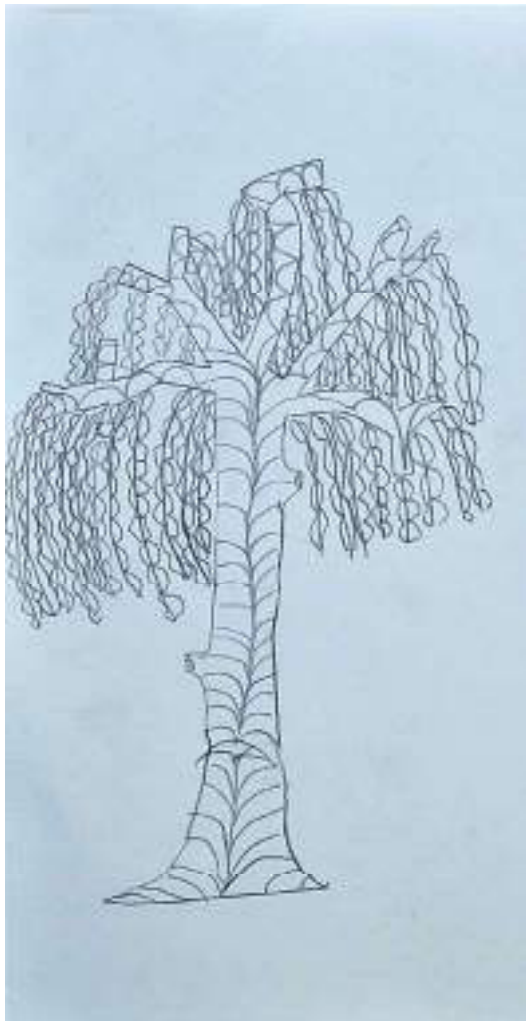
Mačka, nakreslilo 15-ročné dieťa

Zobrazenie stromov a rastlín

Vekové obdobie: 13 rokov

Túžba stvárniť reálne tvary u trinásťročného adolescenta rastie aj pri zobrazení stromov, kvetov a iných rastlín, predovšetkým na základe pozoro-

vania. Keď zobrazí objekt spamäti, často ich zjednoduší. Rád sa inšpiruje obrazmi výtvarníkov, odkrešľuje a kopíruje z fotografií a námety zjednoduší do podoby symbolom (ako v mladšom veku), bohužiaľ v takom prípade nemožno hovoriť o elementárnej tvorivosti.

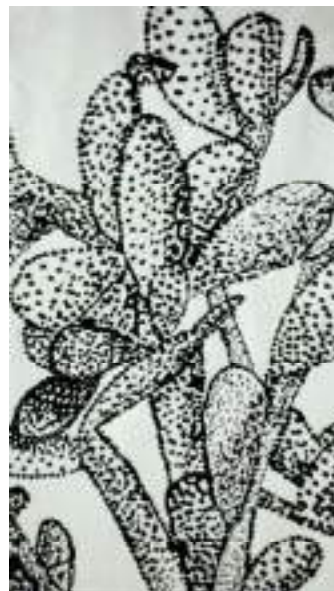
Breza, nakreslilo 13-ročné dieťa

Strom, nakreslilo 13-ročné dieťa

Stromy v zime, nakreslilo 13-ročné dieťa

Kaktus, nakreslilo 13-ročné dieťa

Púpavy, nakreslilo 13-ročné dieťa

Vekové obdobie: 14 rokov

Štrnásť a pätnásťročný adolescent napodobňuje reálne tvary stromov, kvetov a rastlín. Keď zobrazuje späťmäti, tvary zjednoduší a dokáže si odmyslieť detaily.

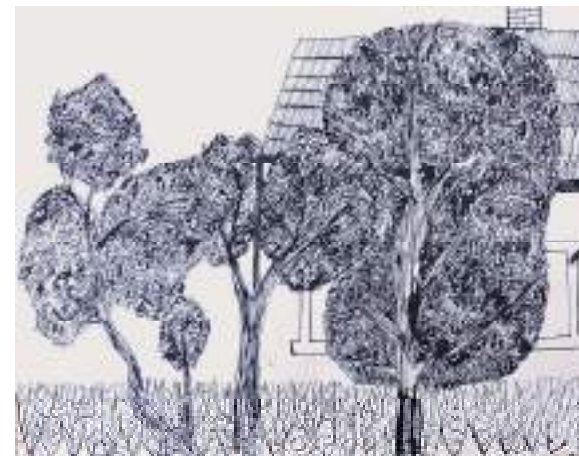

Kukurica, nakreslilo 15-ročné dieťa

Vekové obdobie: 15 rokov

Listy, nakreslilo 15-ročné dieťa

Stromy v záhrade, nakreslilo 14-ročné dieťa

Váza, nakreslilo 14-ročné dieťa

Sad, nakreslilo 14-ročné dieťa

Strom, nakreslilo 15-ročné dieťa

Bodliak, nakreslilo 15-ročné dieťa

Zobrazovanie predmetov a interiéru

Vekové obdobie: 13 rokov

Vnímanie priestoru, pochopenie vzťahov a súvislostí medzi tvarmi je čoraz výraznejšie. Pri zobrazení foriem trinásťročný adolescent dobre ovláda podklad na kreslenie. Čoraz menej ťažkostí má pri zobrazení trojrozmerných objektov a rozmiestňovaní tvarov v priestore, pretože jeho schopnosť pozorovať proporcie tvarov a súvislosti medzi tvarmi v priestore je čoraz väčšia.

Vnútorňý priestor interiéru trinásťročný adolescent zobrazí tak, že podlahu, zem signuje šikmou líniou alebo dvoma rovnobežnými líniami, ktoré sa navzájom približujú. Steny zobrazí viac-menej kolmo.

Predmety v priestore vizuálne zachytí, zobrazí čelnú stranu, ktorá už nie je paralelná s podkladom na kreslenie; zobrazená je pod rozličnými uhlami, s jednou bočnou stranou predmetu. Druhá bočná

strana je skrytá, nevidíme ju. Vodorovné línie objektu, ktoré smerujú do hĺbky, sa približujú jedna k druhej. Adolescent ešte nie je dôsledný pri zobrazení, resp. približovaní rovnobežných línii predmetu, často zveličuje a mení smer jednotlivých paralelných línii, ktoré zobrazí oblúkom, preto kresby predmetov pôsobia nepresvedčivo. Takto zobrazí stôl s doskou, ktorá je spredu dlhšia ako na opačnej strane (doslova preženie pri zužovaní predmetov – dochádza k vzniku „čudných tvarov“). Predné nohy stola zobrazí vyššie v porovnaní s nohami na protiľahlej strane, predmety na stole pôsobia ako trojrozmerné objekty, často s prehnanými a nevhodnými uhlami šikmých línii. Tvorca skoro vždy zobrazí aj vrchnú dosku stoličky. Uhly šikmých línii sú rôzne, takže dochádza k ich skráteniu. Šikmé línie spravidla stúpajú nahor, nohy sú – rovnako ako pri zobrazení stola – rôznej výšky. Predmety oválnych tvarov dokončí (nevizuálne) elipsovito, dole aj hore. Inšpiruje sa fotografiami, pohľadnicami, plagátmi alebo sa usiluje zobraziť idealizované tvary.

Stolička, nakreslilo 13-ročné dieťa

Predmety na mojom stole, nakreslilo 13,5-ročné dieťa

Izba, nakreslilo 13-ročné dieťa

Raňajkujeme, nakreslilo 13,5-ročné dieťa

Písací stôl, nakreslilo 13-ročné dieťa

Vekové obdobie: 14 rokov

Štrnásť a pätnásťročný adolescent zobrazí priestor viac-menej kolmými stenami, podlahu a strop šikmými líniami, ktoré sa navzájom približujú podľa princípov lineárnej perspektívy. Pätnásťročný tvorca na dvojrozmernej ploche zobrazí predmet, ktorý sa podobá na skutočný predmet. Zobrazí aj trojrozmernosť priestoru na dvojrozmernej ploche, v ktorom sa predmety nachádzajú. Dokáže zobraziť

valcovité tvary, ktoré citlivo ukončí elipsou. Správne určí proporcie jednotlivých častí objektu a aj viacerých tvarov v priestore. Približuje sa k zobrazeniu predmetov a priestoru tak, ako ho vidí ľudské oko, preto kresby pôsobia presvedčivo. Napodobeniny tvarov podľa fotografií a plagátov, reklamných pútačov, časopisov, pokračujú aj v pätnástom roku života, resp. v tomto období adolescent ešte viac napodobňuje a kopíruje, čo je na hranici únosnosti.

Schodište, nakreslilo 14-ročné dieťa

Jedálenský stôl, nakreslilo 14-ročné dieťa

Slávnostný obed, nakreslilo 14-ročné dieťa

Zátišie, nakreslilo 14-ročné dieťa

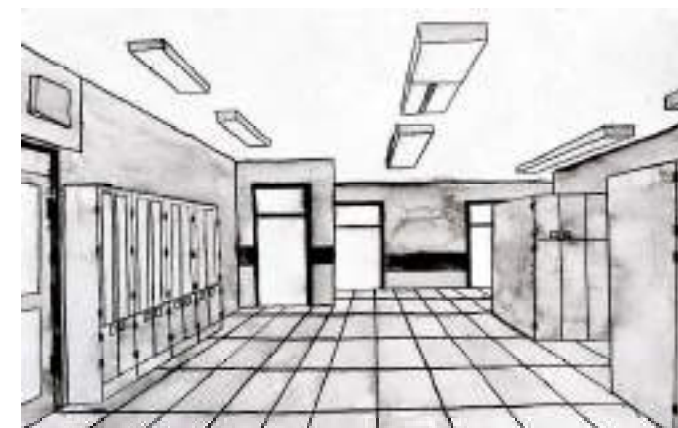
Vekové obdobie: 15 rokov

Stolička, nakreslilo 14-ročné dieťa

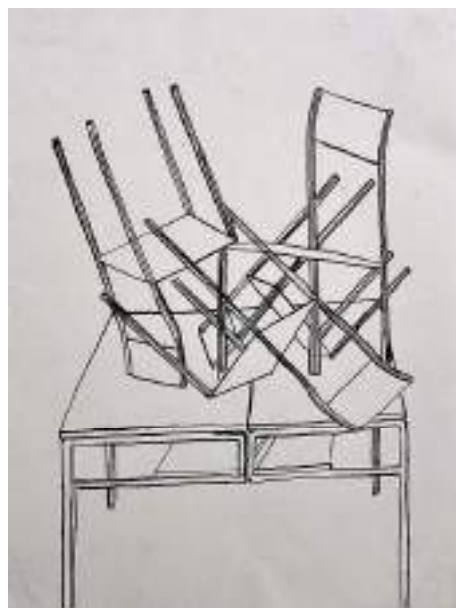
Kuchyňa, nakreslilo 15-ročné dieťa

Skrine s oblečením, nakreslilo 15-ročné dieťa

Schodište, nakreslilo 15-ročné dieťa

Stoličky na stolíku, nakreslilo 15-ročné dieťa

Ovocie, nakreslilo 15-ročné dieťa

Zobrazenie predmetov a exteriéru

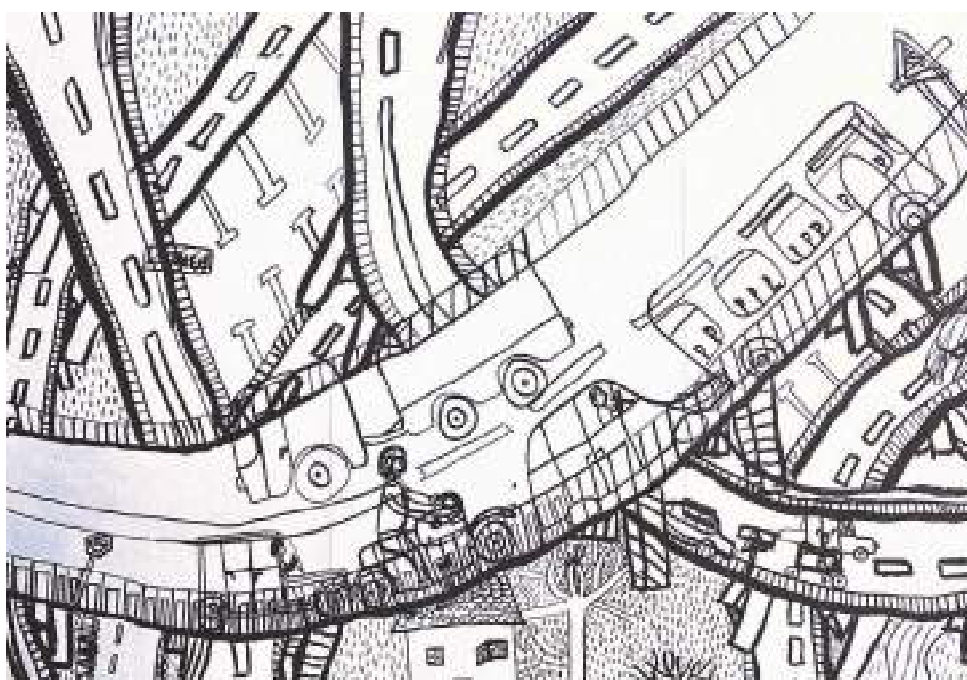
Vekové obdobie: 13 rokov

Trináštročný adolescent šikmými líniami zobrazí zdanlivý vonkajší priestor a predmety v ňom – paralelné línie sa približujú jedna k druhej –, podľa princípov lineárnej perspektívy. Cestu (ulicu) zobrazí dvoma líniami, ktoré sa veľmi rýchlo navzájom približujú a často stretnú v jednom bode (úbežník). Nakreslí automobily na ceste, domy a stromy zoradí na vyznačenú líniu. Rovnobežné línie, ktoré označujú cestu, mladý tvorca zobrazí vo výrazne ostrom uhle, čo mu znemožňuje stvárniť tvary zvislo (kolmo) pri šikmej línii. Formy viac-menej kolmo umiestňuje na šikmú líniu, preto tak nevhodne stoja (sú naklonené) v priestore. Postupne ich zmenšuje, ale nedostatočne. Podobne zobrazí železničné koľajnice, rieku, stromoradie. Nestretáme sa už s prehľadnosťou tvarov na pozadí.

Trináštročný adolescent celkovo niektoré formy na formáte zmenšuje až príliš, preto dochádza k nepomeru medzi jednotlivými tvarmi (kvet je väčší ako strom, človek je väčší ako dom). Podľa vlastného videnia a na základe vlastných podnetov tvary prekrýva na miestach, ktoré si vyberie, menej často využíva prekrývanie spôsobom zoradenia tvarov do výšky. Vo výtvarnom vyjadrení trináštročného tvorca sa objavuje viac východiskových bodov so šikmými líniami, z ktorých každý predstavuje uzavretý celok. Preexponovaným skracovaním línií, nedodržaním proporcionality jednotlivých tvarov a smerovaním súbežných línií vytvorené obrazy pôsobia chaoticky.

Nákladné auto na ceste, nakreslilo 13-ročné dieťa

Nadjazd, nakreslilo 13-ročné dieťa

Cesta do kopca, nakreslilo 13-ročné dieťa

Pouličné svetlá, nakreslilo 13-ročné dieťa

Na terase, nakreslilo 13-ročné dieťa

Vekové obdobie: 14 rokov

Pokiaľ hovoríme o zobrazení trojrozmerného priestoru na ploche, u štrnásťročného a pätnásťročného adolescenta zaznamenávame menšie problémy či chyby vo výtvarnom prejave. Nedostatky sa objavujú skôr v lineárnej a farebnej perspektíve.

Predmety a postavy tvorca suverénne rozmiestňuje po formáte, komponuje ich do priestoru, zatiaľ čo pätnásťročný zoraďuje tvary prekrývaním, zmenšovaním tvarov v diaľke, tiež znižovaním intenzity línií z dôvodu vzdalovania, výtvarným vyjadrením plasticity predmetu – svetlom a tieňom.

Ulica, nakreslilo 14-ročné dieťa

Obytné domy, nakreslilo
14-ročné dieťa

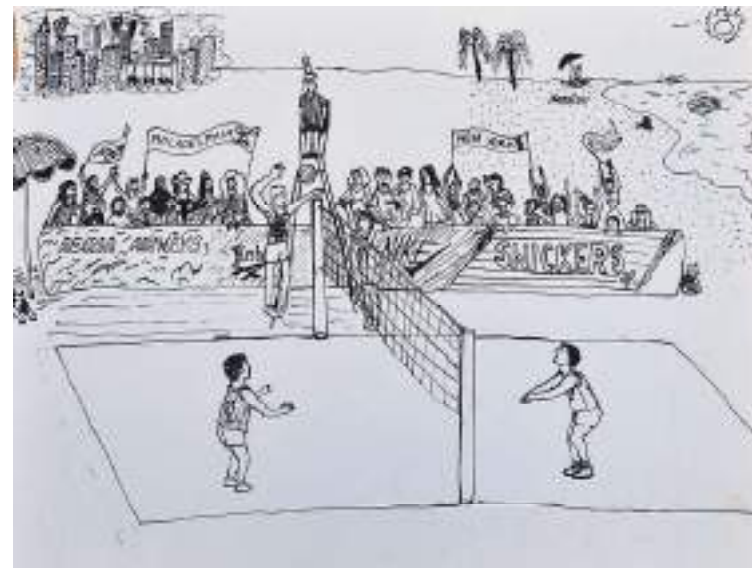

Na rokline, nakreslilo 14-ročné dieťa

Vekové obdobie: 15 rokov

Breza, nakreslilo 15-ročné dieťa

Tenisový turnaj, nakreslilo 15-ročné dieťa

Kostol, nakreslilo 15-ročné dieťa

Ulica, nakreslilo 15-ročné dieťa

Stavba zo žabej perspektívy, nakreslilo 15-ročné dieťa

Pohľad na ulicu, nakreslilo 15,5-ročné dieťa

Farebná línia a farebná plocha

Vekové obdobie: 13 rokov

Trinášročný tvorca robí pokroky, na veľmi dobrej úrovni používa farbu ako výrazový prostriedok, rozlišuje farby a ich odtiene. K maľbe tvarov a zobrazenia priestoru si vyberá základné farby, ktoré mieša. Nie je však natolko dôsledný, aby sa úplne priblížil reálnej farbe v exteriéri. Namieša veľa fa-

rebných odtieňov, pomocou bielej a čiernej farby mení svetlosť farebnej kompozície. Farbu riedi vodou citlivejšie ako dvanásťročný, je schopný posúdiť, akú hustotu farby a aké množstvo farby potrebuje na jednotlivé plochy. Maľuje postupne, najskôr tvary a postupne ďalšie časti kompozície. Pri maľovaní motívov spamäti alebo podľa fantázie sa omnoho menej sústreďuje na detaily.

Obec, namaľovalo 13-ročné dieťa

Domy na konci ulice, namaľovalo 13-ročné dieťa

Jesenný les, namaľovalo 13-ročné dieťa

Zátišie, namaľovalo 13-ročné dieťa

Vekové obdobie: 14 rokov

Štrnásťročný a pätnásťročný adolescent čoraz systematickejšie sa približujú k reálnej farbe. Najskôr maľujú tvary, potom maliarsky dokončí zvyšok kompozície. Farby dôkladne riedi vodou. Rád kreslí tvary ceruzkou (kontúra), aby čo najlepšie zachytil skutočný tvar. Kvôli podobnosti tvarov s reálnymi objektmi, ešte vždy používa suchý materiál, napríklad farebné ceruzky, voskové farbičky, pastelky. Pri zobrazení motívov spamäti a podľa fantázie preferuje farby, ktoré sú typické pre určité objekty.

Vtáky, namaľovalo 14-ročné dieťa

Portrét, namaľovalo 14-ročné dieťa

Na železničnej stanici, namaľovalo 14-ročné dieťa

Na rohu ulice, namaľovalo 14-ročné dieťa

Snehové radovánky, namaľovalo 14-ročné dieťa

Vekové obdobie: 15 rokov

Zátišie, namaľovalo 15-ročné dieťa

Portrét, namaľovalo 15-ročné dieťa

Motýle, namaľovalo 15-ročné dieťa

Les, namalovalo 15-ročné dieťa

Cválajúce kone, namalovalo 15-ročné dieťa

Kytica tulipánov, namalovalo 15-ročné dieťa

Zobrazenie trojrozmerných objektov – ľudských postáv, zvierat, stromov a rastlín

Vekové obdobie: 13 rokov

Vo výtvarnom prejave trinásťročného adolescenta možno pozorovať väčšie zmeny, zvlášť pri modelovaní trojrozmerných objektov. Trinásťročný začne ľudskú postavu modelovať z celého kusu hmoty, postupne pridáva jednotlivé časti – ruky, chodidlá, vlasy. Postava je teda trvácnejšia. Hneď, v počiatočnej fáze ju postaví do vzpriamenej polohy, preto už nie je sploštená. Je plnšia a zaoblenejšia. Trinásťročný tvorca sa usiluje o náležité proporcie tela, ale nie vždy sa mu to darí (menej sú proporcie dodržané, ak pri ľudskej postave zobrazí predmet, napríklad kôš, loptu, dom). Ešte vždy sa objavuje priveľká hlava (na hlave príliš veľký nos, príliš dlhá brada), široké plecia, príliš malé chodidlá, prikrátke alebo pridlhé ruky a nohy. Nohy sú často aj príliš tučné, hrubé. Prehnutie tela, rúk a nôh sa už približuje

realite, takže postavy vykonávajú činnosti – pevne sedia, pohybujú sa, bežia, zohýnajú sa, kľacia, ležia. Detaily sú slušne stvárnené, sú prilepené alebo vtlačané, hoci ešte príliš plytko. Podobne postupuje pri stvárnení zvierat a predmetov. Tvorca ešte stále stenčuje okraje vypuklých častí, ktoré sú krehké a lámavé.

Trinásťročný adolescent podobe pracuje s ohybným materiálom, sústreďuje sa na výtvarné stvárnenie celku, ale aj detailov, tiež na výtvarné techniky a technologické postupy. Veľmi rád používa farbu.

To som ja!, vytvorilo 13-ročné dieťa

Kôň, vytvorilo 13-ročné dieťa

Som nahnevaný, vytvorilo 13-ročné dieťa

Torta, vytvorilo 13-ročné dieťa

Kocúr, vytvorilo 13-ročné dieťa

Zviera, vytvorilo 13-ročné dieťa

Vekové obdobie: 14 rokov

Štrnásťročný a pätnásťročný adolescent ovláda rôzne modelovacie materiály a trojrozmerné objekty vytvorí bez väčších ťažkostí. Ľudskú postavu tvaruje vcelku, položí ju do zamýšľanej pozície. Ďalší materiál pridáva opatrne, lebo chce vytvoriť stabilný tvar. Zobrazí detaily, dodržiava proporcie, aj keď sem a tam vidíme menšie nedostatky. Prioritne ho zaujíma póza a komplexnosť zobrazenej postavy, zvieraťa, predmetu. Preliačenie a vypuklosť jednotlivých častí objektu sú výraznejšie ako u trinásťročného. Štrnásťročný a pätnásťročný adolescent zvýrazní plasticnosť tvaru, čoraz menej sa objavujú stenčené okraje jednotlivých častí postavy.

Zohnutie rúk a nôh sa približuje realite a naznačuje činnosť postavy. Tvorca systematickejšie pozoruje vzťahy medzi jednotlivými tvarmi, ktoré sa približujú reálnym. Objekty farbí tak, ako to vidí vo svojom okolí a v prírode.

V štrnástom a pätnástom roku adolescent dobre ovláda aj ohybný materiál (papier, kartón, lepenku, drôt) a polotvrdý materiál (drevo, sadru, pôrobeton, plastové hmoty). Vytvára podoby, ktoré predstavujú určitú životnú situáciu. Geometrické aj voľne vytvorené tvary lepí rozličnými spôsobmi, postupne pridáva detaily, teda menšie tvary. Používa aj rozličné druhy obalových materiálov.

Čakám, vytvorilo 14-ročné dieťa

Pes striehne, vytvorilo 14-ročné dieťa

Ležiaci, vytvorilo 14-ročné dieťa

Jablko, vytvorilo 14-ročné dieťa

Portrét, vytvorilo 14-ročné dieťa

Pes, vytvorilo 14-ročné dieťa

Stromy, vytvorilo 14-ročné dieťa

Poobedňajší relax, vytvorilo 15-ročné dieťa

Vekové obdobie: 15 rokov

Inštalácia, vytvorilo 15-ročné dieťa

Hlava, vytvorilo 15-ročné dieťa

Sedím, vytvorilo 15-ročné dieťa

Zviera s krídlami, vytvorilo 15-ročné dieťa

Ježko, vytvorilo 15-ročné dieťa

Autoportrét, vytvorilo 15-ročné dieťa

Architektúra a zobrazenie architektonických objektov

Vekové obdobie: 13 rokov

V trinástom roku dieťa robí pokroky. Z modelovacieho materiálu stavia budovy, ktoré dokáže pevne a natrvalo upevniť. Následne vytvára detaily podľa reálnych tvarov a pridáva ich k základnému tvaru. Do stien budovy opodstatnene umiestňuje okná, dvere a venuje sa aj ich tvaru a veľkosti. Vytvára komplexy budov najrozličnejších tvarov a veľkostí – zatvorené, polozatvorené a polootevorené.

Domy, vytvorilo 13-ročné dieťa

Mrakodrap, vytvorilo 13-ročné dieťa

Náš dom, vytvorilo 13-ročné dieťa

Náš dom, vytvorilo 13-ročné dieťa

Dvojdom, vytvorilo 13-ročné dieťa

Vekové obdobie: 14 rokov

Štrnásťročný a pätnásťročný adolescent rozumie pojmu miera, rozloha a smer, preto bez väčších problémov navrhuje makety budov najrozličnejšieho tvaru a veľkosti. Farebnú maketu ako kombináciu zatvorených, polozatvorených a polootevorených priestorov realizuje v materiáli.

Štadión, vytvorilo 14-ročné dieťa

Hračka, vytvorilo 14-ročné dieťa

Hračka, vytvorilo 14-ročné dieťa

Časť obce, vytvorilo 14-ročné dieťa

Mestská štvrť, vytvorilo 14,5-ročné dieťa

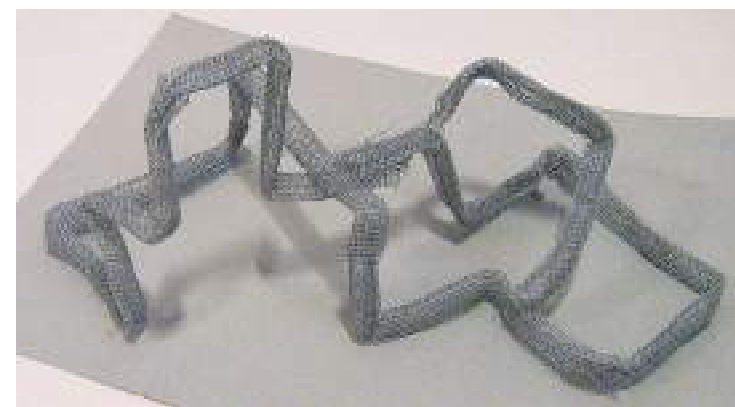
Vekové obdobie: 15 rokov

Vysnívaný dom, vytvorilo 15-ročné dieťa

Moderná budova, vytvorilo 15-ročné dieťa

Konštrukcia, vytvorilo 15-ročné dieťa

Maketa parku, vytvorilo 15-ročné dieťa

Moderná budova, vytvorilo 15-ročné dieťa

Detský výtvarný prejav –
prostriedok komunikácie
a poznávania

Detský výtvarný prejav je prostriedkom komunikácie a poznávania medzi deťmi všetkých kultúr, spája deti celého sveta. Zahŕňa kreatívne objavovanie a vlastnú reflexiu. Malí tvorcovia sa učia nastoľovať a postupne rozširovať vnímanie nových javov a nových procesov prostredníctvom rozličných znakov a ich novým pomenovaním. Každý jedinec pozoruje svet vlastnými očami a zobrazuje ho výtvarnými (znakovými) prostriedkami a médiami.

VERBÁLNY JAZYK A VIZUÁLNY JAZYK

Verbálny jazyk má svoj systém symbolov – to sú slová, hudba podobne – to sú noty, ale výraz a symbol ako vizuálna reprezentácia zahŕňajú ešte niečo navyše. Výtvarné zobrazenie ako systém rozličných symbolov a spôsob výtvarného zobrazenia je súborom pravidiel, určujúcich ako stvárať trojdimenzionálny, pohybujúci sa farebný svet – na základe vizuálnej skúsenosti – a premietnuť ho do súboru znakov. Akýkoľvek spôsob výtvarného zobrazenia istej situácie, aspoň implicitne zahŕňa v podstate dve pravidlá: pravidlo špecifikujúce druh informácií, ktoré treba zobraziť (veľkosť, pozícia) a pravidlo určujúce, ktoré aspekty správania sa jedinca (znaky, pohyb, reč) sú nositeľmi významov.

Deti sa stávajú pohotovými a vynaliezavými používateľmi symbolov, ich kombinácií, vrátane gest, obrazov, hovoreného a písaného slova. Rozvíjajú svet predstavivosti, zároveň v rovnakom čase a priesto-

re sa zúčastňujú logickej aj tvorivej hry. Medzi obľúbené hry patrí napríklad hľadanie pokladov. Deti kreslia obrazy pokladov a súčasne sa stávajú hľadačmi pokladov. Princíp hry spočíva v tom, že pomocou rôznych symbolov malí kresliari šifrujú poklady, alebo kreslia rozličné objekty, v ktorých sa skrývajú poklady. V tvorivej aktivite včas objavujú spojenie medzi významovým znakom ako prostriedkom (vyjadrenia obsahu) a významovými znakmi jeho skúsenosti. Kreslia lomené čiary vo forme schodov a potom ich skúmajú. V tom momente prenášajú svoje skúsenosti z chodenia po schodoch do symbolického grafického zobrazenia. Nová príležitosť, ale tiež nová skúsenosť v kreslení línií a kriviek sa stáva známou, má pevné kontúry. Aby deti dokázali svoje príbehy graficky zobraziť, potrebujú disponovať značnou dávkou imaginácie, ale aj kresliarskymi zručnosťami.

Epizóda z rozprávky L. Dedinskej,
nakreslili 6-ročné deti

Deti zoskupujú do určitého celku línie, tvary, farby, plochu, pohyb a zvuky, ale aj personifikáciu, aby zobrazili príbehy a symbolizovali ľudí a objekty, ktoré tvoria ich svet. Schopnosť organizovať formy, vyjadrovať vnútorné pocity a skúsenosti prostredníctvom verbálnych i vizuálnych symbolov, včítane gest, je súčasťou osobného posolstva detí a znamená prirodzenú potrebu, akou je napríklad jedenie alebo spanie. Ak sa deti štylizujú v príbehoch, aby ich vôbec mohli zobraziť a vyrozprávať, zároveň im dať vonkajšiu formu svojho vnútorného

sveta, do detskej hry sa oprávnene premietajú ich emocionálne zážitky. Tie sú poznačené prítomnosťou zvuku, pohybu a rytmu. Malí tvorcovia používajú tieto atribúty, aby rozvíjali príbehy, v ktorých postavy kričia, alebo sa tešia, pohybujú sa alebo relaxujú, sú ustarostené alebo spokojné. Takto vyjadrená hra je „plátno“, na ktorom malý tvorca dokáže symbolizovať príbehy a svoje pocity viacerými výrazovými prostriedkami – grafickým jazykom, gestom a rečou.

KONCEPTUALIZÁCIA OBRAZU: EXPRESÍVNA KRESBA VERZUS KRESBA MAPY

Deťom sme navrhli, aby graficky zobrazili, resp. zaznamenali to, čo vidia pri pohľade z okna. Malí kresliari uvažujú, ako zachytiť architektúru, či použiť priestorovú projekciu alebo panorámu z viacerých zorných uhlov, podobne ako to robili futuristi. Rozhodujú sa, čomu z mnohých vizuálnych podnetov dať prednosť a ktorý spôsob grafického zobrazenia favorizovať.

Detský výtvarný prejav ako systém rozmanitých symbolov a spôsob výtvarného zobrazenia je súborom pravidiel určujúcich, ako zobraziť trojdimensionálny farebný svet a premietnuť ho do súboru znakov. Deti preferujú odlišné spôsoby zobrazenia. Jedna skupina, v podstate väčšia, sa prikláňa k expresívnemu zobrazeniu vizuálnej skúsenosti, prípadne k čistej štylizácii a tvorí expresívne obrazy. Druhá, podstatne menšia skupina, sa s nami

delí o vizuálnu skúsenosť inou formou – zobrazuje ulice a orientačné body. Kreslí mapu, ktorá vytvára alternatívu k expresii. Malý tvorca ju zvyčajne komponuje v dolnej časti výkresu a nevedomky zobrazuje realitu z vtácej perspektívy. Zahŕňa mnohé z vizuálnych informácií o dôležitých orientačných bodoch v prostredí tak, ako ich ono vidí z určitého zorného uhla. Tento pohľad mu umožňuje vyhnúť sa nepresnostiam, ktoré by mohlo spôsobiť prekrývanie symbolov. Využíva priestorové vzťahy medzi kľúčovými – poznávanými – bodmi a ich orientáciou. Priestorové usporiadanie jednotlivých orientačných bodov a vzdialeností medzi nimi nedovoľujú fantazírovať.

Pohľad z okna. Expresívna kresba, nakreslilo 6-ročné dieťa

Pohľad z okna. Doprava na našom sídlisku, nakreslilo 6,2-ročné dieťa

Pohľad z okna. Mapa ulíc a orientačných bodov, nakreslilo 6-ročné dieťa

Deti, ktoré preferujú expresívnu tvorbu, teda kresbu, príp. maľbu pred mapou, volia si aj tomu zodpovedajúci spôsob výtvarného zobrazenia, zvyčajne pohľad spredu. Sú schopné vybrať si zo svojho bohatého repertoáru to, čo predstavuje ich vizuálnu skúsenosť. Takéto obrazy svedčia o revízii konvenčných názorov na rozvíjanie grafického jazyka, zvyčajne pri tom akýsi typ lineárneho napredovania od „neúčelného čmárania ceruzkou“ až po iluzionistické línie. To, čo a ako malí tvorcovia rozvíjajú, tvorí repertoár odlišných spôsobov, štýlov grafického zobrazenia. Z tohto pohľadu grafickú kompetenciu nemožno definovať inak, ako schopnosť osvojovať si systém znakov a symbolov. Omnoho podstatnejší je výber zoskupení, ktoré sú momentálne pre tvorcu určujúce.

Detské obrazy, zobrazené kresliarsky, maliarsky alebo v podobe mapy, nám potvrdzujú odlišný kultúrny jazyk konceptualizácie, spôsob zaznamenávania vizuálnej predstavy. Mapa je viac racionalizovaná a menej detailná než obraz. Čo sa týka lokalizácie a vzdialenosti, je presnejšia, racionálnejšia a úspornejšia. Je indiferentná k farbe a dekoratívnosti.

Kresba je väčšmi zameraná na vizuálne detaily, naproti tomu autor mapy v podstate detaily vynecháva a skôr sa sústreďuje na polohu alebo veľkosť.

Uvedený príklad ilustruje, že detská kresba, vnímaná ako postupné nadobúdanie vizuálnych kompetencií sa veľmi podobá skorším opisom. Slovom, sekvenciou čoraz „dokonalejšieho“ systému zachytávania informácií o trojdimenzionálnom svete v dvojdimenzionálnych znakoch. Každý z týchto systémov výtvarného zobrazenia nie je len akýmisi predstupňom k realistickému zachytávaniu príbehov, ale je skôr systémom s rôznymi podnetmi a rôznou intenzitou. Princípom a zákonitostiam detskej výtvarnej tvorby porozumieme skôr, ak zoberieme do úvahy pokračujúci vývin každého z týchto systémov a tiež slovnú zásobu, ktorá súvisí s grafickým zobrazením. Ak sa výlučne sústredíme na detský obraz ako produkt, ani si neuvedomíme, že finálny výsledok nám poskytuje príliš úzku deskripciu grafického symbolizmu. Nepostrehneme, že kresba ako špecifická, a zároveň symbolická aktivita, je definovaná v kontexte foriem grafického zobrazenia, ako je napríklad kreslenie máp či

diagramov. Obrazy obsahujúce náznaky rozdielnej konceptualizácie grafických foriem nám naznačujú, že dieťa používa širší repertoár grafických znakov a dokáže rozlišovať, kedy a ktorý znak použiť. Z toho je zrejmé, že výtvarný vývin neznamená progres len v jednom type grafického zobrazenia. Naopak, deťom sa naskytajú viaceré možnosti grafického zaznamenávania myšlienky, a zároveň viaceré možnosti interpretácie obrazu. Z tohto pohľadu pokrok v grafickom zobrazení treba vnímať ako symbiózu troch súčastí: začiatok zobrazenia, ktorý sa začína objavovaním spôsobu kreslenia; rozlišovanie medzi grafickými žánrami: kresba a mapa; osobitý, individuálny a originálny prístup k interpretácii vizuálnej predstavy.

Nadobúdanie a rozvíjanie schopností vizuálne vnímať znamená učiť sa vidieť a rozlišovať medzi rôznymi grafickými štruktúrami. Z tohto pohľadu je dôležité, aby sa deti učili graficky zobraziť myšlienky, zaznamenávať koncepty, komentáre, ale i to, ako sprostredkovať posolstvá – kresbou, mapou, prípadne diagramom. Toto poznanie je pre nás dôležité. Zároveň je vážnym argumentom na to, aby sme aj naďalej študovali detský výtvarný prejav a v našich výskumoch hľadali odpoveď na otázku: či a ako si dnes deti osvojujú grafický jazyk, teda súbor znakov a symbolov. Aký význam pripisujú eventuálnemu výberu a sile každého z nich a aký spôsob výtvarného zobrazenia prioritizujú.

OD INDIVIDUALIZOVANÝCH FORIEM K OBRAZOM

Je pozoruhodné študovať detský výtvarný prejav, tvorbu znakov a symbolov, tiež spôsob kreslenia. Z množstva tém, ktoré majú vytvoriť ucelenejší pohľad na proces obrazovej tvorby a vnímanie ako prostriedok poznávania a komunikácie, dnes už aj

v prostredí nových vizuálnych médií, v podmienkach mutlimediálnej a multikulturálnej komunikácie, vyberáme aspoň niekoľko zaujímavých postrehov z nášho bádania.

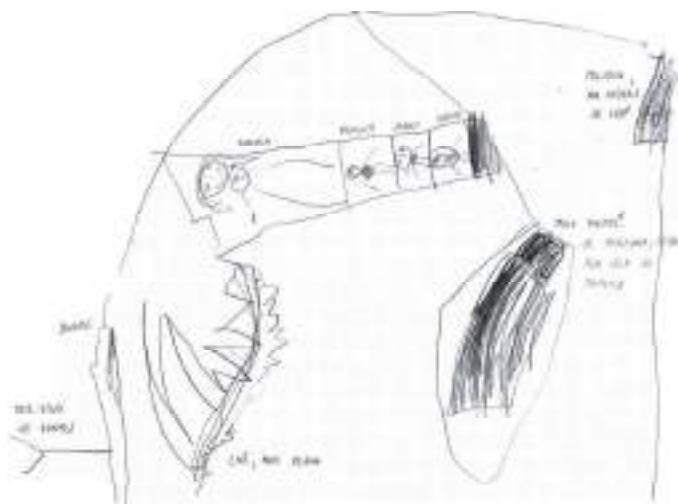
Zobrazenie interiéru

Pri zobrazení prostredia a rodinného (bytového) zariadenia izby, dieťa kreslí veľmi jednoduché lineárne tvary: skriňu zvyčajne kreslí ako obdĺžnik „stojaci“ na dvoch nohách. Priorizuje pohľad spredu. Použiť ten istý spôsob grafického zobrazenia a nakresliť lôžko je pre malého kresliara už ťažšie, keďže ho vníma ako plochu, na ktorej sa sedí a spí.

Z tohto dôvodu preferuje skôr pohľad z vtácej perspektívy a kreslí obdĺžnik. Považuje za nutné nakresliť aj symboly nôh lôžka, preto predlžuje strany obdĺžnika a bez problémov pokračuje v kresbe ďalej. Symbol stoličky tvorí tak, že spojí dva štvorce – sedadlo a operadlo. Línie zobrazujúce nohy stoličky dieťa nakreslí kolmo na spodný okraj papiera.

Všetky štyri zoraduje vedľa seba, pričom ich dĺžky sú rovnaké.

Štvorec symbolizujúci okno v detskej izbe zobrazuje iba jeden kresliar. Vedľa neho je nakreslený iný dôležitý symbol, a to písací stolík a stolička. Grafické znaky sú umiestnené kolmo na pravý okraj papiera, zatiaľ čo obdĺžnik, teda skriňa, je kreslený kolmo na spodný okraj papiera. Symbol dverí sa objavuje tiež len v jednej kresbe. Dieťa to zdôvodňuje slovami: „Sú tam dvere, lebo keď spíme, sú zatvorené“. Symbol slnka je evidentný v dvoch prípadoch. Podľa výpovedí autora „má tam svoje miesto, pretože

Bývanie, nakreslilo 4,10-ročné dieťa
„Ocko, Jarko, Kamilko, mamka. Moja posteľ je prázdna, lebo som išla do škôlky. Loď, ako pláva, polička, na ktorej je loď, dvere, pes Dino je vonku.“

Za originálny spôsob grafického zobrazenia, stvárňujúceho oblúbeného kamaráta z rozprávky, považujeme obraz dieťaťa, ktoré kreslí obdĺžnik uprostred. Symbolizuje celú televíznu obrazovku.

izba je tak plná tepla a svetla“. Za povšimnutie stojí aj výtvarné zobrazenie izieb v dome, ktoré súčasne upriamuje pozornosť na viacvýznamové symboly, a teda aj na zariadenie v izbe. Zároveň nás informuje, kde sa zvyčajne stretávajú členovia rodiny.

Geometrické tvary, predovšetkým pravouholníky – obdĺžniky a štvorce – vo vzájomnej kombinácii dovoľujú dieťaťu zobraziť interiér, a zároveň priestor na ploche papiera. Pohľady spredu a z nadhľadu tak existujú vedľa seba súčasne. Podobne je to aj v kresbe exteriéru.

V obchodnom centre, nakreslilo 4,2-ročné dieťa
„Tiger, levica, oblúčiky, ktoré slúžia na ich ochranu, v nich sa skrývajú „Monsterky“. Ony sú v múzeu. Je tam aj kvetinárstvo, kde je kvetinka, ktorá sa zafarbí a rozkvitne, keď na ňu zasvieti slniečko. Hrebienok do vlasov, ktorý si môžete kúpiť za stotisíc eur. Šatňa, kde sa prezliekajú – toto je topánka. Toto okolo som nevedela nakresliť, to sú diamanty.“

Pod ním je nakreslený užší obdĺžnik a kruhy, zobrazujúce ovládacie gombíky na videoprijímači. Kompozíciu dotvárajú veľké tlačené písmená „S“ a „E“. Ďalší obdĺžnik, od ktorého vedie nekonečná

šej televíznej stanice DAJTO „...je úplne super, ty sa máš, aj ja by som taký televízor chcel“.

[illegible]

V detskom výtvarnom prejave sa objavujú symboly klasických plyšových hračiek, vrece s hračkami, ale aj knihy. Iný druh symbolov predstavujú deťmi vytvorené priestorové objekty alebo vždy štýlová bábika Barbie, moderné typy áut, roboty.

172

Hračky z textilu, vytvorili 9 a 10-ročné deti

Deti favorizujú aj hracie konzoly, produkty od značky LEGO, ako Lego-City, Lego ninjago, Draku-Laura a ďalšie. Teda hračky, ktoré vyjadrujú detskú hru alebo hranie sa.

Lego City odhrňáč a moji kamoši, nakreslilo 10-ročné dieťa

„Mám rád lego city. Mám doma veľa lega. Mám doma odhrňáč. Dostal som ho na narodeniny. Je s ním zábava.“

Angry Birds, nakreslilo 9-ročné dieťa

„Angry Birds, toto je super počítačová hra, hrám na ňu každý deň a mám ju na tablete. Čierna postavička je vták Bomb, ktorý má zvrátené obočie, hnevá sa. Zelená postavička – to je prasiatko King Pig s otvorenými ústami a veľkými zubami. Korunka je typická pre Kinga, teda kráľa.“

Lego ninjago, nakreslilo 6-ročné dieťa

„Dvaja ninjovia sú na skale a traja pod skalou. Škorpión je čierneho ninju a má padák. Modrý ninja je otec čierneho a obidvaja sú dobrí. Vpravo pod skalou je ninja, ktorý dostal výprask a ružová sekera mu vyletela z rúk. Všetci sú zamračení, lebo musia bojovať. Všetci majú lego ruky, pretože sú to lego panáčikovia. Spodok obrázka je piesok. Slniečko je vystrašené z toho, čo sa tam „dole“ deje. Na skale je kostra, má brnenie. Zlým sa nedarilo, tak kráľ zlým poslal kostru, aby nahradila niekoho, kto neprežije. Modrofialový ninja je šéf zlých, červené označenie na bruchu je diamant, ktorý ukradol, krížik znamená krížik pomsty.“

„Priesvitné“ steny nám umožňujú nahliadnuť do domácnosti, sledovať hru, hranie sa v dome. Malí kresliari zobrazujú realitu v podobe postáv pasívne vnímajúcich televízny obraz alebo hrajúcich sa s hracou konzolou. Symbol tabletu, počítača, videorekordéra prepojeného s televíznym prijímačom je obvykle zobrazený lineárne, v podobe obdĺžnika, štvorca, prípadne iných hranatých mnohoúhelníkov modrou, zelenou alebo čiernou farbou, čo považujeme za nový fenomén v detskej kresbe.

V iných, námetovo podobných obrazoch postava často chýba, čo by mohlo napovedať, že ide o neosobné vyjadrenie. Svoj obraz jedno z kresliarov interpretuje slovami: „*U babky mám počítač, tlačiareň, klávesnicu, myš. Hrám hru na počítači*“. Kresba sa stáva akousi výzvou sadnúť si za „nakreslený“ stôl a hrať sa. Ide o subjektívne vyjadrenie, keď dieťa nepovažuje za dôležité zobraziť ani seba. Jeho autorstvo (meno) je zvýraznené tlačným písmom.

Hra, hranie sa, nakreslilo 6-ročné dieťa
„Ja sa hrám na počítači a Dominika tancuje. Moja sestra sa kolíše na stoličke. Na zemi máme farebný koberec.“

Hra, hranie sa, nakreslilo 6-ročné dieťa
„Zuzka sa hrá na počítači a ja sa pozerám, či počítač dobre pracuje. Aj ja hrávam na počítači hru o pajkovi, ktorý strieľa do guľôčok. Keď všetky guľôčky vypadnú, ja vyhrávam.“

Konštatujeme, že vo výtvarnom prejave šesť až desaťročných detí sa okrem tradičných symbolov objavujú novovytvorené, ktoré zobrazujú novú kvalitu videnia a zároveň aj odlišný spôsob komunikácie. Súčasne sú prejavom toho, že kresliar konfrontovaný digitálnymi médiami sa zaujíma skôr o to, či je počítač živý, či myslí, cíti. V tvorivej detskej práci

prevládajú hranaté tvary. Jednotlivé formy naznačujúce priestor interiéru sú zobrazené farebnými tvarmi a použitá línia je v podstate kontúrou. Detские obrázky sú veľmi nápadité, farebne bohaté, dynamické, obohatené o moderné prvky. Zároveň sú plné života a radosti.

Bez koho a čoho si neviem predstaviť svoj voľný čas, namaľovalo 5,8-ročné dieťa „Tablet s klávesnicou, Adam – hlavná postava, speváčka, bočná lišta v tablete s reklamami, žena, čo dáva veci do poličky, druhá reklama – dôchodcovia žijúci v poschodovom dome, kostol z detského televízneho programu, lekárske pomôcky, lieky, klavirista s klavírom, mikrofóny pre spevákov, svetelná žiara z tabletu, fialová stena – pozadie, biely odraz svetiel.“

My a náš syntetizátor, playStation, TV, namaľovalo 10-ročné dieťa

Hrdinovia príbehov

Deti veľmi rady siahajú po komiksových časopi-soch, modernejších rozprávkach, animovaných filmoch, televíznych seriáloch a filmoch na televíznych staniciach alebo dodávaných na DVD nosičoch, ale aj prostredníctvom sociálnych sietí. Televízny film *Sám doma*, *Stratený v New Yorku* sa stáva námetom pre malých tvorcov, zobrazujúcich Kevina ako hlavnú postavu, ďalšie dve postavy predstavujú lupičov. Častým detským hrdinom je tiež Harry Potter: „*Harry Potter bojuje na cintoríne s Woldemordom...*, *za nimi je Rockford*, škola, na ktorej Harry študuje“. V našej ukážke autor kresby zachytáva okamih z rozprávky a postavy zobrazuje

v pohybe. Dve postavy v čiernom predstavujú negatívne zmýšľajúce a nebezpečné rozprávkové bytosti v boji. Tento fakt umocňuje jednak výraz ich tváří, ale aj kresba úst smerom nadol. Naopak, Harryho oblečenie – červené tričko a čierne nohavice, ako i celkový výraz a úsmev na tvári – sú symbolom hrdinstva, dobra, pozitívnej energie. Výraz tváří troch detských hrdinov nakoniec naznačuje, kto je skutočným víťazom. V pozadí postáv je veľká škola, ktorú autor kresby poníma ako zámok s mnohými oknami, niektoré sú „rozsvietené“. Had v ústach je symbolom smrti, zla a nebezpečenstva, ktorý „číha nielen na Harryho Poterra, ale aj na celý Rockford, nakoniec sa Poterovi podarí toto zlo premôcť“.

Hrdina... Harry Potter, nakreslilo 9-ročné dieťa

Divoké kone, namaľovalo 10-ročné dieťa
„Ja som si nakreslila koníka zo seriálu Divoké kone.
Pozerám ho s babkou. Tento koník sa volá Princzess.“

Naša mama je bosorka (napísala Gabriela Futová),
namaľovalo 11-ročné dieťa

Medzi časté námety patria aj členovia americkej rodiny Simpsonovcov, známej z televízneho seriálu s rovnomenným názvom. Tiež Gumkáči s príznačným komentárom: „sú to Gusto a Grafy, obaja sú dobrí. Sú z videa“. Tom a Jerry, teda kocúr a myš sú dve zvieracie postavy, známe z televíznej obrazovky. Hlavných hrdinov rozprávky si malí tvorcovia vyberajú za svojich kamarátov a pokúšajú sa o štylizáciu zvieracej postavy. Levieho kráľa symbolizuje zvieracia postava s výrazne odlišnou hlavou.

Naokolo kruhu sú lúčovito umiestnené krátke línie – symbol hrivy leva. V niektorých ďalších kresbách malý tvorca zobrazuje aj postavu človeka a výstižne poznamenáva: „Červený ňufáčik, ujo, chlapec a našli myš... už sa nepamätám, ako sa to volá“. Ďalej je to postava dievčaťa so sprejom v ruke, ktorú kreslí člen sympatizujúci so subkultúrou grafity, alebo postava muža, ktorého oslovuje jamajský štýl Reggae, prípadne kresba s pitbullom, považovaného za bojové psie plemeno.

Simpsonovci, namaľovalo 8-ročné dieťa

Simpsonovci, namaľovalo 8-ročné dieťa, malba na chodník
„Rodina Simpsonovcov sedí v kresbe pred televíznou obrazovkou.“

Adrián, 10 rokov. Simpsonovci, namaľovalo 10-ročné dieťa
„Pozerám ich rád. Pozerám ich každý deň. Aj na internete.“

Líza, namaľovalo 6-ročné dieťa
„Líza zo Simpsonovcov je múdra, nie je ako Bart. Rada pozerám Simpsonovcov.“

Animované rozprávky sú v centre pozornosti malých výtvarných tvorcov. Často zobrazujú superhrdinku Berušku a superhrdinu čierneho kocúra z dobrodružného seriálového príbehu Kúzelná lienka alebo Čarovná lienka a Čierny kocúr. „In“ sú aj Spiderman, Elsa, Monsters. Populárnou postavou je Iron Man z amerického filmu o superhrdinovi, ktorý konal na celom svete hrdinsky. Spravodajské služby ho označovali za „muža, ktorý stabilizoval vzťahy medzi východom a západom“. Deti oslovuje aj Youtuber Gogomantv, tiež postavičky z animovanej komédie Mimoni, „*tí žltí a neskutočne roztomilí Mimoni, ktorí dobrovoľne slúžili Gruovi, zloduchovi s veľkým Z*“. Podobne animovaná rozprávka o veselej žltej morskej hube menom Spongebob a jeho priateľoch. Postavy z rozprávok Pat a Mat z animovaného televízneho seriálu o dvoch nezručných majstroch – Patovi a Matovi, ako aj príbehy

Krtko a No počkaj zajac sú aj naďalej obľúbené, bez ohľadu na časové obdobie. Vždy prinášajú úsmev, radosť a dobrú náladu. Deti deklarujú, že „*postavičky sú zábavné, smiešne, vtipné, súčasne nebojácne, odvážne, zachraňujúce celý svet*“, preto s nimi trávia veľa voľného času. S týmito postavami sa stretávajú hlavne na televíznych staniciach Plus, MiniMax, Disney Channel, Nickelodeon, ale aj na sociálnych sieťach – YouTube, Videos, Games. Zriedkavejšie sa už dnes stretneme zo zobrazením postavičiek z klasických rozprávok Šípková Ruženka, Červená čiapočka, Tri prasiatka, Snehulienka a sedem trpaslíkov, Kubko a Maťko alebo Pipi dlhá Pančucha, ktorú zvyčajne symbolizuje postava dievčaťa s odstavajúcimi vrkočmi a veľkými topánkami.

Beruška, nakreslilo 5,9-ročné dieťa, grafický program TUX PAINT

„Beruška je lienka, ktorá sa mení na človeka a zachraňuje svet. Má kostým, také tričko a legíny a v ruke drží takú guľičku, ktorú používa proti zlým. A najkrajšie má aj tak vlasy. Tie má stále, či je lienka, alebo človek a sú také krásne modré.“

Iron Man, nakreslilo 9-ročné dieťa
„Iron Men je superhrdina z amerického filmu. Chrání Zem, ničí zlo, chrání lidí.“

Gogomant, nakreslilo 10-ročné dieťa
„Gogomant je Youtuber. Má 11 rokov. Má 856 000 like, 2 roky 50 tisíc.“

Mimoni, nakreslilo 10-ročné dieťa
„Je to rozprávka o Mimoňoch a Superzloduchovi. Sú to aj hry na YouTube. Mám rada Stuarta, Minion girl aj Minion elephant. Majú super okuliare – jednooké aj dvojoké.“

Sponge Bob, nakreslilo 8-ročné dieťa
„Sponge Bob je morská huba žijúca v podvodnom svete. V dolnej časti je zobrazené piesočné dno mora žltej farby. Na ňom stojí Sponge Bob, hlavný hrdina seriálu. Má nohavice, výrazné oči, ústa, nos, ruky, nohy. Krúžkami na jeho tele je znázornená štruktúra huby. Za ním vidíme obrovský ananás, v ktorom býva. Je oranžový. Tiež má veľké modré oči – okná. V spodnej časti sú dvere, keďže ananás slúži ako dom. Vľavo, vedľa Sponge Boba je slimák Gary, jeho maznáčik, ktorého má ako mačku. Je usmiaty. Celkom vľavo je postava morskej hviezdice Patricka, najlepšieho priateľa Sponge Boba. Má oblečené kvetované trenírky zelenej farby. Za ním sa nachádza hnedá skala, je to jeho domov, pod ňou býva. Z piesku vyrastajú vodné rastliny. V pozadí postáv je plocha modrej farby, je to voda. Príbeh sa odohráva pod morom, preto na rozlíšenie od modrej oblohy tu máme bubliny vzduchu, ktoré plávajú na hladine.“

Pohyb a priestor

Kolotoč, loď, autíčko a húsenica fungujúca ako vláčik patria medzi bežné symboly detskej kresby. Malí kresliari originálnym spôsobom vytvárajú a štylizujú symbol kolotoča, teda detskej manéže, reťazového kolotoča a twistera. Neprestajný pohyb jedno dieťa vyjadruje kruhom, z ktorého lúčovito vybiehajú línie navzájom pospájané a zo žabej perspektívy pripomínajúce otvorený dáždnik. V inej kresbe chlapec k líniam rovnobežne kreslí ďalšiu čiaru a vzniknutý obdĺžnikový tvar tak premieňa na štvorec pripomínajúci sedačku pre dieťa. Navyše pohyb, dynamiku a radosť z úspechu umocňuje pestrá paleta farieb.

Veľmi svojsky vyznieva obraz, keď z oblúku umiestneného na spodnom okraji výkresu vystupujú línie a na ich konci sú zobrazené postavy. Autor kresby štylizuje trup postavy do štvorca, ktorý je vyjadrením stability, pevného miesta na sedenie. Reťazový kolotoč v podobe špirály, ktorá je dynamic-kým prvkom kresby, zobrazuje skutočný príbeh. Deväťročný chlapec zasa zobrazuje stojací kolotoč s ozdobnými prvkami na podstavci. Slnko je „zahnané“ do rohu. Výtvarný prejav je poznačený schematizmom, čomu nasvedčuje zakomponovanie kolotoča na dolnú líniu papiera. Tvorca vsadil na pestrú paletu farieb, červené koleso pôsobí optimisticky a odtiene modrej farby dotvárajú priestor a umocňujú celkový výraz. Cítiť tu emóciu, radosť, zábavu, zaujatie, adrenalín. Autor zaiste zvečňuje vlastný zážitok.

Kolotoč, nakreslilo 5,6-ročné dieťa

Ber život s radosťou, namaľovalo 9-ročné dieťa

Výlet do ZOO, namaľovalo 7,11-ročné dieťa

Svet v pohybe, vytvorilo 6,5-ročné dieťa, grafický program RNA

Veľkým zážitkom pre malého tvorca je nepochybne náznak činnosti vyjadrujúci pohyb, konkrétne hojdanie na veľkej lodi. Je zobrazený oválom, nie ako by sme predpokladali – dvoma stretávajúcimi sa oblúkmi. Pohľad do vnútorného priestoru z vtáčej perspektívy umožňuje vidieť postavy. Kresliar tu rieši technický problém, keď pohyb zobrazuje ako stupňovité otáčanie sa kolesa, ktoré je umiestnené pod trupom lode. Brzdenie zabezpečuje ďalšie koleso. Obidve kolesá spája spoločný symbol – kruh. Tie sú umiestnené symetricky, z oboch strán oválu. Slnko ako symbol tepla a svetla, oblaky a zem dopĺňajú celý príbeh.

Iná loď v detskej tvorbe plne vyhovuje aj pohľadu dospelého jedinca. Malý tvorca svoju loď umiestňuje do prírodného prostredia. Je zobrazená z boku, čo je typické pre kresbu plavidla na vode. Autodráma upútava pozornosť hlavne u chlapcov. Symboly aut sú ľahko čitateľné. Pozoruhodné je ich rozmiestnenie na formáte papiera, keďže autá sú zoradené do vodorovných pásov nad sebou alebo len do jedného pásu. Na obrázku chýba akákoľvek postava, čo nás vedie k úsudku, že autá boli pravdepodobne odstavené. Auto, ktoré zaplňa celú plochu papiera v ďalšom výtvarnom prejave, je vyjadrením osobného zážitku dieťaťa: „*Jazdil som na takomto aute*“, pričom ostatné automobily nie sú až tak významné pre zobrazenie konkrétnej situácie. Iba v jednom prípade detská kresba neodráža osobný príbeh, osobný zážitok. Stonožka, teda kruhy vedľa seba, symbolizujúce vagóny, pohybuje sa po pevnej dráhe. Tvoria ju dve línie vedľa seba. Vo vozňoch sedia ľudia. Slnko, oblaky a vrany – dve oblúkovité línie v tvare prevráteného vagónu – uvádzajú ma-

lého kresliara do reálneho prostredia. Detský obrázok je vyjadrením túžby povoziť sa práve na tejto stonožke.

V týchto, ale aj v ďalších publikovaných ukážkach sa stretávame s dvoma spôsobmi výtvarného zobrazenia. Skupina detí zobrazuje pohyb v podobe kruhu alebo väčším počtom malých krúžkov, pripomínajúcich navlečené koráliky na jednej niti, ktoré vytvárajú akýsi náhrdelník. Deťom postačuje takéto symbolické zobrazenie priestoru. Detaily tváre ľudskej postavy umiestňujú v malých kruhoch, pričom pohľady všetkých detských tvárí smerujú k percipientovi obrázku. Výtvarné zobrazenie postáv by si však vyžadovalo dodržiavať princípy priestorového zobrazenia a perspektívy. S výnimkou jednej kresby, deti sa tomuto problému vyhýbajú. Pravdepodobným dôvodom je obava z nevýtvarného zobrazenia postáv a následne ich nečitateľnosti. Ďalšia skupina detí kreslí postavy na horizontále. Obrazy symbolizujúce ľudí sú lineárne zoradené vedľa seba s náznakom držania sa za ruky, ale aj bez neho. Spojenie dvoch pásov figúr je pokusom o výtvarné zobrazenie postáv, ktoré sú ako keby preklopené. Namiesto pohľadu z boku ich vidíme spredu, sú pootočené približne o 90 stupňov. Tieto, ale aj ďalšie detské výtvary nám dokladujú, prečo je tak dôležité sústrediť našu pozornosť na detský obrazový repertoár, ktorý je viazaný na systém symbolov a ich významy. A popri výtvarnom produkte skúmať aj proces obrazovej tvorby a spôsob výtvarného zobrazenia.

VIZUÁLNA PREZENTÁCIA: OBRAZY A ICH VÝZNAMY

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že v detských výtvarných príbehoch objavujeme množstvo individualizovaných tvarov, považovaných za znaky a symboly. Najjednoduchším symbolom je bod, ktorý je výrazom zastavenia, koncentrácie, symbolizuje stred a predstavuje trvalosť. Jeden, dva, tri až nespočetné množstvo bodov, zoskupených do najrôznejších obrazcov majú rôzny význam. Kruh predstavuje večný prírodný kolobeh, naznačuje večný tok udalostí v živote človeka. Jeho tvar symbolizuje slnko ako zdroj tepla a svetla. Bod uprostred kruhu je symbolom dvoch pólů. Samotný kruh ako nositeľ dynamickosti (kolobeh, dianie) zahŕňa v sebe druhý pól opačného významu. Teda pevnosť, istotu, stálosť, nemennosť, ale tiež koncentráciu potrebnú na obnovu síl. Do kruhu dieťa často vkresľuje aj iné geometrické tvary, a tak určuje jeho konkrétnejší význam. Štvorec, obdĺžnik, trojuholník, kríž – kruh stabilizujú, ale naopak, sigma, diagonála ho viac dynamizujú. Z psychologického hľadiska horizontálne rozdelenie odráža dvojpólovosť kozmu, a to tak, že horná polovica predstavuje transcendentálny svet. Vertikálne rozdelenie kruhu na dve polovice – pravú a ľavú časť – súvisí s rozdielnosťou funkcií dvoch mozgových hemisfér. Horizontálna línia je výrazom pokoja, plynulosti, lunárnych kozmických síl (pasívneho ženského princípu). Na horizontálu dieťa zvyčajne zobrazuje figuratívny dej, ktorý sa odvíja v časovej postupnosti a je zaznamenaný v dôležitom časovom úseku. Vertikálna línia je zasa výrazom pohybu, vzruchu, ale naznačuje aj trvalé smerovanie človeka k transcendentnosti. Obidva protikladné ťahy

sa uplatňujú nielen v čmáranici, ale aj v rozvrhnutí plochy. Vtedy detská kresba má základný, no veľmi určujúci význam: horizontálna línia ako Zem s vertikálnou líniou môže symbolizovať postavu alebo strom. Obidve predstavujú aktívny prístup k životu. Línia smerom nadol je výrazom toho, že vertikála sa môže spájať s ľudským nevedomím a tmnými silami duše. Horizontálne a vertikálne línie, ktoré sa navzájom pretínajú, tvoria kríž. Stretnutie línií z hľadiska symbolického je výrazom dynamickosti. Rovnoramenný kríž je symbolom vyváženosti a harmonického prístupu k svetlu. Kríž zložený z vertikálnej a diagonálnej línie je symbolom duševnej aktivity. Kríž v tvare písmena „X“ kontrastuje svojím aktívnym výrazom s pokojom a pasivitou kríža v tvare „+“.

Deti veľmi často komponujú svoje obrazy do štvorcov ako členených schém. Vtedy už nejde o štvorec ako tvar, ale o samotné štvorcové kompozičné usporiadanie. Motívom takéhoto počínania môže byť vnútorná túžba po stabilite, vyrovnanosti a hmotnej vyváženosti. Štvorec je výrazom štvorice živlov: voda, vzduch, oheň, zem. Štyri rovnaké strany štvorca môžu symbolizovať jednotlivé ročné obdobia alebo rôzne svetové strany. Pokiaľ je štvorec postavený na jeden zo svojich vrcholov, jeho tvar je „aktivovaný“, a s tým súvisí aj zmena významu, ktorý štvorec symbolizuje. Ak sú dva tvary štvorca navzájom spojené (základný tvar štvorca a štvorec postavený na vrchole), sú výrazom protikladu a kontrastu: pasívny a aktívny. Štvorec rozdelený uhlopriečkami je symbolom pozemského a nebeského.

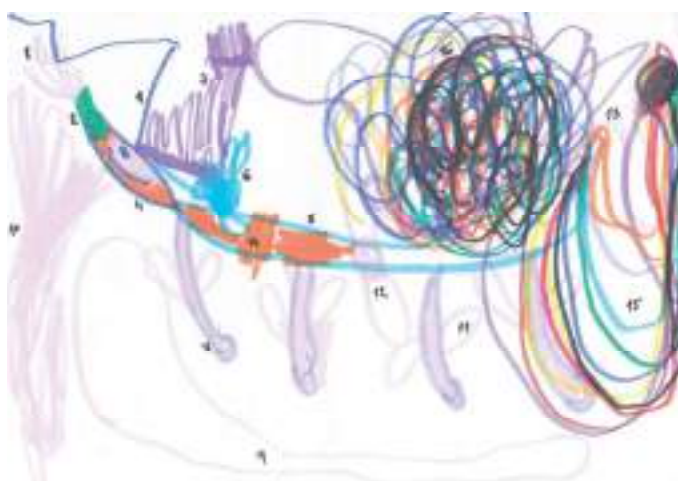
Labyrint ako symbol, ktorý sa objavuje v kultúrach celého sveta, súvisí s magickosťou, tajomstvom a má rôzne podoby. Archetyp blúdenia, zložitosti a zároveň zmysluplnosti má rozličné podoby. Niekedy sa podobá špirále, kruhu, inokedy má pravouhlý tvar. Dieťa rado zobrazuje labyrint, aby v kresbom zhluku objavovalo dopravné prostriedky, ľudí, rozličné netvory, obludy. Príšera, zvyčajne nereálna postava, je vytvorená fantazírovaním a hlboko súvisí s ľudskou psychikou.

Zo začiatku je detská kresba typickou čmáranicou, „bezcieľným blúdením ceruzkou“. Prejavuje sa „prebujneným“ skúmaním symbolizmu. Výtvarný prejav, smerujúci k objektívnemu zobrazovaniu reality naznačuje, že grafická kompetencia sa objavuje až so schopnosťou dieťaťa produkovať jednoduché, podobné tvary. Dve pretínajúce sa slučky a ohraničená línia pripomínajú slnko, jablko, hlavoňka alebo jednorožca. Geometrické tvary a lineárny spôsob zobrazenia – kontúry, celok alebo časti, vonkajšok či vnútro, ako aj ich výtvarná kvalita a výraz obrazu, ktorá je v podstate veľmi dobrá – sú výsledkom percepcie a zároveň náhody. Dieťa na celkom dobrej úrovni číta vizuálne znaky. Dokonca na obrázku či fotografii dokáže rozlišovať skutočné alebo imaginárne zobrazené objekty.

Prvý príklad

Dievčatko začína kresliť tmavomodrou fixkou hlavu oválneho tvaru v ľavom hornom rohu, kľukatý roh jednorožca smerujúci do ľavého rohu papiera. Nakreslí oko a oblúk, ktorý pripomína ústa. Potom nakreslí nos a vyfarbí ho zelenou farbou. Fialovou farbou nakreslí hrivu

a oranžovou spodnú časť hlavy. Svetlomodrou zasa mašľu za hlavou a dlhé oválne telo. Fialovou fixkou kreslí štyri nohy. „Ňufáčik, on mu svieti. Žiari na celú svetelnú záhradu. Jak Rudolf“, komentuje nahlas. Ružovou dokreslí „lúče“ z nosa. Oblúčik, ktorý pripomína ústa, opisuje takto: „*To je jeho špúška..., to je taký náhrdelník, ktorý sa dáva na pusku, to je taký výkres, s ktorým bude kresliť. A toto má žiarivú leskňu*“. Ružovou farbou dokreslí časť hlavy... „*Toto je žiarivá leskňa* (ukázalo ružovú fixku), *ale to sa dáva na kopýtko, a toto sú jeho schované papučky, ponožky. Ale teraz ide žiariť, preto potrebuje tie žiare na dlane, na prsty* (ružovou farbou dokončí kopýtko). *Toto je jeho papier* (pod nohy nakreslí nepravidelný ovál). Ľavú časť výkresu začmára ružovou farbou a dodáva: „*To je tá žiara na prsty. To len kone môžu mať, nie my. My to nevydržíme, celá tvár by nám uschla. To by sme nevydržali, to je len na kone*“. Dievčatko hovorí, že chvost bude zo všetkých farieb, a potom na nohy a trup dokreslí ružové mašle, a komentuje: „*To má zaviazané, lebo je krásny, to dostal za odmenu. Keď niekto vyhrá, dostane túto ružovú žiarivú leskeň. Oni bežali, nosíkom svietili. Kto prvý vyhrá, dostane všade mašličky. Tento to vyhral, takže zvíťazil. Ale druhé kone nie, lebo tí nemajú taký nádherný čumáčik, ani chvostík nemajú krajší ako tento môj koník. On je taký dobrý, môžeme ho aj pohladkať, neutečie. Lebo je môj, najkrajší na svete. Pozri, aký má chvost... ako dúha*“. Nakoniec kreslí krídla a opäť intenzívne mení farby. Počas kreslenia si spieva.

Jednorožec, nakreslilo 3,7-ročné dieťa

Líška, nakreslilo 3,7-ročné dieťa

Druhý príklad

Dievčatko najskôr nakreslí celú líšku ružovou fixkou. „Mám ružovú farbu, lebo som dievča. Líška, ale nemá uši. Uši dokreslím, ale červenou“. Oranžovou dokreslí veľké mihalnice a ústa. „To je dobrá líška, tu má pusinku, sa usmieva!“ Žltou zobrazí krátke vlasy po obvodu hlavy v hornej časti, čiernou zasa nakreslí zreničky a bodku v strede úst. „To je brada“, hovorí. Potom zoberie bledomodrú fixku a k žltým vlasom pridá dlhé modré vlasy. Urobí hnedú bodku na spodnej časti hlavy, teda na línii, kde je spoj kruhu. „To som pripojila“, pohodovo dodáva. Farbu na krku komentuje slovami: „To má skrytku“ a zelenú farbu na krku. „To je kastról. Nie, to nie je kastról, to je spújka. S tým sa dajú robiť a vydávať zvuky, ale až keď povie nejaká škaredá líška, že je to škaredé“. Evidentne sa jej páči vymýšľať si názvy a svojsky vykladať ich významy. Lineárne naznačí oči, nohy, a napokon celé telo vyfarbí fialovou farbou. Neskôršie zoberie červenú a nakreslí trojuholníkový nos, uši, ktoré viackrát opravuje a vytvára čmárani-

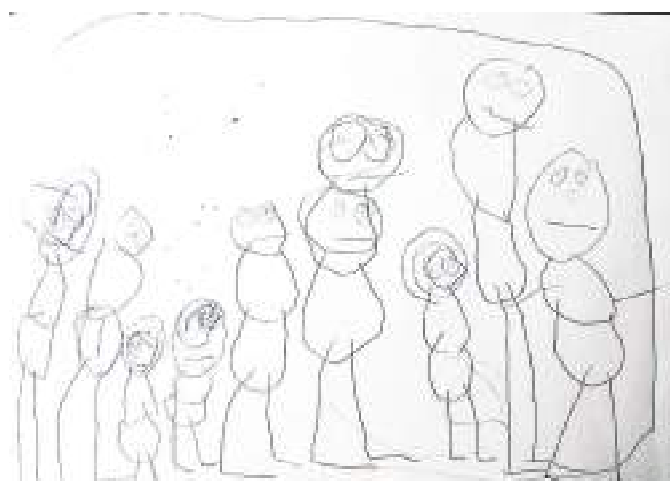
cu. Svetlozelenou nakreslí obočie, tmavomodrou vyfarbí vrch hlavy a fialovou farbou dodá bodky na tvár líšky. To sú pehy?, opýtali sme sa dievčatka. „Nieeeee!“, a pehy začmára. Zelené obočie pokrýva fialovou čiarkou.

Tretí príklad

Štvorročné dievčatko kreslí postavy, ktoré radí v určitej hierarchii podľa významu, ktorý im pripisuje. Ako prvú kreslí mamu, potom tatina, seba, babku, ktorú vzápätí zväčší, čo pripisujeme vplyvu jej silnej osobnosti, potom nasleduje dedo, najlepšie kamarátky zo škôlky Dominika a Emka a nakoniec ich mamičky. Prvá je mama, ktorá ako jediná má ruky aj nos, no nezvyčajne je zobrazený pohyb a emócie. Postava symbolizuje autoritu, ktorá je plne rešpektovaná. Trojica mama, otec a Nelka je trochu viac oddelená od ostatných, tvorí malú skupinku. Veľkosť zobrazených postáv tvorí krivku, ktorá kulminuje postavou otca.

Nelka kreslí celý obraz zľava doprava. Snaží sa o proporčné zobrazenie postáv, výška figúr

má veľmi blízko k reálnym pomerom. Postavy člení: hlava, trup a nohy, pričom zachováva rovnomernosť nôh, hlavne chodidiel k veľkosti figúr. Voľný priestor vľavo hore vyplňa bodkami, ktoré stvárňujú vtáčikov na oblohe. Dievčatko pravdepodobne tak chce graficky naznačiť priestor, alebo aspoň zaplniť voľné miesto na formáte výkresu. Svoju prácu ukončuje krivkou, akoby paspartou, ktorá opticky zaobľuje hrany výkresu a zjemňuje celkový výraz, ale môže byť aj variáciou televíznej obrazovky. Kompozičné rozvrhnutie obrázka je naozaj veľkorysé, postavy vyplňajú takmer celý formát výkresu A3.

Koho mám rada, nakreslilo 4-ročné dieťa

Začiatky obrazovej predstavivosti siahajú do obdobia čmáraníc a sú vyjadrením vzťahu medzi obsahom a formou, kvalitou a kvantitou, pohybom a obrazovou stopou. Môžeme ich charakterizovať ako schopnosť vytvárať symboly v procese tvorby. Na druhej úrovni dieťa experimentovaním objavuje zhodu medzi niektorými podobnými, opakovanými alebo individuálnymi grafickými formami, objavuje a rozpoznáva vzťahy medzi škvrnami a konkrétnou stopou. Systém grafického zobrazenia sa zdokonaľuje po troch rokoch veku dieťaťa, kedy malý tvorca sústreďuje svoju pozornosť predovšetkým na ľudí a objekty v pohybe. Triapolročné dieťa už naznačuje nepravidelné oválne tvary a pridáva jednoduché línie, ktoré majú symbolizovať interiér rodinného domu a bývanie. Päť až šesťročné dieťa sa snaží zobraziť farebnú guľu, pridá niekoľko

vrstiev farby, pričom tvrdí, že to robí guľu „tučnejšou“. Mimochodom, aj svetový umelec Braque vo svojej výtvarnej tvorbe používa navrstvovanie a prekrývanie úmyselne, aby tak zotieral konvenčné hranice medzi dvoj a trojdimenzionálnym zobrazením. Gestom a líniou malý kresliar zobrazuje povedzme „hučanie“, ktoré vychádza z výfukov pretekárskych áut. Výtvarný vývin pokračuje ďalej a tak sedem až osemročné dieťa si vyberá z viacerých symbolov, ktoré tvoria širší obrazový repertoár. Každý z nich má svoj význam a je dôležitý v tak odlišných formách zobrazenia, ako sú kreslené či maľované príbehy expresionistov. Obrazová predstava sprevádzaná pohybom, gestom či zvukom je zvyčajne výsledkom hry, rozprávačských príbehov, fantazírovania v čase a priestore.

FENOMÉN FARBY V KOMUNIKÁCI

Relevantným fenoménom vnímania a reflektovania okolitého sveta je farba. V podstate je jej dovolené takmer všetko, prirodzene v záujme celkového výrazu. Je nositeľkou svetla, záľuby i pohody, rovnako drámy či tragédie. Môže vyjadrovať radosť,

smiech a ďalšie dimenzie nášho sveta, alebo vôbec nemusí túto realitu rešpektovať. V detských výtvarných príbehoch je často nenápadným prvkom obrazových kompozícií, alebo naopak stáva sa dominantou výrazu a pointou celej myšlienky.

Vlaková stanica, namalovalo 5,9-ročné dieťa
„To je stanica. Tadiaľto chodí vlak. Keď to tu bliká na červeno a hučí, tak nemôže prejsť, pretože by sa mohol pokaziť. Vlak už je na ceste. Slniečko sa mi nepodarilo, pretože som mal špinavý štetec.“

Zvieratká z našej ZOO, namalovalo 5-ročné dieťa

Princezná Martinka, namalovalo 6-ročné dieťa

Na vlásku, namalovalo 8-ročné dieťa

Včielka Mája, namalovalo 5-ročné dieťa

Svet na štyroch kolesách, namalovalo 6,8-ročné dieťa
„Okolo zvierat je ako v ZOO plastová ohrada. A po nej sa kotúľajú kolesá. A na ohrade sú zavesené kolesá. Slnko je z kolesa. Po dúhe sa kotúľajú kolesá. Oblak má prilepené kolesá. Dom stojí na kolesách.“

Mesto geometrie, namaľovalo 8-ročné dieťa

Pod' sa s nami hrať!, namaľovalo 6-ročné dieťa

Strom, namaľovalo 11-ročné dieťa

Pozornosť sústredíme na fenomén farby a vzťah k farbám, ktorý súvisí s aktuálnym psychickým rozpoložením, náladou a emocionálnym prežívaním dieťaťa. Dôležitý je pre nás jej význam a používanie v sociálnej interakcii a komunikácii. Teda kontext prostredia, v ktorom sa konštituuje farba nielen samostatne, ale aj ako fenomén videnia súčasného sveta. Zo stručnej interpretácie výsledkov výskumu vyberáme len tie skutočnosti, ktoré sa dotýkajú spontánneho výtvarného prejavu alebo učiteľom navodených tém, s dôrazom na preferovanie farby pozitívne prežívaných emócií, aj negatívne prežívaných emócií. Konštatujeme, že štvorročné až desaťročné deti favorizujú žltú farbu v prípade výtvarného zobrazenia pozitívnych emócií. Až 30 percent detí ju preferuje aj preto, že je pre nich symbolom svetla, slnka, radosti, ale aj jesenných listov. V detskej výtvarnej tvorbe sa veľmi často spája s červenou farbou, ktorá je považovaná za symbol ľudského tela, energie, zdravia, sily, odvahy, radosti, šťastia, svetla a tepla, ale aj nenávisti, utrpenia, nebezpečenstva, ohňa a bitky. Súčasne je to farba

povzbudzujúca, stimulujúca emócie a tvorivosť. V priemere ju preferuje okolo 18 percent detí, podobne ako hnedú a zelenú farbu, ktorá je symbolom prírody, jari, života a čerstvosti. Patrí jej prívlastok – vyrovnávajúca, harmonizujúca, zvyšujúca toleranciu a porozumenie. V tomto kontexte je odvodený aj jej ďalší dôležitý význam – farba nádeje, druhého života a nesmrteľnosti. Čierna farba je považovaná za symbol absolútna, dáva priestor na sebareflexiu a skúmanie nášho vnútra. V detských obrazoch má najnižšiu preferenciu. V prípade zobrazenia pozitívnych emócií sa s ňou stotožňuje len päť percent detí. Táto farba je charakteristická aj v prípade, ak deti majú zobraziť úzkosť alebo negatívnu emóciu. Priorizuje ju až tretina štvorročných až desaťročných detí. Na druhom mieste je modrá farba, ktorá je považovaná za farbu komunikácie, symbolizuje vernosť, oddanosť, stabilitu, pokoj, dôveru, tradície. Preferuje ju až štvrtina detí. Ostatné farby majú relatívne rovnaké preferencie, okolo 10 percent. Pociť šťastia väčšina detí stotožňuje najmä so žltou a červenou farbou, smútok prevažne s modrou a hnedou

s čiernou farbou. Vo všeobecnosti 28 percent päťročných až šesťročných detí favorizujú žltú farbu, rovnako 28 percent zelenú a 24 percent modrú farbu. Sú to dominantné farby, ktoré asociujú pozitívne emócie zhruba u 40 percent detí, pre zvyšných 20 percent je skôr farbou negatívnych emócií. Zhruba 40 percent štvorročných až päťročných výtvarných tvorcov najviac obľubuje červenú a zelenú farbu, pretože tie vyvolávajú pozitívne emócie. Až 47 percent respondentov uvádza, že obe farby asociujú skôr zmiešané emócie, ako je obdiv a smútok. Vo výskume sme tiež zisťovali, ako sa obľúbené farby zhodujú s emóciami. Dospeli sme k poznaniu, že 22 percent detí ju stotožňuje s agilnosťou, činnosťou a živosťou, ďalších 22 percent skôr s obdivom až prekvapením, 10 percent s hnevom a 8 percent so strachom.

Preferencia farieb a vzťah detí k farbám nadobúda inú kvalitu v prostredí, ak je výtvarná aktivita cielene motivovaná výtvarným umením, napríklad tvorbou Paula Klee alebo Wassily Kandinského. Malí tvorcovia farebne prerozprávajú celé príbehy, pričom artefakt Color board (1930) od P. Klee a Concentric circles (1913) W. Kandinského sú pre nich iba výtvarnou inšpiráciou. Umelecká tvorba veľkánov výtvarného umenia výrazne obohacuje obrazový repertoár, primárne farebnosť a používanie farby v širších kontextoch. Kým v iných prípadoch v detskej tvorbe štandardne dominuje modrá farba, v tomto prípade malí tvorcovia používajú širšiu paletu farebných tónov. Farebné spektrum sa rozširuje a okrem obvykle používaných farieb sa už objavuje aj cyklámenová farba alebo svetlomodrá farba s prívlastkom „*prívetivá*“, či farba „*vzduchu*

a slobody“. Tiež svetlozelená farba, ktorá má v sebe „chuť nadväzovať kontakty“. Obohatením je aj ružová farba symbolizujúca voľnosť, energiu, nežnosť, potom tyrkysová farba a oranžová farba s prívlastkom slnečná, priateľská a s veľkým potenciálom energie.

Summa summarum: Je evidentné, že emocionálne podnety a zmyslové vnemy ovplyvňujú farebnú paletu detského výtvarného prejavu, ako aj vzťah k farbe ako takej. Svoje obľúbené farby používajú tak na vyjadrenie pozitívnych, ako aj negatívnych emócií. Treba však dodať, že významnejšie preferencie predsa len existujú: žltá farba dominuje vo vyjadrovaní pozitívnych emócií a čierna pri negatívnych emóciách. Žltá farba je charakteristická väčšmi pre štvorročné až desaťročné deti. V detských obrazoch sa veľmi často spája s červenou farbou. Ak by sme premietli farebné zobrazenie emócií od pozitívnych po negatívne na škále, tak s pribúdaním veku žltá farba má skôr klesajúcu tendenciu a čierna narastajúcu. Smútok a strach je najčastejšie vyjadrený čiernou, prípadne modrou farbou. Zelená a hnedá sa zväčša vyskytuje v strednej polohe, predovšetkým v prípade vyjadrenia zmiešaných emócií. Z hľadiska frekvencie používania farieb deti najčastejšie inklinujú k modrej farbe, keďže príroda sama osebe je rozšíreným výtvarným motívom. Pri porovnávaní preferencií farieb u dievčat a chlapcov sme nezistili výraznejšie rozdiely, aj keď žltú a modrú farbu preferujú viac dievčatá a zelenú a modrú skôr chlapci. Potvrďuje sa, že deti vplyvom vonkajších podnetov a v určitom emocionálnom rozpoložení používajú bohatšiu škálu farieb, a to bez ohľadu na reálnu farebnosť predmetov a javov. Vo výtvarnej

hre, resp. v hre s farbou jej pripisujú omnoho väčšiu hodnotu.

Obrazotvornosť, teda imaginácia je súčasnosťou tvorivého procesu, počas ktorého vznikajú originálne materiálne a duchovné hodnoty, nové myšlienka alebo príbehy. Spojenie vizuálno-priestorového myslenia a výtvarnej exprese v procese tvorby determinuje rozvíjanie detskej predstavivosti. Deti originálnym spôsobom pomocou línií, tvarov, farieb a ďalších vzťahov prezentujú svoje názory, idey, postoje, hierarchiu hodnôt. Keď zoskupujú body alebo tvary, líniám dávajú rôznu podobu alebo riešia farebné usporiadanie plochy. Tvorja abstraktné obrazy, pričom uprednostňujú čisté a jasné farby. Vo výtvarnej tvorbe sa stretávame s nemalým množstvom drobných, jemných, rôzne štylizova-

ných tvarov a línií v podobe krátkych línií, krúžkov, oblúkov, oválov, bodiek, ktoré v konečnom dôsledku ozvlášťujú iný tvar alebo škvrnu jedinečným spôsobom. Radenie farebných bodiek s veľkou precíznosťou hovorí o veľmi citlivom prístupe. Dobrým príkladom je obraz zobrazujúci tenisku, ktorá zabúdila na rôzne miesta a vidí farebnú krajinu, vydláždený chodník, rôzne záhady, nebezpečenstvo, počuje peknú hudbu či tlkot srdca. Deti veľmi rady komponujú do svojich obrazov všetky možné geometrické formy a farbu, tlačené tvary písmen, prípadne píše svoje krstné meno a písmo tak slúži ako dekoratívny prvok, ozvlášťujúci celý obraz. Iba v niektorých obrazoch sa objavujú staršie, už známe a zafixované symboly kvetov či kráľovskej koruny.

Blúdiaca teniska, namaľovalo 10-ročné dieťa

Moja ilustrácia, namaľovalo 12-ročné dieťa

Človek – príroda, namalovalo 14-ročné dieťa

Fantázia, namalovalo 14-ročné dieťa

VÝZNAMY VIZUÁLNEJ PREZENTÁCIE VZNIKAJÚ V SOCIÁLNEJ INTERAKCII A V KOMUNIKÁCII

Znaky a symboly so subjektívnym obsahom vznikajú v sociálnej interakcii a v komunikácii. Ich významy sa tvoria v sociálnom a kultúrnom prostredí. Na najnižšej úrovni – v mikrosystéme, kam zaraďujeme rodinu a školu vrátane učiteľov a spolužiakov, pričom každý z týchto subjektov pôsobí na dieťa individuálne a ovplyvňuje ho. Ďalšou hierarchickou úrovňou je mezosystém. Predstavuje systém vzájomných vzťahov a väzieb rodiny, školy a spolužiakov, ich synergické pôsobenie na detskú individualitu a zároveň jeho tvorbu. Nad touto vrstvou sa nachádza exosystém, ktorý ovplyvňuje dieťa nepriamo, sprostredkovane, prevažne prostredníctvom

moderných masovokomunikačných prostriedkov, ktoré sú výrazom konkrétnej hodnotovej reprezentácie. Výtvarná tvorba je do istej miery ovplyvňovaná aj existujúcimi ekonomickými podmienkami, politickým systémom v spoločnosti, či kultúrnymi inštitúciami a organizáciami v podobe inovatívnych produktov alebo kreatívnych artefaktov. Vonkajšiu vrstvu, ktorá obklopuje a sprostredkovane formuje dieťa, môžeme označiť ako makrosystém. Odráža všeobecné kultúrne postoje, národnú a regionálnu kultúru a tradície. Ovplyvňuje myslenie a duchovné hodnoty tvorcov.

Obrazy, plné znakov a symbolov, deti a mladí tvorcovia zanechávajú na všetkých možných a dostupných miestach v interiéri, aj v exteriéri. Tvorí ich na papieri alebo výkrese, tiež na platne alebo digitálne, ale aj na stenách a školskom nábytku, na vonkajších fasádach budov, na betónových oploteniach ihrísk, na chodníku, alebo voľne na ulici, v piesku. Tiež na stromoch a stĺpoch, voľne v prírode alebo v parku. Ceruzku, pero, fixky, štetec v takom prípade zamieňajú za kriedu, latexové farby, spreje, špachtle a ostré nástroje. Koniec koncov výtvarný prejav sa tak stáva trvácnejším a aj nezmývateľným.

Čertovský plášť, vytvorili 5 až 6-ročné deti, skupinová práca

Odkaz detí. Aveiro, Portugalsko, namaľovali 4 až 5-ročné deti, skupinová práca

V našej škôlke, namaľovali 5 až 6-ročné deti. Materská škola, Zálesie

Tri červíky, nakreslilo 9-ročné dieťa
Najvyšší červík má otvorené ústa a vycerené zuby. Oči nakreslené iba ako dve čiarky sú prižmúrené, obočie veľmi blízko seba. Jeho výraz naznačuje hnev. Dalo by sa usúdiť, že kričí na prostredného červíka, keďže jeho výraz naznačuje, že výčitky najvyššieho červíka ho nezaujímajú. Uvažuje nad nimi, ale hlavne už toho má plné zuby: vidieť to na jeho „zježených“ vlasoch a tiež obočí. Najnižší červík vľavo, jeho vypúlené oči a rovná čiara, teda ústa, ktoré sú skôr výrazom mlčanlivosti, naznačujú, že má strach. Ako jediný má neforemnú hlavu... je vystrašený z celej situácie. V tejto situácii sa radšej stiahol na okraj a tvári sa nenápadne.

Medziokenný priestor. Objekt. Bratislava

Hra s loptou. Malba na stenu ZS Bratislava-Petržalka

V našom meste. Malba na kovovom oplotení Bratislava-Staré Mesto

Prvý deň v škole. Malba na stenu Bratislava, Račianske mýto

Vláčik. Objekt Bratislava, Račianske mýto

Môj kamarát z prvého poschodia, vytvorilo 7-ročné dieťa, rytina do betónu

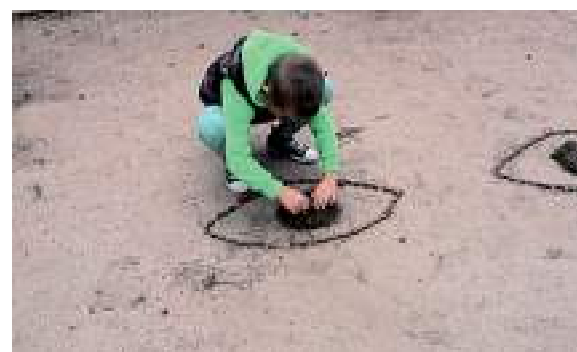
Práve pristáva Boeing E 180. nakreslilo 9,5-ročné dieťa
„Nakreslím moje obľúbené lietadlá. Toto je Boeing E 660-1. Ešte aj kontrolnú vežu sem dám. A vieš, prečo som na prístávaciu dráhu napísal e33? Lebo e33 sa volala dráha v Grécku, keď som bol na dovolenke.“

Portrét, zvieratko, auto. Nakreslilo 9,5-ročné dieťa

Strom v topolčianskom parku
Vyryté symboly – ako celok – asociujú postavu, ktorá má ruky hore na náznak radosti z konkrétnej situácie, vyjadruje pocity autora v danej chvíli. Rytinu dopĺňa podpis autora alebo náhodne okoloidúceho.

Oči prírody, vytvorilo 6,7-ročné dieťa

Pozri, čo mám!, vytvorilo 8-ročné dieťa

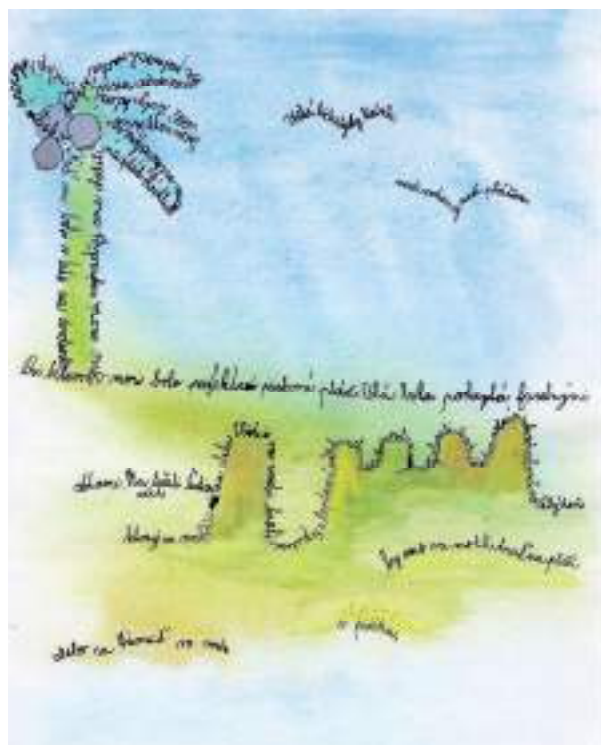
Bohatstvo vnemov vždy súvisí s mierou schopností vnímajúceho subjektu diferencovane začleňovať vizuálne vnemy do svojej pamäti. Dieťa si túto diferenciáciu zväčša vytvára nevedomky, a to vtedy, keď sa učí hovoriť. V tomto procese prijíma všetky doterajšie štandardy, ktoré reč vytvorila, aby si roztriedilo priestor a objekty, tvary a farby. Malý tvorca objavuje nové symboly, ktoré dávajú možnosť označovať nové kvality. Najkrajšie obdobie z nášho pohľadu patrí deťom predškolského veku a potom deťom mladšieho školského veku. Ak vynecháme obdobie symbolického označovania, tak prináleží štvorročným (päťročným) až šesťročným deťom, kedy vytvárajú ďalšie a ďalšie grafické symboly a postupne rozširujú svoj obrazový repertoár.

Symboly majú svoje významy, ktoré sa premieňajú v kontextoch, zároveň sú nástrojom komunikácie. Z tohto pohľadu je dôležité poznať, kto je ich tvorcom, teda kto (čo), ako (do akej miery) ovplyvňuje tvorbu znakov a symbolov. Pre zainteresovaného čitateľa vyberáme preto niekoľko zaujímavých dát z nášho dlhoročného výskumu. Na začiatok je potešujúce konštatovať, že až 96,7 percent opýtaných päť až šesťročných detí uvádza, že kreslí rado. Iba 3,3 percenta detí tvrdí, že nerady kreslia a svoj negatívny postoj interpretujú jednoducho slovami: „Lebo sa mi to nepáči...“, „Lebo to neviem“. V časovom horizonte rokov 2000 až 2018 deti priznávajú, že vedia nakresliť zvieratá – psa, mačku, zajaca, opicu... No rovnako je pre ne inšpiratívne kresliť

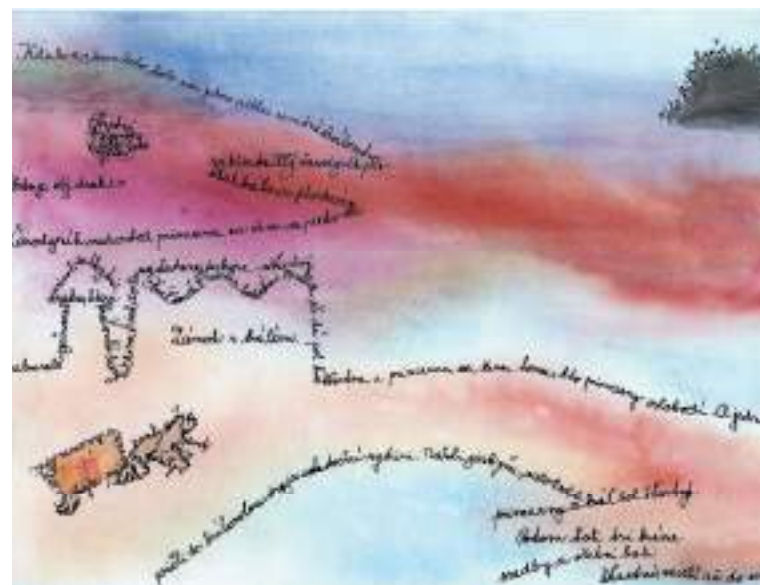
vesmír, planéty, kozmické lode či kozmonautov. V poradí na druhom mieste sa objavujú postavy ľudí – mama, otec, princezná, Tarzan, Ariell a tiež obytné domy, hrady, dopravné prostriedky – autá, kamióny, formuly, žeriavy. Nasledujú symboly kvetov a stromov, symboly slnka, tráv, oblakov. Svoje kresby interpretujú s vážnosťou a každému symbolu prikladajú osobitý význam. Na otázku, čo najradšej deti kreslia dnes, poradie sa veľmi výrazne nemení. V prvom rade sa zmieňujú o zvieratkách – mačke, koňovi, medveďovi, tigrovi, kačici, zajacovi, korytnačke, nasledujú rodinné domy, domčeky či chalúpky, mestské paneláky. Rady zobrazujú aj ľudí – rodičov, starých rodičov, spolužiakov, princeznú, hrdinov televíznych a filmových seriálov, dopravné prostriedky – autá a lietadlá, potom stromy, slnko, oblaky a rôzne geometrické tvary. Problematika

sebaidentity je v detskej výtvarnej tvorbe zastúpená najväčšmi, približne 35 percentami. Zvyčajne je doplnená o vlastné meno autora kresby. Celkovo až 50 percent detí preferuje vo svojich kresbách tlačené tvary písmen. Druhou, najčastejšie sa vyskytujúcou hodnotovou preferenciou je prostredie, ktoré ich obklopuje, skoro 25 percentami. Deti majú pozitívny vzťah najmä k prírode a zvieratám. Prekvapivo, práve les a zvieratká žijúce v lese sú zobrazené častejšie ako domáce zvieratká. Rodina a rodinné prostredie má nezastupiteľné miesto vo výtvarnom prejave detí predškolského veku – 15 percentami.

Detské kresby a maľby často sa dajú „čítať“ ako príbehy z knihy. Väčšinou sú naladené pozitívne, zobrazujú authority, pozitívne vzťahy a životný štýl rodiny. Témou pre deti mladšieho školského veku

Pri belasom mori, namaľovalo 9-ročné dieťa

Kde bolo, tam bolo..., namaľovalo 9-ročné dieťa

Hrad, nakreslilo 9-ročné dieťa

sú hlavne vlastné predstavy a fantazijná tvorba. Ich obrazy sú osobité, viac príťažlivé a trvácnejšie. Výtvarná tvorba je detailnejšia, proporčne presnejšia a čoraz častejšie zachytáva pohyb. Ľudské postavy sú „oblečené“ farebnejšie. Zatiaľ čo deti predškolského veku preferujú znaky a symboly spájané s vlastnou identitou, rodinou a prostredím v ktorom žijú, v mladšom školskom veku sa repertoár rozširuje a čiastočne modifikuje. Výtvarní tvorcovia favorizujú skôr symboly filmových a rozprávkových hrdinov (10 percent), svojich kamarátov (10 percent) a učiteľa/-ku (5 percent). Rady vyjadrujú pozitívne hodnoty – radosť, lásku a pozitívny vzťah k svojim blízkym a kamarátom. Ukážky detského výtvarného

ho prejavu nám zároveň potvrdzujú, že až polovica detí vo svojej výtvarnej tvorbe favorizuje písmo v spojitosti s ďalšími individualizovanými formami, teda omnoho viac ako to bolo v minulých rokoch. Do svojich obrazov komponujú hlavne tlačené tvary písmen, prípadne píše svoje krstné meno. Písmo tak slúži ako dekoratívny prvok, ozvlášťujúci celý obraz. Zrejme v dôsledku rozvíjania písanej reči v edukačnom procese približne 40 percent detí rozširuje svoj obrazový repertoár o symboly písaného písma. Ak v kresbe alebo maľbe dominuje písmo, ktoré harmonizuje na ploche, mnohokrát pôsobí iluzórne (akoby v pohybe), ďalšie symboly sú iba málo viditeľné a pôsobia ako postskriptum písma.

Múr plný znakov, farieb a príbehov, vytvorilo 10-ročné dieťa

Trojuholník stráca čísla, namaľovalo 12-ročné dieťa

Mám plnú hlavu písmen, vytvorilo 8,5-ročné dieťa

Písmo v obraze, vytvorilo 10-ročné dieťa

Výtvarný prejav detí staršieho školského veku sa podstatne mení. Tlačeným písmom komunikuje až 67 percent mladých tvorcov vo veku od 11 do 15 rokov. Písmo je skôr farebné, tieňované, esteticky príťažlivé, často v tvare 3D. Obľúbeným komunikačným prostriedkom sú grafity, maľba na stenu alebo komiksy. Komunikácia s okolím neprebieha iba v slovenskom jazyku, súčasťou obrazov sú texty v anglickom alebo nemeckom jazyku, neraz doplnené o nové významy. Často sa objavuje srdiečko ako symbol lásky alebo symboly športových značiek. Medzi ďalšie pozoruhodné symboly patria aj symboly s pozitívnym či negatívnym významom.

Grafiti, vytvorilo 13-ročné dieťa

Grafiti. Aveiro, Portugalsko

Srdiečko – symbol lásky,
namaľovalo 14-ročné dieťa

Grafiti. Považská Bystrica

Motýľ, vytvoril 20-ročný

Ty a ja, vytvoril 20-ročný

Stretnutie samého so sebou, vytvoril 20-ročný

Teniska gold line, vytvorilo 14-ročné dieťa

Deti a mladých ľudí dnes výrazne ovplyvňujú digitálne technológie. Prevala vizuálnych informácií nad verbálnymi je navyše umocňovaná vizuálnymi médiami. V porovnaní s rokom 2000 mladí ľudia viac a viac preferujú vizuálne symboly pred verbálnym vyjadrovaním sa. Toto je dôsledok nástupu nových komunikačných technológií (emaily, chatovanie, sms-kovanie, sociálne siete). Nové formy komunikácie a vzájomného kontaktu vzhľadom na technologickú povahu vsádzajú na skratkovité, až heslovité vyjadrovanie sa. Výrazne sa ochudobňuje slovník a v komunikácii absentujú citoslovčia, rozvité vety a pod. Namiesto nich nastupujú obrazové symboly v podobe smajlíkov alebo iných emotikonov s rôznym výrazom, ktorými mladí ľudia bežne komunikujú a osobitým spôsobom vy-

Nota Bene, vytvorilo 14-ročné dieťa

jadrujú svoje pocity radosti, smútku, prekvapenia. Ich autori vysvetľujú, že „smajlík je fajn, lebo im urýchľuje komunikáciu, šetrí písaným i hovoreným slovom. Každému je ľahko zrozumiteľný, zvlášť keď sa objaví na záver vety. V kreslenej alebo v akejkoľvek inej vizuálnej podobe pôsobí milo, je symbolom pozitívnej správy, nálady, energie, podobne ako na displeji mobilného telefónu“. Väčšia časť mladých tvorcov sa výhradne inšpiruje reklamou, doslova preberá symboly reklamy. Medzi najčastejšie používané patria reklamné nápoje, ale aj sladkosti, tiež usmievavé smajlíky, usmiati mladí ľudia s veľkými očami, darčeky, texty a nadpisy „Ber život s radosťou“, prípadne iné reklamné slogany. Mladý tvorca síce používa „staré“ formy zobrazenia, ale postupne do svojej tvorby vnáša novšie a novšie symboly, ale tie už majú viacero významov. Musí sa popasovať s grafickými symbolmi, ich špecifickými kvalitami a kompetenciami, vrátane odlišného prístupu ku kresbe a ďalším žánrom vizuálneho zobrazenia. Ak tvorca pochopí priority alebo obmedzenia, teda eventuality rôznych vizuálnych žánrov, v podstate vlastní repertoár rozdielnych žánrov na zaznamenanie vizuálnej reality.

Celkovo sa menia hodnotové preferencie mladých tvorcov. Hoci v malom, ale predsa len v ich výtvarnom prejave zaznamenávame príbehy s pozitívnym vzťahom ku krajine, najmä radosť z úspechoch našich športovcov. Na druhej strane mladí ľudia postupne odmietajú takmer všetky authority, túžia po slobode a uznaní, dôsledkom čoho je prvá rebelia voči dospelým. Čoraz viac času trávia s kamarátmi, snažia sa nájsť si svoje miesto a stať sa obľúbeným členom určitej, rovesníkmi vytvorenej skupiny. Ide

najmä o členov skupiny hip-hop, sprejerov a ďalších obľúbencov. Napriek tomu môžeme povedať, že väčšina mladých ľudí v tomto veku hľadá predovšetkým svoju identitu, samých seba. Rovnako ako u detí v predškolského veku, aj v tejto skupine je na prvom mieste hodnotového rebríčka vlastná sebaidentita (30 percentné zastúpenie). V tom čase sa mení vizáž mladých ľudí a štýl obliekania, veľakrát pod vplyvom najnovších módných trendov, ktoré udávajú svetové módné značky, ale aj tínedžerské spevácke či herecké idoly. Tieto témy, rovnako aj symboly vyznania lásky a ľúbostné odkazy predstavujú okolo 25 percent námetov z tvorby mladých ľudí.

Deti sa snažia detailne vyrozprávať príbeh. Výtvarný prejav napovedá, že dokážu rozlišovať a efektívne si vyberať vhodný spôsob výtvarného zobrazenia. Tiež výrazové prostriedky, ktorými vyjadria vizuálne kvality – tvar, svetlo, tieň, farbu, rovné a krivé línie, silné a slabé, hrubé a tenké, línie symbolizujúce pokoj, veselosť, nervozitu, poriadok či chaos. Neskôr línie plné pohybu nahradia jednoduchými a schematickými figúrami. V rovnakom čase iné deti používajú aj menej expresívnu líniu, dokážu lepšie rozlišovať estetické kvality vo výtvarnom prejave ďalších výtvarných tvorcov. Trocha neskôr pochopia, ako zvýrazniť istú situáciu a použiť metaforickejšiu a expresívnejšiu kresbu v podobe klesajúcej línie či hranatej formy. V strednom školskom veku mladí ľudia dokážu definovať rôzne grafické

žánre. Chápu jednotlivé druhy a štýly vizuálneho umenia, dokážu ich interpretovať, ale aj stvárňovať predstavy. Vo všeobecnosti sa menia hodnotové preferencie mladých tvorcov v staršom školskom veku. Hoci v malom, ale predsa len v ich výtvarnom prejave zaznamenávame témy s pozitívnym vzťahom k spoločnosti. Postupne však odmietajú takmer všetky authority a túžia po slobode a uznaní. Čoraz viac času trávia s kamarátmi, snažia sa nájsť si svoje miesto a stať sa obľúbeným členom určitej, rovesníkmi vytvorenej sociálnej skupiny, subkultúry. Podobne ako u detí predškolského veku, aj tu je na prvom mieste hodnotového rebríčka sebaidentita. Preferujú grafity, komiks, fotografiu, dizajn a multimediálnu tvorbu.

Výtvarné príbehy sú dôkazom toho, ako každodenná realita, prostredie a životný štýl ovplyvňujú myslenie detí a mladých tvorcov. Deti postupne vstupujú do symbolického radu kultúry. Ich výtvarný prejav je ovplyvňovaný v sociálnom a kultúrnom kontexte, multikulturálne, interkultúrne. Modifikuje sa aj vďaka súčasným trendom a vplyvom vizuálnej kultúry. Keďže obrazový repertoár je ovplyvňovaný prostredím a na rôznych úrovniach, zároveň je rôznorodý a mnohostranný. Malí a mladí tvorcovia sa zmenám nebránia, postupne používajú nové výrazové prostriedky a digitálne nástroje. Mení sa teda obsah a spôsob výtvarného zobrazenia. Aj preto je nateraz prijateľnejšie poňatie detského výtvarného prejavu ako poňatie o „otvorenej štruktúre“, pretože deti a mladí ľudia súčasne rozvíjajú rôzne možnosti výrazu a zároveň aj vizuálny jazyk. Budú ho musieť meniť naďalej, a zrejme aj svoj pohľad na výtvarnú či vizuálnu tvorbu a sebarealizáciu.

Paralela medzi detským výtvarným prejavom a výtvarným umením

Pominulo obdobie, keď sa detská kresba považovala len za akési čmáranice. Skúmaním symbolu vo výtvarnom umení a v detskej výtvarnej tvorbe smerujeme k poznaniu a odpovedi na otázku, ako symbol vzniká, ako sa tvorí jeho význam, ako sa význam premieňa v kontexte jeho formovania, kde je význam situovaný, ale aj to, kto je tvorcom významov. Významný pre nás je grafický symbol, ktorý zahŕňa všetky symbolizujúce alebo zástupné kvality, ktoré majú grafickú formu v podobe línie, plochy alebo systému ďalších grafických stôp. Grafický symbol, ktorý je situovaný medzi slovo a obraz, je nenahraditeľný. Ich spoločnou črtou je grafická podobnosť, podoba čisto náhodná, no sémantická či významová hodnota a konkrétne tvary sa výrazne líšia.

DETSKÁ KRESBA A UMENIE PREDHISTORICKÝCH NÁRODOV

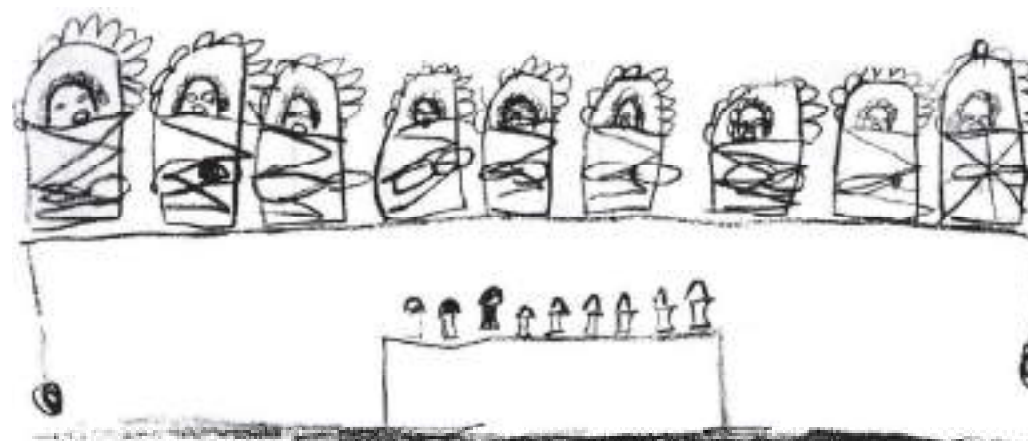
Často sa hovorí o akejsi paralele, analógii medzi detským výtvarným prejavom a umením predhistorických a prírodných národov, keď sa symbol považuje za niečo tajomné a zároveň potvrdzuje, že život má zmysel. Prvé vyvíjajúce sa výtvarné formy v geometrickej podobe (ornament, piktogram, ideogram, písmo) a v naturalizovanej podobe sa datujú do obdobia pred 100 000 rokmi, keď sa prírodné motívy zaznamenávajú na stenách jaskýň. Praveký človek označuje svoje myšlienky pomocou obrazov, a preto hľadá jednoduchšie znaky a symboly. Po prvých kresbách prstom v Toirane vzniká veľa ďalších v jaskyni La Clotilde v Santa Izabel a v Gargase. Steny v jaskyniach Altamira v Španielsku či Lascaux vo Francúzsku sú tiež pokreslené zvislými alebo nepravidelnými líniami, súborom rovnobežných čiar alebo lomených čiar do pravého uhla, množstvom bodov, ktorých zmysel nám uniká. Vodorovné ťahy pretínajú zvislé a pripomínajú abstraktné kresby, aj keď nimi v princípe nie sú. Z množstva pretínajúcich sa línií cítiť skôr frenetické úsilie zaplniť steny z hrôzy pred prázdnotou. Podobne sa bráni aj dieťa s poruchami správania, ktoré kreslí na papier množstvo veľkých kruhov alebo ho pokrýva bodkami. Toto počínanie podľa Pijoana je prejavom strachu a úzkosti. „Ľudstvo v období lovcov prežíva svoj detský vek a jeho životné podmienky sú veľmi ťažké. Skalnaté steny pokreslené prstom pravekého človeka prezrádzajú úzkosť“ (J. Pijoan, 1987, s. 14). Naliehavosť a tendencia zjednodušovať a štylizovať nie je typická len pre praveké umenie, je evidentná aj v neskorších kultúrach. Schematické umenie, inšpirované prírodnými námetmi, zanecháva svoj

odkaz v podobe jaskynných kresieb a malieb.

Pôvod abstraktnej tvorby môžeme hľadať v myšlienkovom zjednodušení a v zručnostiach, ktoré napokon vyúsťujú do geometrických foriem. Tento princíp v umení prírodných národov je výrazom bezprostredného zážitku, ktorý je porovnateľný so spôsobom videnia dieťaťa, premietajúceho sa do detskej kresby. Podľa Josefa Čapka je tak spôsob videnia Indiána a černocho porovnateľný so spôsobom videnia dieťaťa: „Černoch vôbec miluje silnú a ostrú senzáciu, dráždivú živosť; ako dieťa je priťahovaný pestrosťou a nápaditosťou, mnoho do nej vkladá, mnoho v nej vidí a dáva prednosť britkým a prekvapivým kontrastom, živšej útočnej dynamike. Schopnosť vybavovať si a zhrubovať formu až do geometrických tvarov je súčasne sprevádzaná bystrým citom vyťažiť takto získané plochy na ďalšie formálne účinky za súčinnosti polychrómie...“ (J. Čapek, 1996, s. 129).

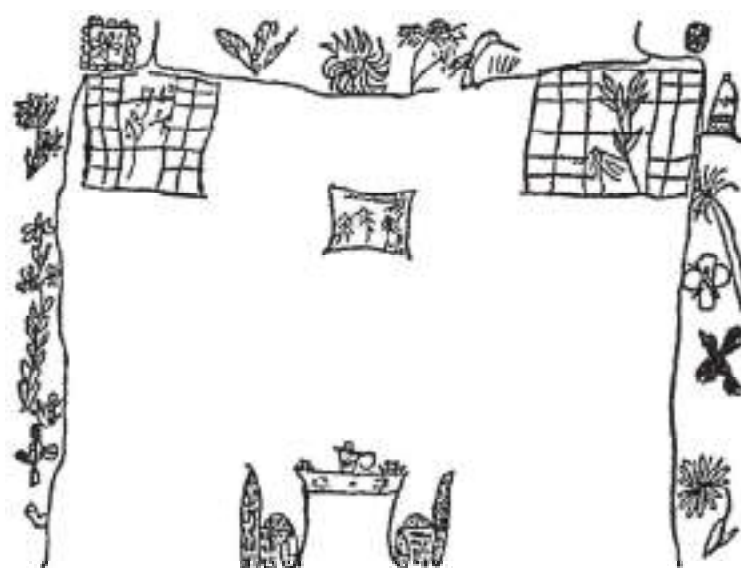
Symbolické indiánske kresby, Rio Negro

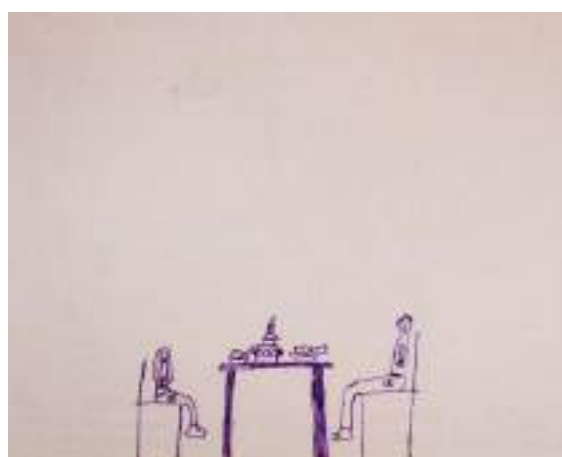
Zážitok z návštevy, nakreslilo 6-ročné dieťa

Meduška a motýl, nakreslilo 6-ročné dieťa

Čmáranica zo staršej kamennej doby, detská kresba

Hostina, nakreslilo 6-ročné dieťa

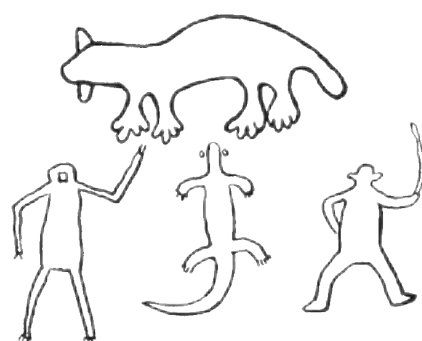
Hostina, nakreslilo 5-ročné dieťa

Hostina, namaľovalo 10-ročné dieťa

Úsilie o zobrazenie každodenného života a snaha zmocniť sa lovu vedú k pokusom o figuratívnu tvorbu. Tieto skutočnosti podmieňujú vznik a vývin naturalistických a expresívnych zobrazení zvierat, ktoré tvorcovia zvyčajne kreslia z profilu, aby mohli zobraziť štyri nohy a kopytá, rohy zas kreslia spredu. V kresbe je množstvo zakódovaných informácií a viera v poznanie, že to, čo práve lovci znázorňujú, sa zajtra udeje. Zobrazenia majú zabezpečiť úspešný lov. S obrazom sa zároveň zjavuje

mágia, ktorá lovcovi pomáha. Skutočnosť sa vidí človeku veľmi zložitá, preto sa ju pokúša vyjadriť svojimi krajne dômyselnými znakmi, ktoré majú mnohostranný význam. Ako príklad môžu poslúžiť aj obrazy z bronzovej doby nájdené vo Švédsku, ktoré predstavujú stromové znaky. Človek im pripisuje symbolický význam, keďže „koreňmi je pripivnený v zemi a vetvami sa dvíha až k nebesiam“. Predstavuje „bytosť dvoch svetov“ (H. Biederman, 1992, s. 287).

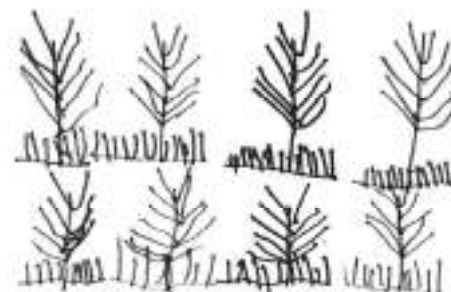
Kresby na koži, Južná Austrália

Domáce zvieratká, nakreslilo 6-ročné dieťa

Stromovité znaky a lode, bronzová doba

Stromy, nakreslilo 5-ročné dieťa

Môj obľúbený príbeh Červená čiapočka, namalovalo 6,8-ročné dieťa
„Poľovník ide po lese a teší sa, že stretol líšku. V domčeku spí vlk. A v bruchu má Červenú čiapočku a babku. Je podvečer. Na tráve je húsenička a v hniezde je dudok.“

Obsah mnohých kresieb je zrozumiteľný najmä vtedy, keď ide o realistické zobrazenie. Niektoré kresby však majú konvenčný charakter a treba ich rozšifrovať. „Pritom schematizácia obrázkov, ich premena na symbol, konvenčný znak sa začala už v kamennej dobe a v mladšej kamennej dobe začal v umení neolitických ľudí prevládať geometrický štýl“ (A. Kondratov, 1981, s. 25). Prostredníctvom mnohých obrazcov pripomínajúcich akýsi typ predpotopnej animácie rozprávajú svoje mytologické príbehy starovekí umelci. Keďže tie isté symboly sa vždy opakujú, vytvárajú tak obrázkové písmo ako jeden z komunikačných jazykov. Na kaligrafiu starovekého umenia a naratívnu maľbu symbolov nadväzujú umelci lyrickej abstrakcie, ktorú prezentujú vo svojej umeleckej tvorbe predovšetkým Willi Baumeister a Paul Klee. Baumeister

vysvetľuje zámery vo svojich Ideogramoch tak, že v jeho prípade ide predovšetkým o „bezprostredné prejavy blúdiacej fantázie“, inšpirované etnografickými znakmi písma a starodávnymi mytologickými obrázkovými príbehmi. Významné osobnosti umeleckého sveta vytvárajú vlastné kaligrafické obrazce. Vymyslené značky sú pre nich prostriedkom zhmotňovania ich vnútra. Ideovú podstatu svojej umeleckej výpovede vysvetľuje Willi Baumeister ako sústredenie sa na konkretizáciu neznámeho (in K. Thomasová, 1994). Prostredníctvom neznámej výpovede sa môžu predstavitelia lyrickej abstrakcie priamo opierať o fantáziu a vytvárať tak úplne novú, subjektívnu reč abstraktných foriem, vďaka ktorým umelecké dielo fascinuje okolie a zároveň je tajuplným.

DETSKÁ KRESBA AKO VÝTVARNÁ SCHÉMA PRE VELIKÁNOV VÝTVARNÉHO UMENIA MODERNEJ DOBY

Pre mytológiu a jej príbehy je symptomatické množstvo znakov a symbolov, obrazcov, metafor, podobne ako aj pre umenie súčasnosti. Moderné umenie je v mnohom blízke svetu detskej kresby, pretože sa nesnaží o verné napodobovanie javov, s ktorými sa jeho tvorcovia stretávajú. Pre súčasného umelca je dôležitá reflexia, nálada, pocit, zhmotnenie vnútorného sveta, ktorým reaguje na svet vonkajší. Aj dieťa sa o to snaží, pomocou symbolov vypovedá o sebe samom, o všetkom, čo sa okolo neho deje. Tak ako mýtus vykresľuje obraz sveta cez symboly, aj dieťa komunikuje s prostredím, ktoré ho obklopuje. Snaží sa dať svojim obrazom určitú formu a symbolom určitý význam, ktorým zvyčajne rozumie len ono samo, pretože reflektuje jeho subjektívny svet. Tento detský svet často súvisí s transformovanou podobou mýtov, rozprávok.

Štúdium histórie výtvarného umenia potvrdzuje, že detská kresba vždy bola a naďalej ostáva inšpiráciou pre mnohých majstrov výtvarného umenia (J. Fineberg, 1995). V období romantizmu naivná detská tvorba je vnímaná ako „geniálna“, keďže deti dokážu vidieť pravdu a zobraziť ju. Je známe, že mnohí umelci poznajúc tento fakt, napokon skúšajú napodobniť detskú objektivitu, kreativitu a jednoduchosť foriem. Od začiatku 20. storočia detský výtvarný prejav do značnej miery formujú najvýznamnejšie avantgardné umelecké smery, ktoré v podstate odmietajú iluzionistický princíp napodobňovania skutočnosti. Mnohí majstri výtvarného umenia sa otvorene priznávajú, že ich detská

tvorba fascinuje. Wassily Kandinsky, Pablo Picasso, Paul Klee, Joan Miró a ďalší sa intenzívne zaoberajú detskou výtvarnou tvorbou, najmä kresbou. Vlastnia veľké zbierky a tie každý rok vystavujú spolu so svojou umeleckou tvorbou v prominentných kultúrnych centrách Európy, často s prívlastkom „detské umenie“. Nemalé súbory detských kresieb vlastnia aj umelci mladšej generácie, tiež Jean Dubuffet, členovia skupiny COBRA a predstavitelia pop-artu. Detskými kresbami sa večne inšpiruje aj Gabriela Müntheová.

Paul Klee ako dvadsaťtriročný, keď sa vracia zo štúdií v Ríme v roku 1902, nachádza v otcovom dome niekoľko svojich kresieb z raného detstva. Nesmierne ho potešia a neskôr aj ovplyvňujú jeho ďalšiu výtvarnú tvorbu až do tej miery, že aj on začína zbierať kresby svojho syna Felixa. Celý život študuje detský výtvarný prejav, inšpiruje sa ním a hľadá v ňom „návrat k prapočiatkom“. Michail Larionov tiež obdivuje svojho syna a podľa jeho kresieb maľuje svoje obrazy. Používa výrazovú dynamiku farby. Novú metódu rozkladu predmetov na vejárovité, rytmicky usporiadané línie interpretuje ako nevyhnutný dôsledok kubistických, futuristických a orfistických experimentov s abstrakciou.

Paralelu medzi detskou výtvarnou tvorbou a výtvarným umením nachádzame aj u už spomínaného W. Kandinského, ktorý sa mimochodom tiež veľmi zaujíma o detské obrazy. Vo svojich artefaktoch nekompromisne používa abstrakciu s cieľom

redukovať objem matérie. Okrem hmotnosti berie veciam aj rozmery, teda priestorovú definíciu. Vec ako taká je pre neho bezvýznamná, podstatné sú vlastné nepredvídané pohnútky, emócie, ktoré sa konkretizujú v obraze ako komponované akordy farieb a línií. Kreativita sa odráža v harmonickej

kompozícii farieb a foriem, odzrkadľujúc ich slobodu a nehybnosť ducha, emóciu a výtvarné myslenie. Napokon deťom tiež ide o slobodný, hravý a spontánny prejav. Práve túto slobodu vyjadriť sa hľadá vo svojej výtvarnej tvorbe veľikán výtvarného umenia Wassily Kandinsky.

Wassily Kandinsky: Farebná štúdia s kosoštvorcami, 1913

Mucha, pavúk a farebné kosoštvorce, namalovalo 9-ročné dieťa
„Zachytená mucha v kosoštvorcovej farebnej pavučine. Pavúk číha na muchu a pán domu pokojne pozerá televízor.“

EXPRESÍVNA HODNOTA MOTÍVU

Expresionizmus má tendenciu zdôrazňovať psychické hľadisko tvorby. Umelecké dielo pokladá za prejav umeleckej duše, usilujúc sa o stupňovanie výrazu, aj za cenu deformácie. V snahe zvýrazniť expresívnu hodnotu motívu majstri výtvarného

umenia deformujú tvary objektov a ľudskej postavy až po úplný rozklad, ktorý sa prejavuje v symbolike živej, uvoľnenej a žiarivej farebnosti. Vytvárajú abstraktné tvarové kompozície, uprednostňujú plošný dekorativizmus a rytmické lineárne prvky. Vo

svojich štýlotvorných tendenciách sa orientujú na umenie prírodných národov, ktoré zveličuje, a napokon aj zjednocuje individuálne formy podľa potrieb mágie. Podobnosť vo výtvarnom zobrazovaní a orientácia na detskú výtvarnú tvorbu je porovnateľná už aj preto, že každá detská kresba je napokon tiež deformáciou, zvýraznením toho, čo malý tvorca považuje za dôležité.

Z expresionizmu vychádza Paul Klee, ktorý sa do značnej miery venuje výskumu základných geometrických foriem a čistým lineárnym kombináciám. Obraz vytvára často jedna súvislá línia, ktorá mení smer a formuje štvorcové a klukaté obrazce. Línia vzniká spontánne ako abstraktný vzorec, ku ktorému pribúdajú aj ďalšie metaforické prvky. Hovorí, že „zobrazil líniu prechádzky“. V jeho artefaktoch sa často objavujú cesty a chodníky ako metafora maliarovho zaujatia a tvorivých procesov, ktoré prevyšujú jeho záujem o výsledné dielo. „Nikdy sa nesnažte o zobrazenie určitej definitívnej predstavy... Nerozmýšľajte o výslednej forme, ale o formujúcich líniách“, radí ostatným (in S. Kentová, 1996,

s. 58). Jeho výtvarno-symbolický kód, obsahujúci tematickú informáciu sa podobá informatívnemu kódu v detských kresbách. Tvar objektov je zvyčajne podmienený systémom grafických elementov. Všetky prvky sú zoskupené tak, aby každý mal svoje miesto a nedal sa ničím nahradiť. Paul Klee nič nenecháva na náhodu, vždy zdôrazňuje esteticko-výtvarný aspekt. Na malej ploche tak postupne vzniká mozaika z farebných štvorcov, obdĺžnikov, dávajúc tušiť pravidlo o geometrii. Línie nie sú celkom horizontálne ani vertikálne, ale predsa také, že „hlásajú“ princíp horizontály a vertikály. Farby sú transparentné, sú v pohybe, žijú a dýchajú. Prístup k tvorbe obrazu P. Klee sa podobá detskému. Malí tvorcovia tiež zisťujú, že niektoré ich obrazy by mohli byť nositeľmi určitých informácií, napríklad „kruh ako jablko“, „obdĺžnik ako auto“. Umelec má sklon k relatívnosti, preto sa tak rád výtvarne hrá, výtvarne skúma. So základnými a jednoduchými tvarmi zaobchádza tak, ako to zvyčajne a prirodzene robia aj deti. Podobnosť jeho tvorby s detskou tvorbou je preto pozoruhodná.

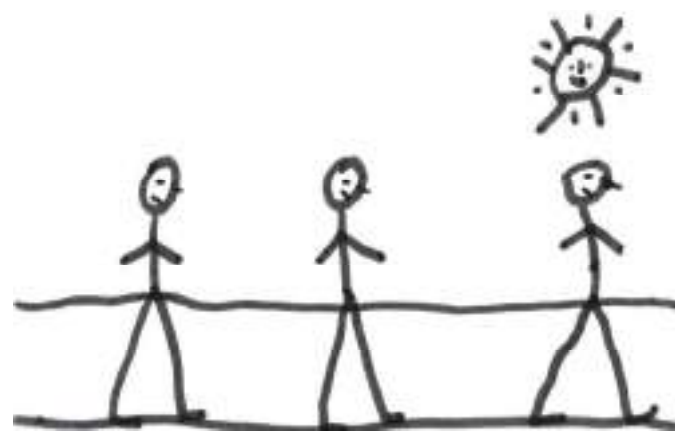
Staršia doba kamenná, 25 000 rokov p. n. l.

Kresba na jaskynnej stene, stredná kamenná doba, 10 000 rokov p. n. l.

Paul Klee: Akvarel, 1935

Kráčajúci, nakreslilo 6-ročné dieťa

Paul Klee: Vzbura viadukty, 1937

Každodenný život, nakreslilo 7-ročné dieťa

Rovnako a jedinečne, vytvorilo 11-ročné dieťa

Paul Klee: Čierny princ, 1927

Popolvár (podľa rozprávky z bábkového divadla), nakreslilo 5-ročné dieťa

Fiktívne prvky možno nájsť v snových a poetických asociáciách Paula Kleea. Tiež v rozprávkových príbehoch, ktoré maľuje sýtymi, výraznými farbami Marc Chagall. Na margo jeho tvorby sa Pablo Picasso vyjadruje slovami: keď Marc Chagall maľuje, nikto nevie, či spí, alebo bdie. Velikán výtvarného umenia vo svojej tvorbe často používa symboly zo svojej minulosti, tiež fragmenty prítomnosti – svet, v ktorom momentálne žije. Tieto prvky spája, a k nim pridáva ďalšie zo svojho snového sveta. Preto sa tak často vyskytujú v jeho obrazoch rovnaké symboly – ruská dedinka, anjel, nevesta, konkrétne zvieratá, symboly zo židovského prostredia. Spomienky sú súčasťou jeho „Ja“, ktoré ovplyvňujú jeho tvorbu, prítomnosť a jeho nový svet. Jasným príkladom je obraz Krava so slnečníkom, kde je zobrazené oranžové kruhové slnko s akousi žltou aurou. Tmavozelené kvetiny s červe-

nou mašľou, dvíhajúce sa smerom k slnku sa tiež prihovárajú percipientovi. Výraz umocňuje červené pozadie a okrovo-žltý kohút. Podobnosť nachádzame v detských obrazoch. V našom konkrétnom prípade dievčatko kvetiny umiestni na strechu domu, a tie sa dvíhajú k slnku. Tak ako Chagall maľuje ku kvetinám červenú mašľu, ono umiestni kvetiny do červených kvetináčov. Tá istá farebnosť, aj keď, ako prvý nás oslovuje symbol slnka, ktorý je zobrazený rovnako – farebne a tvarom. Červená stena je, ako červené pozadie u Chagalla, okrovo-žlté kurčiatko, ako stena na dome. Podobnosť je aj v samotnom symbole domčeka, ktoré asociujú spomienky na detstvo v ruskej dedinke, ktorú Marc Chagall často zobrazuje vo svojich dielach. Na druhej strane je tu domček starých rodičov, kde dievčatko trávi letné prázdniny.

Marc Chagall: Krava so slnečníkom, 1946

Domček s kvetinami, nakreslilo 6-ročné dieťa

Marc Chagall: Žonglér, 1943

Človek a zviera v neznámom priestore, vytvorilo 11-ročné dieťa

Marc Chagall: Madona so sánkami, 1947

Divoké kone, namaľovalo 10-ročné dieťa
„Mám rada koníky a preto rada pozerám v JOJ-ke Divoké kone.
Hana sa stará o koníky. Chcela by som aj ja jazdiť na koni.“

Marc Chagall: Narodeniny, 1915

Hra na tanec s každým, kto sa pridá, namaľoval 20-ročný

Veľký záujem divákov o fiktívne témy potvrdzuje množstvo diel s pohodovou tematikou v komiksoch, ktoré vytvárajú autori science-fiction a literárnych diel. Komiksy sú dnes zvlášť veľmi populárne a deti ich v poslednom období veľmi rady kreslia. Často ich uprednostňujú aj pred ďalšími výtvarnými žánrami a výtvarnými médiami. Je pravda, že dnešné deti sa viac a viac inšpirujú vizuálnou kultúrou, a teda aj súčasným populárnym umením. Je pozoruhodné, že tie deti, ktoré uprednostňujú tvorbu komiksového príbehu pred iným výtvarným žánrom, preukazujú aj dosť vysoký stupeň kresliarskych schopností. No ich spôsob zobrazenia má len málo spoločného s tradičným výtvarným prejavom.

Bill Watterson: Calvin a Hobbes, 2009

Tričko na želanie – zraz vodníkov, vytvorilo 10-ročné dieťa

Ivo a päť múdrych kozliatok, vytvorili 9 a 10-ročné deti, skupinová práca

O troch grošoch, vytvorilo 9-ročné dieťa

Neskôr... vytvorilo 14-ročné dieťa

Stretnutie, vytvorilo 12-ročné dieťa

Pondelok ráno, vytvorilo 13-ročné dieťa

SCHEMATIZMUS VO VÝTVARNOM PREJAVE

Henri Matisse, citlivý maliar a zástanca intenzívnej životnej radosti vychádza z filozofie, že umelec sa musí pozeráť na život tak, ako to vidia oči dieťaťa. V opačnom prípade stráca príležitosť vyjadrovať sa originálnym spôsobom (Matisse, 1961). Matisse je presvedčený, že „kresba vychádza z ducha“, preto neustále hľadá a svoje krédo naplňa pozvoľna. Aby dosiahol definitívnu formu, vytvára rôzne verzie a v rôznych etapách, ktoré nasledujú po sebe. Aby dal postavám, džbánom a stolom jedinečný výraz, vyberá si medzi realistickým a kubistickým spôsobom zobrazenia, podobne ako Paul Cézanne alebo Pablo Picasso. Henri Matisse vo svojom výtvarnom diele Zátisie na zelenom príborníku kombinuje viacero spôsobov zobrazenia: delfský krčah je zobrazený realisticky, zelený príborník je čiastočne plochý, aby sa ukázala predná časť a vrch, broskyne sú pohodené na šachovnicovom ohrade a vyobrazené ako ploché, ohraničené tvary.

Henri Matisse: Zátisie na zelenom príborníku, 1928

Zátisie s ovocím, namaľovalo 4-ročné dieťa

Hostina, namalovalo 8,6-ročné dieťa

Ovocný košík, v počítači vytvorilo 6-ročné dieťa

V tejto súvislosti je na mieste položiť si otázku: Ako vnímajú objekty deti, zobrazujú ich podobne ako umelci? Pozorovali sme proces tvorby zátišia päťročných až šesťročných detí a môžeme konštatovať, že ide o istú podobnosť, analógiu s prístupom umelca. Hneď na začiatku malí tvorcovia identifikujú päť predmetov zo zátišia, no na kompozíciu, teda umiestnenie, pozíciu predmetov a ich vzájomné vzťahy sa nesústreďujú, nevenujú im takmer žiadnu pozornosť. Jedno dieťa zobrazuje svoju predstavu a kreslí jednotlivé objekty na výkres. Tá sa ale vôbec nezhoduje so skutočným zátiším. Aby zobrazilo jablko, používa tradičné symboly – kruh s krátkou čiarou v hornej časti obrysovej línie. Tvar je nakreslený kolmo na spodný okraj výkresu (stopka s dvoma listami). V protihlom postavení zobrazí malý čierny kruh a viac krátkych línií. Snaží sa o stabilitu jablka, pretože jeho skúsenosť mu hovorí, že v tejto polohe jablko najčastejšie „stojí“ a nekotúľa sa. Veľmi úzky ovál symbolizuje banán,

mierne stočený do oblúka. Hruška je v dolnej časti širšia. Stopku a dva listy dieťa kreslí v hornej časti kresby, podobne ako v prípade jablka. Lineárna kresba dáva stabilitu objektom. Zvláštnosťou je, že v tomto zátiší hruška doslova leží na obrúsku. Zvyčajne v detských obrazoch, s výnimkou jedného päťročného dieťaťa, je zobrazená na výšku. Zobraziť hrnček – nie je pre malých kresliarov jednoduché. Väčšina z nich kreslí ovál a k nemu pridá oblúk v tvare písmena „C“, symbolizujúci uško. Ohrančenú plochu zvyčajne vyfarbia viacerými farbami, aj keď sa nezhoduje so skutočnosťou. Obrus v tvare obdĺžnika favorizujú len dve šesťročné deti a objekty umiestňujú na obrúsok. V ostatných prípadoch obdĺžnik, teda obrúsok deti umiestňujú vedľa jablka, hrušky, banána a hrnčeka. Je nakreslený z vtáčej perspektívy. Všetky objekty deti komponujú v jednej rovine alebo na dvoch rovnobežných líniách. V jednom prípade dieťa volí kruhovú kompozíciu. Iba jeden chlapec tvorí v počítači. Najskôr nakreslí

misu, tá je prútená. Z ovocia si vyberá žlté banány, pomocou ktorých vytvára akési steny. Potom červené jablko, nasledujú mandarínky a slivka. Nakoniec dokreslí zeleno-žlté jablko.

Obdobná situácia nastáva aj v prípade obrazu Zátisie so zlatými rybkami. Mladý tvorca zobrazuje svoju predstavu, teda umiestňuje jednotlivé pred-

metry do zátisia, a to aj vtedy, keď sa jeho predstava vôbec nezhoduje s reálnym zátisím. Oba príklady naznačujú, že každý z týchto systémov výtvarného zobrazenia nie je len akýmsi predstupňom k realistickému zobrazeniu, ale je skôr systémom výtvarného zobrazenia rôznych motívov s rôznou intenzitou.

Henri Matisse: Zátisie so zlatými rybkami, 1911

Zátisie, namalovalo 8-ročné dieťa
Jednoduchý stôl, ktorý je zobrazený zvrchu, na ňom priehľadná váza so žltó-červenými kvetmi ponorenými v špinavej vode na oranžovom pozadí, vpredu dominuje malý modrý čajník.

Čínsky muž a pes, namalovalo 8-ročné dieťa

Umelec originálnym spôsobom smeruje k výraznejšiemu schematizmu, k intenzívnej a čistej farebnosti. Jeho rozvážnosť a šablónovitost vedú k premyslenej deformácii, ktorú podporuje kompozícia, redukovaná na čistú a základnú líniu. Ak neberieme do úvahy naivitu v tvorbe Henriho Matissa, v nie-

ktorých jeho obrazoch nás upúta predovšetkým farebnosť, ktorú umelec nanáša vo väčších plochách a ktorá sa vzdáva akéhokoľvek vzťahu k objemu. Čistá farba, jednoduchá skratka, zákonitosti kompozície obrazového priestoru bez modelácie a tieňovania, ako aj dokonalá harmónia medzi emoci-

onálnym výrazom a dekoratívnou kompozíciou sú porovnateľné so zákonitosťami výtvarnej tvorby dieťaťa. Fascinuje a uchvacuje jednoduchosťou, čistotou, jasnosťou a veľkou mierou abstrakcie.

V tejto súvislosti môžeme spomenúť aj slovenského umelca Petra Matejku. Ak sa detailnejšie pozrieme na jeho kvetinové zátišia a zátišia s ovocím, nemôžeme prehliadnuť, že jeho výtvarná tvorba je ovplyvňovaná predovšetkým tvorbou fauvistov a nasledovníkov kubizmu. Vyznačuje sa redukciou tvarov a zjednodušenými kompozíciami prvkov s koncentrovaním sa na ústredný motív. Tiež charakteristickou črtou je farebnosť, ktorá sa koncentruje do škvrny ohraničenej hrubou čiernou kontúrou. Základom jeho tvorby je vyváženosť kompozície a harmónie úsporných komponentov obrazu, tiež výrazná farebnosť a dynamická expresia.

Henri Matisse: Rumunská blůzka, 1940

Moja mama, namalovalo 6-ročné dieťa

Peter Matejka: Kytica, 1968

Vidím tam niečo iné..., namalovalo 12-ročné dieťa

HRAVOŠŤ, EXPERIMENTOVANIE A JEDNODUCHOSŤ TVAROV

Prví, ktorí upozorňujú na estetické hodnoty detskej výtvarnej tvorby, sú francúzski kubisti. Tí po impresionizme, ktorý nadľahčuje a „prevzdušňuje“ tvary, vyzdvihuje farebnosť a objasňuje podstatu vizuálneho vnímania, považujú za nevyhnutné vrátiť sa naspäť k líniam, tvarom, objektom a ich plastickým hodnotám. Kubisti, keďže sú poučení Paulom

Cézannom a fauvistami, sa snažia zobrazíť hmotnú skutočnosť v jej plnej konkrétnosti a objektívnosti, teda nie takú, ako sa nám javí, ale aká skutočne je. Ich zámerom je dostať na dvojrozmerné plátno trojrozmerné objekty. Konceptuálny obsah zobrazovaného geometrického tvaru, na ktorom sa zakladá detská kresba, má ešte iné paralely s kubi-

zmom: zobrazenie tej istej veci z viacerých strán, kruhovú perspektívu, súčasné zamieňanie pôdorysu s nárysom, transparentnosť. Dochádza tak k rozloženiu objektov na jednotlivé časti, pričom ich môžeme vidieť chronologicky po sebe a z rôznych uhlov pohľadu. Tie sú na obraze zobrazené súčasne a vedľa seba. Na ploche sa mení námet: krajinu nahradí zátišie s fľašami, pohármi, ovocím, gitarou, a z obrazov sa vytráca zobrazenie priestoru. Juan Gris (in Thomasová, 1994, s. 47) hovorieval, že pre G. Braqua gitara značí to, čo pre stredovekých maliarov Madona, alebo to, čo pre detí znamená prítomnosť slnka, kvetov, stromov či svetidla.

Jedným z najväčších umelcov abstrakcie, ktorý nachádza motívy v mytologických symboloch prírodných národov, je Pablo Picasso. Tohto umelca zaujala mytológia natolko, že sa podujíma ilustrovať aj Ovídiove Metamorfózy, kde básnik pretvára antické bájoslovie. Ilustrácie sú dôkazom Picassovho talentu, ale aj zručností jednoduchými tvarmi zobraziť podstatu myšlienky. Pablo Picasso dokáže v cykle abstrahujúcom postavu býka dopracovať sa až k čistej línii, k minimalizovanému výrazovému prostriedku tak, ako to vo svojej podvedomej jednoduchosti dokáže len dieťa alebo pračlovek. Picassovo úsilie a schopnosť abstrahovať, zjednodušovať tvary je zámerné. No, zároveň aj náročné, pretože deti abstrahujú bez toho, aby si to uvedomovali. Takto si počínajú aj umelci prírodných národov, v ich tvorbe pretrvávajú mnohé z dedičstva našich predkov. Ich umelecký prejav svedčí o tom, že kreslia to, čo o veciach vedia, a nie to, čo reálne vidia. Napokon celá oblasť mýtov je vlastne o tom, čo ľudia o svete vedia. Snažia sa vysvetliť nevysvet-

Georges Braque: Ružový obrus, 1933

Zátišie, namaľovalo 6-ročné dieťa
Stôl, svetidlo, lyžička, tanier, šálky

liteľné vďaka celému radu znakov a symbolov, ktoré nám dnes aspoň čiastočne, dovoľia porozumieť ich zmýšľaniu.

Pablo Picasso má v sebe veľa z dieťaťa – hravosť, spontánnosť, úprimnosť, čistotu a odvahu, túžbu po hľadaní, po budúcnosti. Jemu vlastnou nápaditosťou a hravosťou pripomína dieťa. Rád čaruje a hrá sa s formou aj rečou svojich obrazov. Dôsledne skúma, experimentuje a spoznáva realitu nášho sveta a ľudského života. Spája prvky dvoch rôznych smerov výskumu: kubizmus, v ktorom je predmet zobrazený z rôznych uhlov pohľadu súčasne a detský spôsob výtvarného zobrazenia, s jemu príznačnou slobodou komponovať obrazy. Okrem toho, že sa snaží pozeráť na svet očami detí, inšpiruje sa ich tvorbou, preto tak výstižne a často poznamenáva: „Celý život som sa učil kresliť tak, ako to robia deti“.

Malí tvorcovia zobrazujú predmety tak, ako ich poznajú. Nezaťažujú sa zákonitosťami výtvarnej

tvorby, experimentujú s čistou myslou. Riadia sa vlastnými skúsenosťami a zážitkami. V čmáraniciach a v spleti línií objavujú geometrické tvary, o ktorých dokážu vyrozprávať celé príbehy. Farebnú čmáranicu s množstvom oválov a špirál vedia dokonale okomentovať. Vďaka ich bezhraničnej fantázii je štvorec domčekom, kruh slniečkom a farebná spleť čiar pripomína trávu. Deti používajú fragmentárne znaky a symboly namiesto konkrétnych objektov. Vhodným príkladom môže byť množstvo postáv zobrazených „cez seba“, deformácie a prehnané zväčšovanie, aby dokázali lepšie vyjadriť svoj citový vzťah k zobrazovanému svetu.

Detská kresba je veľmi úprimná. Malý kresliar má schopnosť prezentovať nielen vonkajšiu podobu zobrazovaného sveta, ako ho on vníma alebo vidí, ale ukázať, čo je vo vnútri, a to so zámerom poodhaliť svoje zmýšľanie. Lineárne zobrazí a zároveň vyrozpráva všetko o svojom dome, v ktorom býva, aký je veľký, s kým býva, čo najradšej robí a koho má najväčšmi rád. Picasso svoju tvorbu nepodriaďuje žiadnym teóriám, je veľmi vzdialený akejkoľvek dogme, podobne ako deti. Často experimentuje a v tvorbe sa sústreďuje na základné tvary a plochy. Jeho snahou je dosiahnuť výrazné zjednodušenie kontúr a plôch. V istom období sa zrieka farebných tónov a farebnú paletu obmedzuje len na niekoľko základných farieb so snahou vystihnúť svoje vlastné emócie.

Pablo Picasso stále hľadá nové prístupy, spôsoby zobrazenia, aby mohol zobraziť objekty čo najvernejšie. Hrá sa s formou. „Keď chcem namaľovať misu, tak potom vám prirodzene aj ukážem, že je

okrúhla. No všeobecný rytmus obrazu, riešenie kompozície ma môže donútiť k tomu, aby som toto zaoblenie znázornil ako štvorec“ (in Stefano, L. 1996). Svoje postavy rozkladá a opäť ich skladá. Detaily zobrazuje zo všetkých možných pohľadov, využíva všetky informácie o modeloch, až máme dojem, že sú fiktívne. Pablo Picasso uplatňuje svojský princíp kompozície. Priestor obrazu už nie je organizovaný, nepodlieha princípom homogénnej ústrednej perspektívy, ale každý objekt je vyjadrený osobitne, zakaždým z iného zorného uhla pohľadu. „S maľbou zaobchádzam tak, ako zaobchádzam s predmetmi, to značí, že okno maľujem presne tak, ako sa z okna pozerám. Ak na obraze vyzerá otvorené okno falošne, zatvorím ho a zatiahnem záclonu, presne tak, ako by som to urobil vo svojej izbe. V maliarstve, tak ako v živote, treba konať bez vytáčok. Samozrejme, v maliarstve sú aj koncepcie, a je dôležité, aby sme ich neprehliadli. Áno, človeku ani nič iné nezostáva. A preto musí mať vždy na zreteli skutočný život“ (Tamtiež).

Pablo Picasso: Zátišie s gitarou, 1922

Popletené zátišie, namaľovalo 8-ročné dieťa

Pablo Picasso: Žena, 1907

Moja mama plač, namaľovalo 6-ročné dieťa

Dôkazy o Picassovej úprimnosti prinášajú nespočetné experimenty smerujúce k prirodzenému vývoju jeho umeleckého diela. Umelec sa vyjadruje veľmi priamo a úprimne, ako dieťa. Je očarený všetkým novým a staré predmety ho inšpirujú k pretváraniu. Vďaka zvedavosti a prirodzenej hravosti objavuje mnohé výtvarné techniky a technologické postupy. Experimentuje so všetkým, zaujíma ho pôvodná funkcia predmetu. Veci, ktoré ho obklopujú,

v jeho rukách sa menia, žijú príbeh, ktorý do nich vpisuje. Práve tak ako dieťa, ktoré z gaštanov vytvorí napríklad zvieratká alebo obľúbenú rozprávkovú postavičku, alebo koláž. Podobným spôsobom vzniká jeho artefakt Pavián s mláďaťom, ktorého hlava pozostáva z dvoch autíčok, hračiek jeho syna. Všetky časti, z ktorých toto umelecké dielo vzniká, sú do seba tak zakomponované, že je ťažké si predstaviť jednotlivé prvky oddelene.

VONKAJŠÍ A VNÚTORNÝ SVET – DVA V JEDNOM

O Joanovi Miróovi sa hovorí, že stelesňuje pojem „homo ludens“, človeka hravého. Je to však aj „homo faber“, človek tvoriaci. Napĺňa prirodzene aj zmysel pojmu „homo sapiens“, človeka, ktorý rád poznáva. Výrazovú silu čerpá zo znakov staroindiánskej kultovej maľby Latinskej Ameriky. Povahou

je však človek hlboko mysliaci. Málokto dokáže tak presne vystihnúť zámery a poslanie vlastnej tvorby, ako Joan Miró. Táto charakteristika, ale nakoniec aj princípy jeho umeleckej tvorby napovedajú, že tiež patrí k umelcom, ktorí majú veľmi blízko k detskému výtvarnému prejavu.

Estrecho de Santonge, Covatilla de San Juan pri Horcayo

Joan Miró: Malá plavovláska v parku, 1950

Hudobník, nakreslilo 6-ročné dieťa

Tanečnica, nakreslilo 6-ročné dieťa

História a momentálne udalosti neustále ovplyvňujú jeho tvorbu. Vonkajší a vnútorný svet sa dostáva do vzájomného súladu. Stopy tejto jednoty, o ktorú sa surrealizmus usiluje a ktorá pôvodne existuje u všetkých ľudí, dodnes je charakteristická pre detskú výtvarnú tvorbu. Malé dieťa totiž ešte nevidí tvrdý protiklad medzi vonkajším svetom životných potrieb a vnútorným svetom hier a snov. Chce vkročiť do nových dimenzií, objavov, tajomstiev, a predsa sa chce držať aj svojich starých predstáv.

Spája imaginárne s reálnym, sen so skutočnosťou, objektívne so subjektívnym. V tom momente je Joan Miró pre deti vzorom. Jeho videnie pomáha deťom vidieť to, čo doposiaľ vidieť nemohli a nedokázali.

Joan Miró si zachováva detskú myseľ a, ako sám pomenováva, dúfa, že až na konci života nájde „všetky hodnoty detstva“. Odváža sa byť neobmedzene kreatívny. Vo svojej tvorbe sa inšpiruje hrou, hrač-

kami, automatmi... Do systému dvojrozmerných znakov, priestorových objektov a písma je možné zakomponovať mechanické prvky, páky... Spája realitu a tajomstvo v slobodnom priestore. Hovorí, že zato vďačí dadaistom (in Thomasová, 1994, s. 122). Tí tvoria na princípe náhodnosti, nelogických súvislostí, nezmyslov, tým chcú znevážiť dovtedajšie konvencie. Svoje hodnoty tiež spája s vierou v nový, nedotknutý svet primárnych a čistých detských emócií. Podobne ako deti, aj Joan Miró inšpiráciu nachádza v prírode a rešpektuje jej poriadok. Mimoriadne ho fascinujú prírodné formy, ich pružnosť

a dynamika. Vytvára akési mytologické obrázkové znaky, v ktorých spája ľudské, zvieracie a rastlinné motívy, a tie sa potom dostávajú do obdivuhodných absurdných súvislostí. S odvahou nachádza výrazové prostriedky, ktoré sú prirodzené a nechcú ohromovať. Cíti rytmicky, miluje krivky, zvlášť špirálu. Tvary zjednodušuje buď do podoby geometrických obrazcov – kružníc, trojuholníkov, kužeľov, alebo ich redukuje na jednoduchú líniu. V istom období tiež osamostatňuje a izoluje objekty. Odčleňuje jednotlivé časti od celku a vytvára samostatné formy. Ich celistvosť naznačuje iba spájajúcou líniou.

Joan Miró: Slimák, žena, kvet, hviezda, 1934

Lúka s kvetmi, namaľovalo 6-ročné dieťa

Krajina zázrakov, namaľovalo 10-ročné dieťa

Odvaha J. Miró experimentovať s farbou je podnetom na hľadanie analógie s detským výtvarným prejavom. Farby pôsobia jasne, intenzívne, čisto, žiarivo, až sugestívne, presne tak ako u detí. V jeho obrazovom svete sú rozprávkovovo pôsobiace stromy, kvety aj vesmír, Slnko, Mesiak, hviezdy. Predmety majú svoj príznačný tvar, ktorý je pre tvorbu dieťaťa tak veľmi blízky. Práve preto je Joan Miró tým

maliarom, ktorého deti prijímajú prirodzene a nenútené. Jeho zámerom je „vyrozprávať“ farbami, ako naňho pôsobia scenérie krajín, ktoré už predtým zachytáva v jednoduchých strohých kresbách uhlom. Na obrazoch hneď spoznáme húževnaté, tvorivé úsilie umelca, ako aj zobrazenie zdanlivej reality, ktorá je typická tiež pre deti.

Popri nie častých krajinkách, ktoré zobrazujú oblúbené miesta, ohlasujú sa prvé zátišia. Obrazy sú zaplnené postavami, ktoré „sa stávajú takmer postavami grotesknými, komickými alebo dramatickými. Hýbu sa, tancujú, zívajú, odzrkadľujú autorovo vnútro“ (Bucci, M., 1972, s. 13). Presne tak to vedia stvárniť aj deti. Joan Miró nemusí hovoriť priamo, zaňho hovoria objekty, postavy. „Hnacou silou a výrazovým prostriedkom jeho maliarskeho rukopisu je farba plná energie, nositeľka emócie a duševného rozpoloženia. Jeho červené je rozžeravené, kvapkajúca, mäsitá, zavše necudná. Zelené tlmené, modrasté, zavše aj kyslasté, postriekané belasou. Jeho modré farby žiarivé a čisté, bieloby matné a neostré, vyjadrujúce akoby výdych a priestor v hustej spleti ostatných farieb“ (tamtiež). Deti tiež majú rady takú paletu farieb. Lákajú ich práve čisté a pestré farby. Podľa osemročnej Romanky „červená farba je plná sily a energie, niekedy povzbudzujúcej, niekedy varujúcej“. Podľa Zuzky „žltá farba je ako slnečný lúč, ktorý prenikne a ožiari všetky kúty“. Osemročný Paľko hovorí, že „fialová farba je ako váha medzi modrou a červenou. Ani jednej, ani druhej nesmie byť viac ako treba, lebo to nebude fialová“.

Analýza a interpretácia obrazov nám dovoľujú vyjadriť názor, že tak ako každá živá reč, aj reč Joana Miróa a detí sa postupne menia. Miró nikdy nevyčleňuje jeden znak pre jeden pojem. Nachádza vždy nový, znova a znova porovnáva znak a vizuálny vnem, overuje si sprostredkované napätie v redukcii. Vytvára a objavuje mnoho (výtvarných) synonym pre trojicu pojmov: žena, vták, hviezda. Tak ako deti, aj on niektoré formy časom odsúva

stranou, iné však zostávajú trvalo platné. Postavy, nebeské telesá – Slnko, Mesiak a hviezdy tvoria Miróovu kozmológiu. Znaký únikového rebríka sú vytvorené štyrmi až šiestimi pretínajúcimi sa líniami, vlnovka alebo lomená línia je zakončená na konci kruhom a špirála vychádza zo stredového bodu. Jeho tvorba nás presviedča, že majster umenia si priebežne overuje výrazový zásobník znakovkej reči, ktorý dokáže rozšíriť a vyrozprávať tak celé príbehy.

Joan Miró nie náhodou a rád hovorí, že čím je starší a lepšie ovláda tvorbu, tým viac sa vracia k svojim skúsenostiam z raného detstva. Myslí si, že na konci svojho života obnoví všetku silu svojho detstva (in Read, H., 1967). Nakoniec, môžeme to dokumentovať nástennou maľbou Mesačný múr, ktorá je umiestnená v Paríži pred palácom UNESCO a detským príbehom v portugalskom meste Aveiro, ktorý je plný symbolov. Herbert Read, ktorý vníma umenie ako množstvo symbolov, kde niektoré zastupujú predstavy alebo pojmy, sú z historického hľadiska už ustálené. No detské symboly sú ľubovoľné a nesystémové. Nie sú pokusom o preklad grafickej predstavy alebo výtvarnej formy. Sú to predmety s predstavovanými asociáciami. Tvorca uniká živosti svojich predstáv, chce vytvoriť niečo relatívne pevné a osobné – chce uniknúť realite. Vytvára vizuálny symbol, šifru v reči čiar, ktoré sú výrazom jeho citu (tamtiež).

Joan Miró: Mesačný múr, 1958

Bez názvu. Nástená malba. Aveiro, Portugalsko

OBJAVOVANIE NOVÝCH FORIEM A RADIKÁLNE NOVÉHO JAZYKA

Veľkú zbierku detského umenia vlastní umelci mladšej generácie, napríklad Jean Dubuffet, o 22 rokov mladší ako Paul Klee, už spomínaní členovia skupiny COBRA, ale aj predstavitelia pop-artu. V primitívno-genetickej figurácii Jeana Dubuffeta sa prejavuje postoj dadaistickej provokácie, ktorá prechádza až do absurdity, tiež surrealistický automatický iracionalizmus, ktorý sa

konkretizuje v zbožňovaní naivne stvárňovanej neúcty, bezohľadnosti detí a duševne chorých. Vedomé neumelecké zaobchádzanie so znakmi, ktoré pôsobí triviálne, groteskne až absurdne, nazýva „art-brut“, teda surové umenie alebo umenie v surovom stave. Jean Dubuffet, podobne ako deti, má rád abstraktný svet, svet fantázie a snov. Stváraňuje subjektívne myšlienky, ktoré sú zároveň odrazom

jeho duševného rozpoloženia. Znaký primitívnej figurácie zvyčajne nahrádza individuálnou mytológiou. Jeho obrazy aj dnes fascinujú hmatateľnosťou, bizarnou formálnou figuratívnosťou, ktorá je vyjadrená spontánnym rukopisom, pripomínajúcim čmáranice na sivých stenách domov alebo detské čmáranice, ktoré nevšímavo obchádzame na asfaltových chodníkoch.

Materiálny charakter reliéfových vrstiev je pre Jeana Dubuffeta nositeľom obrazového deja, naratív-
nosti. „Môj aparát funguje ako stroj, ktorý odbúrava mená vecí a búra deliace steny, búra zmysel medzi rozličnými vecami, medzi rôznymi systémami vecí, medzi rôznymi skupinami faktov a vecí, medzi rôznymi rovinami myslenia“ (in Thomasová, 1994, s. 221). Prekonáva hranice tradičnej krásy, a preto sa vyjadruje v tom zmysle, že „radšej umenie surové než umenie kultúrne...“ (tamtiež). Svoje umenie zaraďuje medzi „surové umenie“ neškodných vizionárov. Zvyčajne kreslí nie to, čo práve vidí, ale to, čo by chcel vidieť, ignoruje pravidlo proporčnosti. V konečnom dôsledku nám to pripomínajú jeho postavy, ktoré akoby práve vykročili z detskej kresby.

Jean Dubuffet je objaviteľom nových foriem, ale aj radikálne nového jazyka, ktorý ruší doterajšie zvyklosti vo výtvarnej tvorbe. Kým majster umenia poukazuje na primitivistickú figuratívnosť, dieťa sa s touto problematikou vyrovnáva spontánne. V jeho artefaktoch objavujeme stopy piktogramových záznamov. Tvorbu velikána výtvarného umenia a detskú tvorbu spájajú aj obdivuhodné odtlačky, stopy v piesku, ktoré umelec okomento-

val slovami: „Všetka pôda v oáze takto pošliapaná a plná stôp a znakov je ako obrovský skicár, skicár s improvizáciami, tak školská tabuľa popísaná číslami je pôda, na ktorej žijeme, zanikáme a učíme sa“ (Dubuffet, J. 1991, s. 189).

Jean Dubuffet: Často navštevovaný kraj, 1981

Postavy, nakreslilo 6-ročné dieťa

Jeana Dubuffeta priťahuje naivná infantilnosť detskej kresby a nekultivovaná spontánnosť výtvarného zobrazenia chorých a zdravotne hendikepovaných. Svet Dubuffetovho umenia je pre každého otvorený, môžeme doň neustále vstupovať, a zároveň tento svet objavovať. Takým svetom je i svet detskej kresby, je otvorený a hlboký. Podobne ako veľikán umenia cíti nutnú potrebu utiecť zo sveta reality do sveta fantázie, aj malí tvorcovia s obľubou zobrazujú svoj tajný svet. Ich výtvarný prejav je subjektívnou záležitosťou. Každý bod na plátne, na

papieri, na chodníku či na stene je odkazom, šifrou, ktorú sa percipient musí naučiť čítať. V detskej výtvornej tvorbe objavujeme obraz ich hravého a snívového mikrosveta, očareného pestrosťou skutočného sveta. Majster umenia, podobne ako deti, robí všetko rád a tiež rýchlym tempom. Teší sa z dobrého výsledku každého artefaktu, ktorý je tak trocha nad jeho sily a možnosti. O svojich obrazoch preto hovorí: „nechcem, aby sa zdali byť vytvorené výnimočnou rukou, ale rukou, akú má každý“ (tamtiež,

s. 18). Ignoruje proporcie, svoje pokusy o zobrazenie faktov orientuje smerom k nepopisnému grafickému ponímaniu. Jeho umenie je veľmi vzdialené skutočným, objektívnym kritériám, takže mnohí odborní i laickí zainteresovaní hovoria o jeho tvorbe ako o detskej kresbe. „To je postoj, o ktorý mi ide, vidieť ich (predmety) a pritom na ne príliš nehladiť, nevenovať im väčšiu pozornosť, ako im venuje napríklad obyčajný človek v normálnom živote“, dodáva Jean Dubuffet (tamtiež, s. 199).

MAGICKÝ PRIESTOR MEDZI SLOVOM A OBRAZOM

Písmená a číslice, slová a texty sa stávajú nielen integrálnou súčasťou umenia 20. storočia a začiatku 21. storočia, ale aj základným výrazovým a komunikačným prostriedkom, ktorým sa moderné a postmoderné umenie vracia k pôvodným zdrojom kultúry. Presne tam, kde sa v lone mýtického bezpečia začínajú artikulovať znaky historickej doby. Mýtická jednota obrazu a slova – eidos a logos – nebola, a nikdy nie je zabudnutá, pripomína sa v obrazových a „labyrintových“ básňach od staroveku až po baroko. Podobne ako v „iluminovaných“ rukopisoch alebo v blokových stredovekých knihách. Ožíva znovu v konkrétnej a vizuálnej poézii 20. storočia, pretože umelci kubizmu, futurizmu, surrealizmu sa usilujú spolu s básnikmi rozbiť strnulé kategórie 19. storočia a ich vzájomným prepojením regenerovať tvorivú imagináciu. To je začiatok obrazu a písma.

Najväčších umelcov moderny J. Dubuffeta, P. Picasa, P. Kleea, ale i M. Ernsta a ďalších tiež fascinuje tajomnosť magického priestoru medzi písmom a obrazom. „Písať alebo kresliť, to je v podstate jedno a to isté... prapočiatky umenia nájdeme rovnako v etnografických zbierkach, ako aj v detských izbách. Nesmejte sa. Deti to tiež vedia, a v tom, že to vedia, je ich veľká múdrosť“, hovorí Paul Klee (in Fisher, R., 1966, s. 25). V konečnom dôsledku aj jedných aj druhých inšpiruje k vytváraniu nového, univerzálneho písma. Predstavitelia abstraktného expresionizmu J. Pollock, H. Hartung, ale aj K. Schwitters, M. Hartley, F. Depero za účinnej pomoci východnej kaligrafie idú tak ďaleko, že svojimi tvorivými prístupmi sa stotožňujú s procesualnosťou písania.

Tesco, vytvoril 16-ročný

Fortunato Depero: Číselná vojnová panoráma, 1915

Hrad, nakreslilo 9-ročné dieťa

Made in natureza. Porto, Portugalsko

Bez názvu. Porto, Portugalsko

OD PRÍRODY KU KULTÚRE

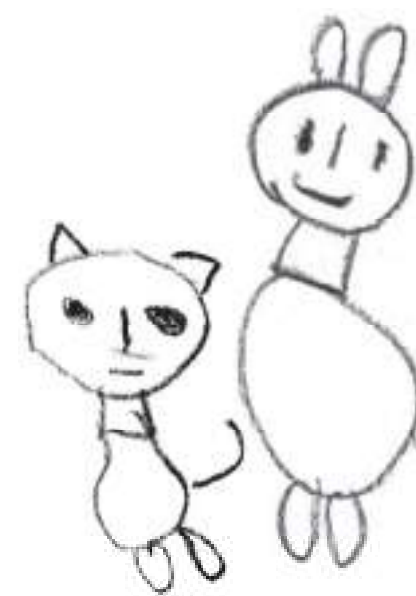
Maliari pop-artu Andy Warhol a David Hockney svojim postojom k reklame a médiám presúvajú vzťah nášho myslenia od prírody ku kultúre, ktorá už v začiatkoch ontogenézy ovplyvňuje detské vnemy. Povedané slovami A. Warhola pop-art „chce dať slovo samotným veciam“ (Felix, J., Adda, N., Gaillard, D., 1998, s. 265). Každodennosť sa stáva

estetickou, krásnou vďaka reklame, komiksom, grafitom, móde a dizajnu. Podľa Warhola prekračuje „povrchnosť“ každodenného pohľadu štylizáciou, nepriamou transformáciou, znásobovaním, zväčšovaním, a z predmetu každodenného používania robí umelecké dielo, ktoré má svoje miesto v múzeách a galériách.

Warhol je prvý, ktorý tvorí umenie z dokumentov a banálnych citátov bežného života. Reprodukuje a viacnásobne rozmnožuje najprimitívnejšie kresby, obaly najpopulárnejších výrobkov a všeobecne známe tváre. Dokazuje, že hodnota reprodukcii sa môže priblížiť hodnote unikátnych artefaktov. Presvedča, že všetko sa stáva tvorbou, ak je náležite znásobené. Vyše tristo jeho obrazov, námetom aj rozmermi patrí výhradne deťom. Inšpiruje sa hračkami z Hongkongu, Číny a Ruska. Na jeho obrazoch je vidieť veľa mnohofarebných detských mechanických hračiek, napríklad medvedíka Panda, psíkov, opice či autíčka. Všetky sú umiestnené v Detskej galérii vo švajčiarskom Zürichu a Varšave, a tak nízko, aby ich aj dieťa mohlo vizuálne vnímať.

Andy Warhol: Dve modré mačky, 1956

Mačky, nakreslilo 4-ročné dieťa

Andy Warhol: 25 Marilyn, 1962

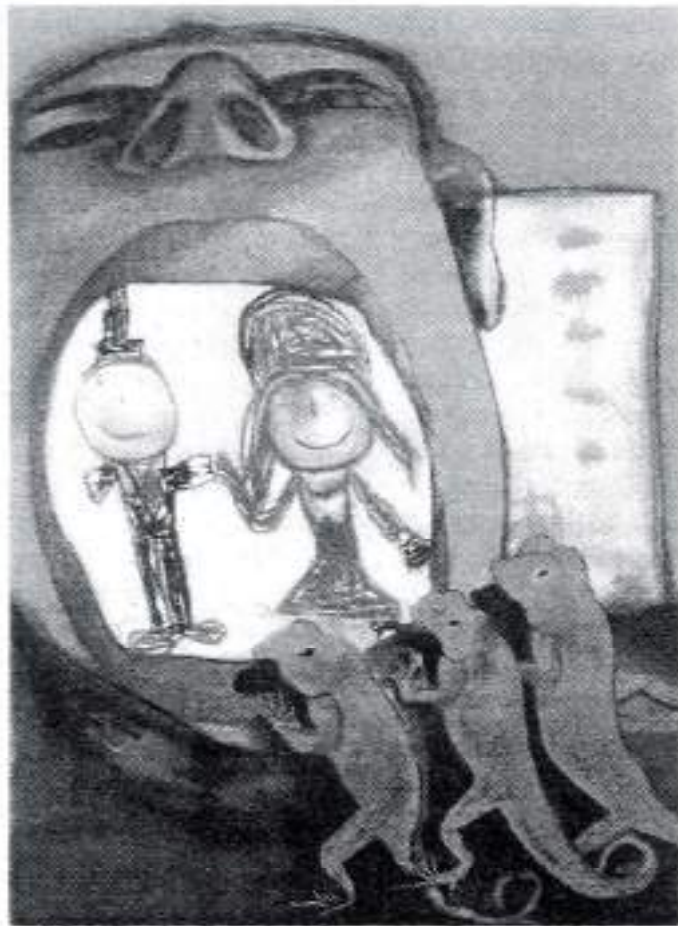
18 ufoooo, v počítači vytvorilo 10-ročné dieťa

12 tváří, v počítači vytvorilo 10-ročné dieťa

UMENIE NEPOZNÁ HRANICE

Zaujímavý vzťah k detskému výtvarnému prejavu má Francesco Clemente, ktorý v roku 1985 vkomponuje do úst veľkej hlavy na svojom obraze detskú kresbu svojich detí. Podobný postup viackrát opakuje a transformuje. Menej nápadným spôsobom v roku 1989 začleňuje niekoľko detských kresieb do svojho obrazu aj Donald Baechler, a tak premieňa svoj pôvodný obraz Balzac.

Francesco Clement. Bez názvu, 1985

Kurióznymi sa zdajú postupy Keitha Haringa a Jeana-Michela Basquiata, ktorí nasadzujú deti do pozície pomocníkov, asistentov či spolutvorcov svojich artefaktov. Jasper Johns je presvedčený, že samotná metóda detského vnímania má veľa spoločného s umením, keďže v kresbách malého dieťaťa hrajú rozhodujúcu úlohu nevedomé, vývinovo podmienené „konvencie“ (in Fineberg, J., 1995). Vo výtvarnom diele Vlajky a číslice z 50-tych rokov objavuje tieto formálnosti. Ich použitie, vrátane „prefabrikovaných“ foriem, dáva nové možnosti osobitého výrazu a emocionálneho sebavyjadrenia. Dôležitý význam v jeho tvorbe zohrávajú detské kresby, ktoré včleňuje do niekoľkých svojich obrazov. Táto premena výrazu v Johnsovej tvorbe je zjavným kontrastom k existenciálnemu modelu abstraktného expresionizmu. Prezентuje nový koncept individuality, ktorý má vzťah, mimochodom aj k multimédiám a virtuálnej realite.

Je evidentné, že predstavitelia moderných smerov 20. storočia a začiatku 21. storočia prekonávajú bariéru konzervatívneho umenia a demonštrujú, že umenie nepozná hranice, neohraničenosť má aj samotná výtvarná krása. Spájajú náhodnosť s princípom konštruktívnej umeleckej slobody, ktorá môže vyvolať mimoriadny efekt tak na umeleckom plátne, ako aj na detskom papieri, na stene či chodníku, a to aj z machule, ktorá náhodne odkvapka-

la zo štetca. Osobná skúsenosť, kultúrne vedomie, samotný spôsob výtvarnej reflexie umelca a dieťaťa sa navzájom líšia, no majú aj mnoho spoločného. Text, a najmä jednotlivé obrazy nás presviedčajú, že základné kvality výtvarného zobrazovania sú v princípe porovnateľné. Výtvarné, teda znakové prostriedky, princípy výtvarnej tvorby, abstraktné a konkrétne, predznamenávajú vnímanie vizuálneho umenia súčasnosti.

ZÁVER

Autorky publikácie sa podujali ucelenejšie obsiahnuť problematiku výtvarného prejavu detí a mladých jedincov do pätnástich rokov veku. Opierajú sa o najnovšie zahraničné výskumy, avšak zasadzujú ich do kontextu a podmienok našej kultúry, histórie i mentality.

Publikácia otvára problematiku historickým prierezom koncepcií a pohľadov na detský výtvarný prejav. Časť teoretikov ho vníma ako jeden z prvých spontánnych prejavov duševného života jedinca, ktorý je viazaný na aktuálny psychický stav, na štruktúru osobnosti. Detská kresba sa stáva predmetom skúmania v oblasti vývinovej a kognitívnej psychológie (Luquet, Löwenfeld, Piaget, Kellog, Read) a v oblasti teórie slúži na vytváranie taxonómií a psychologických typológií osobnosti dieťaťa. Osemdesiate roky prinášajú zmenu v metodológii výskumu, a to najmä vplyvom antropologických a etnografických bádání multikultúrneho a transkultúrneho prostredia. Zaznamenávame vplyvy nových teórií tvorby obrazov a novej definície subjektu, ktoré sú ovplyvňované semiotickými, postštrukturalistickými a genderovými prístupmi, tiež novými sociologickými pohľadmi. Posledná vlna prichádza v deväťdesiatych rokoch, spája sa so všeobecným záujmom o transkultúrne témy, o multikultúrnu a interkultúrnu výchovu v pedagogike, ale tiež o umenie a jeho teórie obrazov (Wolf, Gardner, Kindler, Darras, Wilson).

Tradične zacielený výskum na grafickú produkciu a špeciálne na kresbu doposiaľ ohraničoval priestor na diskusiu o ontogenetickom vývine jedinca. Časť výskumníkov, vedomá si tejto skutočnosti, začína vo svojich publikáciách používať presnejšie označenia, ako rozvíjanie obrazovej predstavivosti alebo grafický symbol, ktorý podľa odbornej literatúry zahŕňa všetky symbolizujúce alebo zástupné kvality, majúce grafickú formu v podobe línie, farby, plochy alebo systému grafických stôp. Grafický symbol, ktorý je situovaný medzi slovo a obraz je nenahraditeľný. Ich spoločnou črtou je grafická podoba, no sémantická či významová hodnota sa výrazne líšia. Pozoruhodné je dnes študovať symbol v detskom výtvarnom prejave – ako symbol vzniká, ako sa tvorí jeho význam, ako sa význam premieňa v procese tvorby, kto vytvára význam, kde je význam situovaný. Symboly nachádzame všade okolo nás, všade môžeme nachádzať aj detskú výtvarnú stopu.

Nami uskutočnený výskum potvrdzuje, že detský výtvarný prejav už dnes nie je len predstavením toho, čo vedia alebo vidia ich autori vo svojom okolí. Dôležitejšie je poznanie, že výtvarné zobrazenie je viazané na systém symbolov. Deti objavujú a vytvárajú rôzne systémy symbolov, ktoré im zároveň umožňujú vyjadriť vlastné videnie sveta. V ich tvorbe prevláda vlastná grafická logika a deti už v ranom veku

nadobúdajú schopnosť používať grafický jazyk. Súčasne rozvíjajú rozmanité eventuality výrazu a zároveň rôzny vizuálny jazyk. Deti používajú individualizované tvary, vo svojej tvorbe ponechávajú „staré“ formy a postupne vnášajú novšie a novšie. Ide o grafické symboly s ich špecifickými kvalitami a kompetenciami, vrátane rozdielného zobrazenia v prípade kresby a iných žánrov vizuálneho zobrazenia. Detský výtvarný prejav je aj naďalej sprevádzaný pohybom, zvukom, gestom, hovoreným slovom. Ak deti pochopia priority alebo obmedzenia, teda možnosti rôznych výtvarných žánrov, v podstate vlastní repertoár znakov a symbolov na vizuálne zaznamenanie každodennej reality alebo vlastnej imaginácie.

Detská výtvarná tvorba je ovplyvňovaná v rozmanitom a dynamicky sa meniacom sociálnom a kultúrnom prostredí, ktorý zahŕňa nové kvality, vrátane multikulturálneho, multimediálneho prostredia, rozvoj digitalizácie, globalizáciu. Súčasný proces detskej predstavivosti treba preto vnímať ako odraz civilizovanej spoločnosti, ktorá sa nachádza v nebyvalom dynamickom procese zmien. Je viac ako zrejmé, že detský svet a svet mladých tvorcov takisto nebude izolovaným svetom, imúnnym voči civilizačným paradigmám. Deti a mladí jedinci budú ho citlivo vnímať, ten ich bude zasa ovplyvňovať a formovať. Náš výskum potvrdzuje, že deti a mladí jedinci sa týmto zmenám nebránia. Naopak, postupne používajú nové výrazové prostriedky, menia obsah i spôsob zobrazovania. Tak, ako je ich výtvarný prejav ovplyvňovaný prostredím a na rôznych úrovniach, tak je rôznorodý a mnohostranný. Ťažko je dnes preto hovoriť o presne vymedzených vývinových konceptoch detského výtvarného prejavu. Na ontogenetickom princípe lineárne poňatý koncept vývinu obrazovej tvorby zdá sa už v súčasnosti nedostačujúci a prekonaný. Nateraz je prijateľnejšie chápanie detského výtvarného prejavu ako poňatie o „otvorenej štruktúre“, keďže deti a mladí tvorcovia súčasne rozvíjajú rozmanité možnosti výrazu a zároveň vizuálny jazyk. To je dôvod na to, aby sme ho – ako fenomén – skúmali a venovali mu značnú pozornosť aj v budúcnosti.

Výsledky nášho skúmania, vrátane detských obrazov obsiahnutých v tejto publikácii, sú aplikovateľné vo viacerých smeroch. V teoretickej i pragmatickej rovine prinášajú poznanie o kultúre výtvarného prejavu, o charakteristike obrazového repertoáru, o symboloch a ich významoch. Kniha rozširuje poznanie v oblasti kompetencií a interpretácií detských obrazov. Portfólio získaných faktov a prezentácia základného rámca o ponímaní a percepcii vizuálneho symbolu ako formy komunikácie, viacúrovňovej alebo mnohoúrovňovej komunikácie, v ktorej symboly nemajú jeden definitívny význam, môžu poslúžiť ako základ pre ďalší výskum. V rovine interpretačnej publikácia vymedzuje a prezentuje charakteristiku obrazového repertoáru detí a mládeže, so špecifickým zameraním na ich aktuálny stav, ako i tzv. nezrozumiteľné prv-

ky vizuálneho zobrazenia, ktoré si vyžadujú semiotický výklad. Autorky publikácie nenechali bokom ani osobité, svojské vizuálne vyjadrovania sa, vrátane individuálneho experimentovania a tvorby symbolov so subjektívnym obsahom, či znakového (symbolického) systému sociálneho pôvodu, tiež symboly a ich významy, ktoré sú vytvárané v sociálnej interakcii a komunikácii. Vzhľadom na výrazový arzenál vizuálnych symbolov, podobnosti a odlišnosti vo vizuálnom vyjadrovaní sa, výskumná časť publikácie približuje interpretáciu obrazov z pohľadu semiotického. V centre pozornosti je kultúra dieťaťa a prostredie, kde obraz vzniká, ako aj kontext kultúrneho „backgroundu“ mladého tvorcu, vrátane jeho sociálno-kultúrneho prostredia. Antropologické dáta týkajúce sa vyššie uvedených súvislostí, sociálnych a kultúrnych špecifik sú relevantným základom pre edukačné postupy.

Autorky

Literatúra

- Arnheim, R. 1992. Entropie a umění. Esej o neuspořádanosti a řádu. Praha.
- Baker, H., Kellogg, R. 1967. A developmental study of children's scribbings. In *Pediatrics Journal*, 1967, 40(3), p. 382-389.
- Belamarić, D. 1987. Dijete i oblik. Zagreb : Školska knjiga.
- Berce Golob, H. 1994. Likovno nadarjeni učenci. In *Nadarjeni – stanje, problematika, razvojne značilnosti*. Blažič, M. (Eds), p. 167-169. Novo mesto : Pedagoška obzorja.
- Berce Golob, H. 1991. Likovna vzgoja. Načini dela pri likovni vzgoji. Ljubljana : DZS.
- Beyaert-Geslin, A., Giulia Dondero, M. 2014. Art et sciences. Approches sémiotiques et philosophiques des images, Liège, Presses universitaires de Liège, coll. Cultures sensibles.
- Biederman, H. 1992. Lexikon symbolov. Bratislava : Obzor.
- Bremmer, J., Moore, S. 1984. Prior visual inspection and object naming: Two factors that enhance hidden feature inclusion in young children's drawings. In *British Journal of Developmental Psychology*, 1984, 2, p. 371-376.
- Britsch, G. 1966. Theory of Fine Arts. Ratingen : Verlag Heen.
- Brittain, W. L. 1979. Creativity, art and the young child. New York : MacMillan.
- Bucci, M. 1972. Joan Miró. Bratislava : Pallas.
- Butina, M. 1997. O slikarstvu. Ljubljana : DEBORA.
- Butina, M. 1997. O vrednotenju otroških likovnih del V. In *Likovna vzgoja* 1,2, p. 43-45.
- Butina, M. 1995. Slikarsko mišljenje. Od vizualnega k likovnemu. Ljubljana : Cankarjeva založba.
- Clark, A. B. 1993. The child's attitude toward perspective problem. In *Studies in Art Education, National Art Education Association*, 1993, 34(2), Winter, p. 127-128.
- Corrado, R. 1887. L'arte dei bambini. Bologna : Zanichelli.
- Cox, M. 1981. One thing behind another: Problems of representation in children's drawings. In *Educational Psychology*, 1981, 1(4), p. 275-286.
- Čáda, F. 1903. Pedagogický význam kreseb dětských. Praha.
- Čapek, J. 1996. Umění přírodních národů. Praha : DAUPHIN.
- Darras, B. 2015. Values of arts and cultural education in the time of democracy, creative class and cultural and creative industries (CCI). In *Teaching Art Beyond Art*. B. van Heusden & P. Gielen (Eds). Amsterdam : Valiz edition, p. 57-75.
- Darras, B. 2004. Children's Drawing and Information Design Education. A Semiotic and Cognitive Approach of Visual Literacy. In *Selected Readings*. C. G. Spinillo & S. G. Coutinho (Eds). SDBI/TheBrazilian Society of International Design, p. 105-118.
- Darras, B. 1996. Au commencement etait l'image: Du dessin de l'enfant a la communication de l'adulte. Paris : ESF.
- Darras, B., Kindler A. M. 1996. Morphogenese et teleology des images. In *Imagies*, 1996, 1, p. 49-56.
- Darras, B., Kindler, A. M. 1966. Morphogenese et teleology des images et de l'imagerie initiale. In *Au commencement etait l'image: Du dessin de l'enfant a la communication de l'adulte*. B. Darras (Eds). Paris : ESF, p. 73-94.
- Davis, J. 1997. The „U“ and the wheel of „C“: development and devaluation of graphic symbolization and the cognitive approach at the Harvard Project Zero. In *Child development in art*. A. M. Kindler (Eds). Reston : NAEA, 1997, p. 45-58.
- Davis, J. 1977a. Drawing's demise: U-shaped development in graphic symbolization. *Studies in Art Education*, 1997a, 38(3), p. 132-157.
- Debrah, C., Sickler-Voigt. 2020. Teaching and Learning in Art Education. Cultivating Student's Potential from Pre-K through High School. New York : Routledge.
- Di Leo, J. H. 1983. Interpreting Children's Drawings. New Youk & London : Brunner-Routledge.
- Dubuffet, J. 1991. Paris : ADAGP.

- Eco, U. 1992. Interpretácie a nadinterpretácie. Bratislava : Archa.
- Eco, U. 2004. Meze interpretace. Praha : Karolinum.
- Eco, U. 1995, 2000, 2001. Mysl a smysl. Sémiotický pohled na svět. Praha : Svoboda.
- Felix, J., Adda, N., Gaillard, D. 1998. Maliarstvo- sochárstvo- architektúra: Dejiny umenia. Bratislava : Mladé letá.
- Fineberg, J. 1995. Mit dem auge des kindes. Mníchov.
- Fortes, M. 1940. Children's drawings among the Tallensi. Africa, 13(3), p. 293-295.
- Freeman, N. H. 2000. Communication and representation: Why mentalistic reasoning is a lifelong endeavour. In Children's reasoning and the mind. P. Mitchell, K. Riggs (Eds), p. 349-366. Hove, UK : Psychology Press.
- Freeman, N. H. 1980. Strategies of representation in young children: Analysis of spatial skills and drawing processes. London : Academic Press.
- Furlan, I. 1988. Čovjekov psihički razvoj. Zagreb : Školska knjiga.
- Gardner, H., Winner, E. 1982. First intimations of artistry. In U-shaped behavioral growth. S. Strauss (Eds) New York : Academic Press.
- Gerlovič, A., Gregorač, I. 1976. Likovni pouk otrok. Ljubljana : Mladinska knjiga.
- Goleman, D. 1997. Emoční inteligence. Praha : Columbus, s.r.o.
- Golomb, C. 1994. Drawing as Representation: The Child's Acquisition of a Meaningful Graphic Language, 1994, 20(2), p. 14-28.
- Golomb, C. 1992. The child's creation of a pictorial world. Berkeley : University of California Press.
- Golomb, C. 1974. Young children's sculpture and drawing: A study in representational development. Cambridge : Harvard University Press.
- Goodman, N. 1968. Language of art. Indianapolis : Bobbs-Merrill.
- Goodman, N. 1996. Spôsoby svetatvorby. Bratislava : Archa.
- Goodman, N. 2007. Jazyky umění. Nástin teorie symbolů. Praha : Academia.
- Goodenough, F. L. 1926. Measurement of intelligence by drawings. New Yor : Harcourt, Brace and World.
- Hagen, M. A. 1986. The varieties of realism. Cambridge : Cambridge University Press.
- Horvat L., Magajna, L. 1987. Razvojna psihologija. Ljubljana : DZS.
- Hrubaničová, I., Geržová, J. 1998. Kľúčové termíny výtvarného umenia druhej polovice 20. storočia. Gramatická a sémantická charakteristika. Bratislava : PROFIL.
- Jolley, R. P. 2010. Children & Pictures: Drawing and Understanding. Chichester : Wiley – Blackwell.
- Karlavaris, B., Berce Golob, H. 1991. Likovna vzgoja. Priročnik za učitelje razrednega pouka. Ljubljana : DZS.
- Karlavaris, B. 1988. Metodika likovnog odgoja 2. Bjelovar »Prosvjeta«, Grafički zavod Hrvatske.
- Karlavaris, B. 1988. Metodika likovnog odgoja 1. Rijeka : Hofbauer.
- Kellogg, R. 1969. Analyzing children's art. Palo Anto: National Press Books.
- Kentová, S. 1996. Umenie zblízka. Kompozícia. Bratislava : Parfekt.
- Kerschensteiner, G. 1905. Die entwicklung der zeichnerischen Begabung. Munich : Carl Gerber.
- Kindler, A. M. 2000. Drawing development through the lenses of age and culture. Paper presented at the 30th Annual Meeting of the Jean Piaget Society. Montreal : Canada.
- Kindler, A. M. 1999. From endpoints to repertoires: A challenge to art education. In Studies in Art Education, 1999, 40(4), p. 330-349.
- Kindler, A. M. 1999. Rozwoj artystyczny i edukacja artystyczna. In Plastyka i wychowanie, 1999, 3, p. 26-29.
- Kindler, A. M., Darras, B. 1998. Culture and development of pictorial repertoires. In Studies in Art Education, 1998, 39(2), p. 47-67.
- Kindler, A. M. (Eds). 1997. Child development in art. Reston : NAEA, 1997, p. 183-192.

- Kindler A. M., Darras, B. 1997. Map of artistic development. In Child development in art. A. M. Kindler (Eds). Reston : NAEA.
- Kindler, A. M., Darras, B. 1997a. Development of pictorial representation: A teleology-based model. In Journal of Art and Design Education, 1997a, 16(3), p. 217-222.
- Kindler, A. M. 1995. Significance of adult input in early childhood artistic development. In The visual arts and early childhood learning. C. M. Thompson (Eds). Reston : NAEA, p. 10-14.
- Kindler, A. M., Darras, B. 1994. Artistic development in context. Emergence and development of pictorial imagery in the early childhood years. In Visual Arts Research, 1994, 20(2), p. 1-13.
- Klee, P. 2000. Vzpomínky, deníky, eseje. Praha : Arbor Vitae.
- Klee, P. 1999. Pedagogický náčrtník. Praha : Triáda.
- Klee, P. 1990. Čáry. Praha : ODEON.
- Kobal, L. 2016. Visual art creativity: views of visual art teachers in lower secondary Slovene schools in Italy and in the upper level of elementary Italian schools in Slovenia. In Annales-Anali za Istrske in Mediteranske Studije-Series Historia et Sociologia, 2016, 26(2), p. 343-354.
- Kolar, M. 2006. Razvoj pojma pri predšolskem otroku. Ljubljana : Litterapicta Pedagoška fakulteta.
- Kondratov, A. 1981. Kniha o písme. Bratislava : Smena.
- Korzenik, D. 1977. Saying it with pictures. In The arts and cognition. D. Perkins and D. Leonard (Eds). Baltimore : John Hopkins University Press.
- Kováč, B. 1972. Zázračný svet detskej kresby. Bratislava : Pallas.
- Kulka, J. 2008. Psychologie umění. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha : Grada.
- Kupka, F. 2001. Tvoření v umění výtvarném. Praha : Arbor Vitae.
- Kulka, J. 1990. Psychologie umění. Praha : SPN.
- Kuric, J. 1990. Psychologie vnímání malířských výtvarných děl v ontogenezi. Brno : Univerzita J.E. Purkyně.
- Labinowicz, E. 1980, 1089. Izvirni Piaget. Ljubljana : DZS.
- Lievegoed, B. C. J. 1991. Vývojové fáze dítěte. Praha : Baltazar.
- Löwenfeld, V., Brittain, W. L. 1975. Creative and mental growth. New York : The Macmillan Company.
- Löwenfeld, V., Brittain, W. L. 1977. Tworczosc a rozwoj umyslowy dziecka. Warszawa : PWN.
- Löwenfeld, V., Brittain, W. L. 1964. Creative and Mental Growth. London : Faber & Faber.
- Löwenfeld, V. 1947. Creative and mental growth. New York : Macmillan.
- Luquet, G. H. 1927. Le dessin enfantin. Paris : F. Alcan.
- Luquet, G. H. 1913. Les dessins d'un enfant. Paris : Alcan.
- Luton, Fe., Jacobs, L. 2019. The Big Book of Primary Club Resources: Creative Arts. New York : Routledge.
- Maletová, R. M. 1986. Joan Miró. Praha : Odeon, 1986.
- Matthews, J. 2003. Drawing and painting. Children and visual representation. London : P. Chapman, Thousand Oaks, New Delhi Sage.
- Matthews, J. 1999. The art of childhood and adolescence. London : T. J. International.
- Matthews, J. 1997. The 4 Dimensional Language of Infancy: The Interpersonal Basis of Art Praxis. In Journal of Art & Design Education, 1997, 16(3), p. 285-293.
- Matisse, H. 1961. Umění rovnováhy. Praha : Československý spisovatel.
- McLuhan, M. 2000. Člověk, média a elektronická kultura. Brno : Jota.
- Miler, Ž. E. 1963. Paul Klee. Figure i maske. Belehrad.
- Muhovič, J. 2012. Likovna ali vizualna umetnost? In Likovno/vizualno. Ljubljana : Pedagoška fakulteta, p. 27-58.

- Muhovič, J. 1987. Vstop v logiko mladostne likovne produkcije – poteza klitja, ki smo mu priča. In Likovne besede 3, p. 29-41; 4, 5, p. 22-29; 6,7, p. 29-39; 8, 9, p. 33-43. Ljubljana : DSLU.
- Muhovič, J. 1986. Uvod v likovno logiko. Ljubljana : Univerza v Ljubljani, Akademija za likovno umetnost.
- Mucha, I. 2000. Symboly v jednání. Praha : Karolinum, 2000.
- Musek, J. 1993. Znanstvena podoba osebnosti. Ljubljana : Educy.
- Musek, J. 1982. Osebnost. Ljubljana : Univerzum.
- Pariser, D. 1997. Graphic development in artistically exceptional children. In Child development in art. A. M. Kindler (Eds). Reston : NAEA, p. 115-130.
- Pariser, D., van den Berg, A. 1997. The mind of the beholder: Some provisional doubts about the u-curve aesthetic development thesis. In Studies in Art Education, 1997, 38(3), p. 158-178.
- Pariser, D., Kindler, A. M., Freeman, N. 1980. Strategies of representation young children: Analysis of spatial skills and drawing processes. London : Academic Press.
- Peirce, C. S. 1931 – 1935. Collected papers. Cambridge : MA, Harvard University Press.
- Perez, P. 1888, 2009. L'art et la Poésie Chez L'Enfant. Paris : Paperback.
- Peregrin, J. 2000. Význam a struktura. Praha : Oikymen.
- Piaget, J., Inhelder, B. 1993. Psychológia dieťaťa. Bratislava : SOFA.
- Piaget J. 1983. Poreklo saznanja. Beograd : Nolit.
- Piaget, J., Inhelder, B. 1982. Intelktualni razvoj deteta. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Piaget, J. 1970. Psychologie intelligence. Praha : SPN.
- Piaget, J., Inhelder, B. 1956. The child's conception of space. London : Routledge and Kegan Paul.
- Piaget, J. 1954. The construction of reality in the child. New York : Basic Books.
- Piaget, J. 1950. The psychology of intelligence. New York : Harcourt Brace.
- Pijoan, J. 1977 – 1987. Dejiny umenia I-X. Bratislava : Tatran.
- Pogády, I. a kol. 1993. Detská kresba v diagnostike a v liečbe. Bratislava : SAP.
- Příhoda, V. 1972. Ontogeneze lidské psychiky I. Praha : SPN.
- Příhoda, V. 1972. Ontogeneze lidské psychiky II. Praha : SPN.
- Read, H. 2002. Mezi myšlenkou a vyjádřením. Praha : Herman a synové.
- Read, H. 1967. Výchova umením. Praha : Odeon.
- Read, H. 1964. Osudy moderního umění. Praha : Odeon.
- Rosellini, D. 2001. Kresba jako nástroj poznání dítěte. Praha : Portál.
- Schmalenbach, W. 1969. Paul Klee (Obrazy, kresby, akvarel). Praha : Národní galerie.
- Schmalenbach, W. 1968. Paul Klee. Obrazy, kresby akvarely. Düsseldorf.
- Stefano, L. 1996. Pablo Picasso. Praha : SVOJTKA a VAŠUT.
- Szuman, S. 1969. O sztuce i wychowaniu estetycznym. Warszawa : PZWS.
- Sully, J. 1895. Studies of childhood. London : Longmans.
- Šupšáková, B., Tacol, T. 2019. Likovni razvoj in simbol v vizualni komunikaciji otroka. Ljubljana : DEBORA.
- Šupšáková, B. 2017. New signs and symbols in the children's artistic expression in the post-industrial age. In IJAEDU – International E-Journal of Advances in Education, Istanbul : OCERINT - International Organization Center of Academic Research, 2017, 3, issue 7, p. 6-16.
- Šupšáková, B. 2016. Visual literacy and dominance of the pictorial world. In International e-Journal of Advances in Education, Istanbul : OCERINT – International Organization Center of Academic Research, 2016, 2(5), p. 193-201.

- Šupšáková, B., Belešová, M., Szentesiová, L. 2016. Slovo a obraz v komunikácii: komunikačné dimenzie slova a obrazu v primárnom vzdelávaní. Brno : Tribun EU.
- Šupšáková, B. 2015. Vizuálna gramotnosť. Brno : Tribun EU.
- Šupšáková, B. 2015. Visual Perception of Children and their Pictorial Repertoire. In International Journal of Digital Society, USA, Waynesville : LearnTechLib, 2015, 6 (1-2), p. 937-943.
- Šupšáková, B. 2013. Detský výtvarný prejav: od čmáraníc k obrazom a ich významom. Bratislava : DOLIS.
- Šupšáková, B. 2010. Vizuálna kultúra - umenie -vzdelávanie = Visual Culture -Art - Education. Bratislava : DOLIS.
- Šupšáková, B. 2009. Child´s creative expression through fine art. Ljubljana : DEBORA.
- Šupšáková, B., Tacol, T., Čerkez, B. 2007. Art education: retrospectives, perspectives, alternatives. Ljubljana : Debora.
- Šupšáková, B. 2000. Detský výtvarný prejav. Bratislava : DIGIT.
- Šupšáková, B. 1999. Projekty a alternatívne formy vo výtvarnej výchovy. Bratislava : GRADIENT.
- Šupšáková, B. 1998/99. Detské príbehy, alebo medzi písmom, obrazom a kresbou. In Naša škola, 1998/99, 1, s. 19-25.
- Tacol, T. 2016. Likovno izražanje 1. Priročnik z učiteľje 1. razreda. Ljubljana : Debora.
- Tacol, T. 2016. Likovno izražanje 2. Priročnik z učiteľje 2. razreda. Ljubljana : Debora.
- Tacol, T. 2016. Likovno izražanje 3. Priročnik z učiteľje 3. razreda. Ljubljana : Debora.
- Tacol, T. 2003. Likovno izražanje. Didaktična izhodišča za problemski pouk likovne vzgoje v devetletni osnovni šoli. Ljubljana : Debora.
- Tacol, T. 1999. Didaktični pristop k načrtovanju likovnih nalog. Izbrana poglavja iz likovne didaktike. Ljubljana : Debora.
- Težak, S. et. al. 2008. Nadarjeni otroci. Radovljica : Didakta.
- Trstenjak, A. 1969. Oris sodobne psihologije I. Maribor : Založba obzorja.
- Taylor, M. C., Siegesmund, R. 2017. Arts-Based Research in Education. New York : Routledge.
- Thomasová, K. 1994. Dejiny výtvarných štýlov 20. storočia. Bratislava : PALLAS.
- Uždil, J. 2002. Čáry, kliky, háky, paňáci a auta. Praha : Portál.
- Uždil, J. 1988. Mezi uměním a výchovou. Praha : SPN.
- Uždil, J. 1974, 1976. Výtvarný projev a výchova. Praha : SPN.
- Uždil, J. 1970. Vnímání a výtvarný projev. Praha : Ústřední dům lidové umělecké tvorivosti.
- Uždil, J., Zhoř, I. 1964. Výtvarné umění ve výchově mládeže. Praha : SPN.
- Van den Berg, A. 2008. Drawing and aesthetic judgments across cultures: Diverse pathways to graphic development. In Children's understanding and production of pictures, drawings and art. C. Milbrath & H. M. Trautner (Eds), p. 293-318. Cambridge, MA : Hogrefe & Hubert.
- Vygotský, L. S. 1981. Psychologie umění. Praha : SPN.
- Walther, I. F. 1992. Pablo Picasso. Berlín.
- Watterson, B. 2009. Calvin a Hobbes. Nakladatelství Crew s.r.o., s. 105.
- Willats, J. 1997. Art and Representation. New Principles and the Analysis of Pictures. New Jersey : Princeton University Press.
- Willats, J. 1984. Getting the drawing to look right as well as to be right: The interaction between production and perception as a mechanism of development. In Cognitive processes in the perception of art. W. R. Crosier and A. J. Chapman (Eds). Amsterdam : North Holland, p. 111-125.
- Wilson, B. 1997. Child art, multiple interpretations, and conflicts of interest. In Child development in art. A. M. Kindler (Eds). Reston : NAEA, 1997, p. 81-95.
- Wilson, B., Wilson, M. 1985. The artistic tower of Babel: Inextricable links between cultural and graphic development. In Visual Arts Research, 1985, 11(1), p. 90-104.

- Wilson, B., Wilson, M. 1982. The case of a disappearing two-eyed profile: Or how little children influence the drawings of little children. In *Review of Research in Visual Arts Education*, 1982, 15, p. 19-32.
- Wilson, B., Wilson, M. 1977. An Iconoclastic View of the Imagery Sources in the Drawings of Young people. In *Art Education*, 1977, 30 (1), p. 4-11.
- Wolf, D. 1994. Development as growth of repertoires. In *Development and the arts*. M. F. Franklin and B. Kaplan (Eds). Hillsdale : Lawrence Erlbaum.
- Wolf, D., Perry, M. D. 1988. From Endpoints to Repertoires: Some New Conclusions about Drawing Development. In *The Journal of Aesthetic Education*, 1988, 22(3), Special Issue: Art, Mind and Education (Spring, 1988), p. 17-34.
- Zouhar, M. 2011. Význam v kontexte. Bratislava : Aleph.

Detský výtvarný prejav v kontexte teórie a praxe

© prof. PaedDr. Božena Šupšáková, PhD.
© prof. Dr. Tonka Tacol

Recenzenti:
doc. Dr. Kristijan Musek Leštik
doc. Dr. Robert Potočník
doc. PaedDr. Zuzana Geršicová, PhD.

Jazyková korektúra: PaedDr. Beáta Murinová, PhD.
Preklad textu zo slovinského jazyka do slovenského jazyka
(3. kapitola): Mgr. Anežka Kočalková

Grafický dizajn publikácie © Claudia Jutková, EQUILIBRIA, s.r.o.
Návrh obálky © PaedDr. Jozef Zentko, PhD.
Technická realizácia obálky © Mgr. Mlan Pudiš, PhD.

Vydalo © VERBUM – Vydavateľstvo KU, Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok

2021

Vydanie: prvé
Počet strán: 240

ISBN 978-80-561-0869-7

Prof. PaedDr. Božena Šupšáková, PhD. dlhodobo študuje komunikáciu ako fenomén, antropologické základy verbálneho a neverbálneho jazyka, kultúrne kontexty písma, kresby a obrazov. Dnes sa prioritne venuje výskumu obrazov detí a mládeže, študuje ich významy, vrátane tvorby znakov a symbolov so subjektívnym obsahom, ktoré vznikajú v sociálnej interakcii a komunikácii. Z jej významných publikácií vyberáme Detský výtvarný prejav. Bratislava, 2000; Child's creative expression through fine art. Ljubljana, 2009; Vizualna kultúra a symbol v obrazovom vyjadrení detí a mládeže. Bratislava, 2010; Detský výtvarný prejav: od čmáraníc k obrazom a ich významom. Bratislava, 2013.

Vzdelávanie pregraduálne a postgraduálne, aktuálne otázky teórie a pedagogickej praxe tvoria druhý rámec profesijnej orientácie a vedeckého bádania. V grantových projektoch sa zameriava na tvorbu a overovanie inovatívnych vzdelávacích modelov, tiež na interdisciplinárne projektovanie inovatívnych modelov a ich implementáciu do edukačných programov základnej školy, prioritne v oblasti kultúry, umenia a médií. Značnú pozornosť venuje otázkam komunikácie v pedagogickom procese. Z významných publikácií vyberáme Projekty a alternatívne formy vo výtvarnej výchove. Bratislava, 1999; Vizualna kultúra a umenie v škole. Bratislava, 2004; Vizualna kultúra – umenie – vzdelávanie/Visual culture – art – education. Bratislava, 2010; Art & media in education 2012. New challenges and opportunities. Bratislava, 2012; The media literacy of children and young people. Bratislava, 2014; Dimensions of visual literacy. Ljubljana, 2020.

Prof. Dr. Tonka Tacol pôsobila na primárnom stupni základnej školy, dvadsaťpäť rokov na Pedagogickej fakulte Univerzity v Ljubljane a na Pedagogickej fakulte Univerzity Primorska v Koperi/Capodistria ako profesorka didaktiky výtvarného umenia. Svoje bohaté pedagogické skúsenosti pretavila do prvých slovinských učebníc výtvarnej výchovy na základnej škole pre 1. až 8. ročník, resp. 9. ročník, ktoré od roku 2013 vychádzali v ďalších a ďalších reedíciách. Tiež do metodických príručiek pre učiteľov a vedeckých monografií. Aktívne pôsobila v celoštátnej komisii pre prípravu učebných osnov pre výtvarnú výchovu, v porotách výtvarných súťaží a kolokvií, mentorovala domácich a zahraničných postgraduálnych študentov pedagogiky umenia.

Jej vedeckovýskumné aktivity sú zamerané na oblasť výtvarnej pedagogiky, na projektovanie a riadenie edukácie výtvarnej výchovy v modernej škole. Predmetom štúdia je výtvarný vývoj, výtvarná tvorba, výtvarný talent a nadanie, hodnotenie žiakov a študentov, ako aj profesionálne vzdelávanie učiteľov. Z jej významných publikácií vyberáme: Didaktični pristop k načrtovanju likovnih nalog. Ljubljana, 1999; Creative Lessons of Visual Art Education. Bratislava, 2007; Ustvarjalni učitelj. Ljubljana, 2007; Likovno izražanje. Priročnik za učitelje 1. razreda osnovne šole. Ljubljana, 2016; Likovno izražanje. Priročnik za učitelje 2. razreda osnovne šole. Ljubljana, 2016; Likovno izražanje. Priročnik za učitelje 3. razreda osnovne šole. Ljubljana, 2016.

V spoluautorstve publikovali Art education: retrospectives, perspectives, alternatives. Ljubljana, 2007; Výtvarná výchova v systéme všeobecného vzdelávania. Bratislava, 2009; Likovni razvoj in simbol v vizualni komunikaciji otroka. Ljubljana, 2018.

ISBN 978-80-561-0869-7

